

SIDDHARTHA BAVISKAR  
CAMILLA BRØRUP DYSSEGAARD  
NIELS EGELUND  
METTE LAUSTEN  
MIKKEL LYNGGAARD

DOKUMENTATIONSPROJEKTET:  
KOMMUNERNES  
OMSTILLING  
TIL ØGET INKLUSION  
PR. MARTS 2014

**SFi** DET NATIONALE  
FORSKNINGSCENTER  
FOR VELFERD

  
AARHUS UNIVERSITET



Siddhartha Baviskar, Camilla Brørup Dyssegaard, Niels Egelund,  
Mette Lausten, Mikkel Lynggaard

**Dokumentationsprojektet:  
Kommunernes omstilling til øget inklusion pr. marts 2014**



Siddhartha Baviskar, Camilla Brørup Dyssegaard, Niels Egelund,  
Mette Lausten og Mikkel Lynggaard

Dokumentationsprojektet:  
**Kommunernes omstilling til øget  
inklusion pr. marts 2014**

Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet  
SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Titel:

*Dokumentationsprojektet: Kommunernes omstilling til øget inklusion pr. marts 2014*

Forfattere:

Siddhartha Baviskar, Camilla Brørup Dyssegaard, Niels Egelund,  
Mette Lausten og Mikkel Lynggaard

Udgivet af:

Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet, 2014.

Copyright: forfatterne

1.udgave

Kopiering tilladt med tydelig kildeangivelse

Omslag og grafisk tilrettelæggelse:

Knud Holt Nielsen

Forsidefoto:

Colourbox

ISBN:

978-87-7684-816-3

# Forord

Denne rapport udgør en redegørelse for status på inklusionsprocessen i tolv danske kommuner pr. marts 2014. Den samlede undersøgelse, der går under navnet 'Dokumentationsprojektet', løber i tre år og blev givet til et konsortium bestående af Aarhus Universitet og SFI den 16. januar 2013.

Rapporten er udarbejdet af seniorforsker Siddhartha Baviskar, SFI, postdoc Camilla Brørup Dyssegaard, AU, professor Niels Egelund, AU, seniorforsker Mette Lausten, SFI, og videnskabelig assistent Mikkel Lynggaard. Niels Egelund er projektleder.

Ud over forfatterne til denne rapport har studentermedhjælp Thomas Aarup Due, SFI, bistået med at udarbejde tabeller.

Sidst, men ikke mindst, skal lyde en tak til de medvirkende skolechefer, PPR-ledere, skoleledere, skolebestyrelsesformænd, lærere, elever og forældre, der har leveret særdeles nyttige informationer for undersøgelsen.

*Niels Egelund*

*Juni 2014*

*Projektleder*





# Indhold

<b>RESUME</b> .....	<b>7</b>
SKOLEFORVALTNINGERNE .....	7
PPR .....	9
SKOLELEDELSENE .....	9
LÆRERNE .....	10
ELEVENE OG DERES FORÆLDRE .....	12
SUPPLERENDE UNDERVISNING OG ANDEN FAGLIG STØTTE .....	12
<b>INDLEDNING</b> .....	<b>13</b>
LOVÆNDRING OM INKLUSION AF ELEVER I DEN ALMINDELIGE UNDERVISNING .....	13
AFTALE OM KOMMUNERNES ØKONOMI FOR 2013 .....	14
OPFØLGNING PÅ AFTALEN OM DOKUMENTATION AF KOMMUNERNES OMSTILLING .....	15
OPGAVENS FORMÅL .....	15
INDHOLD OG METODE .....	16
ÅRLIGT TILBAGEVENDENDE KORTLÆGNING .....	16
AFSLUTTENDE, TVÆRGÅENDE ANALYSE .....	17
<b>DEL 1. DATA FRA SKOLECHEFER, PPR-LEDERE OG SKOLEFORVALTNINGER</b> .....	<b>18</b>
<b>DE 12 KOMMUNER I UNDERSØGELSE</b> .....	<b>18</b>
VALG AF KOMMUNER .....	18
<b>KOMMUNEPORTRÆTTER</b> .....	<b>22</b>
KOMMUNE A .....	22
KOMMUNE B .....	28
KOMMUNE C .....	34
KOMMUNE D .....	40
KOMMUNE E .....	45
KOMMUNE F .....	50
KOMMUNE G .....	56
KOMMUNE H .....	62
KOMMUNE I .....	68
KOMMUNE J .....	74
KOMMUNE K .....	79
KOMMUNE L .....	84
<b>KVANTITATIVE RESULTATER PÅ BAGGRUND AF OPLYSNINGER FRA SKOLEFORVALTNINGERNE</b> .....	<b>91</b>
ANTAL SKOLER OG ELEVER .....	91
ANTAL SPECIALKLASSE OG SPECIALSKOLER SAMT ELEV TAL 2013 OG 2014 .....	92
INKLUSION .....	95
BUDGETFORHOLD .....	96
<b>KVANTITATIVE RESULTATER FRA INTERVIEW MED SKOLECHEFER OG PPR-LEDERE I DE 12 KOMMUNER</b> .....	<b>101</b>

SKOLECHEFER .....	101
PPR-LEDERE .....	105
SAMMENFATNING, SKOLECHEFER, PPR OG SKOLEFORVALTNINGER .....	116
<b>DEL 2. DATA FRA SKOLELEDERE, SKOLEBESTYRELSESFORMÆND, LÆRERE, ELEVER OG FORÆLDRE ....</b>	<b>122</b>
<b>KVANTITATIVE RESULTATER FRA SPØRGESKEMAUNDERSØGELSER OG DCUM'S TRIVSELSMÅLING</b>	
<b>BLANDT ELEVER .....</b>	<b>122</b>
DATAMATERIALET .....	124
<b>ANALYSERESULTATER FOR DE FEM FOKUSPUNKTER:.....</b>	<b>125</b>
FOKUSPUNKT 1: INKLUSIONSFREMMENDE STYRINGSMODELLER (SE TABEL B2.1- B2.29) .....	125
SAMMENHÆNGEN MELLEM INKLUSIONSFREMMENDE STYRINGSMODELLER OG DE SYV INKLUSIONSINDIKATORER .....	127
FOKUSPUNKT 2: KOMPETENCEUDVIKLING (SE TABEL B2.30 - B2.91) .....	129
SAMMENHÆNGEN MELLEM KOMPETENCEUDVIKLING OG DE SYV INKLUSIONSINDIKATORER .....	131
FOKUSPUNKT 3: OPBAKNING TIL INKLUSION (SE TABEL B2.92 - B2.140) .....	133
SAMMENHÆNGEN MELLEM OPBAKNING TIL INKLUSION OG DE SYV INKLUSIONSINDIKATORER.....	135
FOKUSPUNKT 4: FASTHOLDELSE AF ELEVERNES TRIVSEL (SE TABEL B2.141 - B2.156).....	135
SAMMENHÆNGEN MELLEM FASTHOLDELSE AF ELEVERNES TRIVSEL OG DE SYV INKLUSIONSINDIKATORER .....	138
FOKUSPUNKT 5: SUPPLERENDE UNDERVISNING (SE TABEL B2.157- B2.162).....	138
SAMMENHÆNGEN MELLEM SUPPLERENDE UNDERVISNING OG DE SYV INKLUSIONSINDIKATORER .....	140
<b>SAMMENFATNING AF KVANTITATIVE SVAR FRA: SKOLELEDERE, SKOLEBESTYRELSESFORMÆND,</b>	
<b>LÆRERE, ELEVER OG FORÆLDRE .....</b>	<b>141</b>
SAMMENHÆNGEN MELLEM INKLUSIONSINDIKATORERNE OG DE FEM FOKUSPUNKTER .....	142
<b>KVALITATIVE ANALYSER AF ÅBNE BESVARELSER FRA LÆRERE .....</b>	<b>144</b>
<b>SAMMENFATNING AF RESULTATER MARTS 2014.....</b>	<b>148</b>
<b>BILAG 1: TABELLER VEDR. OPLYSNINGER FRA SKOLECHEFER, PPR-LEDERE OG</b>	
<b>SKOLEFORVALTNINGER.....</b>	<b>154</b>
<b>BILAG 2: TABELLER VEDR. OPLYSNINGER FRA SKOLELEDERE, SKOLEBESTYRELSESFORMÆND,</b>	
<b>LÆRERE, FORÆLDRE OG ELEVER .....</b>	<b>159</b>
<b>BILAG 3: TABELLER OVER REGISTERDATA.....</b>	<b>259</b>
KARAKTERER FOR 9. KLASSES AFGANGSPRØVER I DANSK OG MATEMATIK.....	267
OVERGANG TIL UNGDOMSUDDANNELSE .....	273
<b>REFERENCER .....</b>	<b>279</b>

## Resume

Denne anden rapport om inklusionsprocessen i Danmark baserer sig på undersøgelser af inklusionsprocessen i tolv kommuner. Baggrunden for undersøgelserne er aftalen og målsætningen om øget inklusion, der blev truffet mellem regeringen og KL i 2012. Undersøgelsen blev første gang foretaget i 2013, indeværende undersøgelse er foretaget i 2014, og den sidste og afsluttende undersøgelse vil ske i starten af 2015.

Generelt gælder, at de tolv kommuner, der indgår i Dokumentationsprojektet, dækker et bredt spektrum af den samlede demografiske og økonomiske variation, der findes i danske kommuner. Kommunerne havde i skoleåret 2009/10 endvidere en meget forskellig inklusionsgrad, og der er ikke overraskende store forskelle i den måde, hvorpå man har grebet inklusionsprocessen an. Selve arbejdet med at starte en inklusionsproces strækker sig fra 2011 for de tidligste kommuner, et år før lovændringen i august 2012, over 2012 og til 2013, hvor de sidste kommuner kom i gang for alvor.

I det følgende samles resultaterne fra de forskellige dele af Dokumentationsprojektet under overskrifterne, skoleforvaltningerne, PPR, skolernes ledelser, lærerne, eleverne og deres forældre og supplerende undervisning og anden faglig støtte.

### Skoleforvaltningerne

I 2014 arbejder kommunerne fortsat med inklusion, men er forskellige steder i omstillingen. Målsætningerne er etableret i alle kommuner, og mens de kommuner, der startede tidligt, er i gang med implementeringen, er de senest startende kommuner i færd med at færdiggøre arbejdet med strategierne. Det er tydeligt, at det at arbejde med inklusion er en udviklingsproces, og alle kommuner bærer præg af, at inklusion er gået fra et overordnet ideal til at være en del af praksis.

De kommuner, der har været tidligst i gang, har også iværksat forudgående kompetenceudviklingsprogrammer for medarbejderne, før inklusionen er sat i gang rent organisatorisk. I de kommuner, der er gået i gang senere, er kompetenceudvikling og organisatoriske ændringer nærmest gået hånd i hånd. Der er ingen kommuner, der ikke har søgt at give personalet et kompetenceløft, og der har været og er fortsat afsat betydelige økonomiske ressourcer hertil. Det gælder for alle kommuner, at man har ladet ressourcer følge med over i den almene undervisning, og at man har sørget for en eller anden opkvalificering af personalet. Nogle steder har man ligefrem relativt set – i forhold til de øvrige budgetter i kommunen – tilført ressourcer til inklusionsprocessen.

Det er i det hele taget et generelt billede, at økonomiske incitamentter sammen med lovændringens ny afgrænsning af specialundervisning spiller en meget stor rolle for, at inklusionsprocessen er kommet så vidt, som det faktisk er tilfældet, fra 93,1 pct. i 2010 til 94,9 pct. i 2013 og 95,5 pct. i 2014.

Den mekanisme, hvormed man lader ressourcerne følge over i almenundervisningen, er imidlertid ofte uigennemskuelig for personalet på den enkelte skole. Ressourcetildelingen sker med udgangspunkt i skolens elevtal og i de fleste tilfælde af en ekstra pulje, som afspejler skoledistriktets socialøkonomiske baggrund, og den fordeles på midler til specialundervisning (på mere end 9 timer pr. uge) på skolen, til betaling for elever i specialklasser uden for skolen og i specialskoler, til supplerende undervisning og anden faglig støtte (til enkeltelever) og inklusionsfremmende foranstaltninger, men herefter overlades det til skolelederne at kanalisere midlerne ud. Der er mange forhold, der skal tilgodeses ved fordelingen af disse ressourcer, og det kan let føre til, at nogen kan blive forbigået eller føler sig forbigået.

Hvad økonomi angår, skal det tages i betragtning, at flere kommuner gennem de senere år som følge af den økonomiske krise har været gennem generelle besparelser. Tre af de tolv kommuner havde et højere budget pr. elev i 2013 end i 2012, og ni kommuner havde et mindre budget. For 2014 gælder, at fem kommuner har et større budget end i 2013, en kommune har samme budget, mens seks kommuner har et mindre budget. Når der ses på den del af budgetterne, der går til elever med særlige behov, dvs. supplerende undervisning og anden faglig støtte, specialundervisning og inklusionsfremmende indsats, er der dog tale om en øgning af budgetterne fra 2013 til 2014 på 1,1 procentpoint.

Hvis man i 2013 ikke havde besluttet at nedlægge specialtilbud, havde man næsten alle steder søgt at ændre segregering ved at undlade henvisning af de yngste elever til specialtilbud og i nogle tilfælde også søgt at hjemtage elever ved at lade ressourcer tilgå den almindelige klasse. Samme tendens ses også i 2014. I 2014 er der ikke ændret på antallet af specialskoler, men der er sket en reduktion i antallet af specialklasser på 15 pct. Ni af kommunerne har reduceret antallet af specialklasseelever fra 2013 til 2014.

Konklusionen for skoleforvaltningerne i 2014 er, at alle tolv kommuner har taget inklusionsopgaven op, og at man på forskellig måde har ydet en væsentlig indsats for at skabe fællesskab og ejerskab til inklusion fra forvaltningsniveau. Der er iværksat processer for at få skoleledere, skolebestyrelser, lærere og forældre med. Man har afholdt informationsmøder for alle forældre, og man har søgt en mere aktiv profilering af kommunens inklusionsstrategier i skriftlige materialer og på hjemmesider. Når man ser på lærernes udsagn i de spørgeskemaer, de har udfyldt, er der dog klare tegn på, at intentionerne ikke har slået helt igennem, og at mange lærere ikke føler sig fagligt klædt godt

nok på til opgaven. Det er et gennemgående indtryk på forvaltningsniveauet, at usikkerhed eller ligefrem modstand i høj grad har baggrund i konflikten om lærernes arbejdstid i foråret 2013, men at usikkerheden om skolereformen også spiller ind.

## **PPR**

PPR spiller en væsentlig rolle i inklusionsbestrebelse, og flere skolechefer og PPR-ledere udtrykte i 2013, at der syntes at være et klart behov for anderledes kompetencer i bemandingen end de traditionelt psykologiske. Undersøgelsen i 2014 viser, at PPR generelt har gennemgået en stor udvikling, hvor kommuner er blevet inspireret af KL's pejlemærker for fremtidens PPR og har udviklet ydelseskataloger målrettet brugerne af PPR. Fra 2013 til 2014 ses en klar tendens til, at kommunerne arbejder på at udbygge det tværfaglige samarbejde på tværs af forvaltninger.

I forhold til 2013 viser analyserne fra 2014, at skoleledernes tilfredshed med PPR's ydelser i forhold til rådgivning og vejledning og udredninger er optimeret. I modsætning hertil udtrykker lærerne sig generelt mere negativt i 2014, hvor blot 13 pct. mener, at samarbejdet er godt.

Visitationsprocesserne har fået mindre betydning ved overgangen til, at skolerne i høj grad selv skal finansiere specialtilbud, og det gav i 2013 af og til anledning til, at PPR følte sig marginaliseret i processen. Det er dog fortsat 13 pct. af skolelederne, der ikke er involveret i visitationsprocessen. I 2014 er det fælles for flere af PPR-enhederne, at de arbejder på at etablere en hel fast struktur for, hvornår en elev kan indstilles til visitation. Dette sker for at sikre, at der arbejdes tilstrækkeligt med eleven i almenmiljøet.

I 2013 gjaldt, at PPR's placering som en central eller decentral enhed tæt på rummede både fordele og ulemper. I 2014 er der i alle tilfælde sket en decentralisering enten til skoler eller til distrikter. Hvor sidstnævnte er sket, er også socialrådgivere og andet personale med støttefunktioner blevet flyttet ud.

## **Skoleledelserne**

Såvel i 2013 som i 2014 siger ca. tre fjerdedele af skolelederne, at de er meget enige eller enige i opbakningen til inklusion, og der er iværksat en række aktiviteter til at fremme opbakningen hos det pædagogiske personale, herunder først og fremmest kompetenceudvikling af lærere og pædagoger. Lederne vurderede dog, at det i 2013 var 45 pct. af lærerne, der var meget enige eller enige i opbakningen til inklusion, en andel, der i 2014 er faldet til 28 pct., og de har dermed en helt klar erkendelse af, at der mangler opbakning, og at den er faldende.

I 2014 er situationen den, at for ti af de tolv kommuner er der for skolerne klare økonomiske incitamenter for inklusion, og det bliver så skolelederne, som skal varetage de økonomiske incitamenter til inklusion, dette samtidig med at lederne erkender, at lærerne i meget lav grad har et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i klassen. Af skolelederne vurderer 87 pct., at lærerne stort set ikke har incitamenter til at være inkluderende, og 66 pct. af lærerne giver udtryk for det samme i deres besvarelser. Et meget interessant resultat er, at lærerne har et større incitament til at inkludere elever, når graden af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau er højt. Endvidere ses det, at hvor graden af fælles værdigrundlag i kommunerne er højt, hænger det positivt sammen med tilgængeligheden af ressourcepersoner på skolerne.

Skolelederne på langt de fleste skoler tilkendegiver, at en række ressourcer til inklusion er tilgængelige bl.a. muligheden for rådgivning fra PPR, samarbejde med skolens specialcenter/ressourcecenter samt bistand fra AKT-vejlederen på skolen. Tilgængeligheden af nogle af disse ressourcer, fx inklusionsvejleder på skolen og en eller flere bestemte analysemodeller, er steget fra 2013 til 2014. Skolelederne mener i øvrigt generelt, at samarbejdet med PPR fungerer godt og bedre i 2014 end i 2013 med hensyn til rådgivning og vejledning og udredning af elever.

Skolelederne vurderer, at der er en vis opbakning til øget inklusion blandt forældre til børn med særlige behov, mens opbakningen er lav og faldende hos forældre til almenelever.

Skolebestyrelserne har haft et stort ansvar for at formidle inklusionsmålsætningen til forældrene. Det mente halvdelen af skolebestyrelsesformændene at være lykkedes med i 2013, og i 2014 er det nu lykkedes for tre fjerdele af skolebestyrelsesformændene.

Ifølge bestyrelsesformændenes svar ses en sammenhæng mellem socioøkonomiske forhold og opbakningen til inklusion blandt lærere og pædagoger. Opbakningen er størst i de socioøkonomisk bedst stillede kommuner. Skolebestyrelserne udtrykker endvidere fortsat stor opbakning til den måde, hvorpå skolerne arbejder med elevernes trivsel.

## Lærerne

For lærernes vedkommende er resultaterne som allerede nævnt mindre positive. Mens der i 2013 kun var 19 pct. af lærerne, som var meget enige eller enige i opbakningen til inklusion, er der i 2014 kun 14 pct., som har samme opfattelse. Lærerne oplever, at der generelt er en lav opbakning til inklusion blandt skolens forældre. Lærerne vurderer endvidere også, at skoleledelsernes opbakning til inklusion er faldet i indværende skoleår.

Det er i både 2013 og 2014 kun ca. en tredjedel af lærerne, der svarer, at de i meget høj grad, i høj grad eller i nogen grad er blevet tilbudt kompetenceudvikling i inklusion, hvad der står i stor kontrast til skolechefernes og skoleledernes udsagn. Skolelederne oplyser, at de i indeværende skoleår har forsøgt at ruste deres lærere til at håndtere arbejdet og udfordringerne i forhold til inklusion. Det er 82 pct. af skolelederne, der har taget initiativer på skoleniveau i forholdet til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer eller modeller. I modsætning hertil ses, at kun en tredjedel af lærerne angiver, at de har deltaget i pædagogiske dage, kurser om inklusion eller bestemte pædagogiske modeller.

Kun knap halvdelen af lærerne syntes i 2013 at have faglig ballast til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion, og andelen er ikke steget i 2014. Med hensyn til tilgængeligheden af ressourcer i form af inklusionsvejleder, AKT-vejleder, medarbejdere fra skolernes ressourcecenter, rådgivning fra specialskoler, fra PPR eller videnscentre er det kun ca. en femtedel af lærerne, der svarer bekræftende, mens det i 2013 var en væsentligt større andel. Skolelederne oplyser i modsætning hertil, at ressourcerne hertil faktisk er steget fra 2013 til 2014.

De åbne spørgsmål i lærerspørgeskemaet giver en række interessante resultater, der kan forklare uoverensstemmelserne mellem skoleledernes og lærernes svar. Et helt gennemgående tema er, at lærerne ikke mener, at der politisk er sat tilstrækkelige ressourcer af til inklusion. Her nævnes manglende kompetenceudvikling i at inkludere, for få vejledere og for lidt støtte i klassen. Det er dog karakteristisk for svarene, at behovet for ekstra ressourcer i form af flere voksne til stede i klasserne fylder mere end ønsket om en egentlig kompetenceudvikling. Det nævnes endvidere, at der ønskes mere viden om, hvorfor inklusion er en god idé, da mange lærere udtrykker, at fordelene er vanskelige at få øje på.

Når det gælder faglig støtte, synes det primære træk at være, at lærere fortrinsvis bruger hinanden til sparring. I forhold til opkvalificering nævnes primært fælles kommunale kurser for en stor personalegruppe, hvor det nævnes, at indholdet opleves for overfladisk, hvorfor det personlige udbytte er begrænset.

Det er et gennemgående tema i besvarelsene, at den støtte, der er til rådighed, ikke er tilstrækkelig. Dette udtrykkes bl.a. ved, at ressourcepersoner ikke er tilgængelige, eller at den tid, der er til rådighed til den enkelte, ikke er tilstrækkelig til opgaven. Det nævnes også, at vejlederne ikke har tilstrækkelig faglighed til at kunne støtte i udskolingen, eller at den rådgivning, der modtages, er svær at omsætte i den daglige praksis, når man står alene lærer med en hel klasse. Det er også et gennemgående træk, at man gerne vil have pædagoger med i undervisningen, så de kan bidrage til at støtte elever. Lærere udtrykker også, at de inkluderede elever ikke kan indgå i undervisningen, hvis de ikke har

fuld støtte på. Det sker også, at en støtteperson bliver taget væk, da den pågældende skal bruges til vikar, og det hænder, at det er en tilfældig person, der kommer.

## **Eleverne og deres forældre**

Langt de fleste skoler har afholdt en række aktiviteter og igangsat tiltag rettet mod fastholdelse af elevernes trivsel. Fra forældrenes øverste repræsentanter (bestyrelsesformændene) synes der fortsat at være stor opbakning til den måde, som skolerne arbejder med elevernes trivsel på.

Skolelederne vurderer generelt, at der er en lav opbakning til øget inklusion blandt skolens forældre. De finder dog, at der er en markant højere opbakning blandt forældre til elever med særlige behov end blandt forældre til almeneleverne.

Data om elevernes trivsel viser, at forældrenes og elevernes svar på trivselsspørgsmålene i høj grad ligner hinanden. Helt generelt og ud fra elevernes egne vurderinger trives eleverne i 2. klasse godt i skolen og eleverne i 8. klasse trives endnu mere. Trivsel blandt 8. klasse-elever er dog nedadgående i forhold til 1. runde.

For en enkelt kommune foreligger der trivselsdata fra eleverne med en besvarelsesprocent på 75 pct. Her viser det sig, at eleverne i kommunens specialklasser har en lidt lavere generel trivsel end eleverne i almenklasserne.

## **Supplerende undervisning og anden faglig støtte**

Det er i gennemsnit 5,5 pct. af skolernes elever, som modtager supplerende undervisning og anden faglig støtte i skoleåret 2013/14. Gennemsnittet dækker naturligvis en stor spredning mellem skolerne med hensyn til antallet af elever, der modtager supplerende undervisning, men den gennemsnitlige andel svarer stort set til andelen, der fik specialpædagogisk støtte i almenundervisningen før lovændringen i 2012.

Hvad angår tilrettelæggelsen af den supplerende undervisning, viser besvarelserne fra skolelederne, at knap halvdelen (45 pct.) af den supplerende undervisning er tilrettelagt således, at der er en ekstra lærer til stede i klassen. Herudover tilrettelægges 11 pct. af den supplerende undervisning med lærerassistenter. Dette er bemærkelsesværdigt i og med, at supplerende undervisning og anden faglig støtte definitionsmæssigt ligger ud over den almindelige undervisning.



# Indledning

*Af Niels Egelund*

Regeringen gennemførte i 2010 i samarbejde med KL og Finansministeriet en analyse af folkeskolens specialundervisning (Deloitte, 2010).

Undersøgelsen blev gennemført som en repræsentativ undersøgelse i 12 kommuner og kortlagde aktiviteter og ressourceforbrug. Den indeholdt endvidere en analyse, der pegede på sammenhænge mellem kommunernes styring og organisering og andelen af elever, der inkluderedes i den almindelige undervisning.

På baggrund af undersøgelsen fremsatte en arbejdsgruppe med repræsentanter fra Finansministeriet, KL og Ministeriet for Børn og Undervisning en række anbefalinger, der kunne understøtte målsætningen om inklusion. En af de centrale anbefalinger var en ny afgrænsning af specialundervisningsbegrebet.

Som opfølgning på undersøgelsens anbefalinger blev det i kommuneaftalen for 2011 aftalt, at regeringen skulle gennemføre en lovændring, der klart afgrænsede specialundervisning, og at kommunerne skulle anvende inklusionsfremmende styringsmodeller, gøre PPR mere efterspørgselsstyret og arbejde strategisk med lærernes kompetenceudvikling for at opfylde målsætningen om inklusion.

## **Lovændring om inklusion af elever i den almindelige undervisning**

Regeringen har i foråret 2012 med bred tilslutning i Folketinget gennemført en ændring af folkeskoleloven, der afgrænser specialundervisning til at være undervisning i specialskoler og specialklasser samt undervisning i den almindelige folkeskole, hvor eleven får støtte i mindst ni ugentlige timer.<sup>1</sup>

Lovændringen giver kommunerne mulighed for større fleksibilitet i forbindelse med at tilrettelægge en inkluderende undervisning.

---

<sup>1</sup> Jf. LOV nr. 379 af 28. april 2012 om ændring af lov om folkeskolen, lov om friskoler og private grundskoler m.v. og lov om folkehøjskoler, efterskoler, husholdningsskoler og håndarbejdsskoler (frie kostskoler)(Inklusion af elever med særlige behov i den almindelige undervisning og tilpasning af klagereglerne til en mere inkluderende folkeskole m.v.).

## Aftale om kommunernes økonomi for 2013

Regeringen og KL har i Aftale om kommunernes økonomi for 2013 (ØA13) aftalt konkrete målsætninger for en succesfuld omstilling til inklusion. Målsætningerne omfatter andelen af elever, der inkluderes i den almindelige undervisning, det faglige niveau og elevernes trivsel.

Parterne vil i den forbindelse have fokus på kompetencer, inklusionsfremmende styringsmodeller og opbakning til inklusion.

Det fremgår af aftalen, at der skal ske en årlig afrapportering af status på omstillingen til øget inklusion, og omstillingen skal foreløbig følges over tre år. I den forbindelse gennemføres en tilbagevendende repræsentativ undersøgelse i 10-12 udvalgte kommuner. Data om supplerende undervisning skal indgå i undersøgelsen.

Forud for ØA13 har en tværministeriel arbejdsgruppe med repræsentanter fra Finansministeriet, KL og Ministeriet for Børn og Undervisning udarbejdet en rapport med oplæg til en dokumentationsmetode. Rapporten indeholder blandt andet bud på mulige målepunkter i forhold til en vellykket inklusionsindsats og en bruttoliste over mulige indikatorer.

Arbejdsgruppen kom på baggrund af en kortlægning af de eksisterende datakilder på inklusions- og specialundervisningsområdet, som indberettes af skolerne til Danmarks Statistik og UNI-C, med et forslag til en bruttoliste af data, som kan dokumentere omstillingen til øget inklusion i alle landets kommuner.

Arbejdsgruppen pegede dog på, at det ikke er muligt gennem udgiftsdata, elevdata eller data, som knytter sig til lærernes ressourceforbrug, fuldt ud at følge indholdsmæssigt op på den omstilling, som i øjeblikket finder sted i kommunerne. En opfølgning på inkluderende styringsmodeller, visitationsprocesser, organisering af PPR m.fl. må derfor tage udgangspunkt i andre kilder end de eksisterende datakilder.

Arbejdsgruppen foreslog, at der gennemførtes en årlig supplerende, kvalitativ undersøgelse i 12 udvalgte kommuner, hvor der sås på kommunernes omstillingsproces i retning af øget inklusion. Undersøgelsen skulle følge udviklingen i repræsentativt udvalgte kommuner med henblik på at følge op på målepunkter, som ikke kunne belyses gennem statistiske og økonomiske data.

Der blev peget på følgende fokuspunkter:

- Styringsmodeller i kommunerne (økonomiske incitamenter til inklusion)
- Organisering af PPR
- Visitationsprocessen

- Kompetencer (kompetenceudvikling, brug af ressourcepersoner og PPR mv.)
- Pædagogiske metoder til inklusion
- Opbakning til inklusion.

Arbejdsgruppen foreslog, at der efter tre år gennemførtes en undersøgelse med det formål at analysere sammenhængene mellem kommunernes indsatser og elevernes faglighed, trivsel og overgang til ungdomsuddannelserne med henblik på at kvalificere effekten af de inkluderende metoder.

Aftalen om dokumentation af kommunernes omstilling til øget inklusion i ØA13 bygger på arbejdsgruppens rapport.

### **Opfølgning på aftalen om dokumentation af kommunernes omstilling**

Som opfølgning på ØA13 har Finansministeriet, KL og Ministeriet for Børn og Undervisning aftalt, at afrapporteringen på landsplan skal ske gennem den sædvanlige dataindsamling med udgangspunkt i fokuspunkterne fra arbejdsgruppens rapport. Afrapporteringen på landsplan vil blive gennemført af arbejdsgruppen på baggrund af data fra UNI-C og Danmarks Statistik.

Afrapportering vedrørende fokuspunkterne, herunder supplerende undervisning, skal ske ved den anbefalede tilbagevendende repræsentative undersøgelse i 12 kommuner.

### **Opgavens formål**

Opgaven med at gennemføre den tilbagevendende, repræsentative undersøgelse i 12 kommuner blev efter licitation givet til et konsortium bestående af Aarhus Universitet og SFI. Formålet med undersøgelsen er at belyse kommunernes omstillingsproces i lyset af de ændrede rammer for inklusionsindsatsen, herunder hvordan de udvalgte kommuner pædagogisk og styringsmæssigt har håndteret omstillingen til øget inklusion. Dermed er formålet at give et repræsentativt indtryk af, hvordan kommunerne arbejder med målsætningerne for en succesrig omstilling, og hvordan det går med fokuspunkterne. De årlige afrapporteringer skal indgå i den politiske opfølgning på omstillingen til øget inklusion som del af aftalerne om kommunernes økonomi.

Den afsluttende analyse efter tredje dataindsamlingsrunde har til formål at sammenholde og analysere de forskellige kommuners inklusionsindsats med de målsætninger, som regeringen og KL har opstillet. Dermed er formålet med den afsluttende analy-

se at bidrage med viden om hvilke pædagogiske og styringsmæssige tilgange, som har den største effekt på fx læring og trivsel. Den afsluttende analyses resultater skal ses i lyset af effektiv anvendelse af ressourcer.

Undersøgelsen har skullet være i overensstemmelse med den forståelse af inklusion, som ligger til grund for regeringen og KL's aftale om øget inklusion i folkeskolen, fremsat i aftalen om kommunernes økonomi i 2013. Dette indebærer, at succesrig inklusion indbefatter, at færre elever henvises til specialskoler og specialklasser, at elevernes faglige niveau forbedres, og at elevernes trivsel fastholdes. Der henvises i øvrigt til forarbejderne til lov nr. 129 "Inklusion af elever med særlige behov i den almindelige undervisning og tilpasning af klagereglerne til en mere inkluderende folkeskole".

## **Indhold og metode**

Undersøgelsen består af tre tilbagevendende undersøgelser i 2013, 2014 og 2015, hvor nærværende rapport rummer resultater fra 2014. Den årligt tilbagevendende undersøgelse indeholder en kortlægning af kommunernes omstillingsproces til en øget inklusion samt en beskrivelse af udviklingen i de landsdækkende registerdata i de kommuner, der deltager i undersøgelsen.

Undersøgelsen har skullet dække et repræsentativt udsnit af eleverne i folkeskolen. Der er derfor foretaget et nøje udvalg af de 12 kommuner, og inden for disse har vi inddraget alle skoler og udtaget elever og forældre fra skolernes 2. og 8. klasser. Netop de to klassetrin er valgt, fordi en væsentlig del af inklusionen kunne antages at bestå i, dels at elever ikke længere blev visiteret til specialtilbud inden for de første skoleår, dels at elever inde i skoleforløbet blev hjemtaget.

## **Årligt tilbagevendende kortlægning**

Kortlægningen af det repræsentative udsnit af kommunerne skal via kvalitative og kvantitative indsamlingsmetoder beskrive følgende fokuspunkter, der på forskellig vis er dækket ind ved de respektive respondentgrupper:

- Inklusionsfremmende styringsmodeller
- Kompetencer
- Opbakning til inklusion
- Fastholdelse af elevernes trivsel
- Supplerende undervisning.

## Afsluttende, tværgående analyse

Undersøgelsen skal afsluttes med en tværgående analyse af kommunernes omstilling til øget inklusions betydning for de opstillede målsætninger for en øget inklusion i folkeskolen.

Regeringen og kommunerne er enige om følgende målsætninger:

- Andelen af elever, der skal inkluderes i den almindelige undervisning, øges. Målet er således, at andelen af elever i almindelig undervisning i 2015 er forøget fra 94,4 pct. til 96,0 pct. af det samlede elevtal i folkeskolen.
- Andelen af elever, der får karakteren 2 eller derunder i læsning, retstavning og matematisk problemløsning i 9. klasses afgangsprøve, skal være reduceret i 2015 og reduceres yderligere frem mod 2018.
- Elevernes trivsel fastholdes i takt med omstillingen til øget inklusion.

Analysen skal i den forbindelse afdække, hvilken betydning udviklingen i temaerne i kortlægningerne har for kommunernes segregeringsgrad samt elevernes faglige resultater (afgangsprøver) og trivsel.

Følgende data fra den ordinære dataindsamling skal endvidere indgå i grundlaget for analysen:

- Nationale test: Resultater fra national præstationsprofil i dansk og matematik
- Overgang til ungdomsuddannelse.

Der bliver lagt vægt på, at den afsluttende analyseundersøgelse kan bidrage til generaliserbar viden, og der vil derfor blive samlet data ind om en lang række identiske spørgsmål i tilknytning til den tilbagevendende undersøgelse. Det er endvidere et centralt element, at der inddrages data om kommunernes ressourceforbrug for de givne indsatser.

Udvalg af kommuner og beskrivelse af dataindsamlingsprocedurer vil blive gennemgået i de respektive afsnit af rapporten.

Rapporten er delt op i tre dele. En del vedrører data fra skolechefer, PPR og skoleforvaltninger, en del vedrører data fra skolebestyrelsesformænd, skoleledere, lærere og elever, og endelig er der et bilag, som rummer resultater fra registerdata.

# Del 1. Data fra skolechefer, PPR-ledere og skoleforvaltninger

## De 12 kommuner i undersøgelsen

*Af Camilla Brørup Dyssegaard og Niels Egelund*

### Valg af kommuner

Der er til brug for dokumentationsprojektet udvalgt 12 kommuner, der kan antages at have en repræsentation for de forskelle, der er mellem kommuner i hele landet, således at de kan levere generaliserbar viden for Danmark.

Der er valgt fire kommuner, som er bykommuner, og otte kommuner, der er landkommuner. De fire bykommuner er valgt blandt kommuner, der stort set kun har bymæssig bebyggelse. De otte landkommuner er valgt blandt kommuner med mindre byer og et stort opland. Det samlede udvalg har skullet dække Sjælland, Fyn og Jylland, og der er foretaget et valg, så der er en ligelig fordeling af byer med "blåt" flertal og "rødt" flertal i kommunalbestyrelsen. Valget af kommuner har skullet rumme segregeringsprocenter både over og under, hvad man kunne forvente ud fra kommunernes socioøkonomiske baggrund, idet der dog er valgt nogle få kommuner med høj segregeringsgrad, uden at det påvirker repræsentativiteten væsentligt. Med hensyn til segregeringsprocenter gælder i øvrigt, at de syv største bykommuner i Danmark alle ligger under gennemsnittet. Segregeringsprocenter anvendt i forbindelse med valget er taget fra KREVI (2011), Bilag 1.

Kommunerne i undersøgelsen er anonyme og betegnes med et bogstav. Hver enkelt kommune er dog blevet bekendt med, hvilket bogstav kommunen er tildelt. Anonymiseringen er sket, da der i forbindelse med inklusionsprocessen indgår en kompleks række af politiske, administrative, personalemæssige og pædagogiske overvejelser, ligesom processen kan være mere eller mindre velforberedt, og vi har ikke ønsket at sende oplysninger om navngivne kommuner ud i offentligheden. Formålet med undersøgelsen er at give et bredt billede af, hvad der foregår, samt at give kommunerne mulighed for at lære af hinanden.

### *Undersøgelsesmetoder*

I undersøgelsen i kommunerne er der dels anvendt kvalitative metoder, dels kvantitative metoder. De kvalitative metoder er anvendt, hvor der ikke forud kunne defineres kategorier eller parametre, der gjorde en forlods operationalisering mulig. Som eksempel kan nævnes økonomiske incitamentter til inklusion, hvor stort set alle kommuner anvender forskellige metoder, der består i kombinationer af centrale og decentrale modeller, som først har kunnet afdækkes, efter at der er gennemført interview med skolechefer (eller forvaltningsmedarbejdere med denne funktion).

Efter at de kvalitative undersøgelser i alle 12 kommuner i foråret 2013 blev gennemført, er der sket en kvantificering på et antal parametre, der vil kunne gøre en sammenligning mellem kommuner og en sammenligning over de tre år mulig. Man må forvente, at der løbende kan ske ændringer i kommunernes praksis over de tre år, og der gennemføres derfor nye, kvalitative undersøgelser ved interview med skolechefer og PPR-ledere i 2014 og 2015. Fordelen ved de kvalitative metoders anvendelse i forbindelse med projektet er, at der er en interaktion mellem interviewer og respondent, som har givet mulighed for uddybelse og begrundelse af svar, ligesom det er muligt at afdække både manifesterede og latente holdninger og motiver, der ikke kan undgå at være et led i såvel skoleforvaltningernes som PPR-enhedernes strategier og omlægninger af praksis.

De kvantitative metoder er blevet anvendt, hvor der forlods har kunnet ske en sikker operationalisering af spørgsmål og emnekredse, og hvor der allerede foreligger data i offentlige registre, fx UNI-C eller Danmarks Statistik, eller hvor kommuner og skoler kan levere data, der allerede er kvantitative, fx antal af elever i forskellige foranstaltninger. Det skal i den forbindelse nævnes, at der er brugt kvantitative metoder overalt, hvor det overhovedet er muligt, herunder kvantificering af kvalitative data for at opnå det sikrest mulige sammenligningsgrundlag.

Ved kvalitative interview er der brugt en blanding af semistrukturerede og strukturerede metoder for at sikre, at der sker en maksimalt sammenlignelig indsamling af oplysninger. De semistrukturerede metoder er blevet anvendt, hvor der forlods var en relativt beskedent viden om, hvordan kommuner eller skoler agerer, fx hvilke pædagogiske metoder eller former for kompetenceudvikling kommuner og skoler bruger til inklusion. De strukturerede metoder er anvendt, hvor det kunne forudsiges med stor sandsynlighed at være nogle ganske bestemte fremgangsmåder eller principper, fx hvilke ressourcer der er tilgængelige og kan anvendes af lærerne i tilrettelæggelsen af inklusionsarbejdet. I forbindelse med brugen af kvalitative metoder er der både blevet nedskrevet noter i spørgegærk og foretaget lydoptagelser, som er transskriberet for at sikre data. Analysemetoden har fortrinsvis været en afsøgning af temaer, dvs. forhold, der går igen

på tværs af kommuner eller skoler, og hvor det har kunnet lade sig gøre, er der som nævnt foretaget en kvantificering af oplysningerne fra de tematiske områder.

### *Præsentation af resultater*

I det følgende startes der med at give nogle brede portrætter af kommunerne, der giver læserne mulighed for at få et overordnet billede af de processer, kommunerne har været igennem.

Der startes med nogle skematiske, kvantitative basisoplysninger om kommunens størrelse og urbaniseringsgrad, antallet af folkeskoler, frie skoler, specialklasser og specialskoler, som de så ud i marts 2013, og der suppleres med de ændringer, der er sket i 2014. Størrelse defineres i tre kategorier af hensyn til anonymiteten. En lille kommune er på under 30.000 indbyggere, en mellemstor kommune er på mellem 30.000 og 70.000 indbyggere, og en stor kommune er på over 70.000 indbyggere.

Derpå følger andelen af elever i frie skoler i kommunen, igen gældende for marts 2013 og suppleret med tal for 2014.

Videre følger udgiften pr. elev i 2012 og 2013, således som den optræder i [www.kommunefakta.dk](http://www.kommunefakta.dk), der suppleres med en angivelse af, hvor meget den faktiske udgift i 2008 afveg fra, hvad kommunens socialøkonomiske indeks tilsiger. Når året 2008 er valgt, er det, fordi det er det eneste år, hvor der findes en offentligt tilgængelig beregning. Det vurderes, at forskellen i faktisk og forventet udgift er en god indikator for en kommunes ressource-tildeling til skolen, idet den dog vil være en del påvirket af kommunens skolestruktur, om der fx er mange små skoler. I teksten er udgiftsniveauet dog af hensyn til anonymiteten angivet i tre intervaller som henholdsvis lavt (51.000 til 57.499 kr. pr. elev), middel (57.500 til 62.999 kr. pr. elev) og højt (63.000 til 80.000 kr. pr. elev).

Det angives dernæst med udgangspunkt i KREVI (2011), hvad inklusionsprocenten var i skoleåret 2009/10, og hvor meget den ligger over eller under, hvad der skulle forventes ud fra kommunens socialøkonomiske indeks i 2008, og dette følges af en angivelse af inklusionsprocenten i marts 2013 og 2014, suppleret med tal om ændringen fra 2010 til 2014. Tal fra 2013 og 2014 stammer fra det skema om administrative oplysninger, der er indgået som supplement til interviewene i kommunerne, og de sammenholdes med målsætningen om 96,0 pct. i 2015.

Endelig indgår kommunens socialøkonomiske indeks for 2013, der også er taget fra [www.kommunefakta.dk](http://www.kommunefakta.dk). Ved socialøkonomisk indeks forstås et nøgletal, som måler kommunens relative udgiftsbehov i forhold til andre kommuner på basis af en række socioøkonomiske kriterier, der indgår med forskellig vægt i beregningen. Det er kriterier som fx 'Antal 20-59-årige uden beskæftigelse' og 'Antal psykiatriske patienter'. Den præcise definition kan findes i Økonomi- og Indenrigsministeriets publikation 'Kommunal



Udledning og 'Generelle Tilskud 2008', side 40. En værdi over 1 betyder, at kommunen har et relativt større udgiftsbehov i forhold til gennemsnittet af kommunerne, mens en værdi lavere end 1 betyder et relativt lavere udgiftsbehov i forhold til gennemsnittet.

Efter de skematiske, kvantitative basisoplysninger følger korte redegørelser for de processer, kommunen har været igennem. Formålet er at få dannet et billede, en kommunal forvaltning vil kunne identificere sig med. Først dækkes resultater fra interview med skolechef, dernæst fra interview med PPR-leder. Oplysningerne har følgende indhold:

- Skoleforvaltning
  - Tidspunkt for inklusionsprocessens start, herunder hvilke tidlige tiltag, der har været gjort før lovgivningsarbejdet om inklusion
  - Oplysninger om kommunens definition af inklusion og anvendelse af inklusionsstrategier
  - Arbejde med at tilpasse kapaciteten i kommunens specialtilbud
  - Brug af inklusionsfremmende incitamenter
  - Kompetenceopbygning
  - Udfordringer og oplevelse af at "være på rette vej".
- PPR
  - Organisering af PPR og eventuelle ændringsprocesser
  - Udfordringer for PPR
  - Kommunens visitationsproces.

Efter de brede kommuneportrætter følger tabeller med angivelse af de kvantitative oplysninger fra skolechefer, PPR-ledere og kommunernes forvaltninger. Oplysninger fra skolechefer og PPR-ledere angives af fortrolighedsgrunde i tabeller uden kommunenavne, hvor rækkefølgen i tabellerne varierer. Oplysningerne i kommuneportræterne suppleres med tilbageskuende registeroplysninger i Bilag 3 bagerst i rapporten.

## Kommuneportrætter

### Kommune A

Kommunetype	Mindre bykommune
Antal folkeskoler 2013	8
Antal frie skoler 2013	0
Andel af frie skoler 2013	7,0 pct.
Antal specialklasser 2013	20
Antal specialskoler 2013	2
Socialøkonomisk indeks 2013	0,52
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	-1.400 kr.
Inkluderet andel 2010	94,2 pct.
Inkluderet andel 2013	94,4 pct.
Inkluderet andel 2014	95,1 pct.

### Skoleforvaltning

#### 2013

Kommunen har i 2011 vedtaget en overordnet definition af inklusion, som dækker hele 0-18-årsområdet. Det er et politisk indsatsområde, som har ført til en ny skolepolitik med fire indsatsområder, hvor det ene er inklusion og fællesskab. Hermed forstås, at det at være en del af et fællesskab er en grundsten for læring, og man ønsker med en inkluderende tilgang at rumme alle kommunens børn i deres nærområde. Samtidig indgår som et yderligere element fokus på trivsel og undervisningsmiljø, hvor der sikres gode forhold for læring, afskaffelse af drilleri og mobning og sikring af elevernes medbestemmelse.

Ud over den overordnede definition af inklusion har de enkelte skoler udarbejdet deres egne inklusionsstrategier. Der sættes mål for et år ad gangen, og målene evalueres af skoleleder, forvaltning og på politisk niveau, og der justeres på mål og indsatsområder fremadrettet i skolepolitikken.

Kommunen får endvidere støtte af ministeriets rådgivningsteam på både skole- og dagtilbudsområdet med hensyn til opstart af processen og opstilling af konkrete mål for arbejdet. I samarbejde med rådgivningsteamet er der ved at blive udarbejdet en kortlægning af, hvordan lærere og pædagoger oplever arbejdet, så der skabes en overordnet

sammenhæng mellem idealer og praksis. På baggrund af denne kortlægning etableres et kompetenceudviklingsforløb for det kommende skoleår.

Ejerskab til inklusion blandt medarbejdere og forældre søges skabt ved, at skoleudvalget møder skolebestyrelser, lærere og elever en gang om året.

Der er ikke arbejdet strikt på at tilpasse kapaciteten i kommunens specialtilbud, men byrådet besluttede, at man ville etablere en gruppeordning på hver af de seks folkeskoler med hver sin specialisering, og man prøver at inddrage elever fra eksterne tilbud i disse ordninger i den udstrækning, det giver mening for børnene. De fem gruppeordninger er fuldt integrerede i skolernes midte, mens en for børn med brug for afskærmning ligger "i baghaven".

Indsatser og ressourceforbrug til supplerende undervisning og anden faglig støtte til enkeltelever er decentraliseret til de enkelte skoler, der også bestemmer, hvorledes de vil anvende inklusionsfremmende initiativer. Skoler i de mest belastede områder får endvidere en ekstra basistildeling.

I skoleåret 2011/12 har kommunen haft stort set hele det pædagogiske personale på et generelt 6-timers indføringskursus i inklusion. Endvidere har kommunen uddannet 60 inklusionsagenter med baggrunde som både lærere, skolepædagoger og ledere, kurset var af 30 timers varighed. Det er et krav, at mindst én leder fra hver skole får en sådan uddannelse. I 2012/13 får inklusionsagenterne et 20-timers kursus om deres roller/supervision/rådgivning ude i de enkelte klasser. Hver eneste medarbejder på skolerne har endvidere fået et 5-timers kursus, som de enkelte skoler selv har haft råderum over i forhold til deres egne inklusionsstrategier. Brugen af kompetencer fra specialklasser og specialskoler er et af målene for indsatsområderne i skolepolitikken.

Kommunen har etableret et videnscenter, og det består af to klasselokaler på en skole, hvor også skolebibliotek og it-konsulent findes. I videnscenteret inddrages faglige fyrtårne omkring fx læsevejledning, så man ikke nødvendigvis behøver at sende lærerne på dyre eksterne kurser. Det er et mål, at der oprettes en digital vidensportal, som lærere kan benytte.

Der har hidtil ikke været politisk vilje til at give økonomiske incitamenter til inklusion, men fra 2014 vil det blive introduceret.

Man føler i kommunen, at man er på rette vej. Der er sket en reduktion i antallet af indstillinger til specialpædagogisk bistand, og man oplever, at usikkerheden hos mange forældre er dæmpet, ligesom mange er glade for ikke at skulle transporteres langt for at komme i skole. Man erkender, at det tager tid at ændre holdninger, og det gjorde det også svært at skulle starte inklusionsprocessen med en pulje på ½ mio., når kommunen samtidig skulle spare 100 mio. på hele sit budget, og det udfordrede forståelsen hos mange lærere.

## 2014

Målsætningen for inklusion er i 2014 under revision i et samarbejde med Undervisningsministeriets rådgivningsteam. Strategien er uændret, men kommunen har i det forløbne år fået en ny politik for 0-18-årsområdet, hvor inklusion indgår. Der er ikke udarbejdet nye delmål for inklusionsprocessen, og skolerne forfølger de mål, de hver for sig har sat.

Der er inden for det sidste år sket det, at der er foregået en kompetenceudvikling for inklusionsagenter, og det gøres nu på tværs af dagtilbuds- og skoleområdet, hvad man oplever som meget givende. Der er to forløb i forhold til konsulent- og vejlederrollen, og de hidtidige erfaringer viser, at det har været svært at coache og støtte lærere og pædagoger. Som led i kompetenceudviklingen er man i praktik på tværs af sektorerne. Man satser på, at inklusionsagenterne sidder i kommunens lokalområder, og at samme inklusionsagent betjener 4-9-årsområdet og derved dækker overgangen mellem dagtilbud og skole. PPR's personale er også blevet tilknyttet lokalområderne.

Der er ikke i januar 2014 truffet beslutninger om nye tiltag, da byrådet er nytiltrådt. Der er sket den ændring, at hvor der før var et børneudvalg og et skoleudvalg, er der nu kun ét udvalg, der dækker hele 0-18-årsområdet.

Kommunens gruppetilbud fungerer godt, og der er herunder sket en styrkelse af fritidstilbuddene. Kommunen sender nu kun børn ud til eksterne specialtilbud, hvis det ikke er muligt at inkludere dem i gruppetilbuddene, og antallet af eksterne tilbud er derfor for nedadgående. Det kan konstateres, at antallet af elever i gruppetilbuddene med ADHD er stigende, og man har den hypotese, at forældre nu hører, at gruppetilbuddene er gode for ADHD-børn, og derfor søger disse tilbud i stedet for at prøve at få deres børn placeret i en specialskole.

Der er ikke ændret på de økonomiske incitamenter for inklusion, som de har stået i kommunens budgetmodel, men der skal nu udarbejdes tydelige retningslinjer, hvor det understreges, at pengene er på skolerne, og at det forventes, at skolelederne løfter opgaven. Der sker muligvis en justering af de økonomiske incitamenter i 2014. Kommunen får stadig henvendelser fra skoler om flere ressourcer, men det er færre og færre.

Det erkendes, at der er et gab mellem forvaltningens strategiske mål og lærernes overtagelse af målet, men man mener også, at det er blevet mindre – om end der stadig er noget at arbejde med.

Den mest positive betydning for omstillingen, mener man, ligger i etableringen af ordningen med inklusionsagenter samt de to specialskolers virksomhed med konsultativ bistand og vejledning til skolerne. Det er også af betydning, at der er uddannet faglige

fyrtårne inden for ADHD og lettere autisme, samt at de nye ressourcepersoner sammen med PPR er funderet i lokalområderne.

I forbindelse med den nye arbejdstidsaftale følger man KL's intentioner. Byrådet ønsker, at det første år bliver et implementeringsår. Fokus i arbejdet med implementering af reformen bliver første år samarbejdet mellem lærere og pædagoger, hvad der formentlig vil gavne inklusionen.

Med henblik på trivsel anvendes DCUM's termometer en gang om året, og der er lige nu meget fokus på de betydelige forskelle mellem drenge og pigers trivsel.

Det opleves, at forældrene er godt tilfredse med kommunens inklusionsindsats, og der har kun været en enkelt klage til forvaltningen. Der var til en start nogen forældreusikkerhed om gruppeordningerne, men nu er forældrene glade for, at deres børn kan gå i skole i et alment miljø, hvor det er naturligt at være, og hvor der er mindre transport til og fra skole. Der er ingen oplevelse af, at forældre til almenbørnene er utilfredse med børnene i gruppeordningerne, og man søger i øvrigt bevidst at understøtte de inkluderede elevers deltagelse i både faglige og sociale fællesskaber.

Når det gælder supplerende undervisning og anden faglig støtte til enkeltelever ligger ansvaret for tilrettelæggelse hos skolelederne, og det forventes, at udmøntningen sker på baggrund af en dialog med lederen af PPR. Hvad angår inklusionsfremmende indsatser, er der meldt en ramme ud fra kommunen for brug af holddannelse og tolærerordninger, men det er helt op til skolelederne at anvende ressourcerne.

## **PPR**

### **2013**

Pr. 1. januar 2011 blev der foretaget en større organisationsændring i den kommunale forvaltning. PPR, der tidligere havde ligget i Børne- og Ungeafdelingen, der havde basis i det sociale regi, blev opdelt i to dele, hvoraf den ene del blev placeret i skoleforvaltningen, hvilket var en udfordring for personalet, da de havde været glad for deres tidligere organisering. Psykologerne havde indtil delingen arbejdet meget selvdefinerende, hvor de i skoleforvaltningen havde fået mere kontante retningslinjer for deres arbejde.

Ændringsprocessen for PPR blev indledt med en temadag, hvor visioner og pejlemærker blev afstukket. Der har været gennemført et ganske omfattende kursus i den konsultative metode, og psykologerne fik sammen med det øvrige PPR-personale tilbud om at deltage i inklusionskurserne for lærere og skolepædagoger, men psykologgruppen mente ikke, at de havde tid.

Der er i kommunen et strategisk ønske om at få psykologerne tættere på skolerne, og der er derfor planer om at samle PPR's personale i geografiske områder, hvor der skal være fokus på overgange mellem dagtilbud og skole og mellem skole og ungdomsud-

dannelser. Der er fra psykologerne ønske om at få specialistuddannelse, men kommunen mener, at den har brug for generalister, som matcher den udvikling omkring inklusion, der er i kommunen.

Med hensyn til visitation er det den daglige leder af PPR og tale-høre-konsulenten, der sidder som faste medlemmer af visitationsudvalget. Inden visitation afholdes et ledelsesmøde, hvor chef og souschef for skoleforvaltningen sammen med den daglige leder af PPR går sagen igennem og bliver afklaret på fx økonomidelen, således at den daglige leder af PPR er forberedt på visitationen. Modtagende skole er altid med i visitationen.

## 2014

Pr. 1. januar 2014 indførtes en distriktsstruktur i PPR, hvor formålet er, at hver af kommunens skoler får tilknyttet én bestemt psykolog. Pr. 1. august 2014 skal tale-høre-pædagogerne også indgå i distriktsstrukturen. PPR-medarbejderne skal være til stede på skolerne og indgå i det daglige samarbejde omkring aktuelle udfordringer. Hensigten er, at PPR-medarbejderne skal få kendskab til de lokale forhold og sammenhænge, således at de bedre kan yde rådgivning og sparring tæt på de konkrete udfordringer. Endvidere skal der være en løbende dialog mellem skoleleder, daginstitutionsleder og PPR-medarbejderen, således at der skabes et fælles overblik over lokale behov og enighed om, hvordan opgaverne skal prioriteres.

PPR-medarbejderne har fortsat arbejdsplads i forvaltningen, men det forventes, at de er i distrikterne ca. 75 pct. af deres arbejdstid.

I november 2013 udsendte PPR en opgaveportefølje for PPR's arbejdsopgaver bl.a. inspireret af KL's pejlemærker for fremtidens PPR og et ønske om at komme den tidlige centralt organiserede venteliste til livs med målet om at blive inddraget tidligere og på et før-sagsniveau med et konsultativt fokus. I porteføljen beskrives, hvordan PPR's overordnede arbejdsgang er, og der er en stor forhåbning om, at porteføljen vil være med til at tydeliggøre, hvilke præcise tilbud PPR har til skoler og dagtilbud, og at der primært arbejdes ud fra en konsultativ praksis. I porteføljen defineres PPR's overordnede mål-sætning, hvornår de kan inddrages, samt hvilke opgaver de tilbyder. I porteføljen inddeles PPR's opgaver i syv overordnede områder, og det defineres, hvad formålet med opgaverne er, og hvorledes de realiseres i praksis. De syv områder er: konsultative opgaver (præciseret ved en vifte af otte forskellige muligheder herfor), supervision af lærere og pædagoger, overleveringsmøder mellem dagtilbud og skole, vurderinger og udredninger, undervisning af børn med sproglige vanskeligheder, stammetilbud og specialtilbud. PPR tilbyder endvidere kurser og kompetenceudvikling for lærere og pædagoger.

I porteføljen lægges der endvidere op til, at medarbejderne kan supervisere resourcepersoner på skoler og i dagtilbud, men der er for eksempel også et ønske fra sundhedsplejerne om sparring.

PPR har endvidere etableret en åben, anonym rådgivning, hvor pædagoger og lærere kan drøfte mindre udfordringer/problemstillinger og få umiddelbar rådgivning om tiltag og indsatsmuligheder.

Alle medarbejdere har fået et kursus i konsultative metoder. Af fremtidige behov for efteruddannelse nævnes et mere fag-fagligt kursus i supervision. PPR har fået meget positiv feedback på deres portefølje fra det pædagogiske personale.

PPR-medarbejderne udtrykker bekymring for, om den nye arbejdsgang vil gøre "sagspresset" for stort for dem. Dette blev undgået tidligere, da der var en central venteliste i kommunen for at komme i kontakt med PPR's psykologer. Det er nu de enkelte skoleledere, som skal prioritere sagerne, og det giver anledning til bekymring for, om der kommer til at være for mange sager i gang på én gang. Omvendt giver opgaveporteføljen nye muligheder for inddragelse af PPR på konsultativ basis, dvs. på før-sagsniveau og dermed tidligere i forløbet i forhåbning om, at en bekymring ikke bliver til en sag. Der er et generelt ønske om flere ressourcer til opkvalificering af frontpersonale (lærere og pædagoger) i forhold til denne opgave.

Den nye afgrænsning af specialundervisning betyder, at der vil være behov for færre indstillinger, og som følge heraf stiller kommunen krav om en præcis beskrivelse af, hvilke tiltag der skal være sket inden en bekymring bliver til en indstilling. Indstillinger kan endvidere sendes retur, hvis det vurderes, at der ikke er arbejdet tilstrækkeligt med barnets vanskeligheder i lokaltilbuddet ud fra en konsultativ indsats. Det er skolelederen, som skal sikre, at indstillingen indeholder en beskrivelse af, hvad der hidtil er gjort for eleven, samt sikre, at forældrenes og elevens holdning til indstillingen er indhentet.

Der er stor forventning til det kommende år især på grund af porteføljen, som er et aktivt dokument, og som har mange praktiske afklaringer i forhold til arbejdsgange. Lederen af PPR forudser, at der vil ske et markant fald i forhold til indstillinger. Den konsultative indsats forventes at blive fremherskende, således at brugere af PPR vil opleve større tilstedeværelse af PPR-medarbejderne og vil kunne få rådgivning i dagligdagen.

Det forventes endvidere at samarbejdet med skoleledere og dagtilbudsledere vil øges, således at prioriteringen af sager gøres i fællesskab. PPR-medarbejderen giver sparring til ledelsen som en del af den konsultative indsats, men ledelsen tager ansvaret for prioriteringen af de enkelte sager. Det fremhæves, at lederne er de tætteste på børnene, hvorfor det er relevant, at lederne er aktive i indstillingsprocessen og med til at vurdere, om en indstilling overhovedet er relevant.

## Kommune B

Kommunetype	Mellemstor bykommune
Antal folkeskoler 2013	12
Antal frie skoler 2013	3
Andel af frie skoler 2013	11,9 pct.
Antal specialklasser 2013	12
Antal specialskoler 2013	2
Socialøkonomisk indeks 2013	0,69
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	3.500 kr.
Inkluderet andel 2010	96,1 pct.
Inkluderet andel 2013	97,0 pct.
Inkluderet andel 2014	97,4 pct.

### Skoleforvaltning

#### 2013

Det første initiativ til at starte en inklusionsproces skete i januar 2010, hvor kommunalbestyrelsen blev orienteret om et tværgående 4-årigt inklusionsprojekt, som senere blev vedtaget. Projektets formål er, at færre børn og unge skal i specialtilbud, således at så mange som muligt bliver i fællesskaberne i dagtilbud, skole og fritidstilbud. Der blev nedsat en styregruppe og gennemført en kvalitativ og kvantitativ undersøgelse for at få et indblik i de eksisterende inklusionsmekanismer. Forundersøgelsen blev præsenteret i november 2010 for en række relevante ledere og medarbejdere. Analyser og anbefalinger fra rapporten dannede grundlag for styregruppens udarbejdelse af strategien "den gode inklusion".

Kommunen vedtog i 2011 strategien "den gode inklusion", hvor hovedopgaven er at sørge for, at alle børn har det godt og kan udvikle sig i de sociale og faglige relationer, de indgår i, og at de kan udvikle sunde relationer hinanden imellem. Der forstås hermed, at formålet er at indrette fællesskaberne, således at børn og unge ikke marginaliseres fagligt, socialt eller etnisk. Ud over styregruppen for inklusion har der været etableret fire arbejdsgrupper med fokus på temaerne faglighed, organisation, forældre og ressourcer. Fokusområderne løber i årene 2012-15. Der har været forskellige former for borgerinddragelse undervejs i forløbet frem til i dag, heriblandt et borgermøde i efteråret 2010 samt lejlighedsvis inddragelse af en referencegruppe bestående af forældre, der har interesse i inklusionsarbejdet.



Hvad angår organisering, fik skolechefen i 2011 ansvaret for alle børn og unge op til 18 år, uanset hvor de var placeret (herunder døgnanbragte børn). Der blev skabt nye grundvilkår for økonomien uden kassetænkning mellem det specialiserede og det normale område. Dernæst blev der taget fat i ledelsen, så der opstod en inklusionsforståelse. Der har været en ekstern konsulent på, og lederne tog til Regio Emilia med det formål at flytte forståelsen for, hvad der kan lade sig gøre. Der blev over en 4-årig periode afsat et beløb svarende til 2,2 pct. af et enkelt års samlede skolebudget, og disse midler blev primært anvendt til kompetenceudvikling.

Der blev etableret en række specifikke indsatsområder: Incitamentsstruktur, kompetenceudvikling, intern organisering, specialtilbud som kompetencecentre, og der er ambitiøse mål om at etablere et familiehus opbygget som centralt rådgivningscenter, et fælles sagssystem med en kontaktperson og et digitalt system for elev- og handleplaner.

Der er sket en tilpasning af kommunens specialtilbud, specialklasser er kørt videre som gruppeordninger, det er lykkedes at reducere antallet af elever på en specialskole for ADHD-børn betydeligt, og en læseklasse nedlægges sommeren 2013, hvorefter størstedelen af eleverne visiteres tilbage til almenskolen. Læsevejlederne skal fremadrettet have diplommodul i undervisning af ordblinde elever, så vejlederne kan støtte lærerne. Kommunen ligger allerede under målet i økonomiaftalen, men erkender, at med det socioøkonomiske grundlag, kommunen har, skal man væsentligt højere op end 96 pct. Samlet set kan kommunen konstatere, at der i løbet af et år er opnået et mindre forbrug på specialundervisningsområdet på 8 mio. kr.

Der er etableret en inklusionsvejlederuddannelse, da man vurderede, at de specialpædagogiske kompetencer efterhånden fuldstændig var forsvundet på de enkelte skoler. Inklusionsvejlederens primære rolle er at se på skolens organisering og tilrettelæggelse af supplerende undervisning og specialundervisningen. Endvidere er de ansvarlige for at danne netværk på tværs af skolerne, dvs. at etablere gensidig erfaringsudveksling, således at et fælles vidensformidlingsforum er tilgængeligt, og fælles indsatsområder kan etableres. Der bliver opbygget ressource teams på skolerne, hvor klasser eller lærere kan få vejledning omkring overordnede problematikker eller om et enkelt barn af en inklusionsvejleder eller en AKT-vejleder. Alle kommunens skoler arbejder endvidere med Reading Recovery. Der er generelt skabt et kompetenceudviklingssystem som led i arbejdstidsaftalen, kaldet 20 + 20, hvor lærere får 20 timer til at observere en anden lærers undervisning og efterfølgende reflekterer over den sammen med kollegaen i 20 timer.

Der er fra skoleåret 2011/12 frem mod 2014/15 skabt en økonomisk incitamentsstruktur gennem, at skolerne har fået udlagt alle ressourcer op til 12 lektioner ugentligt, og ved specialskoleplacering justeres skolens budget efter en individuel vurdering, dog med et maksimum på 200.000 kr. årligt. Der er ikke en kommunal strategi for, hvordan

ressourcerne til supplerende undervisning og inklusionsfremme anvendes, og det er dermed op til de enkelte skoler, hvordan man vil bruge ressourcerne, og brugen skal ikke dokumenteres. Dette gælder dog ikke Reading Recovery, der er obligatorisk.

Den største udfordring ses at være at skabe modeller for kompetenceudvikling, hvor medarbejderne føler sig klædt på til at løse inklusionsopgaven. Skolebestyrelserne har påtaget sig opgaven at samarbejde med de enkelte skoleledere om håndtering af forældregrupper, som kan være frustrerede over elever med udadreagerende adfærd i klasserne.

## 2014

Der er ikke justeret på målsætningerne for inklusion, men man oplever at være hurtigere på vej end i 2013. Der er ikke ændret på strategierne eller målsætningerne, men der sker nu en fuld realisering. Implementeringen følges af en tværfaglig styregruppe med deltagelse fra skole-, familie-, kultur- og fritidsforvaltningen. Inden for de seneste år er der etableret en færdigudviklet tidlig, forebyggende indsats over for bekymringsbørn, og samarbejdet med familieafdelingen er generelt blevet styrket.

Der har været et stærkt fokus på at flytte indsatsen fra specialtilbud til almentilbud. De læsegrupper, kommunen har haft, er nedlagt, og læsehåndicap må ikke længere føre til segregering. Elever med læsevanskeligheder samles nu i et to-ugers kursus, hvor der trænes metode, og tidligere læsegruppelærere er med i almenundervisningen. Hvis elever ønskes henvist til specialforanstaltninger, ser man først på, om og hvad almenskolen har gjort, og det gør, at skolerne ofte genovervejer egne muligheder. Alle lærere i kommunens specialtilbud er nu også ansat på almenskoler som en fleksibel ressource. Alle specialtilbud er også blevet pålagt, at eleverne skal gennemføre de nationale test, og det har i mange tilfælde flyttet fokus fra socialpædagogik over på faglig progression. Kommunens specialklasser har nu elever, der tidligere var blevet sendt på eksterne specialskoler. Antallet af elever, der henvises til specialtilbud på grund af ADHD-problemstillinger, er faldet. Der er ikke ændret på de økonomiske incitamenter for inklusion.

De største "knaster" i omstillingsprocessen har været nogle forældrereaktioner, og man sørger nu for, at skolen er tidligt ude og skaber reel viden om, hvad inklusion betyder, og skolebestyrelserne har haft en særlig rolle i den forbindelse. Der lægges på skolerne stor vægt på trivsel samt elevernes deltagelse i det daglige fællesskab.

Med hensyn til implementering helt ud i klasserne gælder, at der stadig er nogle udfordringer for lærerne, og der er herunder et efterslæb som følge af, at specialpædagogik siden 1983 og frem til 2007 ikke har været en særlig markant del af læreruddannelsen. Mange lærere bygger på egne erfaringer og ikke på et metodekendskab. Læsevejle-

dere og andre faglige nøglepersoner har fået diplomuddannelse, og de traditionelle roller fra specialcentrenes tid er blevet udfaset, ligesom specialpædagogerne nu er en integreret del af skolen. Der lægges vægt på, at personalet skal arbejde sammen om elever med særlige behov, og at de i særdeleshed skal arbejde sammen om dokumentation. Der er i øvrigt nu faglige vejledere for samtlige fag på alle kommunens skoler, og vejlederne har ansvaret for den løbende professionalisering i undervisningen.

Alle ressourcer fra inkluderede elever følger med over i almenundervisningen, og der er desuden tilført et overgangsbeløb, og de mest inklusionsunderstøttende aktiviteter synes at være vejlednings- og støttesystemet til almenundervisningen kombineret med den økonomiske incitamentsmodel. Ansvar for, at eleverne får den støtte, de har behov for, ligger hos skolelederne.

I forbindelse med de nye regler om lærernes tjenestetid holder kommunen benhårdt fast i fuld tilstedeværelse for lærerne, og skolelederne skal kunne svare på to spørgsmål: 1) Hvordan vil skolen dokumentere, at skolen har betydning for elevernes læring? 2) Hvordan arbejdes der med at udvikle skolen, og hvordan lægges en ramme for det? Inden for det næste år vil man facilitere lærernes digitalisering ved, at lærerne får iPads fra april og eleverne fra august. Der lægges vægt på, at lærerne skal drøfte og sammen opbygge undervisningsforløb, der senere kan deles med andre lærere. Digitaliseringen af undervisningen vil betyde, at der løbende aggregeres data om elevernes individuelle progression og skabes en bedre baggrund for løbende justeringer af elevplaner.

Der har været en enkelt klagesag, hvor forældre til et barn ville have et eksternt undervisningstilbud, men forældrene fik ikke medhold.

Med hensyn til supplerende undervisning og anden faglig støtte har skolerne et stort frirum for at udmønte ressourcer, men generelt tænkes meget i understøttende undervisning, og kommunen har dermed allerede taget hul på skolereformen. Når det gælder inklusionsindsatser ligger anvendelsen helt op til skolelederne. Skolerne tildeles ressourcer ud fra elevtal, og derefter må skolen agere, som den finder bedst.

## **PPR**

### **2013**

Hvad angår PPR har det fra kommunens side været ønsket, at der var mere rådgivning, og at PPR dermed kom tættere på skolerne og daginstitutionerne. Der er følgelig sket en ændring i retning af, at man er mere tilgængelige ude på skolerne. Det er bl.a. sket ved at etablere en åben og anonym rådgivning på skolerne, som lærere kan trække på tidligt i et problemforløb. En af udfordringerne, PPR beskriver, er at arbejde i kontekster, dvs., at man på PPR mangler specialpædagogisk viden og viden om, hvordan man arbejder to

lærere sammen i en klasse. Der er to lærere og to pædagoger ansat på PPR til at gennemføre videooptagelser og observationsopgaver i dårligt fungerende klasser og på baggrund af disse udarbejde forslag til, hvordan man kan arbejde med klasse miljøet og med inklusion.

Der er et ønske fra PPR's leder om, at man arbejder indsatsorienteret, at psykologerne med særlige kompetencer, fx test, observationer, behandlingsforløb etc., kan fungere som eksperter, der kan sættes ind, hvor der er brug for deres kompetencer. Der har været afholdt et projektseminar, og der er et ønske om at udvikle en samlet og helhedsorienteret indsats, så psykologer og socialrådgivere arbejder sammen om et barns sag.

Med hensyn til visitation gælder, at der har været en tradition for, at skolelederne ringer en specialskole op og spørger, om der er en plads, og er det tilfældet, tager skolelederen med forældrene på besøg og sender efterfølgende sagen til visitation – men beslutningen er truffet. Det er et indsatsområde, som PPR-lederen gerne vil have udviklet.

## 2014

Kommunen er blevet inddelt i tre geografiske områder. I hvert område er der fast tilknyttede psykologer. Der er taget højde for at fordele medarbejdernes særlige kompetencer, samtidig med at der er en forventning om fleksibilitet i områderne.

På PPR er der sket et lederskifte. Den nye leder er endnu ikke tiltrådt i januar 2014. Der er sket en omstrukturering i psykologgruppen, hvor der arbejdes på at bevæge sig fra en mere traditionel tilgang til psykologarbejdet til en mere konsultativ. Medarbejderne på PPR har forståelse for paradigmeskiftet og har fået et løft i forhold til, hvordan de arbejder i dag, og hvordan de skal arbejde fremadrettet. En væsentlig del af denne omstrukturering er at nedtone de enkelte faglige områder og sikre et tidligt tværfagligt sagsforløb. Fx er de forskellige socialfaglige indsatser nu samlet i familiehuset. Tanken er, at det skal blive lettere at dele ekspertviden, og at en tidlig indsats kan sættes i gang rettidigt. Der skal være en lettere adgang til samarbejde mellem sagsbehandlere og psykologer.

Det har været en udfordring i forhold til omstillingsprocessen at få nedbrudt de "faglige siloer", som kunne karakteriseres som havende én faglighed med én faglig leder, hvor tendensen kunne være, at de lukkede sig om sig selv. Idéen med det tværfaglige sagsforløb er, at der ikke kun fokuseres på et enkelt område, men ses på den samlede kontekst, barnet indgår i, og på baggrund af dette samarbejde udarbejdes en plan for indsatsen. Der er på skolerne skabt et tæt samarbejde med ressource teamene, som består af blandt andet AKT-lærere og inklusionsvejledere, og psykologerne, som opleves som værende meget værdifuldt.

Kommunen har igangsat et nyt pilotprojekt omhandlende tidlig indsats og forebyggelse. Målet for projektet er, at børn skal have mulighed for at udvikle sig fagligt og socialt i deres lokale tilbud fremfor at blive udskilt til specialområdet. Der er tre områder, der er centrale i pilotprojektet: 1) kvalificering af en bekymring, 2) tidligt tværfagligt, koordineret sagsforløb, tidlig indsats og opfølgning og 3) ensartet inklusionspraksis.

I forhold til at kvalificere en bekymring arbejdes der på, at der skal ske en metodisk afdækning af bekymringen, relevante ressourcepersoner inddrages, og der udarbejdes konkrete hjælpeværktøjer. I udviklingen af det tværfaglige sagsforløb skal der etableres en model for blandt andet, hvem der skal være tovholder, udvikling af et indsatskatalog med fokus på tidlig indsats, systematik og evidens og udarbejdelse af hjælpeværktøjer. I forhold til en ensartet inklusionspraksis skal der udarbejdes en fælles model for hele børne- og skoleområdet og en ensartet procedure skal udarbejdes.

Der arbejdes endvidere med at etablere en ny visitationsproces. Ansvar for denne skal væk fra den enkelte psykolog til mere at have karakter af tværfaglige visitationer, hvor både sagsbehandlere og psykologer samarbejder. Der er som del af pilotprojektet ved at blive udarbejdet en meget specifik procedure for, hvornår inklusionsarbejdet er gjort godt nok, og en egentlig visitationsproces kan igangsættes.

Der er store forventninger til det kommende år. Det forventes, at der inden sommerferien er sat gang i arbejdet med den tidlige indsats. Familiehuset vil blive etableret, og der vil blive udarbejdet et katalog over, hvilke indsatser der kan tilbydes. De forskellige processer i pilotprojektet forventes sat i gang midt på året. Grundstrukturen for det tværgående vil falde på plads, og de forskellige både tværfaglige og faglige grupper vil have medansvar for den samlede beslutningsproces.

## Kommune C

Kommunetype	Mellemstor bykommune
Antal folkeskoler 2013	4
Antal frie skoler 2013	0
Andel af frie skoler 2013	7,0 pct.
Antal specialklasser 2013	30
Antal specialskoler 2013	1
Socialøkonomisk indeks 2013	1,62
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	7.000 kr.
Inkluderet andel 2010	89,7 pct.
Inkluderet andel 2013	91,4 pct.
Inkluderet andel 2014	92,3 pct.

### Skoleforvaltning

#### 2013

I 2011 blev der vedtaget en overordnet definition af inklusion, der dækker hele 0-18-årsområdet. Forud for dette havde der været en længere politisk diskussion både i børneudvalget, siden hen i økonomiudvalget og til sidst i kommunalbestyrelsen. Definitionen er, at børn og unge skal opleve, at de fællesskaber, de er en del af, er trygge og inkluderende. Det vil sige, at der er plads til mangfoldighed og forskellighed. Det er grundlaget for, at de enkelte børn og unge føler sig anerkendt og værdsat. Det hedder i kommunens formulering, at i en inkluderende praksis flyttes fokus fra barnets eller den unges fejl og mangler til et fokus på ressourcer og bidrag til fællesskabet. Ved fællesskab forstås i denne sammenhæng, at fokus rettes mod den professionelle faglighed og fællesskabets forståelse for at skabe nye muligheder for alle. Endelig understreges det, at inklusion er en fælles vision for politikere, personale, forældre og børn.

Det er endvidere et krav fra kommunen, at alle dagtilbud, skoler, SFO'er og idræts-, kultur- og fritidstilbud/klubber formulerer egne principper og mål for inklusion, der skal evalueres på. Samtlige pædagogiske tilbud i kommunen har et forum, hvor det planlægges og drøftes, hvordan et inkluderende miljø i den enkelte enhed skabes og indrettes.

Der blev i 2011 sat det mål, at andelen af specialiserede tilbud skulle nedsættes 5 pct. årligt over en treårig periode, og at de ressourcer, der blev frigivet herved, skulle overføres til skolernes normalundervisning. Ud over dette har man dog ikke fra politisk

hold ønsket at sætte nøjagtige tal på, hvor man skulle ligge i forhold til økonomiaftalen for 2013. Kommunen ligger meget højt med hensyn til at have elever i segregerede tilbud. Satsningen er generelt, at man skal søge at øge inklusionen "fra neden" ved at undgå placering i segregerede tilbud, så man over en 10-årig periode kan øge inklusionen.

Allerede i 2010/11 blev alle lærere og pædagoger sendt på et skoleefteruddannelsesprojekt i Cooperative Learning med henblik på at få styrket viden om god undervisning, klasserumsledelse, fælles didaktiske overvejelser i forhold til etablering af undervisningsforløb og kritisk anerkendende pædagogik. Finansieringen på 5 mio. kr. skete i forbindelse med frigørelse af i alt 20 mio. kr. ved en skolestrukturændring. I 2011 blev uddannelse af inklusionsvejledere intensivert i et samarbejde med en professionshøjskole i form af diplommoduler. Professionshøjskolen og en privat kursusudbyder yder fra 2013 vejledning til skolers treårige udviklingsprojekter til fremme af inklusion, og en skole arbejder målrettet med kollegial supervision. Den fjerde skole arbejder målrettet med at styrke sårbare børn og forældres kompetencer ved at oprette en familieklasse. Kommunens daginstitutioner er endvidere med i VIDA-projektet, der går på at indføre en vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud. Endelig er der allerede fra 2009 et samarbejde med Det nationale videnscenter for inklusion og eksklusion NVIE.

Kommunen har helt bevidst ikke ønsket at etablere kontante økonomiske incitamenter til inklusion for de enkelte skoler i form af en pris pr. ekskluderet elev. Borgmesteren har udtalt, at skoleledere ikke skal sidde og passe på store pengekasser, men skal være pædagogiske ledere. Ressourcetildelingen til de enkelte skoler er elevtalsstyret.

Man er i skoleforvaltningen af den opfattelse, at man klart er på rette vej, idet en større og større del af medarbejdere og forældre kan se, at der er plads til alle børn. Generelt bakker forældrene op, selv om der har været nogle udfordringer i forløbet, hvor nogle konkrete forældre har været imod.

## 2014

Der er ikke udarbejdet en ny målsætning for inklusion, men i samarbejde med Undervisningsministeriet er der udarbejdet en inklusionsstrategi med inklusionsvejledere, faglig vejledning, brug af PPR, og denne strategi forventes vedtaget politisk i starten af efteråret 2014. Derefter følger, at man skal ud på skolerne og institutionerne, og der skal sættes måltal på. Der skal ske en afvejning mellem gruppeordninger og fuld inklusion.

Gruppen af medarbejdere, der arbejder med implementeringen, er blevet udvidet, og ud over inklusionsvejledere medvirker konfliktmæglere og SSP. Denne gruppe af medarbejdere har en stor andel i, at det er lykkedes at forandre. En professionshøjskole og Alinea har arbejdet med reflekterende lærerteam og har bistået med uddannelse af inklusionsvejledere. Professionshøjskolen og Alinea skal endvidere udarbejde en vok-

senvejledningsuddannelse, da det nogle gange kan være svært at komme af med sin viden til lærerne og skolerne.

Man føler i forvaltningen, at det største problem i implementeringen er, at der ikke er samlet opbakning blandt lærerne. Der er dermed et væsentligt gab mellem det strategiske mål og lærernes overtagelse af målet. Ressourcerne mangler umiddelbart ikke, i 40 pct. af tiden kan der være to lærere på hver klasse.

Der er blevet arbejdet med kapaciteten i kommunens specialskole, som er blevet opdelt i to enheder, en, som fortsat fungerer som specialskole, og en, som varetager ad hoc opgaver på skolerne, herunder "pusterum". Lærere og pædagoger følger med ud på skolerne. Hvad specialklasser angår, er der en budgettramme, visitationsprocessen afføder en del klager fra forældre, når indsatsen besluttet givet i almenklasser. Det er alt i alt lykkedes godt at bringe eksklusionen ned, selv om man godt en gang imellem kan fundere over, hvad kvaliteten er på det individuelle plan i det inkluderende miljø.

Man sikrer, at ressourcerne følger med de inkluderede elever ved at ændre på skolerne ressourcefordeling, der er under ændring, således at de inkluderede elever får 12 timer ekstra om ugen. Det er skolelederne, der omfordeler, og forældrene er glade for denne ordning.

Ressourcer til supplerende undervisning og anden faglig støtte fordeles af skolelederne alt efter, hvad der er mest hensigtsmæssigt over for en given elev. Vedrørende inklusionsindsatser tilstræbes også fleksibilitet, men der er en overordnet retningslinje om, at indskoling skal tilgodeses særligt for at få en god skolestart. Nogle ressourcer anvendes til Reading Recovery, hvis principper også skal kunne indgå i almenundervisningen. Når det gælder dysleksi, er der i samarbejde med PPR og læsevejledere arbejdet med konceptet, at eleverne skal holdes i distriktsskolerne. En del forældre henvender sig til Ordblindeinstituttet, der opleves at have en tilbøjelighed til at indstille til sig selv. Den lokale børnepsykiatriske afdeling har også en tilbøjelighed til at ville bestemme, hvad der skal ske, når de har været inde i billedet.

De understøttende aktiviteter, der er mest effektive, synes at være dem, der sættes ind på de laveste klassetrin, gerne i et samarbejde mellem lærere og pædagoger. Det har også virket godt at få læse- og matematikvejledere ind i undervisningen. Der sættes både på metode, didaktik og trivsel på de øverste klassetrin, hvor det opleves at have været sværere.

Skolechefen oplyser, at PPR har fået en markant ændret rolle for hele medarbejdergruppen. Støttepædagogkorpsen er flyttet over til PPR, og det synes at have været gavnligt. Dialogen mellem skoleforvaltningen og PPR er blevet enklere, og der er fælles møder. Det er dog en proces, der har taget tid.



Man vil anvende de nye regler om lærernes tjenestetid ved, at arbejdstiden fordeles på 40 ens uger à 37 timer ugentligt med to "lange dage" med tilstedeværelse frem til kl. 17. De to "lange dage" skal bruges til, at lærere mødes i eget team til teamrefleksion, planlægning af klassen undervisning og individuelle læringsmål, samtale med faglige vejledere og ledelse samt møder med PPR's medarbejdere. Endvidere tilrettelægges en ekstra uge med efteruddannelse og lokal kursusvirksomhed. Med hensyn til håndtering af tilstedeværelsestid samarbejdes med et konsulentfirma og en professionshøjskole. Det forventes at blive et svært år med reform, ændrede regler for tjenestetid og øget linjefagsdækning. Det gælder også med hensyn til, hvordan man får lærerne til at åbne dørene for professionel vejledning – organisatorisk læring er vejen frem. Skolelederne skal sætte rammerne, og der skal være en lille pulje, som skolelederne kan råde over. Pædagogområdet og lærerområdet vil få lige vilkår, men der er forskel på opgaverne. Der skal ligge en balance i lærer-pædagog-samarbejdet og det vigtigste er, at eleverne profiterer af samarbejdet.

Der lægges vægt på, at der arbejdes med elevernes trivsel, og man skal være dygtige til at analysere elevernes undervisnings- og livssituation. Nogle forældre har haft modstand mod inklusion, det afhænger meget af, hvilken af kommunens bydele man kommer fra.

Der har været nogle få klager til Klagenævnet, og en enkelt har fået medhold.

## *PPR*

### 2013

Kommunen har ansat en leder af PPR, som er kommunalt uddannet med en ekstra uddannelse i økonomisk ledelse. Lederen har erfaring fra en administrativ stilling i kommunen, og disse erfaringer har sammen med en analyse af kommunens behov medført, at ansættelsesprofilen for personalet er ændret. I stedet for at ansætte psykologer fra universitetet er der nu ansat to cand.pæd.'er i pædagogisk psykologi. De arbejder udelukkende som inklusionskonsulenter og har været med til i samarbejde med PPR's leder og en arbejdsgruppe at opbygge en ny strategi for inklusionsarbejdet, hvor der arbejdes netværksorienteret med inklusionsvejledere og AKT (adfærd, kontakt og trivsel) konsulenter og andre medarbejdere med kompetencer i konflikthåndtering ude på skolerne. Derved er der opstået et slagkraftigt korps omkring opgavevaretagelsen, og det har været en gevinst ud over alle grænser, hvor der nu er bredspektrede typer af løsningsforslag på de enkelte skoler.

Udfordringen lige nu er, at skoler og dagtilbud ønsker praktisk hjælp, dvs. pædagogiske tilgange og metoder til, hvordan elever med særlige behov kan inkluderes i almenundervisningen, og dette er en vanskelig udfordring for rent psykologuddannede,

da de kun i et begrænset omfang har kendskab til didaktiske metoder. En del psykologer har da også forladt kommunen.

Kommunen er endvidere udfordret af, at børne- og ungdomspsykiatriske afdelinger kommer med konkrete anbefalinger i forhold til de elever, der er blevet udredt, fx et lille, struktureret og overskueligt miljø. Lederen af PPR har i denne forbindelse bedt de kliniske psykologer om at være udfordrende overfor disse anbefalinger ved fx at bede børnepsykiatrisk afdeling om at være mere specifikke og beskrive, hvilke alternativer der kan være af inkluderende art.

Det opleves at være en udfordring for PPR at bevare det gode samarbejde med skolerne, da lærerne og pædagogerne kan føle sig efterladt af PPR, når støtte gives til hele klassen og fællesskabet samtidig med, at lærere og pædagoger oplever, at der særligt er bestemte elever, der udfordrer fællesskabet og den daglige opgave.

PPR har været aktiv i forbindelse med organisationsudvikling i kommunen, hvor de har deltaget i dannelsen af kompetencecentre, hvor der arbejdes med noget, kommunen kalder første led og andet led, hvor første led er det, der sker ude i periferien, hvor børnene har deres hverdag – her skal størsteparten af sagerne løses og PPR's indsatser primært lægges. Er sagen særlig udfordrende, kan den rejses overfor andet led, som er foranstaltningssområdet, hvis der kræves foranstaltninger efter serviceloven.

Det seneste, der er sket, er, at støttepædagogkorpset pr. 1. januar 2013 er lagt ind under PPR for at give mere sammenhængskraft over for institutionsområdet, og der lægges vægt på at støtte overgangen mellem dagtilbud og skole.

Visitationen foregår i et udvalg, hvor leder af PPR, souschef, psykologen tilknyttet specialtilbuddene, sekretær og skolelederne sidder. Sager om visitation og revisitation drøftes på halvårlig basis, og det afvejes, om man er enige i psykologernes eller talehøre-lærernes indstillinger. Der foretages en afvejning i forhold til tilbudsviften af specialtilbud og de alternative og inkluderende muligheder, der kan sættes op, idet den til rådighed stående økonomi også indgår i betragtningerne. Der er møde i visitationsudvalget en gang om måneden, hvor den løbende trafik og drift tages op.

## 2014

Kommunen har ansat to inklusionskonsulenter – én til skoleområdet og én til dagtilbudsområdet. Inklusionskonsulenterne samarbejder blandt andet med skolechefen om at udvikle en inklusionsstrategi for hele kommunen. Skolekonsulenten har base på en skole, men er tilgængelig for alle medarbejdere og forældre. Inklusionskonsulenten arbejder forebyggende i forhold til den omstillingsproces, kommunen er i gang med. Konsulenten afholder blandt andet foredrag for både forældre og lærere omkring inklusionsprocessen. Foredragene til forældre vurderes at være meget givende i forhold til forældre, der

er kritiske over inklusion, hvor det opleves, at de efterfølgende har fået et mere nuanceret indtryk af inklusion, og at det har en positiv, afsmittende effekt på andre forældre.

I 2013 blev støttepædagogerne organisatorisk lagt ind under PPR. Siden har deres arbejdsopgaver ændret fokus fra at støtte barnet til direkte at støtte pædagoger og lærere omkring barnet. Alle støttepædagoger har været på et aktionslæringskursus. Det arbejde, de udfører nu, er, hvad de kalder organisatorisk læring, hvor de faktisk underviser pædagoger eller lærere i selv at kunne støtte barnet. Placeringen af støttepædagogerne i PPR har gjort, at de kan bruges mere strategisk, hvor de tidligere var støtte på ét enkelt barn i seks måneder. Det har også øget muligheden for tværfagligt samarbejde og har været en styrkelse af tidlige indsatser, som er noget, kommunen satser højt på.

PPR er begyndt at arbejde mere konsultativt og er ved at udvikle en mellemvej, hvor de både kan støtte og vejlede. Hver 14. dag afholdes der møde på de enkelte skoler, hvor der er mulighed for at få en medarbejder fra PPR til at deltage. På møderne kan der være deltagelse af nogle fra kompetencecentret, skoleleder, SSP-konsulent, AKT-vejleder, tale-høre-lærere og inklusionskonsulenter. Møderne bruges til at vejlede og supervisere omkring enkelte børn.

Kommunen føler sig udfordret i forhold til at nå 96 pct. målsætningen i 2015. Kommunen har rigtig mange segregerede børn. Kommunen tiltrækker endvidere forældre med børn med særlige behov. Det er ikke planen at lukke specialtilbud, da dette ikke vurderes som en god konstruktion. Kommunen arbejder med at udvikle en plan for at nedbringe antallet af segregerede børn, men mener, at det kræver en længere proces.

PPR-lederen beskriver en voldsom trafik fra børnepsykiatrisk afdeling. Mange forældre henvender sig selv. PPR-lederen oplevede i en periode, at mange børn fik ADHD, autisme og infantilautisme. Det nævnes også, at det i takt med stigningen af elever med diagnoser er vanskeligt at arbejde med inklusion. En af de centrale problematikker er, at børnepsykiatrisk afdeling giver forældre klare anbefalinger til, hvordan deres barn bedst skal inkluderes i skolen, uden at have den nødvendige pædagogiske viden om, hvad der rent faktisk er bedst for barnet i forhold til et pædagogisk tilbud.

Visitationsprocessen er ikke ændret siden 2013.

I forhold til forventninger til det kommende år håbes der på, at antallet af inkluderede elever vil stige, og at der vil blive gjort indhug i antallet af segregerede elever. Lederen er heller ikke i tvivl om, at den nye skolereform vil have en positiv effekt på inklusionsprocessen. I forhold til inklusion vil PPR fortsætte sit arbejde med at støtte lærere og pædagoger med at arbejde mere inkluderende.

## Kommune D

Kommunetype	Mellemstor landkommune
Antal folkeskoler 2013	13
Antal frie skoler 2013	4
Andel af frie skoler 2013	7,0 pct.
Antal specialklasser 2013	27
Antal specialskoler 2013	0
Socialøkonomisk indeks 2013	0,86
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	300 kr.
Inkluderet andel 2010	92,5 pct.
Inkluderet andel 2013	93,2 pct.
Inkluderet andel 2014	94,1 pct.

### Skoleforvaltningen

#### 2013

Kommunen reviderede i 2010 "Den Sammenhængende Børnepolitik" med en beskrivelse af, hvilke forventninger der er til kvaliteten i arbejdet inden for Børne- og Familieforvaltningens område. Kommunen har i sin skolepolitik defineret inklusion som en deltagelse i læringsfællesskabet, således at eleven er sammen med og aktivt deltager i samme undervisning og fællesskab som sine klassekammerater med den hensigt, at eleven opnår optimalt udbytte af og får et positivt selvbillede på baggrund af deltagelse i læringsfællesskabet. Det er endvidere i den sammenhængende børnepolitik beskrevet, hvorledes de igangværende indsatser og handlinger bindes sammen i forhold til den forebyggende indsats.

I kommunen har man både fagligt og menneskeligt en forståelse af, at de nære voksne (forældre, lærere og pædagoger) er de centrale aktører i opgaveløsningen. Forståelsen er grundlaget i en opgaveløsning, som tager udgangspunkt i, at forældre er en ressource og de nære professionelle betydningsfulde i relation til børn, unge og familier med behov for særlig støtte og hensyntagen. Rådgiverne, fx PPR og støttekorps, er sekundære i forhold til forståelsen af opgaven, men betydningsfulde i relation til at understøtte de nære professionelle i deres løsning af opgaven og i forhold til forældrenes og netværkets aktive medvirken.

Udviklingen af en inkluderende skole bygger videre på tidligere initiativer. Man fik i 2006 i forbindelse med kommunesammenlægningen midler til at styrke dagtilbuddene i to treårige udviklingsprojekter, der havde både et medarbejder- og et ledelsesperspektiv. Fra 2008 var der fokus på elevfravær, som udgjorde et stort problem. Fra og med budget 2010 blev der sat ekstra midler af til inklusion og støtte til familier.

Kommunen har ikke selv nogen specialskoler, men anvender specialklasser i og uden for kommunen. Der har været konstateret en "stærkaseffekt", hvor der hele tiden fyldes op, og det er særligt elever med AKT-vanskeligheder, som ekskluderes. Der er sat fokus på sammen med familierådgivningen og AKT-vejlederne at prøve at reducere antallet af elever, der henvises til specialklasser, og der er sket et fald på 7-8 elever årligt. Faldet i antal elever hænger sammen med, at der henvises færre, ikke at man hjemtager allerede segregerede elever. Lærere har følt sig magtesløse over for disse elever, og man gør nu meget for at kvalificere lærerne med fokus på teamsamarbejde. Målet er som udgangspunkt, at mindst 94 pct. af eleverne fremover skal kunne undervises i distriktsskolen

I 2011 satte kommunen fokus på udvikling af teamsamarbejde både for lærere og pædagoger. I denne forbindelse er der uddannet teamfacilitatorer til de enkelte skoler. Der er afsat et beløb svarende til 0,5 pct. af kommunens skolebudget i år og samme beløb næste år til teamfacilitatorer. Alle 70 specialklasselærere har været igennem et udviklingsforløb om at etablere samarbejde, bl.a. med familieafdelingen og PPR.

Kommunen har også satset på at anvende det internationale forebyggelsesprogram ICDP (International Child Development Programme), der anvendes til professionelle med henblik på at optimere udsatte børns udviklingsbetingelser i dagtilbud og skole. Kompetenceudvikling med henblik på ICDP foregår som led i en diplomuddannelse, og der indgår en ph.d.-studerende fra et universitet.

Der er endvidere sat fokus på at understøtte skoleledernes ledelsesmæssige opgaveløsning i forhold til at støtte skolens egen kompetenceudvikling, og det vil i det kommende år nyde særlig forvaltningsmæssig opmærksomhed. Endelig er der på det forebyggende område afsat midler til en særlig indsats i sundhedsplejen allerede i barnets første år for at understøtte forældre, som måtte have behov for noget sådant.

Der er etableret inklusionsfremmende initiativer ved, at ressourcerne er lagt ud til skolerne, hvor der derpå for skolerne er et takstbeløb på 140.000 kr. for hver elev, en skole sender i specialklasse.

Man mener i skoleforvaltningen, at man er godt på vej, og det ses først og fremmest ved et faldende antal segregerede elever.

## 2014

Der er ikke sket ændringer i kommunens målsætninger for inklusion, men kommunen har forfulgt strategien med at have fokus på teamsamarbejde, og lærernes undervisning skal bringes i centrum. Man har i det hele taget satset på en både almenpædagogisk og fagdidaktisk opkvalificering og har entret med det lokale UC og et universitet for at folde et projekt ud, som handler om at udvikle lærernes kompetence til at bruge den feedback, der er i rummet mellem lærer og elev. Det skal udmønte sig i et forskningsprojekt, der kan kvalificere lærernes undervisning. Man er optaget af kerneopgaven, samspillet mellem lærer og elev og eleverne imellem. I efteråret 2013 har der været fokus på medieret læring, relations- og anerkendende tilgang og Erling Lars Dales didaktiske kategorier. Der er etableret netværksdannelse mellem matematik og naturfagslærerne – med henblik på opkvalificering i fagene. Der er fokus på IT, og i samarbejde med et andet universitet er der sket kompetenceudvikling af særlige ressourcepersoner. Der er også fokus på dansk og på læsning, og man har inviteret Nationalt Center for Læsning ind til samarbejde.

Man har arbejdet på at tilpasse kapaciteten i kommunens specialklasser, og reduktionen er successivt sket på sprog- og læseområdet, men også på det generelle område er der sket en reduktion, og det rejser spørgsmålet, om der også skal ske en reduktion af antallet af enheder. Det har ikke altid været nemt at gennemføre reduktion, og man skal blive bedre til at udfordre grundlaget for visitation til et andet skoletilbud, der skal herunder være en grundig dokumentation af den evaluering, skolerne har foretaget, hvor det formative perspektiv skal forbedres.

Det opleves, at kommunens strategiske mål faktisk er nået ganske godt ud til lærerne. 160 lærere og pædagoger har været på en teamuddannelse, så de kan understøtte teamarbejdet. De får et ledelsesperspektiv på, hvad det er at være lærer, og det giver en forståelse af de mål, der er.

Der er ikke sket ændringer i de økonomiske incitamenter for inklusion eller i ansvaret for implementeringen. Det, der i øvrigt har haft stor betydning for omstillingen, er teamfacilitatorernes lokale funktioner, og også AKT-lærere og læsevejledere er bragt i spil. Ledelsesmæssig opmærksomhed på undervisning og pædagogisk praksis skærper udviklingen, og PPR er også blevet en mere aktiv medspiller. Skolerne efterspørger i forhold til PPR det didaktiske, og man søger at imødekomme det. Der er endvidere sat fokus på de ydelser, som skolerne efterspørger, i forhold til de tidligere, traditionelle PPR-funktioner.

Man vil udnytte de nye regler om lærernes arbejdstid til at fordre fuld tilstedeværelse med mulighed for individuelle aftaler om forlægning af arbejdet, fixtid og flextid.

Med hensyn til det næste år er man spændt på næste runde af visitation til specialklasser og implementeringen af skolereformen, og det forventes, at fordringerne til faglighed og trivsel slår igennem over de næste tre år.

Når det angår trivsel, har kommunen ikke fastlagt, hvilke måder man vil anvende for at vurdere trivslen hos eleverne, men det forventes at blive DCUM's trivselsbarometer.

Det opleves, at forældrene er glade for inklusionen. Skoleledere fortæller således, at nogle forældre er glade og spørger til, hvordan eleverne fortsat kan gå i almenklasser. Hvad almenforældrene angår, har der været afholdt møder for skolebestyrelserne, hvor en ekstern ekspert har formuleret tre statements, så forældre ved, hvad de skal have fokus på. Der har ikke været forældreklager til hverken den kommunale forvaltning eller til Klagenævnet.

Brugen af ressourcer til supplerende undervisning, anden faglig støtte og inklusionsfremmende foranstaltninger er fuldstændigt delegeret til skolelederne.

## *PPR*

### 2013

PPR har siden 2007 været placeret i fagområdet Sundhedsfremme, forebyggelse og særlig indsats. Skolechefen udtaler, at PPR forsøger at øge den konsultative indsats, men da PPR ikke er i det samme ressortområde, har skolechefen ikke en direkte indflydelse på PPR's arbejdsområde. Skoleforvaltningens afstemning og dialog i forhold til PPR går gennem aftalestyring, som skolelederne kan komme med input til og kommentere. PPR's opgaver er tredelte, vidensindsamling omkring elever med særlige behov, inklusionsindsats i forhold til elever med særlige behov og visitering af elever til specialpædagogisk bistand.

PPR synes i øvrigt, at det er udfordrende at skulle gå aktivt ind i inklusionsprocesserne, da PPR ikke har været central for definitionen af inklusion i kommunen og ikke har et formaliseret samarbejde med forvaltningen af skoleområdet. PPR forventes at være medansvarlig for at løfte kommunens lærere i arbejdet med LP-modellen og ICDP, og udfordringen er her, at PPR tidligere har haft en selvstændig rolle i forbindelse med løsningen af mere traditionelle PPR-opgaver som pædagogisk-psykologisk vurdering, hvorfor der er tale om nye roller for PPR-personalet, hvoraf der kun er en enkelt skolekonsulent, som har en pædagogisk diplomuddannelse i specialpædagogik.

Visitationsprocessen forestås af et kompetenceforum, der består af skolechef, børnechef, forebyggelseschef og PPR-leder. Møder bliver holdt ad hoc, dvs. efter behov. Den enkelte skoleleder har en meget aktiv rolle med hensyn til at henvise elever til visitation.

## 2014

PPR-lederen beskriver, at der er sket en ændring af intensiteten i arbejdsopgaverne, hvor PPR har en dobbelt opgave: 1) vurdering af enkelte børn og 2) konsultative forløb. PPR-medarbejdernes fokus er nu primært på konteksten i skolen og undervisningsmiljøet. PPR-lederen mener, at det er lykkedes at få antallet af pædagogisk-psykologiske vurderinger ned, samt at mere arbejdskraft går med konsultativt arbejde.

PPR-medarbejderne har arbejdet med læreres og pædagogers relationelle og klasseledelsesmæssige kompetencer, hvor der skal tænkes og reflekteres mere didaktisk. Efteruddannelsen ved PPR tilrettelægges med henblik på at opkvalificere fagpersonerne til at arbejde tættere i et pædagogisk-didaktisk felt. Endvidere arbejdes der på, at supervision kan tilrettelægges, således at der tages et medansvar for fokuspersonens/fokusgruppens mål med supervisionen.

Det er PPR-lederens opfattelse, at lærerne i større grad ønsker hjælp af fag-faglig karakter. Det nævnes, at det er en udfordring, når lærerne ønsker, at PPR-medarbejdere skal være med i praksis i klasserne. Det menes ikke, at PPR-medarbejderne skal rådgive om selve den faglige del af undervisningen. Det påpeges, at PPR's opgave er at understøtte lærerne i at optimere deres kompetencer i forhold til relationer, klasseledelse og didaktik.

I forhold til samarbejdet med skoleafdelingen er de tidligere afstemningsmøder afskaffet. PPR deltager i et refleksions- og planlægningsforum med skolechef og skoleledere. Der tages endvidere kontakt efter behov, eller det tages op på et skoleledermøde. PPR var repræsenteret i en arbejdsgruppe omkring den nye skolereform.

Visitationsprocessen er ikke ændret.

I forhold til det kommende år mener PPR-lederen, at der vil ske et fald i ekskluderede elever. Der vil komme få nye til specialklasserne samtidig med, at antallet af elever i specialtilbud også vil falde i takt med, at eleverne udsluses eller forlader folkeskolen efter endt skoleforløb. Målet om de 96 pct. inkluderede elever vil sandsynligvis blive nået. Det er endvidere intentionen, at PPR skal tættere på opgaverne i skolen. Det er hensigten, at der skal udarbejdes samarbejdsaftaler mellem de enkelte skoler og PPR. Der afholdes møder mellem PPR og de 12 skoleenheder, hvor opgavernes indhold og mængde konkret aftales. Det opleves, at ønsker til PPR varierer fra skole til skole, hvorfor der ønskes en forpligtende aftale og mål for den enkelte skoles samarbejde. Der er, på baggrund af skolechefens ønske, udarbejdet en fælles opgavebeskrivelse for PPR's samarbejde med skolerne.



## Kommune E

Kommunetype	Mellemstor landkommune
Antal folkeskoler 2013	4
Antal frie skoler 2013	12
Andel af frie skoler 2013	21,0 pct.
Antal specialklasser 2013	32
Antal specialskoler 2013	0
Socialøkonomisk indeks 2013	1,15
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	4.000 kr.
Inkluderet andel 2010	92,0 pct.
Inkluderet andel 2013	94,3 pct.
Inkluderet andel 2014	95,6 pct.

### *Skoleforvaltningen*

#### 2013

Inklusion har været på dagsordenen siden 2010, hvor kommunen meldte sig som en af 16 kommuner til KL's inklusionsundersøgelse og fik udarbejdet en rapport. På baggrund af denne rapport blev der nedsat en styregruppe, som har udarbejdet en kommunal handleplan for inklusionstiltag i perioden 2011-16. Handleplanen går på elevernes faglige udvikling, lærerkompetencer, visitation, samarbejde på tværs af sektorer, styring af økonomi, politisk ansvar – holdning og kultur – og ledelsesansvar. Kommunen har fået bevilliget støtte fra Det nationale videnscenter for inklusion og eksklusion NVIE til at udarbejde en inklusionsstrategi i forhold til dagtilbud, SFO og skoler.

I 2011 besluttede kommunalbestyrelsen samtidig med en skolestrukturændring, hvor otte skoler blev nedlagt, og de resterende blev lagt sammen til i alt fire skoler, at 80 af tidligere 300 kommunale specialklassepladser pr. 1. august 2011 skulle nedlægges. Der er flyttet økonomiske ressourcer med de inkluderede elever over til almenskolerne, men der er alligevel opnået en betydelig besparelse.

Kommunen har ikke en fælles definition af inklusion, men hver skole har udarbejdet sin definition. Overordnet bygges på, at der skal være tale om fysisk, social og faglig inklusion, inspireret af en privat konsulent. Kommunen arbejder på at skabe en fælles

forståelse for inklusion, hvilket vil sige fælles målsætninger og værdigrundlag for arbejdet med inklusion.

Ejerskab til inklusion fremmes primært gennem de enkelte skolers arbejde i forhold til personale og forældre samt gennem oplysning i medier.

Kompetenceudvikling til støtte af en fælles forståelse for inklusion er bredspektret. Alle kommunens lærere og pædagoger har været på et inklusionskursus i 2011, alle undervisere har kunnet modtage mailsparring om ADHD-problematikker, og der har været afholdt en forældreaften. 22 AKT-vejledere er uddannet i et 3-ugers forløb i samarbejde med en professionshøjskole. Der har været etableret kommunale netværk for IT- og AKT-vejledere, og der er udarbejdet funktionsbeskrivelser for vejlederne. I 2012 er der sket en opfølgning af AKT-uddannelsen for ledere, AKT-vejledere og PPR, og der er uddannet ca. 30 superbrugere af CD-ord. Endelig er der opsat et kursus-katalog for lærere og pædagoger.

Der er økonomiske incitamentter for inklusion. Hvis en skole vil ekskludere en elev til specialklasse eller specialskole, skal skolen betale en eksklusionstakst på 60.000 kr., og den skal samtidig afgive den almindelige elevtakst på 40.000 kr., så i alt koster en eksklusion skolen 100.000 kr. pr. år pr. elev. Hvis en skole modsat tager en ekskluderet elev hjem, får de en inklusionstakst på 230.000 kr. plus den almindelige elevtakst på 40.000 kr., i alt 270.000 kr. til at etablere en inkluderende undervisning. Skolerne kan få ekstra midler, hvis der er tale om elever med ekstraordinært store vanskeligheder. Kommunen har i den forbindelse sparet ca. 1,5 mio. kr. til befordring i taxa.

Man føler i kommunen, at man er godt på vej, i og med at inklusionsprocenten er steget markant, men der har også været udfordringer undervejs, først og fremmest med at få alle lærerne med og at få en mere positiv holdning til inklusion. Det har også været en udfordring at få PPR til at arbejde mere konsultativt, og traditionerne fra amtets tid har givet anledning til nogle faglige kampe.

## 2014

Der er ikke justeret på målsætningen og ansvaret for inklusion, men man er på dagtilbudsområdet blevet mere skarpe og har sat et mål på 98 pct. i 2015. Med hensyn til strategi har man tilpasset og udviklet den plan, der oprindeligt var lagt. Tilpasningen og udviklingen bygger på et ganske omfattende evalueringsarbejde gennemført i samarbejde med Undervisningsministeriets konsulentteam, Deloitte og DCUM. Desuden har et revisionsfirma gennemført en analyse af kommunens og skolernes socialøkonomiske baggrund. Den endelige implementering af skolestrukturen vil også ske i 2014, og man anerkender, at det bliver et år, hvor der skal ske meget på kort tid.

Undersøgelserne har vist, at en betydelig del af lærerne ønsker mere efteruddannelse, at der er en del "lavthængende frugter" at høste ved et tættere samarbejde med socialforvaltningen, at kommunens elever generelt er i trivsel, men at der efterspørges bedre fysiske rammer og mere ro i undervisningen. Der følges op ved, at hver skole skal lave en handleplan, der skal afleveres i uge 6. Der vil så blive evalueret om et år. Den socialøkonomiske analyse har aflivet myter om, at nogle skoledistrikter skulle være særligt belastede, og at en øget segregering derfor er naturlig.

Der er ikke ændret på delmålene i omstillingsprocessen, men det er pointeret, at der skal sættes bredt på 0-18-årsområdet. Der er iværksat et kompetenceløft for lærerne og en informationsvirksomhed over for forældrene, især til forældrene i almenområdet. Efter fokusgruppeinterview med forældre, hvor der især efterlystes informationer, er der etableret en FAQ på kommunens hjemmeside, og det er konkretiseret, at der er 21 mio. kr. at gøre godt med. PPR har udarbejdet et katalog over 25 kompetenceudviklingsydelser, som skoler eller grupper af lærere kan få leveret. Ydelserne er et supplement til PPR's øvrige arbejde og indikerer, at man går fra individorientering til kontekstorientering. Ydelserne er i øvrigt mest efterspurgt fra dagtilbudsområdet.

Undersøgelser af behovet for opkvalificering har ført til, at AKT-vejledere har fået et tredje modul af en diplomuddannelse. 36 lærere og pædagoger har fået et specialpædagogisk modul, og der er afsat 2.000 kr. ekstra pr. medarbejder til kurser.

Det er besluttet, at 52 ansatte, der har siddet i forvaltningen, skal ud i de fire distrikter. Socialrådgiver, psykolog, UU-vejleder og sundhedsplejerske skal fra 1. august 2014 være permanent i distrikterne.

Der har ikke i januar 2014 været arbejdet på at tilpasse kapaciteten i kommunens specialtilbud, men der er udformet et udspil, som politikerne skal tage stilling til. Man sætser på, at hele økonomien skal ud, og det er vigtigt at styrke almenundervisningen. Inklusion synes for mange at være "en sten i skoen". Al økonomi var i 2013 lagt ud, når det gjaldt elever med generelle indlæringsvanskeligheder, men planen er at lægge det hele ud.

Den største modstand i inklusionsprocessen er lærernes modstand. I et af distrikterne er der megen positiv energi, men ellers er det "op ad bakke", og det er derfor svært at få de strategiske mål bragt helt ud i klasserne. De instanser, der især har haft positiv betydning for omstillingen, er AKT-vejlederne, læsevejlederne og IT-vejlederne. Det overvejes, om AKT-vejlederne skal omdøbes til inklusionsvejledere, eller om der skal uddannes særlige inklusionsvejledere.

Kommunen vil udnytte de nye regler om lærernes tjenestetid til fuld tilstedeværelse på skolerne. Man forventer, at lærerne kommer mere i dialog med hinanden, hvad der

vil skabe et bedre tilbud gennem bedre overleveringer, ligesom det vil understøtte det tværfaglige. Egentiden er ikke længer hellig, der skal være mere fællesskab.

Det opleves, at forældrene til de inkluderede elever generelt er meget tilfredse. Tilfredsheden synes at være størst for forældre til elever, der kommer fra specialtilbuddene i andre af regionens kommuner, mens forældrene til elever, der kommer fra kommunale specialklasser ikke helt synes, at der er tid nok til deres børn. Hvad angår almenelevernes forældre, er der forskelle mellem distrikterne, og nogle steder fylder inklusionsproblematikken mere end andre steder. Der har været nogle få klager til kommunen og Klagenævnet, og de går fortrinsvis på, at forældre har ønsket mere vidtgående tilbud.

Der er ikke foreslået specifikke fremgangsmåder for, hvordan man støtter inkluderede elevers deltagelse i faglige og sociale fællesskaber, hvordan man anvender ressourcer til supplerende undervisning og anden faglig støtte samt inklusionsfremmende initiativer. Det ligger helt op til den lokale skoleleder, som har førstehåndskendskab til eleverne og de muligheder, der foreligger.

## *PPR*

### 2013

I 2009 blev PPR placeret under Børn og ungeforvaltningen, hvor både socialrådgivere, PPR, sundhed, bibliotek, musik og tandpleje nu ligger. Argumentet var, at man ønskede, at alt det rådgivende personale var samlet ét sted. Internt i PPR er der lagt vægt på, at nyansatte i PPR skal have en pædagogisk baggrund. Da PPR skal arbejde systemisk orienteret og kontekstrelateret, er det væsentligt, at skolerne får en effekt i praksis frem for overordnede beskrivelser af børn – der skal handling på.

I 2011 har PPR udarbejdet et manifest for PPR's fremadrettede profil. Manifestet er både en konkret handleplan og en beskrivelse af visioner for PPR's funktioner, og det slår på, at PPR skal være et kompetence- og videnscenter og en entreprenør i udviklingen af inkluderende læringsmiljøer, hvor dette kræver specialisering og nærhed til almenområdet. Den nye PPR-profil kræver, at medarbejderne skal kunne understøtte individ, gruppe og organisation med afsæt i inkluderende fællesskaber, vejlede og støtte skoler og daginstitutioner i at arbejde forskningsbaseret, yde kompetenceudvikling hos pædagogisk personale og sikre kvalitetssikring og dokumentation.

Som resultat af PPR's manifest vil en del af det rådgivende personale fra august 2013 blive placeret i de fire distrikter omkring de enkelte skoler. Det decentrale personale refererer til en central leder, men indgår i øvrigt i et tæt og forpligtende samarbejde med ledelsen i distrikterne. Idéen er, at de enkelte skoler har nogle specialister, der kan spares med ad hoc.

Visitationsprocessen består i, at der udarbejdes en pædagogisk-psykologisk vurdering, hvorefter den lokale leder vurderer, om der skal udarbejdes en indstilling til visitation. I visitationsudvalget sidder PPR-lederen, specialkonsulenten og den økonomiske konsulent. PPR peger ikke på et bestemt tilbud, men beskriver barnets behov. Det er skolelederen, der indstiller til et specifikt tilbud, og det er efter november 2012 også den enkelte skole, der betaler 100.000 kr. for et segregeret tilbud.

Kommunen har afholdt et møde om visitation med repræsentanter for Klagenævnet for specialundervisning i 2012. På baggrund af dette møde har skoleforvaltningen udarbejdet og formidlet en procedure til distriktsskolerne vedrørende indstilling og visitation. Indstillings- og visitationsskemaer er justeret i forhold til den nye lov vedrørende specialundervisning.

## 2014

I august 2014 rykker PPR fysisk ud på skolerne. Kommunen er i forvejen distriktsinddelt, hvor PPR-medarbejdere og socialrådgivere er tilknyttet et bestemt distrikt. PPR-medarbejderne og socialrådgiverne arbejder konsultativt. Formålet er at sikre en tidlig indsats og en styrkelse af det tværfaglige samarbejde. Det er endvidere intentionen, at der vil komme færre indstillinger, da psykologen er tilgængelig på skolen og har faste træffetider.

PPR har arbejdet med de syv pejlemærker for fremtidens pædagogisk-psykologiske rådgivning. PPR ønsker at opnå større synlighed i forhold til deres ydelser og etablere nogle klare retningslinier for, hvordan og til hvad PPR kan bruges. Alle talehøre-pædagoger har været på et efteruddannelsesforløb specifikt målrettet en opkvalificering i at arbejde konsultativt.

PPR har udarbejdet et inklusionskatalog, der indeholder tilbud om kurser, netværk, vejledning og teamudvikling for alle PPR's brugere. PPR tilbyder 25 minikurser dækkende alt fra "Inklusion" i bred forstand til fx "Stammen i et relationelt perspektiv". Kurserne gennemføres af PPR-medarbejdere og bestilles til grupper på minimum seks. Endvidere er der etableret teamnetværk, hvor der tilbydes faglige oplæg ved PPR, viden og erfaringsudveksling samt fælles refleksion. Endvidere ydes der vejledning i forhold til LP-analyser, udvikling af forældresamarbejde og teamsamarbejde.

I forhold til visitation har hvert skoledistrikt egne specialklasser, hvorfor det ikke skal op til visitation, hvis et barn skal i specialklasse. Det er de enkelte skoleledere, der suverænt bestemmer over specialtilbuddene i distriktet. Visitationsudvalget har derfor kun ansvaret for den vidtgående specialundervisning. Der skal have været et konsultativt rådgivningsforløb forud for en indstilling. Antallet af elever i vidtgående tilbud er på vej nedad. Ønsker skolerne selv at løse opgaven omkring vidtgående specialundervis-

ningselever, er der store økonomiske incitamenter til dette, da ressourcerne følger barnet til almenskolen, dvs., skolerne får de ressourcer, som et vidtgående tilbud koster.

Der er en forventning til det kommende år om, at med en ny skolestruktur, udlægningen af økonomi og ansvar til skolerne og flytningen af det rådgivende personale ud på skolerne vil medføre, at kommunen går fra en foregribende praksis til en mere forebyggende. Det er endvidere PPR-lederens holdning, at de forandringer, der er i gang i kommen, vil styrke processerne omkring familier, børn og unge.

## Kommune F

Kommunetype	Mindre landkommune
Antal folkeskoler 2013	7
Antal frie skoler 2013	2
Andel af frie skoler 2013	4,4 pct.
Antal specialklasser 2013	6
Antal specialskoler 2013	1
Socialøkonomisk indeks 2013	0,89
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	-4.500 kr.
Inkluderet andel 2010	97,5 pct.
Inkluderet andel 2013	97,8 pct.
Inkluderet andel 2014	97,6 pct.

### Skoleforvaltningen

#### 2013

I 2003 begyndte arbejdet med inklusion, da det blev pålagt skoler at ændre fokus fra enkeltelevers vanskeligheder til fokus på, hvordan klassen fungerede. I forlængelse af dette besluttede kommunen i 2007, at alle kommunens skoler skulle arbejde med LP-modellen. Kommunen har fulgt det tæt, og der arbejdes fortsat med LP i samarbejde med PPR. Daginstitutionerne var også med i LP-modellen fra 2011. Hele kommunen har valgt at arbejde med den systemiske tilgang. I 2008 udarbejdedes et kursus-katalog, der understøtter inklusion, og kurserne udgør diplommoduler. I 2012 er der afsat et beløb svarende til 0,2 pct. af det samlede skolebudget til kompetenceløft af det pædagogiske personale.

Kommunen foretog en organisationsændring i 2007. Man skabte en flad og bred organisering uden mellemledere, således at der var større kontakt mellem direktøren og afdelingslederne, hvilket gav bedre muligheder for, at de strategiske målsætninger kunne fastholdes.

Kommunen har i 2013 udarbejdet en inklusionspolitik for området 0-18 år. Politiken har den overordnede titel "Politik for udviklende fællesskaber" og tager afsæt i værdierne fra "Sammenhængende børnepolitik og overordnede børnesyn" og har fem overordnede temaer: Inddragelse, ejerskab, kvalitet, sammenhæng og dialog. Værdigrundlaget er, at barnet/den unge er en ligeværdig medspiller i udviklende fællesskaber. Skolernes ledere er sammen med PPR ansvarlige for implementeringen af inklusionsbestrebelse.

Der har været en omfattende kompetenceudvikling i kommunen. Der lægges vægt på, at specialpædagogisk viden og specialpædagogiske principper bringes ind i almenpædagogikken, så alle får en viden om specialpædagogik. Både dagtilbudsledere og skoleledere har været på seminarer sammen om ledelse af inkluderende fællesskaber, en kompetenceudvikling, som NVIE har stået for. Fra august 2013 kommer et 2-årigt forløb for ledere, hvor der bygges på aktionslæring. Skolebestyrelser og forældrebestyrelser har været på kurser i positiv psykologi.

PPR har været en stærk medspiller i inklusionsprocesserne, og der er etableret tværfaglige team i hvert skoledistrikt. PPR har lavet oplæg på skolerne, det har været en inddragende proces, som står for at blive gentaget i foråret 2013. Det indgår i kommunens politik for udviklende fællesskaber, at man sørger for at inddrage familiernes private netværk, og at familierne ser sig selv som afgørende faktorer for det udviklende fællesskab. Der lægges endvidere vægt på, at børnene/de unge selv indgår aktivt i skabelsen af udviklende fællesskaber. Der har også kunnet trækkes på eksterne ressourcepersoner, herunder NVIE og VISO.

Der er økonomiske incitamenter til inklusion. Distriktets børn hører til distriktsskolen, og skolerne skal betale, hvis de sender børn til andre skoler. Der er dog to mindre, centrale puljer, som skolerne kan søge midler fra, en på knap 0,5 pct. af det samlede skolebudget til praktisk medhjælp, og en pulje med i alt 24 ugentlige lektioner til udvidet specialpædagogisk bistand.

Kommunen kan konstatere, man er på rette vej, da de ikke længere visiterer til specialklasser, men at eleverne undervises i almenklasser med særlig støtte og specialpædagogisk bistand. I øvrigt har kommunen allerede opfyldt målet i økonomiaftalen. Af udfordringer nævnes, at man samtidig med inklusionsbestrebelse er blevet pålagt en besparelse på 2.000 kr. pr. elev, så selv om skolelederne har været positive, kan det være svært at få personalet til at bevare en positiv holdning og ejerskab til inklusion.

## 2014

Den politik, der blev lagt i 2013, er blevet udmøntet i en implementeringsplan, der beskriver, hvad der skal ske og hvornår. Kommunalbestyrelsen har givet en ekstrabevilling til kompetenceudvikling på ½ mio. til 0-18-årsområdet. Skoleområdet får i hvert af årene 2014-2017 1,2 mio. kr. til kompetenceudvikling i inklusion. PPR er tovholder for implementeringsplanen. En bred arbejdsgruppe fra PPR, familieafdeling og sundhedspleje udformer sammen med DLF, BUPL og FOA samt ledelsesrepræsentanter for de syv distrikter og NVIE rammen for, hvordan den ½ mio. kr. skal bruges. Der har været to temaaftener, hvor NVIE har været tovholder. Hvert distrikt har formuleret to problemstillinger, der er arbejdet med, og det har været hensigten, at der i kommunen skulle være et fælles *mindset* for inklusion, der rækker "helt ned på gulvet".

I det kommende år er planen, at der skal arbejdes videre med implementeringsplanen. Børne- og kulturudvalget skal godkende rammen og målene for kompetenceudviklingen på de 1,2 mio. kr. Herefter arbejder skolerne decentralt med kompetenceudviklingen ud fra de politisk godkendte mål.

Der er planer om, at det skal drøftes, hvordan kompetencecentre skal se ud i forbindelse med skolereformen, og der skal særligt fokus på vejlederne. Kommunen vil gerne have flere vejledere; der mangler nogle læsevejledere, og matematikvejledere har kommunen slet ingen af. Man vil gerne have tre vejledere af hver kategori på skolerne, så vejlederne er en del af afdelingerne, og man vil gerne have udviklet et diplommodul i vejledning i naturfag. Undervisningen skal udvikles, så den fanger de inkluderede elever i udviklende fællesskaber. Endelig vil kommunen se på de fysiske læringsmiljøer.

Kommunen har en politisk beslutning om, at specialklasser gradvist skal afskaffes, og det sker ved, at der ikke længere bliver etableret 1. klasser, hvorefter specialklasserne i løbet af ni år vil være væk. En G-klasse for børn med autistiske vanskeligheder, der har været normeret til otte elever, har dog et voldsomt pres for pladser, også fra indskolingen. Når specialklasser arbejder sammen med almenklasser er der fuld bemanning på fra begge.

Der er ikke ændret på den økonomiske incitamentsstruktur, så når en elev overgår til en almenklasse, følger der 167.000 kr. med. Det opleves, at vejledernes indsats og brugen af aktionslæring ud over incitamenterne er det, som har størst positiv betydning for at støtte inklusionen.

Kommunen har et klart indtryk af, at inklusionsprocessen går den rigtige vej. Inklusionsprocenten har hele tiden været høj, så det er ikke den parameter, der kigges mest på. Opmærksomheden er mere vendt mod at klæde de professionelle på, og det gøres der meget for, men oplevelsen af at være klædt godt nok på er ikke nået.



Gabet mellem de strategiske mål og lærernes overtagelse af målet er et problem. De mange økonomiske midler og brugen af aktionslæring burde efter kommunens opfattelse hjælpe på det. Lockouten har været negativ, og sammen med krav om tilstedeværelse fra næste skoleår bliver det hele lidt tungt, men det er nødvendigt at komme videre, beretter skolechefen.

Udnyttelsen af de nye regler om lærernes tjenestetid er i januar 2014 ikke fastlagt. På skoleledermøderne drøftes fuld tilstedeværelse, og der er lagt vægt på, at skolelederne ikke skal gå hurtigt i "løsningsmode", men skal holde alle muligheder åbne. Pædagogisk råd er nedlagt, da det ikke giver mening i forhold til en så stor medarbejdergruppe.

Planen for det næste år er at arbejde videre med implementeringsplanen og få udformet en god rammebeskrivelse for de midler, der er tildelt, så det giver størst mulig effekt i forhold til elever og personale.

Fastholdelse af elevernes trivsel i omstillingsprocessen vægtes højt, skolerne er opmærksomme på det og LP-modellen har gået på det. DCUM og kriminalitetsforebyggelse er også en del af processen. Kommunen er meget bevidst om at arbejde med forældrenes holdninger og oplevelse af inklusion og har derfor arrangeret temaaftener i alle kommunens syv distrikter. Der har ikke været forældreklager til hverken forvaltningen eller Klagenævnet.

Man støtter elevernes deltagelse i faglige og sociale fællesskaber ved at have personer, som eleverne kan støtte sig til. I 3., 5. og 7. klasse besvarer eleverne spørgeskemaer, hvor marginalisering m.m. afdækkes. Det har egentlig baggrund i kriminalitetsforebyggelse, men det virker også på andre områder.

Der er ikke lagt kommunale planer for supplerende undervisning og anden faglig støtte til enkeltelever, men det er beskrevet, at man ikke må etablere nye specialklasser. Der må gerne skabes tilbud til enkeltelever eller grupper af elever, men det skal være af midlertidig karakter. Etablering af inklusionsindsatser er helt op til den enkelte skole.

## *PPR*

### 2013

PPR-leder refererer direkte til børne- og ungedirektøren og er en del af direktionen. PPR er normeringsstyret, men efterspørgselsstyret efter behov. Det er således ikke forud bestemt, præcist hvor mange timer hver enkelt skole eller institution skal have. PPR er organiseret således, at de sidder centralt, hvor de kan drøfte sager i det tværfaglige team. Hver skole og institution har en kontaktpsykolog, således at leder, lærere og pædagoger ved, hvem de skal henvende sig til. Kontaktpsykologen er gennemgående i forhold til skolen og løser almenopgaver. I mere komplekse sager vil opgaverne blive taget op i det

tværfaglige team, og det vil blive vurderet, hvilke faggrupper der skal arbejde med sagen.

PPR har været særdeles aktiv i inklusionsprocessen. Man gennemførte en analyse af specialundervisningen i 2010 og udarbejdede en inklusionsfremmende styringsmodel. Det skete i samarbejde med skoleledere og kommunens økonomimedarbejdere. Endvidere er PPR indgået i kompetenceudvikling for lærere, herunder i forbindelse med LP-modellen, udvikling af kurser i relationsarbejde og udvikling af AKT-uddannelsen. For at fremme erfaringsudveksling i kommunen har PPR medvirket til at etablere faglige netværk, AKT-netværk og læsenetværk. PPR har også medvirket til udarbejdelsen af politikken for udviklende fællesskaber. Endelig har PPR været med til at udvikle en evidensinformeret praksis. PPR har et kursuskatalog inden for følgende områder: Ledelse på skoler, kompetenceudvikling, viden i spil, fx omkring nye diagnoser, udviklende fællesskaber, Marte Meo, AKT, hvordan man får to sammenlagte skoler til at fungere, interview af børn, børn som aktører i eget liv og selvbestemmelse.

Udviklingen har betydet, at PPR udarbejder langt færre pædagogisk-psykologiske vurderinger end tidligere og nu bruger størstedelen af tiden til rådgivning og vejledning, hvorfor de er kommet meget tættere på praksis og arbejder tæt sammen med lederne omkring udvikling af læringsmiljøer. PPR arbejder aktivt sammen med dagtilbuddene om at sikre, at børnene er klare til skolestart.

PPR har også ansvaret for unge over 18 år, herunder unge i STU, og man har en succesrate for de unge, man arbejder med, på 90 pct.

I visitationsprocessen indgår pædagogisk/administrativ konsulent, skoleleder, repræsentant fra PPR og PPR-lederen.

## 2014

PPR har deltaget i en arbejdsgruppe bestående af repræsentanter fra familieafdelingen, sundhedsplejen, DLF, BUPL, FOA, NVIE samt ledelsesrepræsentanter fra de syv skoledistrikter, som har udarbejdet en ramme for det videre arbejde med inklusion, som blev politisk godkendt. De mange deltagere i arbejdsgruppen er valgt for at skabe et fælles ejerskab for det videre arbejde. Der arbejdes nu på en implementeringsplan for inklusion i kommunen.

Første indsats har været at afholde temaaftener for al kommunens pædagogiske personale inklusive PPR. PPR har deltaget i to temaaftener i de forskellige skoledistrikter. Temaaftenernes formål har været at belyse, hvad der er baggrunden for inklusion, hvorfor inklusion, hvad det er, kommunens politik siger, og hvordan inklusion. Hvert distrikt har så formuleret tre-fire problemstillinger eller udfordringer i forhold til inklusion. Det er å de problemstillinger og udfordringer, som de enkelte distrikter skal arbej-

de med. Tanken har været, at der skulle tages udgangspunkt i et fælles kommunalt udgangspunkt centralt til et decentralt arbejde ude i distrikterne.

Kommunen har p.t. en skole, der er meget udfordret, hvor PPR går ind med en helt specifik indsats i forhold til nogle enkelte klasser i et 12-ugers forløb, hvor der sættes meget tydelige mål for at hjælpe skolen, da der var tale om meget udadreagerende børn og mange sygdommeldinger blandt lærere og pædagoger. PPR superviserer teamet, hjælper med at sætte tydeligere mål- og handleplaner op for klassen og de enkelte elever. PPR har endvidere arbejdet med hele skoler fx på baggrund af en APV.

PPR arbejder sammen med kompetencecentrene i et vist omfang. Kommunen har til hensigt at ansætte flere vejledere i læsning, matematik, specialpædagogik og naturfag, og i den forbindelse skal det vurderes, hvilken rolle PPR så skal have. Det er intentionen, at de nye vejledere skal støtte lærerne i at etablere en undervisning, således at elever med særlige behov også får udbytte af at være i almenundervisningen. PPR skal her spille en central rolle i også at se på læringsmiljøet og elevernes trivsel.

Kommunen har altid haft en lav segregeringsgrad, og det er holdningen, at antallet af inkluderede elever skal ligge på et realistisk niveau.

Det er på politisk plan i kommunen besluttet, at der ikke længere skal visiteres til specialklasserne. Kommunen har fortsat en autisme-klasse og en tale-læse-klasse. Kommunen har i de senere år haft en stor stigning i ansøgninger til autisme-klassen. Specialklasserne skal gradvist nedlægges og dækker p.t. fra 6. klasse og opad.

I forhold til det kommende år skal der arbejdes videre med implementeringsplanen for inklusion. PPR skal fortsat arbejde med at omlægge deres praksis i en mere konsultativ retning. Der vil endvidere blive arbejdet videre med, hvordan PPR skal spille sammen med kompetencecentrene på skolerne. Overordnet på kommuneplan og i forhold til PPR skal der fortsat arbejdes med at ændre holdningen til inklusion fra en spareøvelse til at være en inklusionsøvelse.

## Kommune G

Kommunetype	Stor bykommune
Antal folkeskoler 2013	36
Antal frie skoler 2013	18
Andel af frie skoler 2013	18,8 pct.
Antal specialklasser 2013	87
Antal specialskoler 2013	3
Socialøkonomisk indeks 2013	1,11
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	-1.000 kr.
Inkluderet andel 2010	94,9 pct.
Inkluderet andel 2013	95,9 pct.
Inkluderet andel 2014	96,4 pct.

### Skoleforvaltningen

#### 2013

Børn og ungeforvaltningen har i en årrække arbejdet med inklusion, og inklusionsdagsordenen har været tydelig i børn- og ungepolitikken. I november 2012 indledtes et projekt med det formål at udvikle en strategi for inklusion. Projektet ventes afsluttet i december 2013. Kommunen definerer inklusion på følgende måde: børn og unge skal støttes til at tage aktivt del i fællesskaber, som skaber rammer og aktiviteter, der fremmer læring, sundhed og trivsel. Arbejdet med inklusion skal bidrage til at skabe motiverende læringsmiljøer, hvor børn og unge lærer endnu mere og rustet sig endnu bedre til uddannelse.

På skoleniveau arbejdes der med en kvalitetsdagsorden, måling af effekt på inklusionsindsats og samtaler med de enkelte skoleledelser.

Kommunen vil flytte ressourcer fra special- til almenområdet og har derfor investeret betydeligt i almenskolen. Der bliver investeret, hvad der svarer til 2,5 pct. af det samlede skolebudget, i almenskolen fra august 2013 til august 2014. Pengene skal bruges til at skabe både en mere musisk/kreativ og en længere skoledag. Alle skoler får ti pædagogtimer om ugen i børnehaveklasse til 6. klassetrin. Den ene procent bruges til et løft af IT. Der er givet flere timer til psykologarbejde i hverdagen på skolerne. Knap en procent bruges til kompetenceudvikling.

Med hensyn til kompetenceudvikling er der for de kommende tre år afsat ca. 0,25 pct. af skolebudgettet om året. I februar 2013 har der været en stor opstartskonference, hvor alle

lærere og pædagoger blev inviteret til at diskutere og kvalificere arbejdet med inklusionsstrategien. Et af de væsentligste elementer i udviklingen af inklusion i kommunen er arbejdet med kvalitetsrapporter, KIS (Kvalitet I Skolen), som nævner flere temaer, der skal evalueres på. Endvidere gennemføres en kvalitetssamtale med skolelederne hvert år. Der er nogle kommunale krav til, hvilke områder der skal arbejdes med på skolerne, og skolerne er kontraktstyrede på disse parametre.

Det har været væsentligt for kommunen at skabe ejerskab blandt medarbejdere og forældre til inklusion. Derfor har skolechefen været ude på alle skoler. Der har endvidere været en pressestrategi, som er lykkedes og har givet medvind til inklusionsstrategien. Endvidere har skolelederne spillet en væsentlig rolle i forhold til informering af medarbejdere og forældre.

Der er en ressourcestyringsmodel for almen skolen og en model for specialskolerne, og der er i begge etableret en økonomisk incitamentsstruktur for inklusion. Almenskoler, der inkluderer, må beholde de penge, der ville være gået til en ekskluderende placering. Der er endvidere en socioøkonomisk pulje, der vokser, når der ekskluderes færre elever. Der har været en central garantiordning, skoler kunne søge om, men den er efter en evaluering fjernet fra 1. august 2013, således at det bliver de enkelte skoler, der skal dække udgifterne ved eksklusion.

Skolechefen er af den opfattelse, at omstillingen til inklusion har haft sine udfordringer politisk og følelsesmæssigt, men at de er overvundet. Det mest belastende synes at have været sammenblandingen i debatten af pædagogik og penge.

## 2014

Der er ikke ændret på målsætning, strategi eller delmål i kommunen, men man har arbejdet intenst med at implementere i samarbejde med Center for Inklusion. Man har gjort sig umage for at understøtte skoleledelserne og medarbejderne i, at det, der gøres i almenundervisningen for elever med særlige behov, er af høj kvalitet. Man søger herunder at finde nogle *hard core*-data for at se på, i hvilken grad kvaliteten opnås. Der tænkes i resultater fra nationale test, andre test på skolerne, trivselsmål og afgangsprøvekarakterer, og det skal følges op med kvalitetssamtaler. Der skal være et særligt fokus på det, der koster mest, for det er der, hvor der er mindst styr på kvaliteten. Hvis man bruger 350.000 kr. årligt på et barn, må man også kunne se, om målene nås. Det har været tanken, at Center for Inklusion skulle komme tættere på og observere, hvor man kan blive dygtigere på området.

De kommende indsatser sker under overskriften: Ny virkelighed, ny velfærd. Det er målet at bevare velfærden med færre midler, og det skal ske via arbejdstidsaftale, teamsamarbejde og tværfaglighed. Der er i januar 2014 udarbejdet en pjece med titlen:

Strategi for inklusion – inkluderende fællesskaber for alle børn og unge, der kan give forældre et indtryk af, hvad inklusion er, og bl.a. har et afsnit om forældre som aktiv ressource i arbejdet med inklusion.

Kapaciteten i kommunens specialtilbud justeres løbende ned. De mest specialiserede tilbud modtager elever fra omkringliggende kommuner, og der er set et fald i andelen af elever "i den lette ende", hvor de økonomiske incitamentsstrukturer har størst effekt. Fx er der nu kun tre obs-klasser mod tidligere fire. De økonomiske incitamentsstrukturer er justeret i forhold til de generelle stigninger i omkostningsniveauet. Center for Inklusion er også set i en rolle som den instans, der skal tilse, at ressourcerne følger med eleverne og anvendes på en god måde. Skolelederne er interesserede i dette for at kunne sige fra over for forældrekrav. De mest understøttende aktiviteter anses at være ledelse og followup på evaluering af kvalitet.

Med hensyn til forskellen mellem de strategiske mål på forvaltningsniveau og lærernes overtagelse af målene har kommunen søgt at kommunikere ud, at det mange steder er gået godt, men det halter der, hvor lederen ikke er god nok til at kommunikere fortællingen.

Der arbejdes fortsat på kompetenceudvikling. Der er læsevejledere og AKT-vejledere på samtlige skoler, og man er i færd med at uddanne inklusionsvejledere, hvoraf mange i øvrigt har en fortid som AKT-vejledere. Der er imidlertid også væsentlige "knaster" i omstillingsprocessen. Besparelser på takstbeløb og ændring af arbejdstidsaftaler for lærerne har givet store problemer med modstand mange steder fra forældre, personale og af og til også fra ledere. Der er tillidsfolk, der vil skabe og have en anden dagsorden og søger at lave alliancer med forældrene. Der har været meget debat i de lokale medier.

Kommunen vil udnytte de nye regler om lærernes tjenestetid ved at se på tidsforbrug og så tage det ledelsesrum, der nu ligger. Der har været møder over 1½ måned, hvor en gruppe skoleledere har været med, og der er en forhåbning om, at der kan træffes nogle beslutninger. Man vil ikke lave en lokalaftale. Der satses på tilstedeværelse 227 dage, og formålet er, at man bl.a. af hensyn til inklusionsopgaven kan opnå et mere teambaseret og tværfagligt arbejde i et dynamisk arbejdsfællesskab. Der er mange lærere, som gerne vil, men også en del, der protesterer højlydt.

Kommunen gennemfører trivselsundersøgelser hvert år, hvor der etableres en "sundhedsprofil", og på specialskolerne er man meget optaget af dette. Når elever flyttes fra specialskoler, sker det i et tæt samarbejde med forældrene. Dette forberedende arbejde betyder, at der stort set ikke forekommer klagesager i kommunen, og der har ikke været henvendelser til Klagenævnet. Hvad angår almenelevernes forældre, gøres et stort arbejde fra skolebestyrelsernes og ledernes side, så børnene bliver "talt ind".

Med hensyn til supplerende undervisning og anden faglig støtte til enkeltelever er ansvaret lagt ud til skolelederne, men det er fra kommunens side pointeret, at man skal tænke væk fra individorientering – to timer til den elev og tre timer til den elev – men i stedet tænke i timer til et miljø eller et hold, hvor eleverne kan lære og trives, herunder arbejde med mere end en voksen pr. klasse. Når det gælder inklusionsindsatser, er ansvaret også skolelederens, men det udmøntes i et samarbejde med Center for Inklusion, der har en rådgivende funktion.

Der er i starten af 2014 sket det, at det fra byrådets side er besluttet, at forvaltningsstrukturen på skoleområdet skal ændres. I stedet for at have én forvaltning, skal der nu være tre områder med hver sin forvaltning, og Center for Inklusion opsplittes i tre dele, hvoraf den ene skal dække den mest vidtgående specialundervisning, men detailplanerne forelå ikke på interviewtidspunktet.

## **PPR**

### **2013**

I 2012 blev Center for Inklusion et af fire centre i Børn- og familieafdelingen. Centeret består af tre faglige enheder: PPR, specialrådgivning og børneterapi. Centeret vurderer, hvilke børn der har behov for specialundervisning, og varetager opgaver for børn med funktionsnedsættelser og handicap. Endvidere stilles inklusionsfaglig viden til rådighed for kommunen, både inden for praksis, lovgivning og forskning. Det er derfor et krav, at personalet skal være opsøgende i forhold til den nyeste viden, så fagligheden er i konstant udvikling.

PPR har spillet en central rolle i kommunens udvikling af en samlet inklusionsstrategi. PPR har givet sparring til professionelle voksne i forhold til tilrettelæggelse af læringsmiljøet, bidraget med kompetenceudvikling af det pædagogiske personale og givet psykologiske samtaleforløb med folkeskolens ældste elever i forhold til øget trivsel og fastholdelse i uddannelsessystemet. Et væsentligt element af PPR's arbejde er at sikre en forventningsafstemning og dialog med både skoleforvaltningen og de enkelte skoler. I forhold til de enkelte skoler har PPR-leder, skoleleder og skolens psykolog et samarbejds møde en gang årligt for at fastlægge de overordnede retningslinjer for psykologens arbejde på skolen. I forhold til forvaltningen holdes der kvartalsmøder mellem børn- og familiechef, skolechef og centerchef i Center for Inklusion. Hver 14. dag afholdes der møde mellem ledelse i PPR og den pædagogiske chef i skoleforvaltningen.

Med hensyn til kompetenceudvikling i PPR er der blevet sat flere tiltag i gang både for at kompetenceudvikle medarbejderne og for at fastholde dem. Tale-høre-lærerne har været på et udviklingsforløb om konsultative arbejdsformer, autoriserede psykologer tilbydes en specialistuddannelse, medarbejderne har været på kursus i metodisk udvik-

ling i forhold til: LP-modellen, ICDP, dialogmodellen, narrative spørgeteknikker og endelig innovationstiltag rettet mod de erfarne psykologer med henblik på omstilling og faglig udvikling i inklusion.

Det har af og til været en udfordring for PPR-medarbejdere at arbejde i en fællesskabskultur i stedet for individuelle indsatser, og en sådan omstilling tager tid.

Skoleleder og PPR-psykolog samarbejder med forældre om indstilling til specialpædagogiske skoletilbud. Forud for en indstilling har distriktpspsykologen haft sparring med en faglig koordinator i visitationsenheden med henblik på at afdække, om der fortsat er uafprøvede muligheder i skolens eget regi. Indstilling behandles af et centralt visitationsudvalg bestående af faglige koordinatore fra Center for Inklusion. Center for Inklusion har forud afstemt og er i løbende dialog med skoleafdelingen om kapacitet og ønsker om ændringer i tilbud.

## 2014

PPR har været en aktiv del i indføringen af den sammenhængende skoledag. PPR-lederen har endvidere været tovholder på udarbejdelsen af den kommunale inklusionsstrategi på børn- og ungeområdet. I forhold til udarbejdelsen af inklusionsstrategien blev en arbejdsgruppe nedsat med repræsentanter fra de forskellige pædagogiske personalegrupper og forældre. Der er arbejdet ud fra følgende fem temaer: 1) Afsæt i børn og unges styrker og potentialer, 2) Udviklingen af forpligtende fællesskaber, 3) Forældre er en aktiv ressource, 4) De professionelle samarbejder, og 5) Ledelsen er nøglen. Implementeringsprocessen er midlertidigt gået i stå grundet ændringen af forvaltningsstrukturen på skoleområdet.

PPR-medarbejderne har deltaget i læringsuger og inklusionsvejlederuddannelsen. PPR arbejder endvidere med projektet "Viden der vandrer", dvs., hvordan videregives viden fra det specialiserede område til almenområdet. PPR har også fået en bevilling fra Egmont Fonden, hvor PPR-lederen og to skoleledere undersøger, hvordan børn bedst modtages i almenskolen, og hvordan man får deres nye kompetencer i spil, når de har været på et kortvarigt specialiseret forløb fx en læsecamp.

Der har generelt været fokus på efteruddannelse af medarbejdere, og der har over de sidste seks år været prioriteret en specialistuddannelse for psykologerne. Af de 40 psykologer er det blot tre, som ikke er autoriserede, og 20 pct. har en specialistuddannelse. PPR-psykologerne har deltaget i et aktionsforskningspræget forløb, hvor de har set på deres egen praksis i forhold til faglig udvikling af inklusion. Fysioterapeuterne, ergoterapeuterne og tale-høre-lærerne deltager på DP-modul i social inklusion sammen med daglige ledere i børnehusene.



PPR-medarbejderne har et direkte samarbejde med ressourcepersoner på skolerne. I en undersøgelse af PPR-medarbejdernes tilstedeværelse i lokalmiljøerne fremhæves følgende:

- Samarbejdet er velfungerende og frugtbart
- Der opleves nærhed og tilgængelighed
- Det har stor betydning, at psykologer er fast på skolen, så samarbejdet også kan foregå uformelt.

I forhold til PPR's organisatoriske placering i kommunen er der ændringer på vej. Den tidligere "søjletænkning" i kommunen skal erstattes af én samlet forvaltning. PPR-medarbejderne skal ikke længere være én faglig enhed. De skal placeres i syv forskellige enheder under fem forskellige chefer.

Generelt har der været nedgang i antallet af indstillinger henover de seneste år. Kommunen har stort set nået målene i økonomiaftalen. Der arbejdes på en bevægelse fra specialområdet mod mindre indgribende tilbud. Specialpsykologer giver sparring til almenpsykologer, så specialviden bringes i spil i den almene kontekst.

Der er ikke ændret i kommunens visitations- og revisiteringsprocesser. Kommunen har et skærpet fokus på revisitering af elever til specialtilbud, således at der ikke er en automatisk fastholdelse i skolegangen. Der er lavet forsøg med at invitere distriktsskolelederne med til revisitationsmøder, når det overvejes, om en elev skal tilbage til almen-skolen.

PPR-lederen udtrykker, at i forhold til forventninger til det kommende år, vil der gå tid, inden reorganiseringen er på plads. Der spekuleres også i, hvad den nye skolereform kommer til at få af betydning.

Det forventes, at implementeringen af inklusionsstrategien vil blive sat i gang, da sporene er lagt ud. Der spekuleres endvidere i et samarbejde med en ph.d.-studerende om implementeringen af inklusionsstrategien. Der forventes også et godt tværfagligt samarbejde, når alle konsulenter skal ud i distrikterne.

## Kommune H

Kommunetype	Mellemstor landkommune
Antal folkeskoler 2013	12
Antal frie skoler 2013	3
Andel af frie skoler 2013	11,4 pct.
Antal specialklasser 2013	6
Antal specialskoler 2013	1
Socialøkonomisk indeks 2013	1,07
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	-3.000 kr.
Inkluderet andel 2010	92,3 pct.
Inkluderet andel 2013	94,3 pct.
Inkluderet andel 2014	94,3 pct.

### Skoleforvaltningen

#### 2013

Kommunen startede i 2007 med at tale om rummelighed. I 2010 gik man over til at tale om inklusion, og i maj 2012 vedtog kommunen en politik for inklusion og tidlig indsats. Kommunen har defineret sin vision for inklusion på følgende måde: Alle børn og unge oplever mulighed for at være aktive og ligeværdige deltagere i anerkendende og inkluderende fællesskaber i skole- og dagtilbud med fokus på læring og udvikling.

Kommunen har med afsæt i visionen og forskning på området udarbejdet tre strategiområder og hovedtyper af indsatser for inklusion. Første strategi handler om faglig, social og personlig udvikling for alle som et fælles ansvar, hvor følgende fire indsatser er i særlig fokus: Styrkelse af de fagprofessionelles kompetencer, specialpædagogik varetages af specialuddannet personale, specialpædagogiske kompetencer skal fastholdes i kommunen og inddragelse af forældre. Den anden strategi handler om udviklingsorienterede miljøer, hvilket vil sige, at alle børn skal tilbydes udviklingsmuligheder og undervisning, der svarer til deres forudsætninger og behov, og som samtidig rummer udfordringer for den enkelte. Følgende otte typer af indsatser er i særlig fokus: Fleksibel organisering, ny struktur på arbejdsdagen, etablering af kontaktlærerordning, forpligtende teamsamarbejde og styrket faglighed, faglige vejledere, virtuel læring og digitale læremidler, kompenserende teknologiske hjælpemidler og øget fokus på den konsultative funktion hos PPR. Den tredje strategi for inklusion handler om brobygning og helheds-tænkning, hvilket betyder, at forvaltning og ledere af de enkelte enheder ser sig selv som

en del af et samlet fællesskab, der arbejder hen imod de samme mål. Der nævnes tre typer af indsatser, som er i særligt fokus: Tværgående organisering og tværfaglighed, nytænkning i samarbejdet med eksterne samarbejdspartnere og vidensdeling ved overgange.

Ejerskab til inklusionsstrategien er skabt ved, at der i hele processen har været dialogfora, og der har været etableret arbejdsgrupper, hvor man har inddraget lærere og forældre. Der er planlagt et møde i april 2013 for alle tillidsrepræsentanter om inklusion. Der er etableret en TRIM-model (Tid, Ressourcer, Indsats og Mål) for perioden 2013 til 2016, som giver rammer for, hvordan implementering sker lokalt, og hvordan der måles på effekt af politikkerne.

PPR-medarbejderne har været på kursus i konsultative metoder, således at de bedre vil kunne leve op til rammerne i lovændringen i 2012 og politikken om inklusion. Det er et ønske fra skolechefen, at medarbejderne bruger mere tid på skolerne, og man mener i skoleforvaltningen, at der er brug for nogle flere faglige vejledere på skolerne og i dagtilbuddene.

Der er skabt økonomiske incitamentter for inklusion, ved at alment skoler betaler et grundbeløb på 180.000 kr., hvis de får godkendt en visitation. Når en elev overgår fra et specialtilbud til en alment skole, tildeles skolen samme ressource. Der er klare tegn på, at man er på vej mod inklusion. Fra 2012 til 2013 er antallet af elever i specialtilbud faldet fra 251 til 231. I omstillingen har man kunnet trække på en dygtig læsekonulent, og man er gået i gang med at uddanne faglige vejledere.

Det er en udfordring, at det kun er 9,5 pct. af samtlige lærere, der har en specialpædagogisk uddannelse. Såvel lærere som ledelser har behov for kompetenceudvikling i forhold til at være inkluderende i deres praksis. Der er nedsat en gruppe, der skal opbygge kommunikation og vidensdeling om inklusion, og man vil som led i kommunens generelle satsning på digitalisering opbygge en vidensportal om inklusion. Der er afsat 1,9 mio. kr. til kompetenceopbygning. Ikke alle skal gennem de samme forløb, men der skal være et fælles sprog og en fælles systemisk fremgangsmåde. Der skal udvikles digitale redskaber til brug for de enkelte team. Nogle skoler anvender LP, andre har satset på Cooperative Learning, nogle anvender PALS, og en vejleder er uddannet i PMTO i familiehuse.

## 2014

Der er ikke justeret på målsætningen for inklusion eller ændret strategi, men der er fortsat en intensiv kompetenceudvikling med vægt på et fælles sprog og en systemisk tilgang. Der er lavet en hjemmeside med en lille video, og der lægges løbende materiale og værktøj ind for professionelle og forældre. Kommunen står nu over for at skulle formu-

lere nye delmål om kompetenceudvikling. Der sættes på at få faglige vejledere, at få dem legitimeret ledelsesmæssigt og på, hvordan personalet kan trække på dem. Der sættes også på en øget vidensdeling mellem specialtilbud og almenundervisningen samt på, hvordan PPR kan bringes mere i spil. Satsningerne skal omsættes til realiteter. Pædagogerne og lærernes viden om specialpædagogik skal bringes ind i dagligdagen, og der skal være fokus på, at specialpædagogikken og undervisningsdifferentieringen gælder alle elever – også de stærke elever. Der er i øvrigt udarbejdet et omfattende skriftligt materiale med de samlede kommissorier for medarbejdergrupperne, visioner for vejledrollerne, fælles forståelser af trivsel samt en drejebog for implementering af folkeskolereformen.

Der kan ses en ret markant nedgang i antallet af elever i specialklasser og specialskolen, og antallet af visitationer er faldet med 17 pct. Specialklasser er placeret på almenskolerne, så man kan prøve tilbageslutning eller tæt samarbejde. Det forventes, at kommunen når økonomiaftalens mål i 2015. Ansvar for implementeringen er lederens og sker gennem central styring og dialog med den decentrale ledelse, der skal omsætte strategierne til virkeligheden.

De største vanskeligheder i omstillingsprocessen er, at der er meget få lærere med specialpædagogisk uddannelse eller efteruddannelse, så der har skullet ske en markant opkvalificering, og personalet oplever at være på bagkant, og det arbejdes der med. Set fra organisatorisk hold er den centrale styring også ny i kulturen.

Med hensyn til økonomiske incitamenter er der en grundtakst på 180.000 kr., men fra 1. januar 2015 lægges alt ud, så skolerne skal betale den faktiske omkostning for segregerede elever.

Mht. at få de strategiske mål helt ud i klasseværelserne, anses folkeskolereformens tale om læringsmål for at være vigtige, men mange lærere synes, at det er svært, og det må der arbejdes betydeligt med. En vigtig faktor vil være skole- og dagtilbudsafdelingens konsulentteam, og kommunen er i gang med at opkvalificere de faglige vejledere. Der arbejdes også med vidensdeling i vejledernetværk, og der er en særlig indsats omkring teamarbejdet. Hvordan får man det fokus i teamet, der drejer sig om kerneydelsen, og hvordan får vi mere systematik ind – det er centrale spørgsmål, der er under afklaring.

Man søger at sikre, at ressourcerne til inklusion følger med ud i undervisningen. Alt er lagt ud, men det giver ikke sig selv, og derfor har forvaltningen dialogmøder med skoler og ledelser hvert år, og PPR er en aktiv medspiller i at afdække, hvordan behovet ser ud. Forvaltningen og PPR skal også en gang imellem udfordre, både i forhold til at børn burde have et mere indgribende tilbud og det modsatte. Der er nedfældet information til forældrene om hvilke klagemuligheder, der er, dels i en folder, dels på kommunens

hjemmeside. PPR's funktion har generelt været under ændring. Man føler, at man er midt i processen, og medarbejderne er nu mere ude i dagtilbud og på skoler, hvor de spiller en aktiv rolle, også når der ikke er tale om en indstilling, men om rådgivning og vejledning, og PPR afholder kurser om vejlederrollen, hvor lederne også er med, så de er med til at legitimere vejlederrollen.

De nye regler om lærernes tjenestetid vil blive brugt til at udnytte den langt større fleksibilitet i arbejdstid og undervisning, og der vil være et særligt fokus på at få teamsamarbejdet til at fungere.

Kommunen søger at fastholde elevernes trivsel i omstillingsprocessen ved at inddrage det fælles elevrådsorgan, ved at gennemføre trivselsmålinger, og man har været med i et projekt om tidlig opsporing sammen med Servicestyrelsen. Der er et digitaliseret trivselsmålingsredskab, som både dækker børn i dagtilbud, skoleelever og forældre. Nogle forældre til inkluderede elever synes at være glade for det almene miljø, andre er bekymrede for kvaliteten af indsatsen. Man arbejder med AVA – systematisk vurdering af børn med autisme. Almenbørnenes forældre klager nogle gange over, at der er for mange udadreagerende børn. Der har været nogle få klagesager til kommunen og til Klagenævnet.

Der er i inklusionspolitikken nævnt nogle konkrete indsatsområder, når det gælder supplerende undervisning og anden faglig støtte til enkeltelever, herunder inddragelse af IT og vægtlægning på læring, men ellers er det helt op til skolen at administrere det. Indsats og ressourceforbrug i forhold til inklusionsindsatser er også den enkelte skoles ansvar, men PPR skal være medinddraget.

## *PPR*

### 2013

PPR er placeret under Velfærdsforvaltningen, som dækker hele 0-18-årsområdet og refererer til skole- og dagtilbudschefen. I 2012 blev hele forvaltningen samlet geografisk, og argumenterne for dette var, at der skete flere og flere overlap og for meget sammenfald af sagsforløb i forskellige enheder.

PPR har arbejdet meget traditionelt, hvor 80 pct. af deres arbejde har været at udarbejde pædagogisk-psykologiske vurderinger. Der arbejdes nu på, at medarbejdernes arbejde skal deles ligeligt mellem pædagogisk-psykologiske vurderinger og konsultative tiltag. PPR-lederen og lederen for tale-høre-lærerne har afholdt dialogmøder med lederne på samtlige kommunens skoler for at definere, hvad skolerne mangler for at være mere inkluderende, og drøfte, hvordan PPR kan medvirke hertil. På baggrund af bl.a. disse møder har PPR valgt at organisere sig således, at alle skoler har en kontaktpsykolog, som kun arbejder konsultativt, mens alle større opgaver løses i forvaltningen. Der

skal udarbejdes kontrakter med lærerne om, hvad skolerne ønsker, det konsultative arbejde skal omfatte, både hvad angår varighed og formål.

På baggrund af skolernes ønsker og lærernes behov har skole- og dagtilbudschefen og lederen af PPR drøftet, hvorvidt personalet på PPR har den rigtige sammensætning. De vurderer, at der er behov for praktisk pædagogisk erfaring og kendskab til didaktik for at kunne udføre de konsultative opgaver og føre dem helt ud i daglig praksis. Man ønsker i samme forbindelse, at psykologerne får en mere synlig rolle ude på skolerne.

I forhold til skolernes tilfredshed med PPR beskriver PPR-lederen et interessant mønster. De små skoler i kommunen udtrykker tilfredshed med PPR's bistand, de udtrykker, at de får den hjælp og støtte, de har behov for. Kommunens store skoler synes at have en anden dagsorden. Frem for bistand fra PPR ønsker de selv at kunne købe sig til de konsulenter, som de mener, kan hjælpe dem bedst. PPR-lederen mener, at skolerne ønsker praktikere, der kan bistå dem i den direkte tilrettelæggelse af undervisningen.

I januar 2013 har Skole- og dagtilbudsafdelingen udarbejdet et regelsæt om visitation og re-visitation på skoleområdet. Visitationen har som værdigrundlag, at man under behørigt økonomisk hensyn skal vurdere muligheder og rammer for at opfylde barnets behov i forhold til fire værdier: Forbundethed, bevægelse, kontrol og anerkendelse. Det er skolelederen, der suverænt træffer beslutning om iværksættelse af specialpædagogisk bistand i almenklassen. Det centrale visitationsudvalg, der består af konsulenten fra Skole- og dagtilbudsafdelingen og PPR-leder, træffer på baggrund af skolelederens indstilling beslutning på kommunalbestyrelsens vegne, når det gælder visitation til specialklasser, specialskoler, anbringelsessteder og regionale tilbud. Visitationen lægger vægt på, at børnene og de unges udviklings- og undervisningsbehov bliver tilgodeset ved lokale tilbud, og tilbyder derfor normalt det nærmeste.

2014

Der er sket et skifte i ledelsen af PPR, og p.t. er det kommunens specialpædagogiske konsulent, der varetager den faglige ledelse af PPR.

Antallet af henvisninger til PPR er nedbragt. Det er fortsat nødvendigt at lave en indstilling, hvis man ønsker bistand fra PPR, men mange forløb ender nu med konsultativ bistand, der er dog fortsat stor forskel på, hvordan den enkelte skole benytter/ønsker PPR's ydelser.

PPR er gået i gang med at udarbejde et ydelseskatalog. Der er etableret et uddannelsesforløb for lærere omkring vejlederrollen. To skoler er gået i gang med PALS, så én psykolog er blevet uddannet til PALS-vejleder. Endvidere er PPR involveret i et forløb om "læse-inklusive-it", som er et forløb med både undervisning og aktionsforskning på skolen.

PPR arbejder direkte med ressourcepersoner på skolerne. Én gang om måneden deltager de i KUK-(Konsultation-Udvikling-Kvalifikation)møder. PPR-medarbejderne har også regelmæssige møder med ressourcecentret og har faste træffetider på skolerne.

I forhold til PPR's placering i Velfærdsforvaltningen er der en forhåbning om, at PPR vil blive tættere tilknyttet, således at der skabes en fælles identitet for hele afdelingen, hvilket indtil videre ikke er lykkedes. I forhold til organiseringen af PPR vil der også blive arbejdet med, hvordan de forskellige medarbejderes kompetencer kommer i spil. Der er en intention om at skabe et mere projekttænkende PPR, fremfor at tænke i specifikke roller.

Visitationsprocessen er ikke ændret. Der er sket et fald i antallet af børn, der segregeres. Det er fortsat hensigten at nå målene i økonomiaftalen, der hersker dog nogen tvivl om, hvorvidt det kan lade sig gøre. Der visiteres ikke ret mange børn til børnehaveklasserne, hvilket tyder på, at inklusionen kommer nede fra. Til gengæld nævnes det, at specialtilbuddene melder om, at de oplever, at de segregerede elever har væsentligt større vanskeligheder. Der revisiteres kun til specialtilbud, hvis det er fagligt begrundet, det er funktionsniveauet, der er afgørende, men den ekskluderende undervisning forsøges undgået.

I forhold til forventninger til det kommende år er det intentionen, at ydelseskataloget skal være færdigt, og at det vil give større tydelighed omkring PPR's forskellige roller. Der skal også skabes en struktur for, hvordan de forskellige indsatser skal sættes i spil. Der skal endvidere tages stilling til, hvilken retning uddannelse og efteruddannelse af PPR-medarbejdere skal have.

Der er også et stort ønske om, at der skal arbejdes med effekter. Der skal være fokus på synlig læring og effekt af læring. PPR-lederen vil gerne have redskaber til at kunne måle på de personlige kompetencer. Der ønskes også kendskab til metoder, der kan dokumentere effekter. Der nævnes som eksempel, at kommunen arbejder med ABA. ABA er en individuel, intensiv og målrettet pædagogisk metode til behandling af autisme. Der er videnskabelig evidens for metodens effekt. Det er endvidere et program, som forældre til inkluderede børn er glade for, da det meget systematisk dokumenterer kriterier for succes.

## Kommune I

Kommunetype	Mellemstor landkommune
Antal folkeskoler 2013	13
Antal frie skoler 2013	15
Andel af frie skoler 2013	30,7 pct.
Antal specialklasser 2013	14
Antal specialskoler 2013	0
Socialøkonomisk indeks 2013	0,91
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	-1.250 kr.
Inkluderet andel 2010	91,8 pct.
Inkluderet andel 2013	96,3 pct.
Inkluderet andel 2014	96,0 pct.

### Skoleforvaltningen

#### 2013

I 2006, umiddelbart før strukturreformen, begyndte det forberedende arbejde for skole, dagtilbud og det sociale område. Der blev udarbejdet en skolepolitik for kommunen som led i en sammenhængende børnepolitik, hvor der blev lagt stor vægt på det decentrale ejerskab. Der har været afsat et årligt beløb svarende til 0,2 pct. af det samlede skolebudget til kompetenceløft, og der er uddannet læsevejledere, AKT-vejledere, uddannelse for alle skoler i LP-modellen, og der har været foredrag og forskellige former for kursusvirksomhed, fx i Cooperative Learning og klasseledelse med henblik på opbygningen af inkluderende strukturer på skolerne. Det decentrale ejerskab støttes ved, at skolechefen afholder dialogmøder med skolebestyrelserne mindst to gange om året.

I februar 2011 er der defineret politiske målsætninger for bl.a. inklusion, herunder hvilken betydning det har for de enkelte skolers praksis. Den politiske målsætning lyder som følger: Der skal ske en løbende udvikling af normalområdet, så det kan omfatte flest mulig børn og unge, gennem lokal indsats, samarbejde og fællesskaber. Der skal være lokale tilbud, hvor voksne kan understøtte og vejlede med udgangspunkt i barnets og den unges relationer til omverdenen. I forhold til praksis betyder det, at: Der inden for alle fagområder bliver udarbejdet handlingsplaner, der kan konkretisere, hvordan man lokalt vil kunne nå målene. Der er fokus på at skabe øget kvalitet i kommunens egne lokale og centrale tilbud ud fra fagligt opstillede indikatorer for god kvalitet.



Der er lagt en strategi for inklusion, der hviler på fire søjler: Politisk ejerskab og arbejde med holdninger og kultur hos medarbejdere og forældre. Der er tale om en gradvis proces, hvor der satses på fælles kompetenceudvikling. Der sker en opbygning af inkluderende systemer på skolerne, som bl.a. rummer beredskaber for lærerne, herunder et kompetencecenter, der kan trækkes på. Der udlægges ressourcer til skoler for et år ad gangen med start fra skoleåret 2013/14.

Der er ikke foretaget hjemtagelser fra specialtilbud, men der er satset på, at færre elever visiteres til specialtilbud gennem opbygning af en mere inkluderende praksis i almenklasserne. Det er også lykkedes at skabe en positiv tilgang til inklusion blandt medarbejderne. Mens eksklusionsprocenten for fødselsårgangene 1997-99 var 5,9 pct., er den for årgangene 2002-2006 faldet til 3,6 pct. Der er stor faglig sparring til skolerne fra skoleforvaltningens sekretariat, og der er sket en meget betydelig omstilling af PPR fra primært at være udredende til at være konsultativ. Der er i øvrigt sat særligt fokus på overgange – fra dagtilbud til skole og fra skole til ungdomsuddannelser. I skolernes praksis er forskellen, at der arbejdes mere med holddannelse, og ledelser og personale har kunnet flytte ressourcer til forebyggende arbejde.

Med hensyn til kompetenceudvikling arbejder kommunen med LP-modellen, og der har været kursusvirksomhed i Cooperative Learning og Classroom Management. Der har også været et større fælles kompetenceudviklingsarrangement for alle medarbejdere. Man har planer om at arbejde med gensidig supervision og besøg hos andre lærere. Skolerne får støtte fra forvaltningens konsulenter, men man benytter ikke i særlig grad kompetencer fra medarbejderne i specialklasserne.

Det erkendes, at der har været udfordringer i forbindelse med implementering af en inkluderende praksis. Der har været lærere, der var imod, men de største problemer har ligget i modstand fra grupper af forældre til almenelever mod inklusion af elever med udadreagerende adfærd, og det er et særligt problem i en kommune med mange frie skoler. Det kræver gode kommunikative evner hos skolelederne, og i øvrigt at skolelederne er på forkant og agerer aktivt i forhold til forældrene i en inklusionsproces. Der er modsat eksempler på, at forældre til inkluderede elever har stået frem og fortalt, hvilke fantastiske oplevelser de har haft i forbindelse med børnenes møde med skolernes personale.

Udlægningen af ressourcer til skolerne gennemføres rullende et år ad gangen fra starten af skoleåret 2013, og det vil betyde, at skolerne skal betale 125.000 kr. årligt for hver segregerede elev. Det anerkendes, at der vil kunne opstå særlige udfordringer for kommunens mindste skoler, men det vil man løse ad hoc med ekstratiladelinger fra centralt hold.

## 2014

Der er ikke ændret på målsætningerne og strategierne for inklusion, og den indførelse af et økonomisk incitament, der blev vedtaget året før, er gennemført. Der er ikke længere diskussion om inklusion, det er et faktum, der nu også forsvares på skolerne, og man har oplevet forældre, der ikke vil have deres børn ud af kommunen.

Det seneste år har været præget af kompetenceudvikling, hvor der er tilført muligheder, og hvor der har været en god efterspørgsel, og der har været gode tilbagemeldinger. I takt med at det er blevet en tradition at være inkluderende, er behovet for sparringspartnere øget. Der er en forventning om, at både lærere og sparringspartnere, herunder PPR's personale, kan mere, og der arbejdes på at få etableret vejlederuddannelser i et samarbejde med eksterne partnere. Der er dog også en modbevægelse i gang, fx er der nogle forældre og organisationer, der gerne vil have reetableret heldagsklasser, der blev nedlagt i 2010/11, men med en tæt tilknytning til almenskolen. Inklusion ses sammen med folkeskolereformen, hvor den længere skoledag ses som en fordel.

Man har søgt at bremse visitation til eksterne specialtilbud og har også hjemtaget elever, men det er sket i fred og fordragelighed og er især sket på talesprogsområdet. Der er en lille udvidelse af antallet af elever i specialklasser, men det skyldes, at de nu rummer elever, man tidligere ville have sendt ud. Det er nu også blevet en del af kulturen, at eleverne også kan blive en del af almenundervisningen. Der arbejdes også på at forberede til en egentlig ungdomsuddannelse i et særligt 10. klasse-tilbud. Endelig er der fokus på, at så mange som overhovedet muligt skal gå til afgangsprøve, og det har også krævet en kulturændring. Der er enkelte eksempler på, at friskoler sender endog meget svage elever tilbage, uden at de har været indstillet til PPR.

Den økonomiske incitamentsstruktur er etableret således, at det koster 125.000 kr. at skille én elev ud. Hvis man tager en elev tilbage, skal der søges støtte som enkeltintegreret elev. De små enheder, fx en folkeskole med 150 elever og fire friskoler i skoledistriktet, vil få central støtte. Man satses på "ordentlighed". Der er også lagt socioøkonomiske parametre ind i skolernes almene ressourcetildeling, og det har nogle steder givet anledning til overraskelse, idet myter om, hvor dårligt elevgrundlaget var, er blevet aflivet. Kommunens skoler er i øvrigt ikke blevet ramt af besparelser. Der har ikke været nogen forældreklager.

Omstillingsprocessens største udfordringer har været at få kompetenceudviklet personalet og få nogle af skolelederne ind i opgaven og tage ansvar. Man skal dog, som allerede nævnt, ikke længere forklare det, der er en national og lokal agenda, og det opleves, at alle børn har udbytte af at være en del af fællesskabet. Personalet står ikke længere med paraderne oppe, men de kan synes, at det er svært, og de efterspørger hjælp. For specialtilbuddenes vedkommende er der blevet lagt mere vægt på det faglige ind-

hold, og at der er tale om et undervisningstilbud. Der er i den forbindelse blevet afskedit fire medarbejdere, der ikke kunne eller ville leve op til opgaven. De ressourcpersoner, der har haft størst positiv indflydelse på omstillingen, er skoleforvaltningens konsulenter og PPR, hvor der er en bred vifte af fagligheder, samt de nye vejledere. Når der visiteres, er der en tæt dialog med skolelederne for at sikre, at det bliver til en elevs bedste. Ingen må opleve at stå alene.

Kommunen vil udnytte de nye regler om lærernes tjenestetid til at søge at få kappet forholdet mellem undervisning og forberedelse og i stedet se på opgavens art. Der skal være differentieret tidsforbrug, og der vil skulle ses på belastningsgraden. Lederne skal holde fast, og de skal have kendskab til den pædagogiske praksis på skolen. Skoleledere må ikke overdænges med ligegyldige opgaver fra forskellige stabe i kommunen, skoleledelse er andet og mere end regneark. Det har fokus ved ansættelser, og alle skoleledere skal understøttes af en administrativ person.

Fastholdelse af elevenes trivsel er en opgave for den enkelte skole. Man har arbejdet med temaet, har en "trivselskuffert" både i skole og dagtilbud, gennemfører de obligatoriske trivselsundersøgelser samt forældretilfredshedsundersøgelser. Der er endvidere et særligt fokus på elevers trivsel ved tilbageslutninger. Generelt er der en positiv stemning, både hos forældrene til de inkluderede elever og hos forældrene til almeneleverne, men der er af og til sager, og så tager kommunen en tæt dialog med forældrene. Der lægges også stor vægt på det forhold, at ressourcerne følger med. Hvis der er forældre, der gerne vil have en elev ud, prøver man at arbejde med hele forældregruppen.

Hvad angår supplerende undervisning og anden faglig støtte til enkeltelever, er indsatsen helt op til skolelederen. Det samme gælder for inklusionsindsatser. Der lægges dog vægt på, at skolerne altid bør have en reserve, der kan sættes ind, når der opstår særlige problemer.

## **PPR**

### **2013**

PPR har siden 2007 været placeret i Børn og ungerådgivningen, som er en selvstændig forvaltningsenhed. Under Undervisning (skoleforvaltningen) hører specialundervisningskonsulenterne. PPR's virke omfatter konsultative forløb, sager om enkeltforløb, herunder pædagogisk-psykologisk vurdering, møder med lærere og forældre. Sager med indstilling til et tilbud med mere end 12 ugentlige lektioners støtte ligger i Undervisning, og PPR-lederen beretter, at det kan være problematisk, at Undervisning har beslutningskompetencen, da det ikke er dem, der har kendskabet til barnet. Denne proces kan være svær for forældrene. Der er ingen planer om ændring af organiseringen.

Lederen af PPR er lærer med en ledelsesmæssig overbygningsuddannelse, og der er sket en betydelig ændring i personalegruppens sammensætning i forbindelse med omstillingen af PPR's virksomhed i konsultativ retning. Af 22 ansatte på PPR i 2013 er tre psykologer, seks tale-høre-lærere og 12 konsulenter, mens der i 2008 var 12 psykologer og tre konsulenter. Ved ansættelse af personale på PPR lægges vægten på, at medarbejderne kan arbejde konsultativt og formår at omsætte viden til pædagogisk praksis. Konsulenterne har typisk en pædagogisk grunduddannelse og oven i denne et bredt spektrum af videreuddannelser.

Det har været en udfordring, at PPR har været forud for lovgivningen, og nogle skoleledere har haft svært ved at anerkende konsulenternes faglighed, da de pr. tradition foretrak psykologer. PPR-lederen har været i dialog med skolelederne om, hvorfor de ønskede en psykolog, og hvilke behov de egentlig havde. Det har medført, at skolelederne nu er tilfredse med konsulenternes faglighed. PPR er i øvrigt efterspørgsels- og lønsumsstyret, hvad der giver et naturligt fokus på behov og kvalitet. Der er udarbejdet en fast skabelon for samarbejdet mellem PPR og skoler, der sikrer og dokumenterer kvalitetsstandarderne.

Ifølge PPR-lederen er den væsentligste ressource, PPR har, de individuelle og forskellige medarbejderes viden, erfaring og kompetencer. Derfor benyttes halvdelen af tiden på personalemøder på oplæg, hvor en medarbejder fremlægger ny viden eller interesseområder.

Skolerne har en kontaktmedarbejder på PPR, som fordeles på skolerne efter, hvor de passer bedst, et år ad gangen. Den eneste skole, der har en fast psykolog, er heldags-skolen.

Visitationsprocessen starter med, at PPR udarbejder en pædagogisk-psykologisk vurdering efter at have arbejdet med vurdering af eleven, talt med lærere og forældre, foretaget observationer mv., hvorefter selve visitationen sker i skoleafdelingen. Visitationsprocessen er dermed delt mellem to forvaltningsenheder, hvilket kan gøre processen svær for forældrene.

## 2014

Per 1. januar 2014 er der udarbejdet en ny kvalitetsstandard specifikt for det forebyggende arbejde omkring børn og unge, hvor alle involverede parter omkring barnet samles, således at den indsats, det vælges at sætte i gang, aftales i samarbejde med relevante involverede parter. Forældre opfattes her som en involveret part. Inddragelsen og involveringen af forældrene i samarbejdet omkring barnet er et meget centralt perspektiv i kvalitetsstandarderne.

Der er sket en god udvikling af PPR-medarbejdernes konsulentidentitet og relationskompetencer. Der arbejdes med, at PPR-medarbejderne arbejder som proceskonsulenter på møder, således at de formår at overtage et møde og skabe en proces i mødet, så alle er vindere. Dette er blandt andet i fokus, da PPR oplever, at skolevæsenet har særdeles store udfordringer i inklusionsarbejdet, særligt i forhold til drenge med udadreagerende adfærd, som gentagne gange skifter skole. I praksis opleves tilfælde, hvor det nærmest ser ud som om, skolernes manglende inklusionsarbejde så at sige "genererer" anbringelser af børn. Ved kommunesammenlægningen blev det politisk besluttet at udarbejde en handleguide, som beskriver, hvordan en professionel skal agere i forhold til bekymringsager. PPR-lederen påpeger det problematiske i det manglende kendskab til handleguiden blandt frontpersonalet på skoler og daginstitutioner.

PPR føler, at de er godt på vej i forhold til inklusionsprocessen. De har et outcome-fokus, hvor de stiller spørgsmålet: Virker det? I forhold til det forebyggende arbejde vurderes der efterfølgende på: Er der en effekt af arbejdet, og har indsatsen skabt mere værdi?

PPR-lederen har overtaget den direkte ledelse af personalegruppen. Tidligere havde psykologerne egen faglig leder, men det opleves af PPR-lederen, at dette godt kunne være begrænsende i forhold til at kunne se muligheder for psykologernes kontinuerlige udvikling. Der er derfor nu indgået en aftale med et eksternt psykologfirma, som skal give sparring til psykologerne. De arbejder med spørgsmålet: Hvad er det, psykologer gør anderledes og bedre end alle mulige andre?

PPR-medarbejderne er fortsat fordelt på skoler og dagtilbud bestemt af demografiske vilkår. Det er et ønske, at PPR bliver mere efterspørgselsstyret, da det vil medføre, at konsulenterne bliver brugt mere optimalt, samtidig med at det vil optimere samarbejdet med de enkelte ledelser.

Der er en forventning om, at målene i kommuneaftalen nås. Det er dog en udfordring i forhold til organiseringen og sparringen i samarbejdet mellem PPR og skolerne. Det er skolernes folk, der vurderer, og det er skolechefen, der styrer økonomien. PPR kan så tage en sag op, og midt i forløbet kan sagen sendes til visitation, selvom PPR vurderer, at der slet ikke er arbejdet nok med sagen, men beslutningen træffes centralt på de enkelte skoler. Visitationsprocessen er ikke ændret.

I forhold til forventninger til det kommende år beskriver PPR-lederen et skolevæsen under hårdt pres. Det forventes, at meget af PPR's arbejde vil få en snert af organisatorisk understøttelse, blandt andet i forhold til den fortsatte implementering af Handleguiden, på bekostning af mere direkte arbejde med børn og familier.

Lederen beskriver endvidere, at der opleves en regression blandt skolelederne grundet de kommende meget store forandringer og oplevede forandringer. Dette ses

blandt andet ved, at skolelederne ikke kan huske, hvordan procedurerne er i sagerne. Det er derfor væsentligt, at PPR skal stå som fast støtte. Det bliver en udfordrende proces, hvor krav og forventninger ændres.

I forhold til forvaltningsniveauet er der et ønske om, at det skal fremstå mere tydeligt, at der er tale om én fælles kommune og ikke "dine" og "mine" penge.

## Kommune J

Kommunetype	Mindre landkommune
Antal folkeskoler 2013	4
Antal frie skoler 2013	5
Andel af frie skoler 2013	30,5 pct.
Antal specialklasser 2013	8
Antal specialskoler 2013	2
Socialøkonomisk indeks 2013	0,99
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	1.000 kr.
Inkluderet andel 2010	91,7 pct.
Inkluderet andel 2013	94,5 pct.
Inkluderet andel 2014	95,4 pct.

## Skoleforvaltningen

### 2013

Kommunen har siden 2007 med støtte fra satspuljemidler iværksat en række initiativer på skoleområdet, der alle har til formål at øge inklusionen i folkeskolerne og nedbringe antallet af elever, der henvises til undervisningstilbud uden for den almene undervisning. Fra skoleåret 2011/12 og fremover vil der være mulighed for yderligere kvalitetsmæssigt løft, da der afsættes et årligt beløb svarende til 4,6 pct. af det samlede skolebudget til generel udvikling inden for folkeskoleområdet. Beløbene er en del af provenuet ved en skolestrukturændring, hvor fem ud af ni skoler blev nedlagt.

Kommunens definition af inklusion, der følger en privat inklusionskonsulents, lyder som følger: Inklusion er den dynamiske, vedvarende proces, hvori skolen øger mulighederne for tilstedeværelse, oplevelse af fællesskab, aktiv deltagelse og højt læringsmæssigt udbytte for alle elever. I denne proces tages der særligt hensyn til de elever, der er i farezonen for marginalisering, eksklusion og lavt fagligt udbytte.

Fra 2011 arbejdes med initiativer som: Etablering af videnscentre, ledelsesudvikling, ny tildelingsmodel for ressourcer, ændring af PPR's funktion, kompetenceudvikling hos lærere og pædagoger, Cooperative Learning, ansættelse af to undervisningsassistenter/inklusionsassistenter på hver skole og projekt "Op lille Hans", sidstnævnte med det formål at mindske elevfravær.

Kommunen arbejder bevidst på at tilpasse kapaciteten på specialområdet, og omkringliggende kommuner er begyndt at hjemtage elever. Kommunen selv flytter ikke elever tilbage til distriktsskolen, men har satset på at visitere færre. Der har ikke været markante udfordringer ud over, at nogle lærere har haft svært ved at omstille sig fra at søge at ekskludere, når det i øvrigt "koger" om en elev.

Der er af kommunen udarbejdet et efteruddannelseskatalog i samarbejde med en professionshøjskole. Kataloget indeholder en vifte af kurser, og målsætningen er at skabe ny viden og nye handlemuligheder for deltagerne inden for området. Alle kurser afholdes i kommunen. Kurserne er på 60 + 6 timer eller på 6 timer.

Kommunen er sammen med tre andre kommuner en del af et forskningsprojekt om ledelse af inkluderende læringsmiljøer, som har det formål at skabe en større viden om, hvordan man kan lede udvikling af et inkluderende læringsmiljø i folkeskolen. Projektet startede i september 2011 og afsluttes december 2013.

Der er endvidere planer for nye tiltag. På heldagsskolen oprettes pilotprojektet "familieklassen", ligesom der er planer for at udvikle vidensdeling.

Der er etableret økonomiske incitamenter for inklusion, og det overordnede princip er, at pengene følger eleven. Skolerne skal dog maksimalt betale 145.000 for en elev, der placeres i et specialtilbud.

Skolechefen mener, at kommunen er godt på vej, idet der er gang i en udviklingsproces på alle niveauer. Det fremhæves, at der er brug for kommunikation, og at det ikke er lige let at få alle lærere med, men at udfordringerne ikke er større end forventeligt i en større omstillingsproces.

## 2014

Der er ikke ændret på målsætningerne for inklusion, men der er lavet en ny skolepolitik, der bakker op om inklusion. Strategien er ikke ændret som sådan, men viften af muligheder for at arbejde med inklusion er udvidet med familieklasser. Der er etableret en familieklasser, der kører på de fire skoler på skift i samarbejde med Heldagsskolen. Personalet fra Heldagsskolen har erfaring og uddannelse i forhold til at arbejde med familieklasser og kan derfor lære fra sig (mestrelære). Der er ikke opsat nye delmål for omstillingsprocessen, men de er blevet præciseret. Der er ingen nye planer for det kommende år, hvor skolereformen fylder godt.

Den politiske målsætning, som er blevet understøttet af en økonomisk tildelingsmodel med incitamenter for inklusion samt tidligere omtalte understøttende initiativer, har virket, der segregeres færre. Antallet af elever fra andre kommuner, der benytter kommunens specialskoler, har været faldende. Det betyder, at der er en væsentlig del af personalet fra specialskolerne, der er blevet flyttet over på almenområdet. Ud af 18 stillinger har alle med undtagelse af én fået nyt job.

Den største udfordring i omstillingsprocessen er, at det er ude i den enkelte klasse, det skal ske. Det er ikke altid let for lærerne, og det er et grundvilkår, der aldrig vil kunne overuddannes til. De personer og indsatser, der har haft størst positiv betydning for omstillingen, er de to videnscentre, der er etableret. De støtter lærere og lærergrupper i at gennemføre undervisningen, giver kollegavejledning og sparring, vejleder i forhold til specifikke faglige vanskeligheder, vejleder i didaktiske spørgsmål, i valg af undervisningsmaterialer, i forhold til alternative læringsrum, tilbyder kurser og kompetenceudvikling, afholder temamøder for forældre. Der er i det hele taget udarbejdet et omfattende sæt af informationsmaterialer til at støtte processerne.

I forbindelse med de nye regler om lærernes tjenestetid vil lærerne skulle undervise mere, og der vil være mere tilstedeværelse på skolerne, hvilket formentlig vil betyde en hel del. Kommunen vil fortsat sørge for, at der er en vifte af muligheder, der kan støtte, så lærerne ikke føler, at de står alene med opgaven. Der er generelt positive forventninger til det kommende år, men det erkendes, at man har kunnet mærke både konflikten i foråret 2013 og dens eftervirkninger samt diskussionerne omkring skolereformen – det har fyldt lidt rigeligt.

Det er skoleledernes ansvar, at ressourcerne følger med inkluderede elever, men der er lavet en tildelingsmodel, hvor ressourcerne ligger for sig selv, så det er synligt, hvor meget der er. Der er ingen kommunal strategi for brugen af supplerende undervisning og anden faglig støtte, men der er lagt en struktur for de fire skolers kompetencecentre, og der er regelmæssige møder for kompetencecentrene, og så er det i øvrigt skolenes ledelser, der sammen med kompetencecentrene har ansvaret for brugen. Det samme gælder for brugen af inklusionsfremmende indsatser. Man lægger i øvrigt vægt på, at skolerne skal trække på "hele paletten" af støttende og rådgivende instanser, der er etableret.

PPR's funktion er ændret, så de i højere grad er blevet sparringspartnere for skolerne, og det er blevet let at få PPR i tale. Der holdes en tæt dialog mellem skoleforvaltningen og PPR, og PPR-lederen er en del af skoleledergruppen.

Kommunen har etableret en fast struktur omkring måling af trivsel, hvor man kan følge hver enkelt elev. Flytning af elever fra specialtilbud til almenklasserne forudsætter,



at forældrene ønsker det, men ellers prøver man at øge inklusionen ved at undgå nye placeringer.

## PPR

### 2013

PPR har ligget i Skole- og kulturafdelingen siden strukturreformen i 2007. Alle PPR-medarbejdere har i forbindelse med omstillingen til inklusion modtaget efteruddannelse i konsultative metoder. PPR har søgt om del i de puljer, der ligger i Børne- og Undervisningsministeriet, og har fået penge til et projekt om skilsmissegrupper og et projekt om sprog og læsning.

Kommunen har i august 2011 iværksat en række initiativer på skoleområdet og har bl.a. her beskrevet ændrede vilkår for PPR. Kommunen beskriver, at PPR skal vide, hvad der foregår i kommunen, hvilke specialtilbud der er, hvilke kompetencer der findes, og hvilke specialtilbud der er i nabokommunerne og i regionen. Grundet ændringerne på det kommunale skoleområde fordrer det, at PPR også udvikler sig. I den sammenhæng er der iværksat et arbejde med at organisere og beskrive samarbejdet mellem skolerne og PPR, hvad der har medført en opgradering og justering af skolernes organisering af specialundervisningen og PPR's rolle.

Kommunen har defineret, at PPR skal arbejde mere konsultativt og ikke alene afklare problemstillinger. PPR skal også kunne være med til at etablere en konkret indsats og sætte mål for, hvordan og hvornår denne indsats skal evalueres. Endvidere er der opstillet nogle meget tydelige retningslinjer og forventninger til, hvordan PPR skal samarbejde med skoleledelserne, og hvordan det konsultative samarbejde med lærere og pædagoger skal foregå. Det er endvidere udspecificeret, hvornår elever med særlige behov skal have foretaget en pædagogisk-psykologisk vurdering.

PPR vil gerne være mere aktiv i forbindelse med kompetenceudvikling af lærere, og det er forskelligt, hvor langt i processen de enkelte psykologer og skoler er. Der mangler dels konkrete henvendelser fra skoleledere, der ikke er vant til at bruge psykologerne på den måde, dels er nogle psykologer usikre på de nye opgaver.

Med hensyn til visitation gælder, at det er det enkelte kompetenceråd, der indstiller til visitation. Kompetencerådet er et rådgivende organ for skolelederen, og der findes et sådant på alle kommunens skoler. Visitation til specialtilbud foretages én gang årligt. Efter den årlige visitation kan der ikke flyttes penge rundt mellem skolerne. Elever kan optages i specialtilbud i løbet af året, men dette medfører ikke ændringer i skolernes økonomi. Visitation foretages på skoleledermøderne, hvori deltager skole- og kulturchefer, skolelederne for de fire distriktsskoler og de to specialskoler, ungdomsskoleleder, PPR-leder og pædagogisk/administrativ konsulent.

## 2014

PPR-lederen har været med til møder om den nye skolereform for at være orienteret om, hvordan kommunen vil arbejde med reformen. PPR har som noget nyt taget psykologpraktikanter fra et universitet, som skal være fast på PPR to dage om ugen i et år.

Talepædagogernes timer er blevet sat op, og de er kommet tættere på almenområdet. Det konsultative arbejde fylder mere, og PPR-medarbejdere er omkring sager, inden der sættes en reel sagsbehandling i gang. Det opleves, at der er kommet kendskab til flere børn med "mindre" vanskeligheder/udfordringer. Det fornemmes, at PPR's brugere har fået en større forståelse for, hvad PPR's rolle er. Der er endvidere kommet en større accept af, at der gives støtte i almenområdet, og elever kommer sjældnere videre i systemet. PPR's nye konsultative rolle har ikke givet færre indstillinger, tværtimod er mængden af sager steget.

I forhold til indstillede børn og den konsultative virksomhed er samarbejdet med skoler, daginstitutioner og forældre omdrejningspunktet i udredningen og igangsættelse af indsatser i forhold til børnene. Samarbejdet giver anledning til overvejelser over, hvordan samarbejdet mellem almenundervisningen og specialundervisningen kan udvikles, og hvordan forældre kan inddrages som aktive deltagere.

PPR har også arbejdet med KL's pejlemærker. Det har sat gang i en del diskussioner. Der er sat et tiltag i gang i forhold til ydelsestænkning. Flere af PPR-medarbejderne er blevet inspireret til at notere, hvad deres tid egentlig går med. Skolelederne har fortsat ansvaret for visitationsprocessen. Der arbejdes meget "kreativt" med indstillede børn for at finde løsninger i almenområdet. Endvidere arbejdes der med nye handlemuligheder i forhold til sårbare børn.

I forhold til samarbejdet mellem skolerne og PPR beskrives det, at lærerne var mere afklarede og klare til at gå i gang med inklusion inden overenskomstkonflikten. PPR kunne inden konflikten godt være mere krævende i forhold til lærerne, hvor de nu skal være mere påpasselige.

I forhold til det kommende år tænkes det, at PPR bliver mere projektorienteret. Opgaverne vil få en anden karakter, og PPR skal overveje, hvordan de vil løse nye udfordringer og afprøve tiltagene, inden det reelle behov opstår.

Der blev i forbindelse med lukning af en regionsskole stillet forslag om en besparelse (pga. det deraf følgende manglende PPR-tillæg fra eksterne børn). Dette forslag blev af andre grunde taget af den politiske dagsorden, så PPR står ikke lige nu overfor en besparelse på deres område, men det er/har været varslet. PPR skal udfordre sig selv til nye tiltag. Der er afsat penge til efteruddannelse.

## Kommune K

Kommunetype	Mellemstor landkommune
Antal folkeskoler 2013	21
Antal frie skoler 2013	8
Andel af frie skoler 2013	23,2 pct.
Antal specialklasser 2013	40
Antal specialskoler 2013	6
Socialøkonomisk indeks 2013	1,15
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	-3.500 kr.
Inkluderet andel 2010	89,5 pct.
Inkluderet andel 2013	91,3 pct.
Inkluderet andel 2014	92,2 pct.

### Skoleforvaltningen

#### 2013

Man startede i 2010 med at ville analysere situationen på specialundervisningsområdet, herunder finde en måde, hvorpå man kunne omfordele midler. Det har imidlertid været en vanskelig proces at få i gang, først i 2012 lykkedes det. Kommunen er en af de kommuner på landsplan, der har den højeste eksklusionsprocent.

Kommunen har endnu ikke udarbejdet en officiel definition af og målsætning for inklusion. Det er kommunen i gang med nu og arbejder ud fra følgende tre temaer: Hvad er den gode inklusion? Alle børn skal føle sig trygge og accepterede, hvor de er. Trivsel og velvære.

I foråret 2013 har kommunalbestyrelsen indledt arbejdet med at etablere delmål for inklusionsprocessen i kommunen. Man arbejder ud fra spørgsmålene: Hvilke børn kan vi få ud i almenområdet? Hvilke faglige kompetencer er nødvendige for at igangsætte processen? Ejerskab til inklusion søges fremmet ved, at forældre sidder med i arbejdsgrupper, ligesom repræsentanter for organisationerne er med. Man har en forventning om, at der kan komme forældrereaktioner mod inklusion, men regner med, at der vil være andre forældre, som er glade for inklusion.

Med hensyn til kompetenceudvikling er hele kommunen, såvel skoler som daginstitutioner, med i LP-modellen, og man er desuden i gang med at etablere efteruddannelsesforløb, der skal starte august 2013. Forløbene er på forskellige niveauer. Der vil

være et lederuddannelsesforløb samt et kursus for 100 lærere. Der er tale om kurser i klasseledelse, dialog og krav uden konflikt, som kommunen selv har udviklet. Man har helt specifikt ikke ønsket, at efteruddannelser skulle være dele af diplomforløb. Endvidere har kommunen købt sig til procesguider og coaches fra en anden kommune og eksterne oplæg fra forskere.

Der er planer om at etablere et pilotprojekt, hvor man vil flytte fx fire specialelever og en lærer og en pædagog fra en specialskole til en almen skole, hvor de to sidstnævnte ikke bare står til rådighed for arbejdet med de fire elever, men har en inkluderende funktion over for skolen som helhed.

Politisk set ønsker man ikke at forbinde inklusion med penge, og der er derfor lagt vægt på, at der ikke er tale om en spareøvelse. Det er derfor blevet afvist, at der skal gives direkte økonomiske incitamenter for inklusion til de enkelte skoler. Det skal opleves som en succes at beholde børnene i almenundervisningen. Dog nævnes det, at incitamenter kan komme på tale i 2016-17. Kommunens skoler tildeles ressourcer efter elevtal. Der indgår ikke en socioøkonomisk faktor. Det er op til de enkelte skoler, hvordan de anvender midler til supplerende undervisning, men der stilles krav om begrundelse, handleplan og dokumentation.

Af udfordringer nævnes, at skolelederne skal arbejde i forhold til deres personales holdninger til inklusion. Det må ikke ses som en straf, at børn skal inkluderes, men som en rettighed for dem at være inkluderet. Det forudses, at arbejdet med holdningsskift vil være større nogle steder end andre. En anden udfordring ses at være speciallærernes lyst til og holdninger til at arbejde i almenundervisningen.

## 2014

Kommunen er nu godt i gang med at implementere inklusionsprocessen. Kommunen er i forvejen en LP-kommune for 0-18-årsområdet, og der er brugt megen tid til at få et fællesskab om en systembaseret dialog om børn og unge, og det føres videre i inklusionsarbejdet.

Der er tre overordnede strategier for inklusion. Den første er, at de eksisterende specialklasser sammenlægges til tre inklusionscentre på tre skoler, hvor de skal have så tæt tilknytning til almenundervisningen som overhovedet muligt. Inklusionscentrene skal have "inklusionsformidlere", som har et ansvar for de skoler, der ikke har inklusionscentre. Den anden, der kaldes "den gode inklusion", lægger vægt på samspillet på de enkelte skoler, samspillet mellem personalet, ledelsen og eleverne. Den tredje går på kompetenceudvikling, og der er ønsket, at den smelter sammen med folkeskolereformen.

Næste trin vil være, at kommunens tre specialskoler samles til én enhed, måske på to matrikler i kommunen, og det forventes at kunne blive en proces med udfordringer, da de tre skoler har haft en meget forskellig pædagogik, bl.a. fordi de har specialiseringer i forhold til forskellige elevkategorier.

Inklusionscentrene har det primære ansvar for, at der sker en reduktion af segregeringsgraden, og de er i gang med kritiske revurderinger i forbindelse med visitation og revisitation. Der er sat måltal på, hvor mange elever der i skoleåret 2015/16 skal være i inklusionscentrene og specialskolen, og kommunen er godt på vej mod disse mål. Det er besluttet, at der ikke skal være økonomiske incitamenter for inklusion, og man er stolte af, at det faktisk kan lade sig gøre uden disse mekanismer. Der er lagt det princip, at de penge, der spares ved at nedlægge pladser i særtilbud, overføres til almenundervisningen, og at inklusion dermed ikke er en spareøvelse. Det formelle ansvar for inklusionen ligger i fagcentrene for småbørn og undervisning samt hos skolelederne. Der er ikke lagt en kommunal ramme for brugen af ressourcer til supplerende undervisning og anden faglig støtte. Skolelederne kan anvende dem til "varme hænder" eller andet, de finder mest hensigtsmæssigt i de givne tilfælde. Når det gælder inklusionsfremmende initiativer holder man fra kommunens side et vist øje med, hvordan ressourcerne bliver brugt.

Kompetenceudvikling er sket ved, at 100 lærere har været på et 3-dages kursus i coaching, samtale og samarbejde, og der har også været fokus på egen faglighed. Kurset, der er modtaget meget positivt, har lagt sig op ad LP-modellen, hvor alt pædagogisk personale har haft et kursusforløb. 24 ledere og medarbejdere har også været på et formaliseret kursus om inklusion. Kommunen har entereret med James Nottingham og Challenging Learning om at gennemføre et forløb på nogle af kommunens skoler.

Man har søgt at skabe ejerskab til inklusion blandt medarbejdere og forældre ved, at der er etableret et ad hoc udvalg, der skal omsætte tanker om inklusion til praksis, og der er afholdt møder med tillidsmænd og skoleledere. Skolebestyrelserne har en central rolle i forhold til forældrene, og der er afholdt fyraftensmøder, hvor forældre er indbudt, og hvor man har givet oplysninger om, hvad inklusion betyder, og hvordan forældre kan støtte op. Forvaltningen har kun modtaget én forældrehenvendelse om inklusion. Når skolerne modtager klager fra forældrene, er det ofte over dagligdags ting, at nogle elever har været hårde over for hinanden, og det er meget sjældent, at forældre er konstant vrede. Der lægges vægt på dialog, og skolelederne har taget "slæbet". Det forventes dog, at der vil komme klager til sommer, når enheder skal flytte til andre matrikler. Der har været indgivet klager til Klagenævnet, men antallet er faldet, og kommunen har vundet de fleste.

Der lægges stor vægt på elevernes trivsel, og den har en central placering i kommunens kvalitetsrapport. DCUM's termometer bruges hvert år på alle klassetrin, og der er udarbejdet en handleguide. Resultaterne er også blevet bedre i skoleåret 2013/14.

Kommunen har siden starten af 2013 været i gang med en forandringsproces for PPR, som skal være udadfarende og konsultativ og understøtte hverdagen efter inklusionen.

## **PPR**

### **2013**

Siden 1. januar 2013 har PPR ligget under Børn- og ungeforvaltningen. Dette er gjort ud fra et ønske om at samle fagcentre i en forvaltningsenhed. Der er endvidere ansat en ny leder, som arbejder målrettet mod at få vendt synsfeltet fra klassisk diagnosticerende mod en mere understøttende funktion, der skal løfte refleksionerne i det pædagogiske felt. Der arbejdes med en specifik procesbeskrivelse for psykologernes arbejde.

Udfordringerne ses at være, at psykologerne er fastlåst i traditionelle mønstre, hvor der tages udgangspunkt i det enkelte barn. PPR skal blive mere synlig på skolerne. Talepædagogerne skal blive bedre til at være koordinatører ved indsatser ude i institutionerne i stedet for at målrette en indsats til det enkelte barn. Endelig nævnes, at skolelederne ændrer deres tilgang til eleverne, idet der er en kultur, hvor der er et meget lavt ambitionsniveau for eleverne, specielt over for elever med svag socioøkonomisk baggrund.

Det har traditionelt været sådan, at det er skolelederen, der indstiller til visitation. Der har manglet en proces, hvor der opstilles udviklingsplan og målsætninger for elever med særlige behov i almenmiljøet, fulgt af en evaluering af indsatser og evt. igangsættelse af nye indsatser, inden der foretages en indstilling til PPR om iværksættelse af en pædagogisk-psykologisk vurdering. Psykologerne skal nu igennem et kursusforløb, hvor fokus flyttes til almenmiljøet, og hvor børneundersøgelser gennemføres i bred forstand, så det sikres, at skoler og psykologer arbejder med eleven, inden en eventuel henvisning kan finde sted. Indstillinger skal endvidere afklares med PPR-lederen, inden de finder sted.

Visitationsudvalget består af skolechefen, PPR-lederen, direktør for Børn og unge og børn- og familiekonsulenten, der koordinerer skoletilbud.

## 2014

PPR er på nogle af kommunens skoler i gang med at arbejde med udviklingsplaner, hvor der blandt andet arbejdes med en fælles forståelse af inklusion.

Alle PPR-medarbejdere har været på et kursus omkring en specifik analysemodel (CAR's model). Alle sager til videre foranstaltning skal igennem denne analysemodel. Der afsættes tid til dette hver fredag i to timer. Medarbejderne skal kunne redegøre for, hvad man præcist har tænkt sig i forhold til de enkelte sager. Ingen sager visiteres til børnepsykiatrisk afdeling, inden de har været gennemgået i medarbejdergruppen. Det er PPR-lederen, der har det afgørende ord i sagen.

Dette har medført en reduceret henvisningsgrad. Kommunen er faktisk et år forud for sin egen plan. Skolelederne er gået aktivt ind i sagen og henviser ikke så mange, ligesom PPR-lederen kræver mere af psykologerne og har strammet op på henvisningskriterierne.

PPR arbejder med at etablere en fælles forståelse af inklusion, men de er ikke i mål endnu. Der arbejdes på at flytte fra en udredningsforståelse til en procesforståelse. Tidlig indsats er også et fokusområde.

Fra 1. januar 2014 er familiebehandlere og kontaktpersoner blevet en del af afdelingen "Forebyggelse og PPR". Tanken er, at der skal arbejdes med fælles forståelse af arbejdsprocesser. Idéen er at styrke det tværfaglige samarbejde ved at udvikle et fælles sprog og analyseapparat i forhold til inklusion. Der er endvidere et ønske om, at skolerne skal blive mere aktive i processen og blive bedre til at forstå, at inklusion handler om at gøre almenområdet bredere og ikke fokusere så meget på vanskeligheder.

PPR-lederen har et tæt samarbejde med skoleforvaltningen. Lederen har deltaget i alle arbejdsgruppemøder omkring lukningen af alle kommunens specialklasser i august 2014. PPR sparrer på tværs af områderne i forhold til at opnå et fælles udgangspunkt for inklusionsprocessen, de er dog ikke nået så langt i forhold til skolerne endnu. Det fremhæves dog, at nogle skoler er mere med end andre. Der er skoler, som er begyndt at blive optaget af, at psykologen kan være med til at kvalificere processen. PPR-medarbejderne forsøger at tilrettelægge processen, så den passer til den enkelte skole.

Der er endnu ikke sket nogen ændring i forhold til PPR's indsatsområder, men lederen understreger, at udredninger skal begrænses. Kommunen er blevet inddelt i tre distrikter med ca. tre til fire skoler i hver. PPR-medarbejdere og sagsbehandlere i Visitationen (hvor alle underretninger modtages, og som deltager i netværksmøder på skolerne) er fordelt på distrikterne. De arbejder ikke i team, men er fordelt således, at kørsel kan begrænses. På sigt er det intentionen, at alle skal arbejde i faste team med fælles ansvar for distriktet. På nuværende tidspunkt har PPR kontor på rådhuset og på skolerne. Intentionen her er også, at medarbejderne skal have faste arbejdspladser i distrikterne.

PPR-lederen kunne godt tænke sig, at medarbejdernes arbejde i distriktet i fremtiden blev efterspørgselsstyret, da forskellige grupper kan have forskellige behov. Det er en intention, at arbejde på fælles udviklingsprojekter i distrikterne, således at en fælles teori kan opsættes og sidenhen afprøves i praksis.

Forventninger til det kommende år er store. Det er hensigten at processen gennemføres, og at PPR internt bliver et fælles gods i afdelingen, og at det tværgående samarbejde udbygges.

## Kommune L

Kommunetype	Mellemstor landkommune
Antal folkeskoler 2013	5
Antal frie skoler 2013	5
Andel af frie skoler 2013	16,8 pct.
Antal specialklasser 2013	0
Antal specialskoler 2013	1
Socialøkonomisk indeks 2013	1,14
Udgift pr. elev i forhold til socialøkonomisk indeks	-2.500 kr.
Inkluderet andel 2010	94,9 pct.
Inkluderet andel 2013	98,3 pct.
Inkluderet andel 2014	99,2 pct.

## Skoleforvaltningen

### 2013

I 2008 iværksatte kommunen, at der blev arbejdet med LP-modellen på samtlige skoler. I 2011 konstaterede man, at 34 pct. af skolebudgettet gik til ekskluderende undervisning, og man vedtog en gennemgribende ændring, som faldt sammen med ændring i kommunens skolestruktur, hvor 13 skoler blev til fem.

Kommunens officielle definition af inklusion følger en privat konsulent: Inklusion er den dynamiske, vedvarende proces, hvori skolen øger mulighederne for tilstedeværelse, oplevelse af fællesskab, aktiv deltagelse og højt læringsmæssigt udbytte for alle elever. I denne proces tages der særligt hensyn til de elever, der er i farezonen for marginalisering, eksklusion og lavt fagligt udbytte. Skolechefen lægger vægt på, at alle børn



og unge har krav på at være en del af fællesskabet, og at de profiterer af det. Fællesskab skal være styrken.

Den nævnte gennemgribende ændring med hensyn til inklusion gennemførtes ved, at man nedlagde samtlige specialskoler og specialklasser i skoleåret 2012/13. I stedet oprettede man et kompetencecenter, hvor 40-50 elever har deres skolegang. Centeret er tilknyttet den lokale distriktsskole, så man har opnået, at der er en samlet skole for alle elever. Centeret har to dele, den ene del består af en tidligere intern skole fra et behandlingstilbud, den anden del af tidligere autisemeklasser. For de øvrige ca. 175 elever gælder, at de er inkluderet i almen skolen, og skolechefen vurderer, at der for ca. 25 af disse fortsat er nogle udfordringer, men at de øvrige har en god skolegang. Et væsentligt element i denne inklusionsproces er forældresamarbejde. Tre gange årligt evalueres elevernes forløb, og der opstilles nye mål for forældrene af henholdsvis lærere, leder og forældre. 18 elever med multiple handicap går på eksterne specialtilbud, og der er ingen planer om at tage disse elever hjem.

Kommunen har en treårig målsætning for inklusion. I det første år er der to delmål: Alle børn skal inkluderes. Alle lærere skal have de fornødne kompetencer til at inkludere.

Kommunen har investeret i et aktionslæringsforløb, som bygger på de tidligere kendte elementer om læringsstile og LP, men også klasserumsledelse, opbygning af relationskompetence og fokus på elevernes læring indgår. Det gennemføres ved tre gange fælles pædagogiske dage med aktionslæringsforløb ind imellem. Centralt i disse er effektive møder og klasserumsledelse. Investeringen i kompetenceopbygning er finansieret ved, at man i forbindelse med skolestrukturændringen gik fra klassebaseret ressourcetildeling til elevtalsstyret tildeling til hver skole. Det frigav 7 mio. kr. svarende til 1,9 pct. af skolebudgettet, hvoraf de 4 mio. kr. blev brugt til kompetenceopbygning. Af disse er 1 mio. kr. anvendt til betaling for kompetenceudviklingsforløbet for lærere og ledelser. Kommunen har endvidere satset på at opruste alle lærere IT-mæssigt og at stille digitale læremidler til rådighed for skolerne.

PPR's funktion er endvidere søgt ændret i retning af vejledning og konsultation – om end det har været svært at ændre den traditionelle kultur, da næsten ingen af psykologerne har en pædagogisk baggrund. Der er ansat en inklusionsvejleder på hver af de fem skoler. Inklusionsvejlederen skal iagttage og varetage inklusionsforløb. Endelig har man i kommunen ansat fem trivselscoaches, en ved hver af distriktsskolerne. En af trivselscoachene har lærerbaggrund, og de øvrige har pædagogbaggrund. Inklusion støttes også ved, at kommunen har skånet skolerne for de generelle besparelser, kommunen i øvrigt er blevet pålagt, og ved at kommunalbestyrelsen har eftergivet et gammelt merforbrug på knap 20 mio. kr.

Hvad økonomiske incitamenter angår, ligger alle ressourcer som hovedprincip nu hos skolelederne, både den del, der ligger under ni ugentlige timer, og den del, som ligger over ni ugentlige timer. Det er dog sådan, at hvis en elev visiteres til kompetencecenteret, skal skolen betale et takstbeløb på 300.000. En central pulje dækker forskellen mellem takstbeløbet og den faktiske udgift, der er væsentligt højere.

Den meget kontante omstilling til inklusion har givet nogen turbulens, ikke mindst fordi den er sket samtidig med skolestrukturændringen, hvor ledelserne på skolerne også er blevet ændret. Mange har oplevet, at det hele skete "over night". Det blev et svært efterår med en del modstand mod forandring hos lærere, usikkerhed hos ledelserne og klager fra forældre, der var endda tilfælde, hvor forældre og personale havde "rottet sig sammen". Der er også gode fortællinger og gode aktionslæringsforløb.

## 2014

Der er ikke justeret på kommunens målsætning for inklusion, og man følger den strategi og de delmål, der er sat for omstillingsprocessen. Der har været spænding omkring det nye byråds stillingtagen til og eventuelle justeringer af inklusionen, da nogle af medlemmerne i valgkampen havde meldt ud, at man ville revurdere inklusionsprocessen, men der var i februar 2014 ikke tegn på, at man ønskede at rulle noget af inklusionen tilbage.

Centralt i arbejdet er at opbygge og skabe den bedst tænkelige almenundervisning. Der arbejdes herunder med tydelig klasseledelse, didaktik, udvidet brug af holddannelse, undervisningsdifferentiering og relationskompetence. Man har justeret kompetenceløftet for alle lærere i retning af at få teamene til at arbejde bedre sammen, og det sker ved, at en ekstern partner arbejder med aktionslæring direkte ude i teamene med differentierede tilbud. Der, hvor det lykkes, synes det virkelig at skabe forandring, og der har været gode tilbagemeldinger. Kompetenceløft har også gået på at sætte mål for eleverne og at give feedback.

Der har været foretaget en undersøgelse, som viser, at lærerne ikke føler sig klædt på til inklusionsopgaven, men det er samtidig karakteristisk, at når der spørges, hvem lærerne søger råd hos, så er det hos kolleger, der heller ikke føler sig klædt godt nok på, og ikke hos dem, der faktisk har de understøttende funktioner. Der er derfor foretaget en styrkelse af uddannelsen, synligheden og indsatsen fra de personer, der har de understøttende funktioner, bl.a. tre læringskonsulenter og tre skolekonsulenter. Førstnævnte er tilknyttet et skoledistrikt, og både ledere og lærerteam kan trække på dem. Sidstnævnte er tilknyttet forvaltningen og har mere overordnede funktioner, hvor de bl.a. arbejder med teamkoordinatorerne og brugen af IT i undervisningen. Endelig er der nu en trivselcoach på hver skole.

Man kan se, at der er en nedgang i antallet af elever, der ekskluderes, og faldet ses især i de nye årgange. Kommunen har mere end nået målet for 2015, så kvantitativt er man helt med, men nogle lærere sætter spørgsmålstegn ved elevernes udbytte. Det er dog karakteristisk, at skolelederne er med helt ude i de enkelte lærerteam. Det erkendes også, at der har været tale om en proces, hvor kulturskiftet har været meget stort. Lærerkredsen har oplevet forløbet som en spareøvelse, selv om der faktisk er tilført flere penge. Der, hvor der har været en stærk ledelse og kontinuitet, er det gået rimelig glat. Der, hvor det modsatte er tilfældet, en skole har fx haft tre ledere på tre år, er der større problemer. Der kan være en kultur med ledelsesresistens, der er forældre, som taler og skriver grimt om inklusion.

De understøttende aktiviteter, der især synes at være effektive, er de aktionslæringsforløb, der har været sat i gang. Det betyder også noget, når inklusionsvejledere har "fået sparket dørene til klasserne op", når der er sat "håndholdt" psykologi ind i teamene. PPR er i det hele taget blevet lagt om fra test og pædagogisk psykologisk vurdering til konsultativ indsats. Familiechefen og PPR har dannet et rejsehold, hvor de aktivt søger at komme ind på skolerne, og der tages nu en runde mere, hvor skolechefen er med.

Kommunen vil udnytte de nye regler om lærernes tjenestetid til at styrke samarbejdet mellem lærere og pædagoger. Der skal laves en opgavebeskrivelse af, hvordan det skal skrues sammen, og hvordan opgavebeskrivelse og ressourcer hænger sammen. Det er et mål, at personalet er så meget som muligt sammen med eleverne. Det erkendes, at der ligger et arbejde i at få skabt et tillidsforhold mellem ledere og lærere, og at der i lærernes opfattelse af arbejdstid ligger en udfordring. Ved fremtidige kompetenceløft vil disse fortrinsvis blive placeret i første og sidste uge af elevernes ferie.

Man lægger megen vægt på trivsel, og der er nu en trivselscoach på hver skole, en person, lærer eller pædagog, der er håndplukket af lederen. Der har været afholdt en dag, hvor elevrådene har været samlet, og hvor deres idéer er blevet indsat i et inspirationskatalog. Der samarbejdes med inklusionsvejlederne. Udvalgte elever i overbygningen har fået roller som "problemknusere". Der arbejdes også med nye former for forældre-samarbejde, fx at forældre er med på skolen og kommer med den faglighed, deres erhverv giver. Det er en slags "kompetencebank", der kan trækkes på. En af skolerne har gennemført en meningsmåling, og den viser, at 85 pct. af forældrene har et positivt syn på inklusionen. Der er dog stadig den udfordring, at en vis del af forældrene til almenelever ser med skepsis på inklusion, og i en af kommunens byer starter der en ny privatskole den 1. august 2014. Der har været nogle klager over inklusion til forvaltningen og i 2012/13 tolv klager til Klagenævnet.

Kommunen understøtter elevernes deltagelse i faglige og sociale fællesskaber gennem ombygning af skolerne, så der er plads til forskellige aktiviteter, holddannelse, for-

dybelse, aktivitetsgrupper, der kan være led i inkluderende læringsmiljøer. Kommunen har dispensation til 100 pct. holddannelse, og omfanget ligger fra 95 pct. til 15 pct. i de enkelte team.

Brugen af ressourcer til supplerende undervisning og anden faglige støtte til enkeltelever er skolelederens ansvar, men læringskonsulenterne har en funktion, hvor de yder støtte til beslutningerne, og eventuelt kan "råbe vagt i gevær". Skolelederne har også ansvaret for inklusionsindsatser, men der er den strategi, at man skal være bevidst om, hvad man gør, og at man skal være fleksibel. Lederne har oprettet en studiegruppe, der ser på den seneste forskning, der styrker almenundervisningen.

## **PPR**

### **2013**

PPR har siden 2007 hørt under Børn- og familieforvaltningen og har haft en meget traditionel funktion, hvor meget af arbejdet er gået med at udarbejde pædagogisk-psykologiske vurderinger. Der er en ændringsproces i gang, og det er et stort ønske fra PPR-lederens side, at psykologerne skal arbejde mere konsultativt. PPR har ikke spillet en aktiv rolle i skolevæsenets omstillingsproces, hvorfor PPR har defineret egen rolle i forhold til samarbejdet med skoler og lærere. PPR har herunder deltaget i et kompetenceudviklingsforløb for skolernes inklusionsvejledere, som er tidligere AKT-lærere. Endvidere skal psykologerne på et kompetenceudviklingsforløb om supervision af andre faggrupper (konsultative metoder).

Af udfordringer nævner PPR-lederen, at der på forvaltningsledelsesniveau er stor opbakning til fremme af inklusion, og der er en fælles forståelse af, hvad inklusion er, selv om PPR ikke har været medtænkt som en aktiv aktør i udviklingen af og arbejdet med øget inklusion. PPR-lederen mener, at skolelederne og lærerne fortsat har et meget traditionelt syn på PPR's arbejdsopgaver og derfor ikke i starten har benyttet de nye tilbud ret meget, men i stedet har trukket på de tre læringskonsulenter. Først nu begynder skolerne at anvende PPR, og der er fra PPR-lederens side et ønske om at komme med på skoleledermøderne.

Hvad visitation angår, er procedurene lavet om. Kommunen har bevidst valgt, at der ikke længere skal være et officielt visitationsudvalg eller afholdes visitationsmøder, da idealet er, at alle børn skal inkluderes på almenskolerne. I stedet afholdes der tre årlige evalueringsmøder (omtalt ovenfor), som erstatter de tidligere visitationsmøder. Det sidste evalueringsmøde afholdes i foråret og erstatter de tidligere revisitationsmøder, hvor det vurderes, om elever, der får mere end ni timers specialpædagogisk bistand, fortsat skal have denne støtte. Udfordringen for PPR ligger i, at der ikke længere findes et egentligt revisitationsskema, hvorfor skolerne gerne vil have udarbejdet pædagogisk-

psykologiske vurderinger. PPR har derfor "udviklet" en kortere udgave af en pædagogisk-psykologisk vurdering, som minder om det tidligere revisitationskema.

Ønsker en skoleleder et ekskluderende tilbud til en elev, skal PPR fortsat udarbejde en pædagogisk-psykologisk vurdering. Ansøgning om et ekskluderende tilbud skal kvalitetssikres i skoleafdelingen, men valget er reelt skolelederens.

## 2014

PPR har fået ny leder. Psykologerne tager i stigende grad den konsultative rolle på sig og arbejder mere direkte intervenserende. Der er fortsat en frustration over, at skolerne ikke bruger PPR nok. Der er udarbejdet en statusanalyse, hvori lærerne svarer, at de ikke synes, at de har tid til at benytte PPR. Skolelederne mener, at det er arbejdstidsaftalen, der er en bremseklo, og at ressourcepersoner heller ikke bruges.

PPR har været inde i et forløb på én af kommunens skoler, hvor arbejdsmiljøet var rigtig dårligt for både elever og lærere. Psykologerne var direkte inde i klasser og observere. Processen fortsætter, og der sættes interventioner i gang, herunder supervision på gruppeniveau.

PPR-medarbejderne har været på efteruddannelseskurser i supervision i forhold til både gruppebaseret supervision og læringsmål, hvor skoleledelsen skal med i målsætningen. Medarbejderne ønsker at blive opkvalificerede i forhold til supervision. Lærerne giver udtryk for, at det er vanskeligt at omsætte psykologiske råd til praksis.

PPR samarbejder ikke direkte med ressourcepersonerne på skolerne. Det er intentionen at indkalde skolelederne til et møde, således at der kan opnås enighed om, hvilke forventninger man har til hinanden.

PPR beskriver, at de oplever, at lærerne er handlingslammede ovenpå konflikten, og at de ikke henter hjælp fra PPR. Det er et ønske, at skoleledelserne skal gå mere aktivt ind i inddragelsen af PPR. PPR-lederen udtrykker, at det er svært at få lov til at støtte lærerne, da de især vælger at søge støtte fra andre lærere. Der er endvidere ikke tradition for at modtage supervision på skolerne. Den nye PPR-leder har deltaget i et skoleledermøde og opfordret til en ny form for samarbejde. Skolelederne beskrives også som en presset gruppe, der også har været ude for store forandringer, og dermed har vanskeligt ved at engagere sig i inddragelsen af PPR.

Der bliver ikke foretaget væsentligt færre pædagogisk-psykologiske vurderinger, og der er hele tiden fokus på det enkelte barn. Der er et mindre fald i antallet af indstillinger til PPR. Der er udarbejdet en ny plan for personalets allokering til bestemte skoler. PPR-medarbejderne er tilknyttet skoledistrikterne og har kontor ude i områderne, således at de bliver mere synlige og tilgængelige. PPR-lederen oplever, at PPR er mere velsete og ansete i dagtilbuddene.

PPR er i gang med at arbejde med et udbud for at blive efterspørgselsstyret. De har et stort ønske om at være ønskede. PPR-lederen fremhæver, at mange af PPR's funktioner kan overtages af konsulenter, så de skal kæmpe for deres berettigelse. PPR var fx ikke med i udvikling af lærernes kompetenceudvikling op til reformen, da den blev udformet af en konsulent. Skoleledelserne ønskede ikke psykologernes viden om elever med særlige behov. PPR arbejder hårdt på at få indflydelse igen. De føler, at der er en manglende viden om, hvad pædagogisk-psykologisk didaktik har at byde på.

I forhold til forventninger til næste skoleår er der en bekymring over, at lærerne ikke er motiverede for, at inklusion skal lykkes. Mange lærere mener stadig, at det bør "rulles tilbage". PPR vil presse på for at få en mere aktiv rolle og mener, at der med skolereformen vil være færre strukturelle forhindringer til stede. Fx vil det ikke længere kræve, at lærere skal have tid/løn, hvis de skal modtage supervision. PPR vil endvidere arbejde på at blive en del af den understøttende undervisning.

## Kvantitative resultater på baggrund af oplysninger fra skoleforvaltningerne

I det følgende gives en oversigt over de forandringer, der er sket i kommunerne fra 2013 til 2014.

### Antal skoler og elever

**Tabel 1. Antal folkeskoler**

Ændret antal folkeskoler	Antal kommuner
Flere folkeskoler	0
Samme antal folkeskoler	10
Færre folkeskoler	2

Der er kun sket en beskedent ændring i skoleantallet, idet der i to af kommunerne er blevet en folkeskole mindre.

**Tabel 2. Antal frie skoler**

Ændret antal frie skoler	Antal kommuner
Flere frie skoler	1
Samme antal frie skoler	10
Færre frie skoler	1

Antallet af frie skoler har også kun ændret sig lidt. I en kommune er der oprettet en fri skole, og i en kommune er der nedlagt en fri skole.

**Tabel 3. Elevtal i folkeskoler**

Ændret elevtal i folkeskoler	Antal kommuner
Flere elever i folkeskoler	4
Samme antal elever i folkeskoler	1
Færre elever i folkeskoler	7

For kommunen med det største fald udgør nedgangen 6,2 pct., og det er i den kommune, hvor der er oprettet en fri skole. Det næststørste fald er på 4,3 pct. Den største stigning er på 1,7 pct., og det er i den kommune, hvor der er nedlagt en fri skole. Den næststørste stigning er på 0,7 pct. Det samlede fald er på 704 elever.

**Tabel 4. Elevtal i frie skoler**

Ændret elevtal i frie skoler	Antal kommuner
Flere elever i frie skoler	5
Samme antal elever i frie skoler	0
Færre elever i frie skoler	7

For kommunen med den største stigning udgør den 13,7 pct., mens den næststørste stigning er på 5,6 pct. Det største fald er på 28,2 pct., og det næststørste fald på 3,3 pct. Den største stigning er i kommunen, hvor der er etableret en fri skole, det største fald i kommunen, hvor der er nedlagt en fri skole. Samlet er der tale om en nedgang på 85 elever.

## Antal specialklasser og specialskoler samt elevtal 2013 og 2014

**Tabel 5. Ændring i antal specialklasser og specialskoler**

Ændret antal specialklasser	Antal kommuner
Flere specialklasser	1
Samme antal specialklasser	5
Færre specialklasser	6

Der er sket et betydeligt fald i antallet af specialklasser fra 2013 til 2014. I en enkelt kommune er der oprettet en specialklasse mere, men det er for elever, der tidligere ville have været placeret på specialskole. Fem kommuner opererer med samme antal, mens der i seks kommuner er sket et fald i antallet af specialklasser. Det største fald er på 13 klasser, svarende til 15 pct. af antallet i 2013.

**Tabel 6. Ændring i antal specialskoler**

Ændret antal specialskoler	Antal kommuner
Flere specialskoler	0
Samme antal specialskoler	12
Færre specialskoler	0



Der er ikke sket nogen ændring i antallet af specialskoler i de 12 kommuner.

**Tabel 7. Ændring i antal elever i specialklasser**

Ændret elevtal i specialklasser	Antal kommuner
Flere elever i specialklasser	1
Samme antal elever i specialklasser	1
Færre elever i specialklasser	9

Som allerede nævnt er der i en kommune oprettet en ny specialklasse. For den kommune udgør stigningen i elevtallet i specialklasser 0,8 pct. Det største fald i elevtal i specialklasser er på 20,1 pct., mens det næststørste er på 17,9 pct. Den samlede nedgang i antal specialklasseelever for de 12 kommuner er 208, svarende til 10,0 pct. af elevtallet i specialklasser i 2013.

**Tabel 8. Ændring i elevtal i specialklasser uden for kommunen 2013 - 2014**

Ændret elevtal i specialklasser uden for kommunen	Antal kommuner
Flere elever i specialklasser	4
Samme antal elever i specialklasser	4
Færre elever i specialklasser	4

Antallet af elever i specialklasser uden for kommunen viser for fire kommuner ingen ændringer overhovedet (de tre af kommunerne benytter sig slet ikke af eksterne specialklassetilbud), mens der for tre andre er tale om meget beskedne stigninger eller fald.

**Tabel 9. Ændring i elevtal i specialklasser bosiddende uden for kommunen 2013 - 2014**

Ændret elevtal i specialklasser fra andre kommuner	Antal kommuner
Flere elever i specialklasser	5
Samme antal elever i specialklasser	4
Færre elever i specialklasser	3

I fem kommuner går der et stigende antal fra andre kommuner i specialklasserne, mens der i tre andre er tale om et fald. Den største stigning er på 12 elever, og det største fald er på 11 elever.

**Table 10. Change in number of students in special schools 2013 - 2014**

Ændret elevtal i specialskoler	Antal kommuner
Flere elever i specialskoler	1
Samme antal elever i specialskoler	4
Færre elever i specialskoler	7

Det største fald udgør 33,3 pct., mens det næststørste fald er på 19,2 pct. I den ene kommune med stigning udgør det 5,3 pct. Det samlede fald i elevtallet på specialskoler fra 2013 til 2014 er på 100, svarende til 8,5 pct. af elevtallet i specialskoler 2013.

**Table 11. Change in number of students in special schools outside the municipality 2013 - 2014**

Ændret elevtal i specialskoler uden for kommunen	Antal kommuner
Flere elever i specialskoler	4
Samme antal elever i specialskoler	3
Færre elever i specialskoler	5

I fire kommuner går der flere elever i specialskoler uden for kommunen, mens der i fem kommuner går færre i specialskoler, der er beliggende i andre kommuner. Den største stigning er på 33 elever, og det største fald er på 29 elever. Hvad angår elevtal i specialskoler uden for kommunen, er der dermed ikke større ændringer.

**Table 12. Change in number of students residing outside the municipality in special schools 2013 - 2014**

Ændret elevtal i specialskoler fra andre kommuner	Antal kommuner
Flere elever i specialskoler	2
Samme antal elever i specialskoler	6
Færre elever i specialskoler	4

I to kommuner har man flere elever fra andre kommuner i sine specialskoler, mens man i fire kommuner har færre elever. Den største stigning er på tre elever, det største fald er på 69 elever. Dette, sammenholdt med de tolv kommuners elevtal placeret i specialskoler uden for kommunen, tyder på, at omliggende kommuner har været relativt mere aktive med hensyn til at hjemtage elever i eksterne specialskoler end kommuner, der har elever i egne specialskoler.

## Inklusion

Følgende tabel viser inklusionsprocenterne i årene 2010, 2013 og 2014.

**Tabel 13. Inklusionsprocenter 2010, 2013 og 2014**

Kommune	2010	2013	2014
A	94,2	94,4	95,1
B	96,1	97,0	97,4
C	89,7	91,4	92,3
D	92,5	93,2	94,1
E	92,0	94,3	95,6
F	97,5	97,8	97,6
G	94,9	95,9	96,4
H	92,3	94,3	94,3
I	91,8	96,3	96,0
J	91,7	94,5	95,4
K	89,5	91,3	92,2
L	94,9	98,3	99,2
Gennemsnit	93,1	94,9	95,5

Tabellen, hvor kommunernes bogstavangivelse rummer mulighed for at koble med kommuneportrætterne, giver et klart billede af, at inklusionen er øget. Mens de 12 kommuner i gennemsnit for 2010 lå 2,9 pct. under målsætningen for 2015, ligger de i 2013 1,1 pct. procent fra målet og i 2014 0,5 pct. fra målet. Der er dog betydelige forskelle kommunerne imellem. Mens der i 2010 var to kommuner, der havde nået målet, gjaldt det i 2013 fire kommuner, og i 2014 er antallet fem kommuner.

**Tabel 14. Ændring i inklusionsprocent årene 2013 og 2014**

Kommune	2013	2014
A	-0,2	+0,6
B	+0,9	+0,4
C	+1,7	+0,9
D	+0,7	+0,9
E	+2,3	+1,4
F	+0,3	-0,2
G	+1,0	+0,5
H	+2,0	0,0
I	+4,5	-0,3
J	+2,8	+0,9
K	+1,8	+0,8
L	+3,4	+0,8

Hvis man ser på ændringerne, gælder, at maksimum i 2013 var 4,5 procentpoint, mens en enkelt kommune havde mindsket inklusionen med -0,2 procentpoint. I 2014 er den største positive ændring på 1,4 procentpoint, mens den største ændring i negativ retning er -0,3 procentpoint. Ti kommuner har øget inklusionen, mens to kommuner har mindsket den. Det gælder imidlertid om disse to kommuner, at de ligger over målet på 96 pct.

## Budgetforhold

I dette afsnit gives en række oplysninger om de økonomiske forhold i de tolv kommuner.

**Tabel 15. Samlet budget for elever med særlige behov 2013 - 2014**

Ændret budget	Antal kommuner
Større budget	8
Samme budget	0
Mindre budget	3
Kan ikke opgøres pga. budgetændring	1

Der er i de 12 kommuner efterhånden en meget forskellig budgettering. Nogle kommuner har stadig budgetter for specialundervisning (over 9 klokke timer om ugen), for supplerende undervisning og anden faglig støtte og for inklusionsfremmende initiativer.

Tendensen går imidlertid i retning af, at der er et samlet budget for de tre poster, og at det derefter er op til skolernes ledelser at udmønte det.

Otte af kommunerne har i 2014 et større samlet budget for elever med særlige behov end i 2013. Den største budgetstigning for elever med særlige behov er på 43,9 pct., den næststørste på 20,1 pct. Det største fald er på 17,9 pct., mens det næststørste fald er på 6,6 pct. For kommunen med det største fald gælder, at det er sket på posterne supplerende undervisning og anden faglig støtte samt på inklusionsfremmende foranstaltninger. Det skal hertil nævnes, at kommunen har det fjerdestørste samlede forbrug pr. elev og har det største fald i elevtal i folkeskolen. For kommunen med det næststørste fald gælder, at den har haft det største fald i andelen af elever i specialskoler, og at der til dette formål derfor er et betydeligt reduceret budget.

**Tabel 16. Budget til kompetenceudvikling i inklusion 2013 - 2014**

Ændret budget	Antal kommuner
Større budget	3
Samme budget	4
Mindre budget	4
Kan ikke opgøres	1

En af kommunerne har ikke et separat budget for kompetenceudvikling med henblik på inklusion, da man opererer med et samlet beløb til al kompetenceudvikling. For de øvrige elleve kommuner gælder, at den største stigning udgør 313,3 pct., og det drejer sig om en kommune, der lå på et relativt lavt niveau i 2013 og derefter har gennemført en omfattende satsning. Næsthøjeste stigning er på 140,0 pct., hvor der også er gennemført en omfattende satsning, der skal fortsætte i 2015. Største fald er på 65,0 pct., og det ligger i en kommune, hvor der er oprettet to videnscentre, der kompetenceudvikler ved at indgå i skolernes praksis. Det næststørste fald er på 47,4 pct., hvor man også har satset på faglige vejledere, der går ind i skolernes praksis.

Hvis man udregner budgettet for kompetenceudvikling i inklusion pr. elev, opnås et mere nuanceret billede. Budgettet til kompetenceudvikling i inklusion lå i 2013 mellem 105 kr. og 1.111 kr. med et gennemsnit på 381 kr. For 2014 ligger budgetterne mellem 119 kr. og 1.092 kr. med et gennemsnit på 481 kr. Det skal dog bemærkes, at en enkelt kommune lægger alle midler ud til skolerne, hvorfor det ikke med sikkerhed kan siges, hvilke formål de bruges til. Følgende tabel, hvor kommunerne er anonyme, viser beløbene pr. elev for de to år.

**Tabel 17. Udgifter pr. elev i kr. til kompetenceudvikling i inklusion i 2013 og 2014**

Udgift pr. elev i kr. 2013	Udgift pr. elev i kr. 2014
284	224
467	253
360	357
334	119
105	-
1111	1092
386	386
273	272
579	372
322	459
200	864
150	383

**Tabel 18. Ændringer i udgifter til PPR 2013 - 2014**

Ændret budget	Antal kommuner
Større budget	3
Samme budget	2
Mindre budget	7

Den største stigning udgør 14,8 pct., og den ligger i en kommune, hvor man mest udtalt har tildelt PPR nye roller i inklusionsprocessen. Næststørste stigning er på 1,4 pct. Det største fald er på 50,5 pct., og det er i en kommune, hvor man har opløst "Center for Inklusion" og har etableret en mere traditionel PPR. Næststørste fald er på 46,4 pct. i en kommune, hvor man også har foretaget en større omorganisering af PPR.

**Tabel 19. Ændringer i udgifter pr. elev til PPR**

Udgift pr. elev i kr. 2013	Udgift pr. elev i kr. 2014
2090	2007
929	2041
3234	3359
1852	927
2658	1467
1794	1146
1712	1407
1607	1631
2679	2772
1561	1797
2311	2056
2999	3008

**Tabel 20. Ændringer i bruttoudgifter til folkeskolen pr. 7-16-årige elev i 2012 - 2013 (fra ØIMs kommunale nøgletal)**

Ændret budget pr. elev 2012 – 2013	Antal kommuner
Større budget	3
Samme budget	0
Mindre budget	9

Tre kommuner har for 2013 et højere udgiftsniveau pr. elev end i 2012. Set som gennemsnit har der været tale om besparelser i kommunerne på 1.395 kr. pr. elev, svarende til 2,3 pct.

**Tabel 21. Ændringer i samlede udgifter til folkeskolen pr. elev 2013 – 2014 (fra administrative udgifter oplyst af kommunerne)**

Ændret budget pr. elev 2013 – 2014	Antal kommuner
Større budget	5
Samme budget	1
Mindre budget	6

De samlede budgetterede udgifter pr. elev i de tolv kommuner viser sig at være steget i fem kommuner, har samme niveau i en kommune og er faldet i seks kommuner. Det gennemsnitlige fald er på 2.200 kr. pr. elev, svarende til 2,88 pct.

Andel af de samlede udgifter, der går til supplerende undervisning og anden faglig støtte kan opgøres for seks kommuner i 2013, og den ligger her mellem 2,2 pct. og 8,9 pct. med et gennemsnit på 5,3 pct. For 2014 kan den kun opgøres for tre kommuner, og det ligger her mellem 4,4 pct. og 8,5 pct. med et gennemsnit på 6,2 pct. For de tre kommuner, hvor der er oplysninger for både 2013 og 2014, er der kun marginale udsving i procentandelene de to år imellem. Når andelen ikke kan opgøres for seks kommuner i 2013 og syv kommuner i 2014, skyldes det, at færre og færre kommuner sondrer mellem budgetter til specialundervisning, supplerende undervisning og anden faglig støtte og inklusionsfremmende initiativer og lægger i stedet et budget til brug for elever med særlige behov ud til skolerne, og man har i de fleste tilfælde ikke i forvaltningerne nogen viden om, hvorledes midlerne bruges. Den bedste sammenligningsmulighed er derfor at se på, hvor mange midler der i alt er afsat til elever med særlige behov i de enkelte kommuner.

**Tabel 22. Ændringer i andel af de samlede udgifter der går til elever med særlige behov 2013 - 2014**

Ændret andel	Antal kommuner
Større andel	5
Samme andel	0
Mindre andel	6
Kan ikke opgøres	1

Der er sket ændringer i andelen af de samlede udgifter, der går til elever med særlige behov i samtlige kommuner. I fire af kommunerne går det i retning af en større andel, den største andel er en stigning på 8,0 procentpoint, så kommunen nu ligger på 30,2 pct. Det største fald er på 4,6 procentpoint, så kommunen er nede på 18,5 pct. Kommunen har i øvrigt satset massivt på at forbedre almenundervisningen. Gennemsnittet for de 11 kommuner er i 2013 27,8 pct. og i 2014 28,9 pct., og det giver en øgning på 1,1 procentpoint svarende til 4,0 pct. af niveauet for 2013.



## Kvantitative resultater fra interview med skolechefer og PPR-ledere i de 12 kommuner

### Skolechefer

Skolecheferne er blevet stillet en række spørgsmål, hvor det har været muligt at foretage en kvantificering, og disse spørgsmål har dækket følgende områder: Inklusionsfremmende styringsmodeller. Supplerende undervisning og anden faglig støtte. Inklusionsindsatser (der forstås meget bredt som samtlige ekstraundervisningsressourcer, som skolerne tildeler klasserne, grupper af klasser eller enkelte elever udover, hvad der svarer til en lærer pr. klasse med udgangspunkt i skolens sædvanlige niveau for klassestørrelse). Kompetenceopbygning og opbakning til inklusion. Trivsel.

Resultaterne er opgjort i tabeller i Bilag 1, hvor kommunernes identitet ikke er angivet, og hvor rækkefølgen af kommunerne varierer i tabellerne. I det følgende kommenteres resultaterne samlet.

### *Inklusionsfremmende styringsmodeller*

#### 2013

Samtlige kommuner er i gang med at arbejde med inklusion. En enkelt kommune startede allerede i 2003, idet man i forlængelse af debatter om rummelighed skiftede fra et individfokus på vanskeligheder til at anvende en relationel synsvinkel. Flere kommuner kom i gang i forbindelse med introduktionen af LP-modellen i Danmark i 2007, og tanker om inklusion har derfor ikke været fremmede, da lovgivningen om specialundervisning blev ændret fra august 2012. Det er således kun tre kommuner, der ikke inden 2012 har etableret skriftlige målsætninger for inklusion. Målsætningerne er i de fleste kommuner også konkretiseret i praktiske tiltag.

Som følge af målsætningerne har flertallet af kommuner arbejdet med tilpasning af kapaciteten på specialskoler, og man har først og fremmest søgt at undgå, at nye elever segregeres, men initiativer i forbindelse med hjemtagelse af elever i forbindelse med re-visitation forekommer også. Det samme gælder i endnu højere grad for specialklasser, og der er tilfælde, hvor kommuner konsekvent har nedlagt specialklassetilbud. Dette er ikke sket, uden at der er overført ressourcer sammen med eleverne, men der er naturligvis altid basis for at diskutere, om der er ressourcer nok.

Der er forskellige tilgange til, hvorvidt økonomaftalen er styrende for forventningerne. I fire kommuner vil man ikke lade sig påvirke af et bestemt måltal, men vil i stedet for se på de individuelle behov og muligheder, man finder mest rimelige. På nær tre kommuner har alle etableret økonomiske incitamenter for inklusion, og det er kun en enkelt kommune, der ikke er på vej i inklusionsprocessen, men først lige er ved at starte. De fleste kommuner har som led i inklusionsprocessen eller som led i almene organisationsændringer ændret PPR's funktion.

## 2014

I Dokumentationsprojektets andet år er alle kommuner i fuld gang med omstillingsprocessen. De fleste er nået meget langt, mens en enkelt, der kun har været i gang i godt et år, befinder sig i starten af processen. En enkelt kommune mere har besluttet sig for at indføre en økonomisk incitamentsstruktur for inklusion, så skoler fremover skal betale for elever, der udskilles fra almenundervisningen. I ti ud af de tolv kommuner er der dermed klare økonomiske incitamenter for inklusion. En PPR-leder giver udtryk for bekymring for, at pengene kan blive mere bestemmende for processen end de faglige hensyn, og at elever med særlige behov kan blive en handelsvare skoleledere imellem.

Der er i alle kommuner fokus på at undgå yderligere segregering, og det sker i visitationsprocessen, hvor man først og fremmest satser på at undgå nyhenvisninger på de yngste klassetrin. En enkelt kommune har sat måltal for inklusion i dagtilbuddene, idet man håber på, at det vil skabe mindre pres, når børnene skal starte i skolen.

Endelig gælder, at man i alle kommuner har arbejdet på omstilling af PPR's virksomhed. Denne vil blive gennemgået i afsnittet om PPR.

## *Supplerende undervisning og anden faglig støtte*

### 2013

Der er to kommuner, der har en kommunal plan for supplerende undervisning og anden faglig støtte til enkeltelever, mens de ti andre kommuner lader det være op til skolernes ledelser – støttet af lokal ekspertise og i de fleste tilfælde PPR – at administrere den supplerende undervisning. I nogle kommuner forlanges dokumentation for supplerende undervisning.

### 2014

I forhold til supplerende undervisning og anden faglig støtte har alle 12 kommuner valgt, at det er den enkelte skoleleder, der har ansvaret. Dog nævnes det flere gange, at man regner med, at PPR og kommunens konsulenter vejleder skolelederne i processen. Kravene om dokumentation er blevet mindre fremtrædende end i 2013.

## *Inklusionsindsatser*

### 2013

Halvdelen af kommunerne har en kommunal plan for inklusionsindsatser, mens den anden halvdel overlader det til skolerne at afgøre, hvorledes midler til inklusionsindsatser anvendes.

### 2014

Tendensen går klart mod, at ansvaret lægges ud til skolelederen, og der er nu kun to kommuner, der har en overordnet kommunal plan. I den ene går det på, at der lægges rammer for brug af tolærerordninger og holddannelse, i den anden lægges vægt på, at der satses på indskolingen og tidlig indsats, hvor man gerne vil have bragt Reading Recovery ind i almenundervisningen. I øvrigt nævnes i en kommune, at man forventer, at der sker et samarbejde med PPR-lederen, og i en anden lægges vægt på, at skolelederne opretter studiegrupper, der ser på den seneste forskning om inklusion.

## *Kompetenceudvikling og opbakning til inklusion*

### 2013

Samtlige kommuner har etableret kompetenceudviklingsprogrammer, om end af meget forskellig karakter. I så godt som alle kommuner har man anvendt traditionelle former for kompetenceudvikling som pædagogiske dage og kurser for personalet, men i et flertal af kommuner finder der også andre og tidligere mindre benyttede former for kompetenceudvikling sted. Her kan nævnes gensidig supervision og besøg hos andre lærere. Brug af videooptagelser begynder også at vinde indpas, især inspireret af Marte Meo.

Alle kommuner har allerede inden inklusionsprocesserne gjort brug af ressourcepersoner på skolerne i form af lærere og pædagoger fra specialcenteret/kompetencecenteret, AKT-vejledere, læsevejledere. Der er også uddannet ressourcepersoner inden for inklusion. Ud over skolernes egne ressourcepersoner anvender syv af kommunerne personale fra specialskoler som rådgivere og vejledere, og ti af kommunerne anvender personale fra specialklasser i forbindelse med inklusion. Som det allerede er nævnt, er der en betydelig anvendelse af pædagogiske modeller, først og fremmest LP-modellen, der anvendes generelt i syv af kommunerne og individuelt af skolerne i de fleste andre kommuner. Opbakning til inklusion har ikke kunnet kvantificeres, idet der for kommunerne er tale om et blanding af forskellige initiativer gående fra det, der sker ved kompetenceopbygning af personale over medieomtale og møder med skolebestyrelser og forældre, men det gælder, at opbakningen i meget høj grad skabes af de enkelte skolers ledelse, og at det ikke har været en nem proces.

## 2014

Der er i samtlige kommuner fortsat fokus på kompetenceudvikling, og der, hvor der ikke allerede var iværksat kompetenceudvikling for alle lærere, er det sket i 2014, ligesom flere kommuner fortsat har en bred satsning på hele det pædagogiske personale. Ud over dette har der i alle kommuner været fokus på at uddanne nøglepersoner, der i øvrigt kaldes mange forskellige ting, fra inklusionsagenter til inklusionsvejledere. I flere tilfælde har man givet AKT-lærere en opkvalificering enten ved skræddersyede kurser eller ved at give dem PD-moduler i specialpædagogik.

I flere kommuner er der fokus på, at alle skoler skal have faglige vejledere i dansk, matematik, naturfag og specialpædagogik. Et gennemgående tema i alle tolv kommuner er, at det er vanskeligt for vejledere, ressourcepersoner og PPR-medarbejdere at videregive deres viden til det pædagogiske personale. Derfor har flere kommuner valgt at arbejde med, hvordan man vejleder voksne. Flere skolechefer nævner, at nogle lærere ikke ønsker vejledere ind i deres undervisning, men foretrækker at samarbejde med deres kolleger, helst gennem tolærerordninger.

Et andet gennemgående træk er, at man har sat betydelige ressourcer af til kompetenceudvikling i inklusion, fx har en kommune sat 2.000 kr. ekstra af pr. medarbejder, mens andre har en større pulje fordelt over tre til fire år til støtte af inklusion.

I forhold til i 2013, hvor skolecheferne pegede på, at det ikke havde været en nem proces at få skabt opbakning til inklusion, er situationen forværret betydeligt. Der synes nu at være en betydelig modstand fra lærerside, der nogle steder nærmer sig decideret illoyalitet, hvor man har udnyttet forældre og medier i en kamp mod inklusion. Baggrunden herfor er konflikten i foråret 2013 og de kommende ændringer af lærernes arbejdstidsregler, og man må forvente, at der går lang tid, før den modstand er væk. Hvad forældregruppen angår, har skolebestyrelser og skoleledere gjort et stort arbejde for at skabe opbakning, og flere kommuner afholder kurser for forældre og skolebestyrelser.

## *Trivsel*

### 2013

Graden af opbakning og succesen i gennemførelsen af inklusion må tænkes at forplante sig til graden af trivsel. Når skolecheferne spørges om trivsel, mener seks, at de inkluderede elevers forældre synes, at deres børn trives godt i det inkluderende skolemiljø. Tre svarer, at trivslen er nogenlunde, og ingen finder den dårlig. Der er dog tre skolechefer, som erkender, at de ikke ved, hvordan trivslen er, da de enten har været meget kort tid i forvaltningen, eller de føler, at de er for langt fra praksis. Fire skolechefer mener, at der blandt de øvrige forældre er en oplevelse af god trivsel for deres børn, mens syv vurderer den til at være nogenlunde. Kun en enkelt skolechef føler sig ikke i stand til at besva-

re spørgsmålet. Det generelle billede på skolechefniveau er dermed, at det er de almindelige elever forældre, der har den mindst positive oplevelse.

Når det kommer til deciderede klager over inklusion fra forældrene, er der kun fire skolechefer, der ikke har oplevet klager til forvaltningen, men kun i to kommuner har der været mere end fem klager. Hvad klager til Klagenævnet for specialundervisning gælder, ses et næsten tilsvarende billede. Tre af kommunerne har ikke haft sager med forældreklager til klagenævnet, men kun tre af kommunerne har haft mere end fem klager.

## 2014

Overordnet set har skolecheferne en opfattelse af, at forældre oplever en bedre trivsel blandt deres børn end i 2013. For de inkluderede elever forældres vedkommende vurderer syv skolechefer, at trivslen er god, og fem vurderer den til nogenlunde. For almen-levnernes forældre vurderes trivselen af ni skolechefer som værende god og tre som nogenlunde.

Hvad klager til forvaltningen angår, er der fire kommuner, der ikke har modtaget klager. Syv har modtaget under tre klager, og blot en enkelt kommune har modtaget mere end fem klager. I forhold til klager til Klagenævnet for specialundervisning er der seks kommuner, hvor der ikke har været klager, fire hvor det har været under tre, og to, hvor det er mere end fem.

## **PPR-ledere**

PPR-lederne er også blevet stillet en række spørgsmål, hvor det har været muligt at foretage en kvantificering, og disse spørgsmål har dækket: PPR's virksomhed. Lederens uddannelse og tilfredshed. Visitation. Ændret henvisningsmønster. Trivsel.

Resultaterne er opgjort som gennemsnit for alle 12 kommuner af hensyn til fortroligheden. Også disse resultater præsenteres talmæssigt som en række tabeller i Bilag 1. I det følgende kommenteres resultaterne samlet.

### *PPR's virksomhed*

## 2013

For to PPR-enheder vedkommende gælder, at efterspørgslen efter ydelser har direkte indflydelse på normeringen. Der er ikke nogen tilfælde, hvor PPR er efterspørgselsstyret på den måde, at man er en selvstændig økonomisk enhed, der har sine indtægter ved skolernes (og andres) køb af ydelser.

Det fremgår af interviews med PPR-lederne, at omkring halvdelen deltager i organisationsudvikling i kommunen, i udvikling af kommunens skoler og i kompetenceudvikling af skolens lærere. Om man deltager eller ikke deltager i sådanne aktiviteter, synes at afhænge både af traditioner, af bemandingens kompetenceprofil og ikke mindst af lederens initiativ og samarbejde med skoleforvaltningen og skolelederne.

Det gælder også, at PPR's forskellige kerneydelser fylder forskelligt i de enkelte PPR-kontorer. Hvor man er organiseret i en familieforvaltning, vil det kun være en del af PPR's servicier, der er orienteret mod skolen. I gennemsnit er det omkring 60 pct. af PPR's virksomhed, der er skoleorienteret, og der er en variation fra 40 pct. til 80 pct. PPR's mest centrale kerneydelse var frem til august 2012 at foretage udredninger af elever. Disse fylder nu kun omkring en fjerdedel af arbejdstiden med en variation fra 7 pct. til 60 pct. Dette afspejler dels forskelle i strategiske satsninger i kommunerne og på PPR, dels en vis træghed i psykologgruppen, der i en del tilfælde stadig ser udredninger som den væsentligste professionelle identitet. Det gælder både for en del af de ældre psykologer med lang erfaring og for mange af de helt unge psykologer, der er uddannet på de traditionelle universiteter og ikke har en lærer- eller pædagogbaggrund. Danmarks Pædagogiske Universitets psykologuddannelse dimitterede de sidste kandidater, som havde lærer- eller pædagogbaggrund, i 2004, og nyrekruttering af psykologer til PPR, der ofte fungerer som første ansættelsessted i en psykologkarriere, sker derfor oftest direkte fra universiteternes psykologuddannelse, hvor pædagogisk psykologi fylder meget lidt, og de nyansattes kendskab til skolen udelukkende stammer fra deres egen skoletid.

Efter august 2012 skal det, som før var PPR's sekundære ydelse, konsultativt arbejde, fylde mere, for at skolerne kan levere supplerende undervisning og anden faglig støtte samt inklusionsindsatser til elever, der tidligere ville have fået mindre end 12 lektioners specialundervisning om ugen. Konsultativt arbejde angives at omfatte ca. 30 pct. af PPR's virksomhed med et minimum på 10 pct. og et maksimum på 45 pct. Observation i klasser, der kan være et vigtigt instrument for god sparring af lærere, udgør kun knap 10 pct. af PPR's arbejde, med en variation fra 3 pct. til ca. 20 pct. Forskellige indsatser af forebyggende karakter fylder knap en fjerdedel af PPR's virksomhed med en variation fra 4 pct. til hele 70 pct. Den store variation har baggrund i, at forebyggende opgaver kan defineres meget bredt og gå lige fra rådgivning af skolechef om inklusionsindsatser, fx om udpegning og uddannelse af inklusionsvejledere, over rådgivning af en skoleleder om brugen af tolærertimer til samtale med en elev, der begynder at vise tegn på mistrivsel. Variationen hænger også sammen med, hvordan PPR's opgave er defineret.

Arbejde med familier udgør i gennemsnit kun 10 pct. af PPR's virksomhed med en variation på 4 pct. til 23 pct., og det hænger naturligvis bl.a. sammen med, om PPR er organiseret i skoleforvaltningen eller i familieforvaltningen.

På nær i en enkelt kommune er psykologerne allokert til bestemte skoler, og der er i øvrigt en vis variation i, om grupper af PPR's medarbejdere arbejdsmæssigt er samlet i distrikter, evt. sammen med socialrådgivere, eller om samlingspunktet er et centralt kontor, oftest placeret på rådhuset eller i en anden kommunal bygning, herunder rådhuset frigivet efter strukturreformen.

PPR-ledere beretter, at der er et stort ønske hos skolelederne om, at medarbejderne kan yde en direkte støtte til lærerne til at etablere undervisningsmodeller for elever med forskellige særlige behov. Det erkendes, at der er psykologer, som ikke magter den ændrede rolle. Der ses en tydelig tendens i retning mod at ansætte færre psykologer og i stedet flere konsulenter med dels lærer- eller pædagogbaggrund, dels en pædagogisk overbygningsuddannelse på diplom-, master- eller kandidatniveau.

Hvad de traditionelle psykologer (cand.psych.) angår, kan ses en interessant forskel. Hvis kommunen rummer et universitet med psykologuddannelse, tilbyder man ud over supervision specialistuddannelser for at tiltrække og fastholde de dygtigste kandidater. Størstedelen af PPR-kontorerne tilbyder dog ikke specialistuddannelse eller kostbare efteruddannelser, da man dels mener at have brug for generalister, dels hellere vil bruge ressourcerne andre steder.

## 2014

To stillinger som PPR-leder var i januar under besættelse, og interviewet gennemførtes derfor med den person, der midlertidigt havde ansvaret for PPR.

I alle tolv kommuner er PPR-medarbejderne nu allokert til bestemte skoler eller bestemte distrikter. I flere af kommunerne arbejdes der på en forbedring af det tværfaglige samarbejde, hvor sagsbehandlere er en del af distriktsteamet, således at man kan sikre en mere helhedspræget tilgang til børn og unge samt deres forældre. I fem af kommunerne er der et overordnet arbejde i gang med at sikre en tidlig indsats.

Overordnet set er der ingen ændring, hvad angår normerings- eller efterspørgselsstyring. To af PPR-lederne giver udtryk for, at de gerne så, at PPR var efterspørgselsstyret, da de mener, at deres ressourcer ville blive brugt mere optimalt.

Organisationsudvikling i kommunen er blevet en større del af PPR's virksomhed, og der er nu ti af PPR-enhederne, som yder denne service. Tilsvarende er der nu otte enheder, som arbejder specifikt med skoleudvikling, og der er endvidere ni enheder, som varetager efteruddannelse af kommunens pædagogiske personale. Fem af PPR-enhederne har arbejdet med KL's pejlemærker for fremtidens PPR, og disse fem har eller er ved at udarbejde ydelseskataloger, hvor der tilbydes målrettede kurser for det pædagogiske personale i kommunen.

I samtlige tolv kommuner arbejder PPR med en konsultativ tilgang, der på nær en enkelt kommune anses som kerneydelsen. Alle enheder har været eller er stadig i gang med efteruddannelse af PPR's personale med henblik på at optimere det konsultative arbejde. Et gennemgående træk er, at der er fokus på, hvordan viden gives videre. Flere PPR-ledere nævner også, at lærerne er blevet en mere sårbar gruppe at arbejde med efter konflikten, de nye arbejdstidsregler og usikkerhed om skolereformens virkning. Det kommer bl.a. til udtryk ved, at lærerne gerne vil have serveret færdige løsninger, hvor løsninger tidligere var baseret på gensidig refleksion. En PPR-leder mener, at PPR i det næste år vil få en væsentlig rolle i at skulle være organisatorisk understøttende frem for det direkte arbejde med børn og familier. Flere ledere nævner også, at skolelederne også er pressede på grund af de store ændringer og kommende forandringer.

Omstillingen af PPR's ydelser har flere steder nødvendiggjort en kulturændring, og PPR's leder er blevet skiftet ud i tre kommuner. Alt i alt er det nu således, at der er en høj grad af konsensus om, hvad PPR's roller er. Ændringen i ydelserne har også betydet, at de enkelte ydelsestyper "går over i hinanden", så det ikke længere er meningsfuldt at udregne procentandele, som det skete i 2013.

### *Lederens uddannelse og oplevelse af tilfredshed med PPR*

#### 2013

To tredjedele af PPR-lederne er læreruddannede og har en videreuddannelse som cand.pæd.psyk. En enkelt er cand.psych., og tre har en anden baggrund. Mens det indtil omkring 1990 var et krav, at en PPR-leder skulle have en læreruddannelse suppleret med en psykologuddannelse, tyder meget på, at trenden går væk fra at have psykologer som ledere af PPR i takt med, at det egentlige psykologarbejde, udredningerne, fylder mindre. Nogle skolechefer udtrykker, at de har lettere ved at sætte dagsordenen for PPR, hvis lederen har en forvaltningsbaggrund og dermed ikke identificerer sig med en enkelt af personalekategorierne. I det store flertal af kommuner er PPR rent normeringsstyret.

Ændringen af lovgivningen om specialundervisning i 2012 har som allerede nævnt betydet meget for PPR's arbejde og har krævet en stor omstilling. PPR-lederne siger i to tredjedele af kommunerne, at brugerne opleves at være tilfredse eller meget tilfredse, mens der er usikkerhed om tilfredsheden i de sidste fire kommuner. Problemet heri synes at være, at skolerne har nogle forventninger om hurtig tilgang til PPR's personale, ved at de hyppigt er på skolerne, og at man gerne vil have en mere didaktisk tilgang i PPR's rådgivning, som det aktuelle personale ikke er i stand til at levere.



## 2014

Der er seks PPR-ledere, der har en uddannelse som cand.pæd.psyk. En er cand.psych. og tre har en anden uddannelsesmæssig baggrund end psykolog. To stillinger var på interviewtidspunktet under besættelse. Der er generelt en bedring i PPR-ledernes oplevelse af brugernes tilfredshed i forhold til 2013. Flere ledere nævner, at synliggørelsen af deres ydelser er blevet mødt med positive tilkendegivelser fra det pædagogiske personale. Det opleves at have en positiv effekt, at PPR-medarbejderne er allokeret til enkelte skoler eller distrikter og dermed er mere synlige og tilgængelige.

## *Visitation*

### 2013

I to kommuner har man etableret en visitationspraksis, hvor skolelederne ikke indgår direkte, hvad der dog ikke betyder, at de slet ikke tages med på råd. I de øvrige kommuner indgår skolelederne enten meget eller særdeles meget. Der er i øvrigt en oplevelse af, at skolelederne inden inklusionsprocessen generelt havde for stor indflydelse på mulighederne for segregering, muligheder, der nu er afløst af, at segregering har en betydelig indflydelse på de fleste skolers økonomi.

PPR-lederne oplever i godt halvdelen af kommunerne, at visitationsprocessen fungerer godt i forhold til tilbudsviften. I to kommuner mener lederne, at processen slet ikke fungerer. I den ene spiller PPR en ret perifer rolle i forhold til at vælge i tilbudsviften, i den anden ønsker en ret ny PPR-leder, at der lægges en ny strategi. I et flertal af kommunerne hænger budgetansvar og visitation sammen. Kun i to kommuner er der ikke nogen sammenhæng, og det er i de samme to kommuner, at lederne mener, processen ikke fungerer. I to tredjedele af kommunerne indgår et samlet hensyn til befordring og fritidstilbud i de faglige hensyn i visitationen, mens det i den sidste tredjedel af kommunerne slet ikke indgår. Der er kun en enkelt kommune, hvor økonomiske hensyn til befordring og fritidstilbud ikke indgår samlet i visitationen. Generelt finder to tredjedele af lederne, at de er tilfredse med visitationsprocessen, fem er endda meget tilfredse. En enkelt er utilfreds, og tre er meget utilfredse. Utilfredshed kommer primært fra relativt nyansatte ledere, der gerne ser en anden struktur, samt kommuner, hvor visitationen er delt mellem to forvaltningsenheder.

Der synes endnu ikke at have været lagt meget væsentligt ændret vægt på revisitationsmønstrer, idet man, som det nævnes i det følgende, først og fremmest arbejder mod at begrænse nyhenvisninger til specialtilbud. En undtagelse er naturligvis de steder, hvor man helt har nedlagt specialklasser.

## 2014

Hvad visitation angår, er det nu sådan, at skolelederne indgår mere direkte i visitationsprocessen, hvad der også er et resultat af, at ansvaret for brugen af ressourcer og arten af indsatser over for elever med særlige behov ligger hos skolelederen. To af PPR-lederne udtrykker en grad af betænkelighed over for dette, da den ene er bekymret for, at de økonomiske incitamenter kan betyde, at de prioriteres højere end elevens tarv, den anden beskriver, at PPR til tider ikke mener, at der er arbejdet tilstrækkeligt omkring eleven, inden denne indstilles til et andet tilbud.

Der er i 2014 et indtryk af, at visitationen fungerer bedre i forhold til tilbudsviften end i 2013. Det opleves, at budgetansvar og visitation hænger godt sammen, hvad der igen er et resultat af, at skolelederne har en nøglefunktion på begge områder. Hvad samlet hensyn til befordring og fritidstilbud har på de faglige og økonomiske hensyn i visitationen, er der ingen ændringer i forhold til 2013. PPR-ledernes generelle tilfredshed med visitationsprocessen er øget væsentligt fra 2013 til 2014. Der er fortsat ikke væsentligt ændret på revisitationsmønsteret. En enkelt leder beskriver dog, at de arbejder på, at skolelederen på den lokale distriktsskole skal deltage i revisitationen, således at der skabes mulighed for, at skolelederen kan vurdere, om et tilstrækkeligt undervisningsforløb kan etableres for den pågældende elev på den lokale almenskole.

## *Ændret henvisningsmønster*

### 2013

PPR-lederne oplyser, at der kun i to kommuner ikke er sket en reduceret henvisning til specialskoler og specialklasser. I tre kommuner er der sket en lille reduktion, i tre andre nogen reduktion, i to megen reduktion og i én særdeles megen reduktion.

Tilbageflytning af elever fra specialtilbud forekommer ifølge PPR-lederne ikke i to kommuner. Fire kommuner har en lille tilbageflytning, tre har nogen tilbageflytning, en har megen tilbageflytning, og to har særdeles megen tilbageflytning.

### 2014

Som det også fremgår af tabellerne, er der sket en markant ændring i henvisningsmønsteret i de fleste kommuner, idet der først og fremmest henvises færre til specialskoler. I nogle kommuner er det besluttet, at man slet ikke henviser til specialskoler mere.

## *Trivsel*

### 2013

Med hensyn til hvorledes forældre til inkluderede elever oplever deres børns trivsel, finder otte PPR-ledere, at der er en nogenlunde trivsel, mens to mener, at den er god. Ingen PPR-ledere udtrykker, at den er særdeles god. En af lederne mener, at trivslen er dårlig, mens en relativt nyansat leder ikke ser sig i stand til at svare på spørgsmålet.

Forældre til de øvrige elever i klasserne oplever ifølge PPR-lederne, at deres børn har en god trivsel i fire kommuner, en nogenlunde trivsel i syv kommuner. Ingen finder, at der er tale om en dårlig trivsel. En af lederne ser sig ikke i stand til at svare på spørgsmålet.

### 2014

Når det drejer sig om forældre til inkluderede elever, finder seks PPR-ledere, at der er en god trivsel, mens tre finder, at den er nogenlunde. To finder den dårlig, og en ser sig ikke i stand til at besvare spørgsmålet. Der er dermed tale om en markant bedring i forhold til 2013.

Forældre til almeneleverne opleves af PPR-lederne at have et lidt dårligere billede af deres børns trivsel end i 2013. Således mener kun to ledere, at den er god, mens otte ledere finder den nogenlunde. En finder den dårlig, mens en ikke er i stand til at svare.

## *Inklusionsindikatorer*

Ud over de kvalitative interview med skolechefer og PPR-chefer og de administrative baggrundsdata fra skoleforvaltningerne er der i forbindelse med undersøgelsen foretaget en dokumentanalyse af materialer fra kommunerne vedrørende inklusionsprocessen. Analysemetoden har, ud over de kvantitative data, været afsøgning af temaer, dvs. forhold, der går igen på tværs af kommuner. Det er lykkedes at identificere seks indikatorer for inklusionsarbejdet i kommunerne. De første fem er procesindikatorer, hvormed menes indikatorer for hvordan og med hvilken kvalitet, man har arbejdet med inklusionsprocessen. Den sidste er en resultatindikator, idet den fortæller, hvordan inklusionsprocenten faktisk er ændret i forhold til KREVI's opgørelse fra 2009/10 (KREVI, 2011).

Det gælder om disse inklusionsindikatorer, at de væsentligst skal betragtes som baseline-niveauer, den næste og den sidste statusrapport kan forholde sig til. I sidste del af rapporten vil de seks faktorer dog blive sammenholdt med udsagn fra skoleledere, skolebestyrelsesformænd og lærere, mens der endnu er et for spinkelt datamateriale fra elever til, at der er mulighed for at foretage analyser i forhold til inklusionsindikatorer.

Sidstnævnte skyldes ikke mindst, at elevoplevelser i meget høj grad hænger sammen med elevernes sociale baggrund, og denne varierer betydeligt fra kommune til kommune.

De seks indikatorer er:

- Startår for inklusionsprocessen
- Grad af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveauet
- Grad af kompetenceudvikling
- Grad af økonomiske incitamenter
- Kvalitet af samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR
- Ændring i inklusionsprocenten fra 2010 til 2013.

Om *startår for inklusionsprocessen* gælder, at der er taget udgangspunkt i, hvornår man rent faktisk er gået i gang. Det er således ikke nok, at der har været debatteret rummelighed eller har været arbejdet med fx LP-modellen, og at man har defineret begrebet inklusion, som det illustreres i Bilag 1, tabel 1. Man skal rent faktisk have startet på kompetenceudvikling, ændring af procedurer omkring inklusion/segregering eller organisationsændring i specialiserede tilbud. Analyse af dette viser, at kommunerne fordeler sig som følger:

**Tabel 23. Årstal for start på inklusionsprocessen**

Årstal for start på inklusionsprocessen	Antal kommuner
2011	7
2012	3
2013	2

Tabellen over *årstal for start af inklusionsprocessen* viser, at flertallet af kommuner er gået i gang året inden, lovændringen trådte i kraft. Det er også et gennemgående træk i disse kommuner, at man har studeret Deloitte-rapporten (2010) og faktisk var i gang med at etablere økonomiske incitamenter for inklusion. Tre kommuner kom i gang i året, hvor loven trådte i kraft, og to kommuner er først kommet rigtigt i gang i 2013. Det er i øvrigt karakteristisk for en del af kommunerne, at inklusionsprocessen har fundet sted parallelt med skolestrukturelle ændringer, herunder nedlæggelse af en række små skoler, og i øvrigt parallelt med, at der har skullet ske generelle besparelser. Der er naturligvis ikke sket en ændring af denne inklusionsindikator efter 2013.

Vurderingen af *graden af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau* hviler på udsagn fra skolechefer og PPR-ledere samt dokumentanalyse. Der er her lagt vægt på, om der er enighed i skoleforvaltningen og i PPR, og i hvilken grad denne enighed er formidlet vi-

dere til skolernes ledelser, lærere, forældre og elever. Skoleledernes, bestyrelsesformændenes og lærernes kvantitative svar indgår ikke i vurderingen, men er udgangspunkt for en selvstændig behandling senere i rapporten.

**Tabel 24. Graden af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau**

Grad af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Høj	8	7
Mellem	1	4
Lav	2	1

### 2013

Det fremgår, at der i hovedparten af kommunerne er tale om en høj grad af fælles værdigrundlag. For de tre kommuner, hvor graden af fælles værdigrundlag vurderes at være mellem eller lav, gælder, at der ikke helt er enighed om inklusionsstrategien mellem skolechef og PPR-leder, eller at man først lige er startet på at føre den ud i livet i slutningen af 2012 eller begyndelsen af 2013. Der er kun 11 kommuner i tabellen for 2013, da en enkelt kommune kun lige var startet, og det derfor ikke var muligt at vurdere graden af fælles værdigrundlag.

### 2014

Der er nu en kommune, der er rykket ned fra høj til mellem, da der er ved at ske en større omorganisering i forvaltningen. Der er en kommune, der er rykket fra lav til mellem, og der ligger nu fire kommuner i denne kategori. Det er dog kendetegnende for kommunerne, at der på såvel forvaltnings- som PPR-niveau arbejdes ihærdigt med at videreudvikle og formidle målsætningerne for inklusionsprocessen. I de syv kommuner med højt fælles værdigrundlag, er implementeringsprocessen i fokus.

For *kompetenceudvikling* gælder, at kommunerne rubriceres på højt niveau, hvis der er taget fat på en markant kompetenceudvikling på alle niveauer – ledelse, specialister og medarbejdere – tidligt i processen. Ved mellemniveau forstås, at man er startet senere i processen, at indsatsen ikke har været markant, eller at kompetenceudviklingen ikke har dækket alle niveauer. Ved lavt niveau forstås, at man først er kommet sent i gang eller endnu ikke for alvor er startet. Rubriceringen er sket på baggrund af interview med skolechef og PPR-leder samt dokumentanalyse.

**Tabel 25. Kompetenceudviklingsniveau**

Kompetenceudviklingsniveau	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Højt	9	9
Mellem	1	3
Lavt	2	0

### 2013

Det gælder, at der i ni af kommunerne har været en markant indsats med kompetenceudvikling på alle niveauer, og at det er sket tidligt i processen. I en enkelt kommune er indsatsen vurderet som 'mellem' og igangsat inde i processen. For to kommuner gælder, at man i den ene er kommet ret sent i gang, og i den anden at man først for alvor er ved at komme i gang.

### 2014

Der fokuseres fortsat markant på kompetenceudvikling i kommunerne. De tre kommuner i mellemkategorien er alle i gang med at styrke og udvikle personalets kompetencer, og PPR har som tidligere nævnt også sat markant ind på området.

*Økonomiske incitamenter* for inklusion er en parameter med en stor variation i type og omfang, og mange kommuner har prøvet sig frem med sådanne incitamenter siden 2007. Incitamenterne for de 12 kommuner i dokumentationsprojektet er på baggrund af interview med skolecheferne placeret i tre mulige kategorier, høj, hvor der er en klar økonomisk konsekvens for skoler af at segregere/integrere elever, mellem, hvor der er en mere beskedne konsekvens ved, at der i betydelig grad kan trækkes på en central pulje eller forsikringsordning, og lav, ved at der ikke er etableret et økonomisk incitamentssystem.

**Tabel 26. Grad af økonomiske incitamenter for inklusion**

Grad af økonomisk incitamentsstruktur	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Høj	9	10
Mellem	0	0
Lav	3	2

### 2013

To tredjedele af kommunerne har, som det allerede er fremgået tidligere i rapporten, etableret forskellige former for ganske markante økonomiske incitamenter. Tre kommuner har ikke etableret et økonomisk incitamentssystem, men en af kommunerne forventer, at det er undervejs.

## 2014

Der er nu ti kommuner, der anvender økonomiske incitamenter, mens to kommuner bevidst afstår fra at gøre det. De to kommuner er i øvrigt stolte af, at det kan lade sig gøre uden.

*Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR har en vis sammenhæng med, om der eksisterer et fælles værdigrundlag, men også andre faktorer spiller ind. Dels samarbejdsrelationen mellem skolechef og PPR-leder, dels den forvaltningsmæssige placering, hvor placering i en anden forvaltning eller på tværs af forvaltninger kan gøre samarbejdet udfordrende.*

**Tabel 27. Graden af kvalitet i samarbejdet på forvaltningsniveau**

Kvalitet af samarbejdet	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Høj	7	8
Mellem	2	3
Lav	3	1

## 2013

I syv kommuner vurderes kvaliteten af samarbejdet at have været høj, i to mellem og i tre lav. I øvrigt vurderes det, at udskiftninger af ledere må formodes at fremme kvaliteten af samarbejdet over de kommende år.

## 2014

Der er sket en forbedring af kvaliteten af samarbejdet på forvaltningsniveauet. Det vurderes, at udskiftningen af ledere, PPR's udarbejdelse af ydelseskataloger og deres aktive deltagelse i kommunens organisations- og kompetenceudvikling alle er faktorer, der har påvirket kvaliteten af samarbejdet i en positiv retning.

*Ændret inklusionsprocent kan siges at være en nøglefaktor i forhold til kommuneaftalen for 2013, hvis ordlyd er: Andelen af elever, der skal inkluderes i den almindelige undervisning, øges. Målet er således, at andelen af elever i almindelig undervisning i 2015 er forøget fra 94,4 pct. til 96,0 pct. af det samlede elevtal i folkeskolen. Ændringen skal naturligvis ses i forhold til, hvor langt man i 2010 lå fra kommuneaftalens mål.*

Den nøjagtige inklusionsprocent fremgår af skoleportrætterne tidligere i denne rapport. Hvis man opdeler i intervaller, opnås følgende fordeling.

**Tabel 28. Ændret inklusionsprocent fra 2009/10 til 2013 og fra 2009/10 til 2014**

Ændret inklusionsprocent	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Mindre end 1 procentpoint	4	3
Fra 1 til 2 procentpoint	4	3
Mere end 2 procentpoint	4	6

### 2013

Som det er nævnt i beskrivelsen af skolerne, er der ikke nogen kommuner, som ikke har øget inklusionsprocenten fra 2009/10 til 2013. I alt placerer fire kommuner sig i kategorien med op til 1 procentpoint, fire kommuner har en øgning på mellem 1 og 2 procentpoint, og fire kommuner har en øgning på mere end 2 procentpoint; den højeste er på hele 4,5 procentpoint. Den gennemsnitlige øgning udgør 1,8 pct.

Den gennemsnitlige inklusionsprocent i de 12 kommuner var i 2009/10 på 93,1 pct. og er i 2013 steget til 94,9 pct., og fem af kommunerne ligger allerede nu over aftalens gennemsnit på 96 pct. for 2015. Procenterne for 2009/10 bygger på KREVI (2011), mens procenterne for 2013 bygger på nærværende undersøgelses første runde.

### 2014

Der er i 2014 sket en yderligere inklusion, således at der nu kun er tre kommuner, der har en ændring på mindre end 1 procentpoint. Der er også nu kun tre kommuner, der har fra 1 til 2 procentpoints ændring, mens halvdelen af kommunerne ligger over 2 procentpoint. Som tidligere nævnt er den gennemsnitlige inklusionsprocent i starten af 2014 95,5 pct., 0,5 procentpoint under målet for 2015.

## **Sammenfatning, skolechefer, PPR og skoleforvaltninger**

De 12 kommuner, der er udvalgt til undersøgelsen, dækker et bredt spektrum af den variation, der findes i de 98 danske kommuner. Der er storbykommuner, forstadskommuner, omegnskommuner og landkommuner. Der er velstillede kommuner og kommuner med et relativt lavt socioøkonomisk niveau. Der er kommuner med en høj grad af satsning på offentlig service, herunder på skoleområdet, og der er kommuner, hvor der findes udfordringer i forhold til at tilbyde fx folkeskolens minimumstimetale. Der er kommuner, hvor man ikke har rørt nævneværdigt ved skolestrukturen, og kommuner, der har gennemført omfattende ændringer.

Mest interessant i nærværende sammenhæng er, at kommunerne i skoleåret 2009/10 havde en forskellig inklusionsgrad forstået som andelen af elever inkluderet i folkeskolens almindelige klasser. Nogle relativt få har haft en høj grad af inklusion, mens andre har ligget i bunden af landsgennemsnittet. De store forskelle taget i betragtning



kan det heller ikke undre, at der er store forskelle i den måde, hvorpå man har grebet inklusionsprocessen an.

Nogle kommuner har været meget tidligt i gang, og det har typisk været med at ændre et individfokuseret fejlfindingssystem til et systemisk syn på de omstændigheder, der gør, at elever kommer i vanskeligheder i skolen. Især den såkaldte LP-model er slået stærkt igennem. En del kommuner har også arbejdet systematisk med den rummelighedstækning, som allerede slog igennem omkring 2000. Selve arbejdet med at starte en inklusionsproces strækker sig fra 2011 for de tidligste kommuner, et år før lovændringen i august 2012, over 2012, hvor Regeringen og KL indgik aftale om kommunernes økonomi for 2013, og til 2013, hvor de sidste kommuner kom i gang for alvor.

I forhold til de kommuner, der er kommet sent i gang, berettede nogle skolechefer i 2013, at der i nogle kommuner, især landkommuner med mange små skoler, havde været en eksklusionskultur støttet af ønsket om specialiserede tilbud til elever med faglige og sociale vanskeligheder – og manglende overblik over økonomien. Eksklusion blev belønnet. Lærerne og deres klasser og skolelederne slap af med udfordrende elever, og tendensen blev støttet af en fejlfindingskultur på PPR samt retskrav på den specialpædagogiske bistand. Det var karakteristisk, at ingen protesterede over den øgede segregering, og det var først efter undersøgelsen af folkeskolens specialundervisning (Deloitte-rapporten), at man fik øje på udgiftsniveauet.

I 2014 arbejder kommunerne fortsat med inklusion, men er forskellige steder i omstillingen. Målsætningerne er etableret i alle kommuner, og mens de kommuner, der startede tidligt, er i gang med implementeringen, er de senest startende kommuner i færd med at færdiggøre arbejdet med strategierne. Det er tydeligt, at det at arbejde med inklusion er en udviklingsproces, og alle kommuner bærer præg af, at inklusion er gået fra et overordnet ideal til at være en del af praksis, og PPR er i meget høj grad kommet i spil med konsultativ virksomhed og tilbud om kompetenceudvikling til det pædagogiske personale og organisationsudvikling i kommunen.

De kommuner, der har været tidligst i gang, har også iværksat forudgående kompetenceudviklingsprogrammer for medarbejderne, før inklusionen er sat i gang rent organisatorisk. I de kommuner, der er gået i gang senere, er kompetenceudvikling og organisatoriske ændringer nærmest gået hånd i hånd. Der er ingen kommuner, der ikke har søgt at give personalet kompetenceløft, og der har været afsat betydelige økonomiske ressourcer hertil. I 2013 er der i gennemsnit budgetteret med 381 kr. pr elev, mens der i 2014 er afsat 481 kr. pr. elev. Desuden er der i flere kommuner afsat ressourcer fra PPR og videnscentre til kompetenceudvikling, uden at disse beløb indgår i det egentlige budget for kompetenceudvikling i inklusion. Det almindelige billede er, at man har haft et relativt kortvarigt forløb for samtlige medarbejdere og derudover har uddannet et

korps af vejledere, der går under mange betegnelser. De kommuner, der har været tidligst i gang, er kendetegnet ved at have et højt generelt ressourceforbrug og/eller en dynamisk ledelse, hvor PPR spillede en særlig rolle som facilitator, og som nævnt er PPR en aktiv medspiller eller forsøger på at blive det i alle kommuner. De kommuner, som er kommet relativt sent i gang, er generelt kendetegnet ved at være blandt kommunerne med de største økonomiske udfordringer. Her ses meget drastiske ændringer af skolestruktur med nedlæggelse og sammenlægning af skoler og i et enkelt tilfælde total nedlæggelse af samtlige specialklassetilbud, hvad der har skabt en betydelig modstand.

Selv hvor inklusionsprocessen har været omfattende, er den dog fulgt af, at man har ladet ressourcer følge med over i den almene undervisning, og at man har sørget for en eller anden opkvalificering af personalet. Nogle steder har man ligefrem relativt set – i forhold til de øvrige budgetter i kommunen – tilført ressourcer til inklusionsprocessen. Det er i det hele taget et generelt billede, at økonomiske incitamenter sammen med lovændringens nydefinering af specialundervisning spiller en meget stor rolle for, at inklusionsprocessen er kommet så vidt, som det faktisk er tilfældet, fra 93,1 pct. i 2010 til 94,9 pct. i 2013 og 95,5 pct. i 2014. Det er dermed lykkedes at vende den tendens til stigende eksklusion, der har været til stede fra midt i 1990'erne, og som for alvor tog fart fra 00'erne med en yderligere stærk vækst efter strukturreformen i 2007.

Den mekanisme, hvormed man lader ressourcerne følge over i almenundervisningen, giver imidlertid let anledning til uigennemskuelighed for personalet på den enkelte skole. Ressourcetildelingen sker med udgangspunkt i skolens elevtal og i de fleste tilfælde en ekstra pulje, som afspejler skoledistriktets socialøkonomiske baggrund, og den fordeles med midler til specialundervisning (på mere end 9 timer pr. uge) på skolen, til betaling for elever i specialklasser uden for skolen og i specialsoler, til supplerende undervisning og anden faglig støtte (til enkeltelever) og inklusionsfremmende foranstaltninger), men herefter overlades det til skolelederne at kanalisere midlerne ud. Det er en krævende opgave at fordele disse ressourcer, og det kan let føre til, at nogen bliver forbigået, og enkelte PPR-ledere føler, at der let tages mere hensyn til økonomi end til faglige behov.

Hvad økonomi angår, skal det tages i betragtning, at flere kommuner gennem de senere år som følge af den økonomiske krise har været gennem generelle besparelser. Tre af de tolv kommuner havde et højere budget pr. elev i 2013 end i 2012, og ni kommuner havde et mindre budget. For 2014 gælder, at fem kommuner har et større budget end i 2013, en kommune har samme budget, mens seks kommuner har et mindre budget. Når der ses på den del af budgettet, der går til elever med særlige behov, herunder både specialundervisning, supplerende undervisning og anden faglig støtte samt inklusions-

fremmende initiativer, er der dog tale om en øgning af budgettet fra 2013 til 2014 på 1,1 procentpoint.

I forbindelse med de nye arbejdstidsregler for lærere fra august 2014 satses helt gennemgående på, at man vil have tilstedeværelse, fuld eller delvis, og hensigten med dette er først og fremmest at øge mulighederne for et tæt teamsamarbejde, herunder sikre et godt samarbejde mellem lærere og pædagoger.

Hvis man i 2013 ikke decideret havde nedlagt specialtilbud, havde man næsten alle steder søgt at ændre segregeringstraditioner ved at undgå henvisning af de yngste elever til specialtilbud og i nogle tilfælde også søgt at hjemtage elever ved at lade ressourcer tilgå den almindelige klasse. Samme tendens ses også i 2014. I 2014 er der ikke ændret på antallet af specialskoler, men der er sket en reduktion i antallet af specialklasser på 15 pct. Ni af kommunerne har reduceret antallet af specialklasseelever fra 2013 til 2014.

Fællesskab om og ejerskab til inklusion var allerede i 2013 – eller tidligere – søgt sikret på mange forskellige måder, og i de fleste kommuner var der ydet en stor indsats for at få skoleledere, skolebestyrelser, lærere og forældre med. Det var dog også klart, at jo længere væk man kom fra forvaltningerne, des sværere var det, og nogle lærere og forældre har været svære at få med på idéen, og der var også en del eksempler på forældreklager. Langt de fleste kommuner havde også produceret informationsmateriale, der oplyser om idéerne og fordelene ved inklusion. I 2014 har flere kommuner afholdt informationsmøder for alle forældre, og man har søgt en mere aktiv profilering af kommunens inklusionsstrategier i skriftlige materialer og på hjemmesider. Der har i 2014 været en del tilfælde, hvor inklusion har fået en dårlig omtale i medier, dels på baggrund af indslag i TV, dels i de trykte medier på baggrund af opinionsmålinger, hvor såvel lærere som forældre udtrykker bekymring for inklusion, og i nogle tilfælde er lærerkredse og forældre gået sammen i en alliance mod inklusion. Det er et gennemgående indtryk hos skolechefer og PPR-ledere, at denne modstand først og fremmest har baggrund i konflikten om lærernes arbejdstid i foråret 2013, men at usikkerheden om skolereformen også spiller ind.

Der har været bekymringer over, om forældre til almenelever ville protestere og eventuelt sætte deres børn i frie skoler, en risiko, der ikke kan undervurderes i de kommuner, der netop har en høj procentandel i frie skoler. Der var i 2013 ikke væsentlige tegn på, at dette var tilfældet. I 2014 er der en lille variation i elevtallet i folkeskoler og frie skoler, men det er mest udslag af, at der er etableret en eller nedlagt en fri skole. I 2014 er der 85 færre elever i frie skoler, end der var i 2013, mens der samtidig er et fald på 704 elever i folkeskolerne. Der er dermed fortsat ikke tale om nogen "flugt" til frie skoler som følge af inklusionen.

PPR spiller en væsentlig rolle i inklusionsbestrebelse, og flere skolechefer og PPR-ledere udtrykte i 2013, at der syntes at være et klart behov for anderledes kompetencer i bemanningen end de traditionelt psykologiske. Man efterspurgte på skolerne personer, der havde en didaktisk vinkel i deres rådgivning. De mest yderligtgående eksempler var fra nogle store skoler, der hellere vil købe deres services selv end betale for dem gennem PPR – PPR koster i gennemsnit ca. 2.000 kr. årligt pr. elev. Det så ud til, at en del psykologer stadig havde deres professionsideal i fejlfinding og udredninger. PPR har generelt fra 2013 til 2014 gennemgået en stor udvikling, hvor kommuner er blevet inspireret af KL's pejlemærker for fremtidens PPR og har udviklet ydelseskataloger målrettet brugerne af PPR.

En anden udfordring i 2013 vedrørte PPR's forvaltningsmæssige placering, hvor en fundering i andet end skoleforvaltningen syntes at give vanskeligheder, fordi der er et forskelligt syn på, hvad den optimale opgaveløsning er, ligesom det kan udfordre samarbejdet mellem skolechef og PPR. I 2014 ses imidlertid en klar tendens til, at kommunerne arbejder på at udbygge det tværfaglige samarbejde på tværs af forvaltninger.

Visitationsprocesserne har fået mindre betydning ved overgang til, at skoler i høj grad selv skal finansiere specialtilbud, og det gav i 2013 af og til anledning til, at PPR følte sig marginaliseret i processen. I 2014 er det fælles for flere af PPR-enhederne, at de arbejder på at etablere en helt fast struktur for, hvornår en elev kan indstilles til visitation. Dette sker for at sikre, at der arbejdes tilstrækkeligt med eleven i almenmiljøet.

I 2013 gjaldt det, at PPR's placering som en central eller decentral enhed tæt på rummede både fordele og ulemper. En placering tæt på skolerne øgede skolernes følelse af nærvær, men til gengæld blev PPR's faglige miljø udtyndet, mens en meget tæt placering kunne bevirke, at det armslængdeprincip, der er vigtigt i rådgivning, ikke var til stede. I 2014 er der i alle tilfælde sket en decentralisering enten til skoler eller til distrikter. Hvor sidstnævnte er sket, er også socialrådgivere og andet personale med støttefunktioner blevet flyttet ud. Der er fortsat ikke tale om, at PPR er blevet efterspørgselsstyret.

Der er i forbindelse med undersøgelsens start i 2013 defineret seks inklusionsindikatorer: Startår for inklusionsprocessen. Grad af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveauet. Grad af kompetenceudvikling. Grad af økonomiske incitamenter. Kvalitet af samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR. Ændring i inklusionsprocenten fra 2010 til 2013. Det gjaldt om disse, at de først og fremmest skulle tjene som baseline for de næste to undersøgelsesrunder. De fem indikatorer blev anvendt i forbindelse med analyse af data fra skolebestyrelsesformænd, skoleledere og lærere i 2013-rapporten.

I 2014 anvendes de samme inklusionsindikatorer, dog går inklusionsprocenten nu fra 2010 til 2014. Der kan naturligvis ikke være ændringer i forhold til startår for inklusi-

onsprocessen. De fem indikatorer anvendes i forbindelse med analyse af data fra skolebestyrelsesformænd, skoleledere og lærere i den følgende del af 2014-rapporten.

## Del 2. Data fra skoleledere, skolebestyrelsesformænd, lærere, elever og forældre

### Kvantitative resultater fra spørgeskemaundersøgelser og DCUM's trivselsmåling blandt elever

*Af Siddhartha Baviskar, Mikkel Lynggaard og Mette Lausten*

I denne rapport har vi indtil videre belyst omstillingsprocessen til øget inklusion i folkeskolen pr. marts 2014 ud fra et *kommunalt* perspektiv. Dette har vi gjort ved (1) at give et bredt portræt af omstillingsprocessen til øget inklusion i de 12 kommuner i undersøgelsen og (2) at foretage kvantitative analyser fra interviews med skolechefer og PPR-ledere i de pågældende kommuner. I forlængelse af dette kommunale perspektiv er formålet med denne anden del af rapporten at undersøge omstillingsprocessen til øget inklusion pr. marts 2014 ud fra henholdsvis *skoleledernes, lærernes, bestyrelsesformændenes, elevernes og forældrenes* perspektiv. Afsnittet er struktureret efter følgende fem fokuspunkter for arbejdet med øget inklusion i folkeskolen:

1. Inklusionsfremmende styringsmodeller
2. Kompetencer
3. Opbakning til inklusion
4. Fastholdelse af elevernes trivsel
5. Supplerende undervisning.

For hvert af de fem fokuspunkter vil vi i det følgende præsentere de væsentligste resultater fra spørgeskemaundersøgelserne blandt skolelederne, lærerne og bestyrelsesformændene på skolerne i de 12 kommuner. Hvad angår det fjerde fokuspunkt – fastholdelse af elevernes trivsel – inddrager vi desuden både resultaterne fra (1) trivselsmålingen blandt eleverne i 2. og 8. klasse og (2) undersøgelsen af forældrenes opfattelse af deres børns trivsel i skolen.

Under hvert fokuspunkt foretager vi to typer af statistiske analyser. For det første analyserer vi de relevante spørgeskemasvar *over tid*, idet vi sammenholder besvarelsener fra denne anden indsamlingsrunde fra foråret 2014 med resultaterne fra første indsamlingsrunde gennemført i foråret 2013. I denne forbindelse undersøger vi, om der er statistisk sikker forskel på respondenternes gennemsnitlige spørgeskemasvar mellem første og anden dataindsamlingsrunde. Desuden er resultaterne fra begge indsamlingerpræsenteret i tabelmaterialet i bilag 2. Formålet med at holde resultaterne fra nærværende indsamlingsrunde op imod resultaterne fra baseline-målingen i 2013 er, at vi ikke "blot" ønsker at give et aktuelt tværsnitsbillede af omstillingsprocessen til øget inklusion anno 2014, men også ønsker at undersøge, i hvilket omfang der kan identificeres nogle statistisk sikre udviklingslinjer i omstillingsprocessen.

For det andet analyserer vi sammenhængen mellem spørgeskemasvarene inden for ovenstående fem fokuspunkter og de syv *inklusionsindikatorer*, som blev opstillet ved projektets begyndelse i 2013. De syv inklusionsindikatorer er:

1. Start-år for inklusionsprocessen
2. Grad af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveauet
3. Grad af kompetenceudvikling
4. Grad af økonomiske incitament
5. Kvalitet af samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR
6. Ændring i inklusionsprocenten fra 2010 til 2013
7. Kommunernes socioøkonomiske indeks i 2013.

Resultaterne for de første seks inklusionsindikatorer ved denne anden indsamlingsrunde er beskrevet i rapportens del 1, mens resultaterne med hensyn til kommunernes socioøkonomiske forhold i 2013 fremgår af bilagsmaterialet.

For begge typer af statistiske analyser er det værd at bemærke, at vi som følge af det relativt lave antal besvarelsener i hver gruppe finder relativt få statistisk sikre resultater. Dette forhold er særligt udtalt for analyser vedrørende skolelederne ( $n = 45$ ) og bestyrelsesformændene ( $n = 59$ ), idet vi – i forhold til lærerne ( $n = 444$ ) – har væsentligt færre besvarelsener for disse to respondentgrupper. Derfor er det vigtigt at være opmærksom på, at vi med analyserne snarere beskriver *tendenser* til forskelle end egentlige statistisk sikre forskelle. I denne forbindelse bør det desuden understreges, at det ikke er muligt at drage kausale fortolkninger på baggrund af analyseresultaterne. Årsagen hertil er bl.a., at der altid er risiko for, at de fundne sammenhænge/tendenser i virkeligheden skyldes faktorer, som det ikke har været muligt at kontrollere for.

## Datamaterialet

Analyserne i denne anden del af rapporten bygger på data fra tre forskellige spørgeskemaundersøgelser til henholdsvis skoleledere, skolebestyrelsesformænd og lærere i de 12 kommuner. Spørgeskemaerne er alle web-baserede og med lukkede svarkategorier, således at sammenligninger mellem kommuner og inklusionsindikatorer er mulige. Spørgeskemaerne er desuden bygget op omkring de fem fokuspunkter, som denne anden del af rapporten er struktureret efter.

Spørgeskemaerne blev udsendt som en del af en toleddet procedure. Gennem Institutionsregisteret på Undervisningsministeriets hjemmeside har vi registreret i alt 138 folkeskoler i de 12 kommuner i skoleåret 2013/14. Først sendte vi en mail til skolelederne på samtlige 138 folkeskoler, hvori vi bad dem oplyse mailadresserne på skolebestyrelsesformanden og alle de lærere, som underviser på 2. og 8. klassetrin. Herefter udsendte vi det web-baserede spørgeskema til skolelederne og til de bestyrelsesformænd og lærere, som vi havde fået oplyst mailadresserne på. Når vi fraregner de mailadresser, der er oplyst forkert (fx pga. tastefejl eller fordi adressen er nedlagt), udsendte vi spørgeskemaerne til i alt 128 skoleledere, 90 bestyrelsesformænd og 1.320 lærere i 2. og 8. klasse, jf. tabellen nedenfor. Efter tre elektroniske rykkere opnåede vi besvarelser fra i alt 68 skoleledere, 60 bestyrelsesformænd og 486 lærere, hvilket resulterede i en svarprocent på 53 blandt skolelederne, 67 blandt bestyrelsesformændene og 37 blandt lærerne.

**Tablet over antal udsendte spørgeskemaer, antal besvarelser og svarprocenten for henholdsvis skoleledere, skolebestyrelsesformænd og lærere.**

	Antal udsendte spørgeskemaer	Antal besvarelser	Svarprocent
Skoleledere	128	68	53 pct.
Skolebestyrelsesformænd	90	60	67 pct.
Lærere	1.320	486	37 pct.

I takt med omstillingen til øget inklusion har regeringen og kommunerne fastsat en målsætning om, at elevernes trivsel skal fastholdes. Som et led i undersøgelsen af denne målsætning har vi – foruden de tre spørgeskemaundersøgelser til lærere, ledere og bestyrelsesformænd – foretaget en måling af elevernes trivsel i 2. og 8. klasserne på skolerne i de 12 udvalgte kommuner. Målingen er gennemført ved hjælp af det såkaldte "Termometer", som er udviklet og drevet af Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM). Konkret foretages målingen ved, at eleverne besvarer et elektronisk spørgeskema, som er



målrettet eleverne i henholdsvis indskolingen, på mellemtrinnet og i udskolingen. Heri spørges der bl.a. ind til elevernes trivsel, sundhed og de fysiske rammer på skolen. I praksis har vi gennemført dataindsamlingen ved at henvende os pr. mail til de klasselærere i 2. og 8. klasserne, som skolerne i de 12 kommuner havde givet os kontaktoplysninger på. Heri bad vi klasselæreren eller en kollega i klassen (via en nøje vejledning) om at foretage trivselsmålingen ved hjælp af DCUM's termometer. Det er således DCUM, der via termometeret har indsamlet og efterfølgende tilsendt os data om elevernes trivsel. Som følge af den relativt korte svartid (klasselærerne havde ca. fire uger til at gennemføre trivselsmålingen, hvoraf eleverne havde vinterferie i én af ugerne) og beslutningen om ikke at rykke klasselærerne for trivselsmålingen, er svarprocenten relativt lav. Vi kender ikke det eksakte antal elever i 2. og 8. klasse i indeværende skoleår, men baseret på antal elever i skoleåret 2011/2012 har vi estimerede besvarelser fra 25 pct. af alle 2. klasse-elever og 29 pct. af alle 8. klasse-elever i de 12 kommuner.

Endelig har vi, som et supplement til trivselsmålingen blandt eleverne, spurgt forældrene til eleverne i 2. og 8. klasse, hvordan de *opfatter* deres børns trivsel i skolen. Parallelt til elevundersøgelsen blev dataindsamlingen gennemført ved, at vi – via den samme henvendelse pr. mail og via en nøje vejledning – bad klasselærerne i 2. og 8. klasse om at kontakte forældrene til i eleverne i den pågældende klasse via skolens Forældreintra og herigennem videresende et link til spørgeskemaet til forældrene. Denne fremgangsmåde resulterede desværre i en meget lav svarprocent, idet blot 594 og 201 forældre i henholdsvis 2013 og 2014 besvarede spørgeskemaet. I hvilket omfang dette skyldes, at klasselærerne ikke har gjort forældrene opmærksomme på undersøgelsen, eller at forældrene har valgt ikke at besvare spørgsmålene, vides ikke. I forbindelse med den sidste dataindsamling i slutningen af 2014 og starten af 2015 vil vi intensivere informationsindsatsen til skolerne for at søge at opnå en højere svarprocent.

Af hensyn til fortroligheden er alle analyseresultaterne opgjort som et samlet gennemsnit for de 12 kommuner.

## **Analyseresultater for de fem fokuspunkter:**

### **Fokuspunkt 1: Inklusionsfremmende styringsmodeller (se tabel B2.1- B2.29)**

Inden for inklusionsfremmende styringsmodeller har vi overordnet set spurgt ind til tre forskellige forhold, nemlig (1) incitamenterne til øget inklusion på skolerne, (2) samarbejdet mellem skolerne og PPR og (3) skoleledernes rolle i visitationsprocessen.

### *Incitamenter til øget inklusion*

Hvad angår det første forhold – incitamenter til øget inklusion – angiver fire ud af fem skoleledere (80 pct.), at der eksisterer økonomiske incitamenter til inklusion af elever på skolen. I modsætning hertil var det blot 62 pct. af skolelederne, som i første indsamlingsrunde i 2013 svarede, at der eksisterede sådanne økonomiske incitamenter på skolen. Selvom der altså kan identificeres en betydelig stigning over tid med hensyn til dette spørgsmål, er stigningen imidlertid ikke statistisk signifikant. Som tidligere beskrevet er det dog vigtigt at være opmærksom på, at vi – trods den høje svarprocent blandt skolelederne i de 12 kommuner – opererer med et lavt antal observationer i analysen, hvilket gør det svært at finde statistisk signifikante forskelle mellem de to runder.<sup>2</sup> Andelen af skoleledere (80 pct.), som vurderer, at der findes et økonomisk incitament til inklusion på skolerne, stemmer desuden overens med analyserne på kommuneniveau. Således oplyste 10 ud af 12 skolechefer (dvs. 83 pct.), at der i kommunerne er etableret økonomiske incitamenter til at inkludere flere elever i den almindelige undervisning, jf. rapportens del 1.

Foruden spørgsmålet om *økonomiske* incitamenter til inklusion har vi også spurgt skolelederne om, i hvilket omfang de enkelte lærere på skolen har et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i den almindelige klasseundervisning. Her vurderer blot 13 pct. af skolelederne, at lærerne ”i meget høj grad” eller ”i høj grad” har et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i klassen. Således angiver de resterende knap 90 pct. af skolelederne, at lærerne kun ”i nogen grad”, ”i mindre grad” eller ”slet ikke” har et incitament til at inkludere eleverne. Som det fremgår af tabel B2.2 i bilagsmaterialet, har skoleledernes vurdering af lærernes incitament til inklusion stort set ikke ændret sig siden 1. runde.

I modsætning hertil viser analyserne af lærernes egen vurdering af deres incitament til inklusion, at incitamentet med statistisk sikkerhed er steget fra 1. til 2. indsamlingsrunde. Således svarer mere end hver fjerde lærer (27 pct.) i 2. runde, at de ”i meget høj grad” eller ”i høj grad” har et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i klassen, mens det blot var 16 pct. af lærerne, som angav dette i 1. runde. I forhold til første indsamlingsrunde tegner der sig hermed en tendens til, at lærerne i højere grad end skolelederne vurderer, at lærerne har et incitament til at inkludere flere elever i almenundervisningen. På trods af denne tendens vurderer hovedparten af lærerne (66 pct.) dog stadig, at de kun ”i nogen grad”, ”i mindre grad” eller ”slet ikke” har et incitament til at inkludere elever med særlige behov i klassen.

---

<sup>2</sup> Det samme gør sig gældende for analyserne vedrørende skolebestyrelsesformændene.

### *Samarbejde mellem skoler og PPR*

Ud over incitamenterne til inklusion, herunder de økonomiske incitament, har vi også spurgt skolelederne og lærerne om, hvordan de vurderer deres samarbejde med PPR. Parallelt til 1. runde angiver mere end 85 pct. af skolelederne, at ledelsen på skolen holder faste møder med PPR. Desuden mener skolelederne helt generelt, at samarbejdet med PPR fungerer godt. Det positive samarbejde gør sig både gældende med hensyn til (A) rådgivning og vejledning, (B) udredning af elever og (C) supervision. I forhold til 1. runde viser analyserne desuden, at skolelederne med statistisk sikkerhed har svaret, at samarbejdet i dag fungerer endnu bedre med hensyn til (A) rådgivning og vejledning og (B) udredning af elever.

I modsætning til skolelederne er lærernes vurdering af samarbejdet med PPR generelt mere negativt, og med statistisk sikkerhed er vurderingen af kvaliteten af samarbejdet faldende med hensyn til (C) supervision, hvor blot 13 pct. af lærerne i dag mener, at samarbejdet fungerer "meget godt" eller "godt". Ligesom i 1. runde svarer lidt over halvdelen af lærerne (ca. 55 pct.), at samarbejdet vedrørende (A) rådgivning og vejledning og (B) udredning af elever fungerer "godt" eller "hverken godt eller dårligt".

### *Skoleledernes rolle i visitationsprocessen*

For det tredje har vi undersøgt, i hvilket omfang skolelederne er involveret i visitationsprocessen, når der skal træffes afgørelse om placering af en elev fra skolelederens egen skole. I lighed med første runde rapporterer knap 60 pct. af skolelederne, at de enten "i meget høj grad" eller "i høj grad" er involveret i visitationsprocessen. Der er imidlertid også 11 pct. af skolelederne, som svarer, at de "slet ikke" er involveret i visitationsprocessen. Selvom der generelt tegner sig et billede af, at skolelederne i høj grad deltager i visitationsprocessen, er der således også ganske mange skoleledere, som "slet ikke" eller blot "i mindre grad" eller "i nogen grad" er involveret i denne proces.

## **Sammenhængen mellem inklusionsfremmende styringsmodeller og de syv inklusionsindikatorer**

### *Skoleledere*

Vi har analyseret sammenhængen mellem skoleledernes svar på spørgsmålene om inklusionsfremmende styringsmodeller og de syv inklusionsindikatorer (se Bilag 2 for en udtømmende oversigt over analyseresultaterne). Blandt resultaterne kan fremhæves, at vi finder en statistisk sikker sammenhæng mellem startåret for inklusionsprocessen i

kommunen og skoleledernes vurdering af de økonomiske incitamenter til inklusion på skolen. Her finder vi en tendens til, at en større andel af skolelederne mener, at et sådant økonomisk incitament eksisterer, jo tidligere kommunen er startet på inklusionsprocessen.

Herudover finder vi en tendens til en negativ sammenhæng mellem graden af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau og andelen af skoleledere, som mener at have et økonomisk incitament til inklusion på skolen, dvs., at graden af fælles værdigrundlag er lavere, jo større en andel af skolelederne, som mener, at der eksisterer et økonomisk incitament på skolen. Desuden finder vi en tendens til, at skolelederne er mere involveret i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev, når der på forvaltningsniveau er en lav grad af fælles værdigrundlag. Dette kunne tyde på en mere direkte arbejdsgang mellem PPR og skolelederen, hvis samarbejdet ikke fungerer på højere niveau.

### *Lærere*

I forlængelse af analyserne af sammenhængen mellem skoleledernes svar på spørgsmålene om inklusionsfremmende styringsmodeller og de syv inklusionsindikatorer har vi også undersøgt sammenhængen mellem lærernes svar og de syv inklusionsindikatorer. Analyseresultaterne viser, at lærerne har et større incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i de klasser, de underviser i, når graden af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau er høj.

Hvad angår lærernes vurdering af deres samarbejde med PPR om udredning af elever, finder vi en række interessante forskelle på tværs af inklusionsindikatorerne. Nærmere bestemt viser analyserne en tendens til, at samarbejdet om udredning af elever fungerer bedre, når (1) inklusionsprocessen i kommunen er startet i 2013 fremfor 2011, (2) graden af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau er højt frem for lavt, (3) graden af kompetenceudvikling i kommunen er høj, (4) graden af økonomiske incitamenter i kommunen er høj, samt (5) når ændringen i inklusionsprocenten fra 2010 til 2013 har været lav frem for høj. På den ene side tyder analyserne således på, at de fleste inklusionsindikatorer har betydning for, hvor godt lærerne vurderer samarbejdet med PPR ift. udredning af elever, mens indikatorerne på den anden side generelt ikke synes at have nogen sammenhæng med, hvordan lærerne vurderer samarbejdet med PPR i forhold til rådgivning og vejledning samt supervision.

## **Fokuspunkt 2: Kompetenceudvikling (se tabel B2.30 - B2.91)**

I dette afsnit undersøger vi, hvordan skolerne arbejder med kompetenceudvikling i forbindelse med omstillingen til øget inklusion. Først undersøger vi de *aktiviteter*, som skolerne har haft i forbindelse med arbejdet med inklusion. Herefter undersøger vi de *ressourcer*, som er tilgængelige for skolens lærere og pædagoger i forhold til arbejdet med inklusion.

### *Aktiviteter*

Med hensyn til *aktiviteter* på skolen i forbindelse med inklusion angiver knap to ud af tre skoleledere (61 pct.), at der i dette skoleår er afholdt en pædagogisk dag om inklusion. Herudover rapporterer hele 90 pct. af skolelederne, at de i indeværende skoleår har haft en eller flere lærere på relevante kurser i forhold til inklusion. Andelen er med statistisk sikkerhed større end i sidste skoleår, hvor 78 pct. af skolelederne angav, at de havde haft lærere på relevante kurser i forhold til inklusion. Resultatet tyder således på, at skolelederne i dette skoleår – i endnu højere grad end i sidste skoleår – forsøger at ruste deres lærere til at håndtere arbejdet og udfordringerne i forbindelse med inklusion. Desuden rapporterer mere end fire ud af fem skoleledere (82 pct.), at der på skolen er taget initiativer i forhold til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer eller modeller. Endelig fremgår det af besvarelserne, at blot lidt under en fjerdedel af skolelederne (23 pct.) har gennemført andre aktiviteter end de tre ovennævnte (afholdelse af pædagogisk dag, relevante kurser og arbejdet med pædagogiske værktøjer). Hermed kan det konkluderes, at langt de fleste skoleledere på den ene side har afholdt alle tre undersøgte typer af aktiviteter, mens der på den anden side ikke er mange skoleledere, der har afholdt andre aktiviteter i forbindelse med arbejdet med inklusion.

Ud over de aktiviteter, som skolelederne angiver, at skolen har gennemført i forbindelse med omstillingen til øget inklusion, har vi også spurgt lærerne i 2. og 8. klasse om hvilke konkrete aktiviteter, som de i dette skoleår har deltaget i vedrørende arbejdet med inklusion. Lærernes besvarelser i denne 2. runde ligner generelt besvarelserne på spørgsmålene i 1. runde. Således er det kun omkring en tredjedel af lærerne, der angiver, at de har deltaget i en pædagogisk dag om inklusion, bestemte diagnoser eller undervisningsbehov. Tilsvarende har blot 27 pct. og 30 pct. af lærerne deltaget i kurser om henholdsvis inklusion og kurser om bestemte pædagogiske modeller. Generelt synes den relativt lave andel af lærere, som har deltaget i pædagogiske dage og kurser om inklusion eller bestemte pædagogiske modeller ikke at være i overensstemmelse med den relativt høje andel af skoleledere, som angiver, at de pågældende aktiviteter er afholdt. En mulig forklaring på denne diskrepans imellem skoleledernes og lærernes besvarelser kan

dog være, at skolelederne og lærerne har forskellige opfattelser af, hvorvidt den pædagogiske dag har omhandlet inklusion eller ej.

Selvom lærernes besvarelser i denne 2. runde generelt ligner besvarelsene på spørgsmålet i 1. runde, viser analyserne imidlertid, at der med statistisk sikkerhed er flere lærere i 2. runde – nemlig 31 pct. – som har svaret, at de slet ikke har deltaget i nogen af de pågældende aktiviteter i dette skoleår.

Ud over at spørge ind til de konkrete aktiviteter vedrørende inklusion har vi desuden spurgt lærerne, i hvilken grad de er blevet tilbudt *kompetenceudvikling* i forhold til arbejdet med inklusion. Parallelt til resultaterne i 1. runde svarer lidt over en tredjedel af lærerne (34 pct.), at de "slet ikke" er blevet tilbudt kompetenceudvikling. Derudover angiver over halvdelen af lærerne (56 pct.), at de kun "i nogen grad" eller "i mindre grad" er blevet tilbudt kompetenceudvikling, mens det kun er 9 pct. af lærerne, som mener, at de er blevet tilbudt kompetenceudvikling "i høj grad" eller "i meget høj grad".

Ligesom med spørgsmålene omkring lærernes deltagelse i aktiviteter i forbindelse med inklusion synes resultaterne med hensyn til spørgsmålet omkring lærernes kompetenceudvikling heller ikke at være i fuld overensstemmelse med skoleledernes angivelse af afholdte aktiviteter i forbindelse med inklusion. En mulig forklaring på den lave andel af lærere, som er blevet tilbudt kompetenceudvikling i forhold til arbejdet med inklusion, kan dog være, at lærerne allerede besidder de nødvendige kompetencer til at håndtere arbejdet med inklusion. Her tyder andre resultater fra undersøgelsen imidlertid på, at dette ikke er tilfældet. Således er der stort set ingen lærere, som angiver, at de ikke oplever udfordringer med inklusion i deres hverdag. Derudover svarer over halvdelen af lærerne (54 pct.), at de "slet ikke" eller kun "i mindre grad" føler sig fagligt rustet til at håndtere de udfordringer, der er forbundet med inklusion. Samtidig er det blot 10 pct. af lærerne, som mener, at de "i høj grad" eller "i meget høj grad" føler sig rustede til at håndtere udfordringerne med inklusion. Resultaterne med hensyn til dette spørgsmål er desuden stort set identisk med resultaterne i 1. runde. I forhold til sidste år føler lærerne sig således stadig lige så dårligt rustede til at håndtere arbejdet og udfordringerne med inklusion.

### *Ressourcer*

Mens formålet med det foregående afsnit har været at belyse de *aktiviteter*, som skolerne i skoleåret 2013/14 har gennemført i forbindelse med arbejdet med inklusion, fokuserer vi i dette afsnit på de *ressourcer*, som er tilgængelige for skolens lærere og pædagoger i forhold til arbejdet med inklusion. Til at belyse dette spørgsmål har vi bedt skolelederne om at angive, hvorvidt en række ressourcer er tilgængelige for skolens lærere og pædagoger. Her svarer skolelederne på langt de fleste skoler, at der er en række ressourcer

tilgængelige. Det gælder bl.a. muligheden for rådgivning fra PPR, samarbejde med medarbejdere fra skolens specialcenter/ressourcecenter samt bistand fra en AKT-vejleder på skolen. Der er imidlertid også enkelte ressourcer, såsom tilknytningen af en lærerassistent og mulighed for rådgivning fra et andet videnscenter, som i et mere begrænset omfang er tilgængelige på skolerne. I forhold til sidste år viser analyserne, at der med statistisk sikkerhed er en større andel af skolelederne, som angiver, at skolen har ressourcer tilgængelige i form af henholdsvis en inklusionsvejleder på skolen (43 pct.) og en eller flere bestemte analysemodeller (80 pct.).

Foruden skoleledernes tilkendegivelser om de tilgængelige ressourcer har vi også spurgt lærerne i 2. og 8. klasse om, hvilke ressourcer de oplever som tilgængelige i forhold til arbejdet med inklusion. I forhold til 1. runde viser analyserne en generel tendens til, at lærerne mener, at de forskellige typer af ressourcer nu er tilgængelige i et lidt lavere omfang end sidste år. Med statistisk sikkerhed gælder dette med hensyn til (A) en inklusionsvejleder på skolen, (B) AKT-vejleder på skolen, (C) rådgivning fra specialskoler og (D) lærerassistenter. På trods af faldet i andelen af lærere, som finder en række af ressourcerne tilgængelige, er det imidlertid vigtigt både at være opmærksom på, at faldet dels er beskedent og at det stadig er langt de fleste lærere, som mener, at der er tilgængelige ressourcer med hensyn til fx inklusionsvejledere (88 pct.) og AKT-vejledere (59 pct.).

Sammenfattende viser analyserne af udviklingen i skoleledernes og lærernes oplevelser af ressourcer på skolen i forbindelse med inklusion, at skolelederne generelt mener, at der er de samme eller lidt flere typer af ressourcer tilgængelige på skolerne, mens lærernes omvendt mener, at ressourcerne generelt er tilgængelige i et lidt lavere omfang i dette skoleår i forhold til i fjor.

## **Sammenhængen mellem kompetenceudvikling og de syv inklusionsindikatorer**

### *Skoleledere*

72 pct. af de skoleledere, der har besvaret spørgeskemaet, siger, at de på skolen har en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion. Den andel er relativt ligeligt fordelt mellem undergrupperne for inklusionsindikatorerne. Der er altså ikke nogen sammenhæng mellem andelen af skoler, der har en skriftlig strategi i forhold til (1) start-år for inklusionsprocessen, (2) graden af fælles værdigrundlag, (3) graden af kompetenceudvikling, (4) kvaliteten af samarbejde mellem skoleforvaltningen og PPR, (5) ændring i inklusionsprocenten eller (6) kommunernes socioøkonomiske indeks i 2013.

Dog viser sammenhængsanalyserne, at flere skoler har en sådan skriftlig strategi, når graden af økonomiske incitamenter på kommuneniveau er lav frem for høj.

Herudover viser analyserne måske ikke overraskende en tendens til, at skolerne i højere grad har afholdt pædagogiske dage om inklusion i dette skoleår, jo senere inklusionsprocessen er startet i kommunen. Startåret for inklusionsprocessen hænger desuden både sammen med tilgængeligheden af bestemte analysemodeller (jo senere inklusionsprocessen er startet, jo større tilgængelighed af bestemte analysemodeller som fx LP-modellen) og anvendelsen af rådgivning fra PPR (jo tidligere inklusionsprocessen er startet, jo mere anvendes skolerne rådgivning fra PPR). Analyserne viser desuden en tendens til, at en højere grad af fælles værdigrundlag i kommunerne hænger positivt sammen med tilgængeligheden af AKT-vejledere på skolerne og rådgivning fra andet videnscenter.

Hvad angår graden af økonomiske incitamenter i kommunen viser analyserne for det første en tendens til, at en høj grad af økonomiske incitamenter hænger positivt sammen med tilgængeligheden af rådgivning fra PPR og lærerassistenter. I forlængelse heraf synes der for det andet også at være en tendens til, at rådgivning fra PPR og brugen af lærerassistenter anvendes hyppigere på skolerne i kommuner med en høj grad af økonomisk incitament til inklusion.

Med hensyn til kvaliteten af samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR finder vi på baggrund af analyserne en tendens til en negativ sammenhæng mellem kvaliteten af dette samarbejde og tilgængeligheden af inklusionsvejledere på skolerne (dvs. jo bedre samarbejde, jo lavere tilgængelighed af inklusionsvejledere). I modsætningen hertil finder vi en positiv sammenhæng mellem kvaliteten af samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR på den ene side og tilgængeligheden af AKT-vejledere på skolerne på den anden side (dvs. jo bedre samarbejde, jo større tilgængelighed af AKT-vejledere). Disse resultater stemmer i høj grad overens med det omfang, som skolerne benytter sig af henholdsvis inklusions- og AKT-vejledere. Således viser analyserne en tendens til, at en høj til mellem grad af samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR hænger sammen med en lavere grad af anvendelse af inklusionsvejledere og en højere grad af anvendelse af AKT-vejledere.

Endelig finder vi på baggrund af analyserne vedrørende kommunernes socioøkonomiske indeks i 2013 en tendens til, at kommuner med et relativt højt udgiftsniveau både har en lavere grad af tilgængelighed og anvendelse af lærerassistenter i forhold til arbejdet med inklusion.



## Lærere

Parallelt til analyserne for skolelederne finder vi også med hensyn til lærerne en række interessante sammenhænge mellem spørgsmålene vedrørende kompetenceudvikling og de syv inklusionsindikatorer. Således finder vi bl.a. en tendens til, at en senere kommunal start på inklusionsprocessen hænger sammen med en lavere grad af anvendelse af både inklusions- og AKT-vejledere på den ene side og en højere deltagelse i pædagogiske dage om inklusion, kurser om inklusion og om bestemte pædagogiske modeller på den anden side.

Analyserne viser desuden en tendens til, at en højere grad af økonomiske incitamenter i kommunen hænger sammen med en lavere grad af tilbud til lærerne om kompetenceudvikling og anvendelse af inklusionsvejledere. Desuden er lærerne helt generelt tilbøjelige til at deltage mindre i aktiviteter om inklusion i dette skoleår i de kommuner, hvor der eksisterer en høj grad af økonomiske incitamenter. På den anden side viser analyserne, at en højere grad af økonomiske incitamenter i kommunen synes at hænge positivt sammen med, hvor hyppigt lærerne anvender medarbejdere fra skolens specialcenter/ressourcecenter eller rådgivning fra PPR i forbindelse med arbejdet med inklusion.

Endelig finder vi på baggrund af sammenhængsanalyserne en tendens til, at en højere grad af kvalitet i samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR hænger positivt sammen med anvendelse af AKT-vejledere, ligesom tilgængeligheden af AKT-vejlederne ifølge lærerne er højere, når samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR i kommunen også fungerer godt. Samtidig viser analyserne, at graden af kvaliteten i samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR også hænger sammen med, i hvilket omfang lærerne anvender inklusionsvejledere på skolen, lærerassistenter samt bestemte pædagogiske metoder eller modeller. Sammenhængen er negativ, dvs., at vi finder en tendens til, at en højere grad af kvalitet i samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR er forbundet med en lavere anvendelse af de pågældende ressourcer.

### **Fokuspunkt 3: Opbakning til inklusion (se tabel B2.92 - B2.140)**

I dette afsnit undersøger vi først, i hvor høj grad der er *opbakning* til målsætningerne om øget inklusion blandt skolelederne, lærerne og bestyrelsesformændene. Herefter undersøger vi de samme personers *kendskab* til målsætningerne om øget inklusion.

#### *Opbakning til inklusion*

Ligesom i 1. runde er der generelt langt større opbakning blandt skolelederne end blandt lærerne til inklusionsmålsætningen om at øge andelen af elever med særlige behov i den almindelige undervisning fra 94,4 pct. til 96,0 pct. Mens tre ud af fire skoleledere (75 pct.)

erklærer sig enten "enig" eller "meget enig" i inklusionsmålsætningen, er det blot 13 pct. af lærerne, som er "enig" eller "meget enig" i den samme målsætning. Tilsvarende er stort set ingen af skolelederne uenige i målsætningen om at øge andelen af elever i den almindelige undervisning, mens hele 68 pct. af lærerne er decideret "uenig" eller "meget uenig" i målsætningen. I denne forbindelse er det værd at bemærke, at lærernes gennemsnitlige opbakning til inklusion med statistisk sikkerhed er faldet siden 1. runde. Hermed er forskellen mellem skoleledernes og lærernes holdning til inklusionsmålsætningen altså endnu større her i 2. runde end i fjor.

Foruden skolelederne og lærernes redegørelser for egen opbakning til målsætningen om øget inklusion har vi bedt skolelederne om at vurdere opbakningen til øget inklusion blandt (A) skolens lærere og pædagoger, (B) forældre til børn med særlige behov og (C) forældre til børn uden særlige behov. For alle tre grupper vurderer størstedelen af skolelederne, at der kun "i nogen grad" eller "i mindre grad" er opbakning til øget inklusion. Ikke overraskende er der dog væsentligt flere skoleledere, som vurderer, at der "i høj grad" eller "i meget høj grad" er opbakning blandt forældrene til børn med særlige behov (45 pct.) i modsætning til forældrene til børn uden særlige behov (6 pct.). Selvom der ikke med statistisk sikkerhed er forskel på skoleledernes besvarelser mellem de to indsamlingsrunder, tyder resultaterne på, at skolelederne her i 2. runde vurderer opbakning som værende endnu lavere blandt (A) skolens lærere og pædagoger og (C) forældre til børn uden særlige behov på den ene side og en smule højere blandt (B) forældre til børn med særlige behov på den anden side.

Parallelt til skolelederne har vi bedt skolebestyrelsesformændene om at vurdere opbakningen til øget inklusion for de samme tre grupper. I forhold til skolelederne vurderer bestyrelsesformændene særligt med hensyn til (B) forældre til børn med særlige behov og (C) forældre til børn uden særlige behov, at opbakningen til øget inklusion er lavere. Endelig har vi spurgt ind til lærernes vurdering af opbakningen til øget inklusion blandt (A) skolens forældre og (B) skoleledelsen. Lærerne vurderer, at der generelt er en lav grad af opbakning til inklusion blandt skolens forældre, mens der omvendt er en relativt høj grad af opbakning hos ledelsen på skolen. På trods af den høje grad af opfattet opbakning blandt skolelederne, viser analyserne imidlertid, at lærernes vurdering af skoleledelsens opbakning til inklusion med statistisk sikkerhed er faldet fra 1. til 2. runde.

### *Kendskab til inklusion*

I forlængelse af undersøgelsen af *opbakningen* til øget inklusion har vi også undersøgt (1) skoleledernes vurdering af lærernes *kendskab* til inklusionsmålsætningen og (2) bestyrelsesformændenes vurdering af forældrenes *kendskab* til inklusionsmålsætningen. Langt

størstedelen af skolelederne (87 pct.) vurderer, at lærerne ”i høj grad” eller ”i nogen grad” har kendskab til inklusionsmålsætningen. Hvad angår bestyrelsesformændene vurderer knap to ud af tre (63 pct.), at forældrene kun ”i nogen grad” eller ”i mindre grad” har kendskab til målsætningen om øget inklusion. Analyserne tyder dog på, at forældrenes kendskab til inklusion, ifølge bestyrelsesformændene, er steget siden 1. runde.

## **Sammenhængen mellem opbakning til inklusion og de syv inklusionsindikatorer**

### *Skoleledere og bestyrelsesformænd*

Med hensyn til skolelederne viser analyserne bl.a., at lederne både finder strategien i forhold til (1) samarbejdet mellem PPR og skolen og (2) tilrettelæggelsen af inkluderende læringsmiljøer mere hensigtsmæssig, når graden af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau er lavt, og når kvaliteten af samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR ligger på et lavt niveau. For analyserne vedrørende bestyrelsesformændene viser resultaterne bl.a. en tendens til, at kommuner med et større udgiftsniveau i forhold til gennemsnittet af kommunerne (dvs. en værdi over 1 på det socioøkonomiske indeks for 2013) er karakteriseret ved en lavere grad af opbakning blandt skolens lærere og pædagoger. Hermed tyder det ifølge bestyrelsesformændene på, at der er en sammenhæng mellem kommunernes socioøkonomiske forhold og opbakningen til inklusion blandt lærere og pædagoger, således at opbakningen er størst i de socioøkonomisk bedst stillede kommuner.

### *Lærere*

Hvad angår lærerne finder vi på baggrund af sammenhængsanalyserne ikke mange klare tendenser mellem deres opbakning til inklusion og de syv inklusionsindikatorer. Dog viser analyserne måske ikke overraskende, at forældrenes kendskab til målsætningen om øget inklusion ifølge lærerne er lavere i kommuner med et større udgiftsbehov end gennemsnittet af kommunerne (dvs. en værdi over 1 på det socioøkonomiske indeks for 2013).

## **Fokuspunkt 4: Fastholdelse af elevernes trivsel (se tabel B2.141 - B2.156)**

Som bekendt er en af målsætningerne hos regeringen og kommunerne, at elevernes trivsel skal fastholdes i takt med omstillingen til øget inklusion. I denne forbindelse undersøger vi i dette afsnit, (1) hvilke trivselsmæssige indsatser skolerne har foretaget, og (2) i

hvilket omfang bestyrelsesformændene er tilfredse med skolernes arbejde med elevernes trivsel, samt (3) i hvilket omfang eleverne i 2. og 8. klasse trives i skolen. Til at undersøge 2. og 8. klasse-elevernes trivsel inddrager vi både resultaterne fra trivselsmålingen blandt eleverne i 2. og 8. klasse og undersøgelsen af forældrenes opfattelse af deres børns trivsel i skolen.

### *Trivselsmæssige indsatser på skolerne*

Skolelederne har angivet, hvorvidt skolen har foretaget en række indsatser eller aktiviteter i forbindelse med omstillingen til øget inklusion. Langt de fleste skoler har afholdt klassemøder om elevernes trivsel (82 pct.) samt fastsat klasseregler og/eller skoleregler for elevernes opførsel og samvær (93 pct.). Desuden har omkring 70 pct. af skolerne en venskabsordning mellem forskellige klasser på skolen, ligesom de har afholdt en trivselsdag for skolens elever. Det er dog de færreste skoler, som har etableret trivselsråd for elever og lærere (henholdsvis 11 og 2 pct.). Derudover angiver blot 16 pct. af skolelederne, at skolen har samarbejdet med en trivselskonsulent i forbindelse med omstillingen til øget inklusion. På baggrund af analyserne finder vi ikke nogen statistisk sikre forskelle mellem skoleledernes besvarelser i 1. og 2. runde.

### *Skolebestyrelsens tilfredshed med skolens arbejde med elevernes trivsel*

I forlængelse af skoleledernes angivelse af indsatser og aktiviteter for elevernes trivsel har vi desuden spurgt bestyrelsesformændene, hvor tilfredse de alt i alt er med skolens arbejde med elevernes trivsel. Parallelt til besvarelserne i 1. runde erklærer mere end fire ud af fem bestyrelsesformænd (81 pct.) sig også her i 2. runde "tilfreds" eller "meget tilfreds" med skolens arbejde. Fra forældrenes øverste repræsentanter (bestyrelsesformændene) synes der således fortsat at være stor opbakning til den måde, som skolerne arbejder med elevernes trivsel på.

### *Elevernes trivsel på skolerne*

Foruden skoleledernes trivselsindsatser og bestyrelsesformændenes holdninger til skolens arbejde med elevernes trivsel har vi for det tredje spurgt direkte ind til, hvordan eleverne i 2. og 8. klasse trives på skolen. Af besvarelserne fremgår det, at langt de fleste elever i 2. klasse er glade for at gå i skole i almindelighed (72 pct.) og for deres klasse i særdeleshed (80 pct.). Herudover angiver mere en ud af 10 elever (71 pct.), at de har "mange" venner i klassen, ligesom mere end tre ud af fire elever (76 pct.) mener, at de "for det meste" har nogen at lege med i frikvartererne. Eleverne i 2. klasse er desuden generelt meget glade for deres lærere. Således angiver 84 pct. af eleverne, at de er glade

for "alle eller de fleste" af deres lærere. Ud fra de fleste spørgsmål tegner der sig således et billede af, at eleverne i 2. klasse generelt trives godt i skolen.

Der er imidlertid også spørgsmål, som indikerer, at eleverne ikke trives lige godt på alle områder. Dette ses blandt andet ved, at over halvdelen af eleverne mener, at de kun "nogle gange" er gode ved hinanden i klassen. Derudover angiver knap en fjerdedel (23 pct.) af eleverne, at de blot har det "nogenlunde" for tiden, mens 3 procent af eleverne svarer, at de har det decideret "dårligt". Endelig finder vi – sammenlignet med 1. runde – ikke nogen statistisk sikre forskelle mellem 2. klasse-elevens svar på trivsels-spørgsmålene.

Sammenligner vi i stedet eleverne i 2. klasse med trivslen blandt 8. klasse-eleverne, finder vi overordnet set to væsentlige forskelle. *For det første* viser analyserne, at eleverne i 8. klasse generelt er mere glade for at gå i skole (77,6 pct.) og mere glade for deres klasse (83,4) end eleverne i 2. klasse. Den mest bemærkelsesværdige forskel på eleverne i 2. og 8. klasse er imidlertid, at 8. klasse-eleverne i højere grad behandler hinanden godt i klassen. Hertil svarer hele 83 pct. af eleverne ja til, at de "altid" eller "for det meste" behandler hinanden godt i klassen. Til sammenligning var det kun 46 pct. af eleverne i 2. klasse, som mente, at de var gode ved hinanden. Tilsvarende har hele 95 pct. af eleverne i 8. klasse også "altid" eller "for det meste" nogen at være sammen med i frikvartererne. Dette var "kun" tilfældet for 76 pct. af eleverne i 2. klasse. Omvendt er der dog lidt færre elever i 8. end i 2. klasse, som er glade for "alle" eller "de fleste" af deres lærere (70 pct. imod 84 pct. af 2. klasse-eleverne). Dette ændrer dog ikke ved det generelle billede, at langt de fleste elever i 8. klasse trives godt i skolen og endnu bedre end eleverne i 2. klasse, som dog også generelt kan siges at trives godt. *For det andet* peger analyserne – til trods for 8. klasse-elevens generelt høje trivselsniveau – på, at trivslen er for nedadgående i forhold til 1. runde. Således viser analyserne med statistisk sikkerhed en tendens til, at eleverne i 8. klasse i 2. runde svarer, (1) at de i mindre grad er glade for at gå i skole, (2) at de i mindre grad behandler hinanden godt i klassen, og (3) at de i mindre grad er glade for deres lærere.

Som et supplement til trivselsmålingen blandt eleverne i 2. og 8. klasse har vi desuden undersøgt, hvordan elevernes forældre opfatter deres børns trivsel. Her viser analyserne helt generelt, at forældrenes og elevernes svar på trivselsspørgsmålene i høj grad ligner hinanden. Således kan det med hensyn til elevernes trivsel konkluderes, at eleverne i både 2. og 8. klasse generelt trives i skolen. Sammenlignes elevernes trivsel på tværs af de to klassetrin, viser analyserne på den ene side, at 8. klasse-eleverne trives lidt bedre end eleverne i 2. klasse, men at 8. klasse-elevens trivsel på den anden side er for nedadgående for nogle af trivselsspørgsmålene.

## **Sammenhængen mellem fastholdelse af elevernes trivsel og de syv inklusionsindikatorer**

### *Skolelederne*

Generelt finder vi kun få statistisk sikre resultater med hensyn til sammenhængen mellem inklusionsindikatorerne og skoleledernes svar på, hvilke trivselsmæssige indsatser skolerne har foretaget. Dog viser analyserne, at der afholdes flere klassemøder om elevernes trivsel, hvis inklusionsprocessen er startet tidligere end i 2013. Derudover fremgår det af analyserne, at en større andel af skolerne samarbejder med en trivselskonsulent, når der eksisterer en lav grad af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau, og når kvaliteten af samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR er lav. Endelig svarer flere skoleledere, at der anvendes mindre systematisk undervisning i sociale kompetencer, når kvaliteten i samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR er lav, og når kommunerne har et højere udgiftsbehov end gennemsnittet af kommunerne (dvs. en værdi over 1 på det socioøkonomiske indeks for 2013).

### *Lærerne*

Mens vi ikke finder nogen statistisk sikre resultater med hensyn til bestyrelsesformændene, viser sammenhængsanalyserne vedrørende lærerne, at der er flere lærere, som angiver, at en større andel af eleverne ikke trives socialt i klassen, når ændringen i inklusionsprocenten i 2013 var større end 2, og når kommunernes udgiftsbehov ligger omkring gennemsnittet eller er højere end det gennemsnitlige udgiftsbehov (dvs. en værdi over 0,9 på det socioøkonomiske indeks for 2013). Hvad angår elevernes faglige trivsel finder vi en tendens til, at flere elever ikke trivsel rent fagligt, når graden af økonomiske incitamenter er lav i kommunen.

### *Eleverne og forældrene*

På grund af den relativt lave svarprocent, i særdeleshed for nogle kommuners vedkommende, er der ikke basis for at foretage en analyse af sammenhængen mellem de syv inklusionsindikatorer og henholdsvis elevernes og forældrenes angivelse af elevernes trivsel.

## **Fokuspunkt 5: Supplerende undervisning (se tabel B2.157- B2.162)**

Ifølge folkeskoleloven skal elever, der har brug for støtte, og som ikke alene kan understøttes ved brug af undervisningsdifferentiering eller holddannelse, tilbydes suppleren-

de undervisning eller anden faglig støtte. I denne forbindelse belyser vi i dette femte og sidste afsnit en række forhold ved den supplerende undervisning på skolerne. Til dette formål undersøger vi først, hvordan skolerne *tilrettelægger* den supplerende undervisning. Herefter ser vi på, hvor mange elever der *modtager* supplerende undervisning i dette skoleår. Endelig undersøger vi, hvor mange elever som i dette skoleår er blevet *inkluderet* frem for at blive henvist til segregerede foranstaltninger.

### *Tilrettelæggelsen af den supplerende undervisning*

Hvad angår *tilrettelæggelsen* af den supplerende undervisning viser besvarelsene fra skolelederne, at knap halvdelen (45 pct.) af den supplerende undervisning er tilrettelagt som tolærertimer, selv om reglerne siger, at supplerende undervisning og anden faglig støtte ligger ud over den almindelige undervisning. Herudover tilrettelægges 11 pct. af den supplerende undervisning med lærerassistenter, mens knap en fjerdedel (24 pct.) svarer, at den supplerende undervisning er tilrettelagt på anden måde. I forhold til 1. runde er der med statistisk sikkerhed sket et betydeligt fald i andelen af den supplerende undervisning, som tilrettelægges på et ressourcecenter uden for den almindelige undervisning (32 pct. i runde 1 og 20 pct. i runde 2).

### *Antal modtagere af supplerende undervisning*

I forlængelse af spørgsmålet om, *hvordan* den supplerende undervisning tilrettelægges, har vi også spurgt skolelederne om, *hvor mange* der modtager supplerende undervisning. Her rapporterer skolelederne, at der i gennemsnit er 24 elever, som modtager supplerende undervisning i skoleåret 2013/14 (i skoleåret 2012/13 var gennemsnittet 23 elever). Gennemsnittet på 23 og 24 elever svarer til 5,5 og 5,6 pct. af samtlige elever. På syv af skolerne er der ingen elever, som modtager supplerende undervisning, mens en skoleleder, som den højeste værdi, angiver, at hele 81 elever på skolen modtager supplerende undervisning. Den gennemsnitlige afstand til gennemsnittet (standardafvigelsen) er på 22 elever. Ikke overraskende kan der hermed siges at være en ganske markant spredning mellem skolerne med hensyn til antallet af elever, der modtager supplerende undervisning.

Ud over det absolutte antal af elever på skolerne, der modtager supplerende undervisning, har vi også spurgt skolelederne om antallet af elever, som i sidste skoleår fik specialundervisning i tilknytning til den almindelige undervisning, men som i dette skoleår i stedet får supplerende undervisning. Hertil svarer skolelederne, at det i gennemsnit er tilfældet for 12 elever. På en enkelt skole er der hele 75 elever, som sidste år fik specialundervisning i tilknytning til den almindelige undervisning, som i år får supple-

rende undervisning i stedet. Sammenlignes resultaterne fra de to tabeller, ses det, at det er en stor andel af de elever, som i år modtager supplerede undervisning, som sidste år modtog specialundervisning i tilknytning til den almindelige undervisning.

### *Antal inkluderede elever*

Endelig har vi bedt skolelederne om at angive, hvor mange elever der i dette skoleår er blevet inkluderet ved *ikke* at blive henvist til segregerede foranstaltninger. Her vurderer over halvdelen af skolelederne (58 pct.), at skolen har inkluderet imellem en og fem elever i dette skoleår. Derudover angiver 37 pct. af lederne, at mere end fem elever er blevet inkluderet frem for at blive henvist til segregerede foranstaltninger. Blot 5 pct. af skolelederne har svaret, at der ikke er blevet inkluderet nogen elever i dette skoleår. På baggrund af tallene tyder det således på, at der på mange skoler i øjeblikket foregår en betydelig omstillingsproces mod øget inklusion.

### **Sammenhængen mellem supplerende undervisning og de syv inklusionsindikatorer**

På baggrund af analyserne finder vi generelt ikke nogen sammenhænge mellem skolelederne eller lærernes besvarelser vedrørende den supplerende undervisning og de syv inklusionsindikatorer. Dog viser analyserne en statistisk sikker tendens til, at antallet af elever pr. skole, som modtager supplerende undervisning er lavere, jo lavere graden af fælles værdigrundlag er på forvaltningsniveau.



## Sammenfatning af kvantitative svar fra: Skoleledere, skolebestyrelsesformænd, lærere, elever og forældre

I det følgende opsummeres de væsentligste resultater fra analyserne i rapportens del 2. Sammenfatningen bør læses med det for øje, at analyserne beskriver tendenser til sammenhænge frem for egentlige årsag-virkningsforhold.

Andelen af skoleledere, som vurderer, at der findes økonomiske incitament til inklusion på skolerne, er høj og stemmer desuden overens med analyserne på kommuneniveau. Ligesom i første runde vurderer en lille andel af skolelederne, at lærerne i høj grad har et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i klassen. Lærernes incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i klassen er efter deres egen vurdering steget betydeligt fra 1. til 2. runde af undersøgelsen.

Skolelederne mener generelt, at samarbejdet med PPR fungerer godt og bedre i runde 2 med hensyn til rådgivning og vejledning og udredning af elever. Men lærerne deler ikke denne positive opfattelse.

Skolelederne i dette skoleår forsøger i endnu højere grad end i sidste skoleår at ruste deres lærere til at håndtere arbejdet og udfordringerne i forbindelse med inklusion. Et stort flertal af skolelederne angiver, at der i dette skoleår er afholdt en pædagogisk dag om inklusion, og at de har haft en eller flere lærere på relevante kurser. Lærernes vurdering af kompetenceudviklingsaktiviteter er mere negativ, og deres besvarelser i 2. runde tyder på, at deres deltagelse i sådanne aktiviteter er faldet siden 1. runde. Over halvdelen af lærerne føler sig ikke fagligt rustede til at håndtere de udfordringer, der er forbundet med inklusion.

Skolelederne på langt de fleste skoler tilkendegiver, at en række ressourcer til inklusion er tilgængelige bl.a. muligheden for rådgivning fra PPR, samarbejde med skolens specialcenter/ressourcecenter samt bistand fra AKT-vejlederen på skolen. Tilgængeligheden af nogle af disse ressourcer, som inklusionsvejleder på skolen og en eller flere bestemte analysemodeller, er steget siden 1. runde. Lærernes svar tyder omvendt på, at ressourcerne generelt er tilgængelige i et lidt lavere omfang i dette skoleår i forhold til i fjor.

Ligesom i 1. runde er der generelt langt større opbakning blandt skolelederne end blandt lærerne til inklusionsmålsætningen om at øge andelen af elever med særlige behov i den almindelige undervisning fra 94,4 pct. til 96,0 pct. Lærernes gennemsnitlige opbakning til inklusion er faldet siden 1. runde.

Størstedelen af skolelederne vurderer, at der er lav opbakning til øget inklusion blandt skolens lærere og pædagoger, forældre til børn med særlige behov og forældre til børn uden særlige behov. Af de to forældregrupper er opbakningen dog markant højere blandt forældre til børn med særlige behov.

Langt størstedelen af skolelederne vurderer, at lærerne har kendskab til inklusionsmålsætningen. Dette kendskab er efter bestyrelsesformændenes vurdering markant lavere blandt forældrene, men er steget siden 1. runde.

Langt de fleste skoler har afholdt en række aktiviteter og igangsat tiltag rettet mod fastholdelse af elevernes trivsel. Fra forældrenes øverste repræsentanter (bestyrelsesformændene) synes der fortsat at være stor opbakning til den måde, som skolerne arbejder med elevernes trivsel på. Generelt tyder analyserne på, at forældrenes og elevernes svar på trivselsspørgsmålene i høj grad ligner hinanden. Helt generelt og ud fra elevernes egne vurdering trives eleverne i 2. klasse godt i skolen, og eleverne i 8. klasse trives endnu mere. Trivsel blandt 8. klasse-elever er dog nedadgående i forhold til 1. runde.

Hvad angår tilrettelæggelsen af den supplerende undervisning, viser besvarelsenerne fra skolelederne, at knap halvdelen (45 pct.) af den supplerende undervisning er tilrettelagt som tolærertimer. Herudover tilrettelægges 11 pct. af den supplerende undervisning med lærerassistenter.

Der er i gennemsnit 24 elever, som modtager supplerende undervisning i skoleåret 2013/14. Gennemsnittet dækker dog over en stor spredning mellem skolerne med hensyn til antallet af elever, der modtager supplerende undervisning. Hvis man sammenligner med tiden før lovændringen i 2012, var der i 2011 6,6 pct. elever i folkeskolerne, som pr. 5. september fik, eller det var planlagt, at de skulle have specialundervisning som støtte til den almene undervisning.

Over en tredjedel af skolelederne vurderer, at mere end fem elever er blevet inkluderet frem for at blive henvist til segregerede foranstaltninger.

## **Sammenhængen mellem inklusionsindikatorerne og de fem fokuspunkter**

Generelt finder vi kun få statistisk sikre resultater med hensyn til sammenhængen mellem inklusionsindikatorerne og svar på de fem fokuspunkter, og nogle resultater er umiddelbart svære at fortolke.

Vi finder en tendens til, at en større andel af skolelederne mener, at et økonomisk incitament til inklusion på skolen eksisterer, jo tidligere kommunen er startet på inklusionsprocessen.

Vi finder en tendens til, at skolelederne er mere involveret i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev, når der på forvaltningsniveau er en

lav grad af fælles værdigrundlag. Dette kunne tyde på en mere direkte arbejdsgang mellem PPR og skolelederen, hvis samarbejdet ikke fungerer på højere niveau.

Lærerne har et større incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i de klasser, de underviser i, når graden af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau er høj.

De fleste inklusionsindikatorer (med undtagelsen af kvalitet af samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR og kommunernes socioøkonomiske indeks i 2013) har betydning for, hvor godt lærerne vurderer samarbejdet med PPR i forhold til udredning af elever.

Jo senere inklusionsprocessen er startet i kommunerne, jo større er tilgængeligheden af bestemte analysemodeller som fx LP-modellen, og jo tidligere inklusionsprocessen er startet, jo mere anvendes skolerne rådgivning fra PPR. En senere kommunal start på inklusionsprocessen hænger desuden sammen med en lavere grad af anvendelse af både inklusions- og AKT-vejledere på den ene side og en højere deltagelse i pædagogiske dage og kurser om inklusion og om anvendelse af bestemte pædagogiske modeller i indeværende skoleår på den anden side.

En højere grad af kvalitet i samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR hænger positivt sammen med anvendelse af AKT-vejledere, ligesom tilgængeligheden af AKT-vejlederne ifølge lærerne er højere, når samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR i kommunen også fungerer godt. Graden af kvalitet i samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR hænger også sammen med, i hvilket omfang lærerne anvender inklusionsvejledere på skolen, lærerassistenter samt bestemte pædagogiske metoder eller modeller.

Ud fra bestyrelsesformændenes svar er der en sammenhæng mellem kommunernes socioøkonomiske forhold og opbakningen til inklusion blandt lærere og pædagoger, således at opbakningen er størst i de socioøkonomisk bedst stillede kommuner.

Baseret på skoleledernes svar anvendes der mindre systematisk undervisning i sociale kompetencer, når kvaliteten i samarbejdet mellem skoleforvaltning og PPR er lav, og når kommunerne har et højere udgiftsbehov end gennemsnittet af kommunerne (dvs. en værdi over 1 på det socioøkonomiske indeks for 2013).

Lærernes svar tyder på, at en større andel af eleverne ikke trives socialt i klassen, når ændringen i inklusionsprocenten i 2013 var større end 2.

## Kvalitative analyser af åbne besvarelser fra lærere

*Af Camilla Brørup Dyssegaard, Niels Egelund, Siddhartha Baviskar og Mikkel Lynggaard*

Lærerne har i surveyen haft mulighed for at uddybe nogle af deres afkrydsninger med åbne besvarelser, og op mod 30 lærere har benyttet sig af dette. Resultaterne af de kvalitative analyser af besvarelserne gennemgås i det følgende.

### *Deltagelse i aktiviteter i arbejdet med inklusion*

De åbne besvarelser indikerer, at det primære træk synes at være, at lærere fortrinsvis bruger hinanden til sparring. Det sker inden for formaliseret teamsamarbejde, almen sparring med kolleger og rådgivning fra skolernes egne ressourcepersoner, læsevejledere, AKT-vejledere og inklusionsvejledere. Sparring med PPR indgår ikke med samme vægt.

Endelig nævner lærerne også, at de selv søger efter viden om inklusion i litteratur. Nogle af respondenterne er i øvrigt under uddannelse som inklusionsvejledere. I forhold til opkvalificering af det pædagogiske personale nævnes primært fælles kommunale kurser for en stor personalegruppe, hvor det nævnes, at indholdet opleves for overfladisk, hvorfor det personlige udbytte er begrænset.

### *Anvendelse af rådgivning fra videnscentre*

Det nævnes, at man indhenter rådgivning fra en række videnscentre. Dels er der nogle kommuner, der har etableret videnscentre vedrørende inklusion, dels trækkes på eksterne rådgivere, herunder Psykiatrifonden, VISO, Sprogets Hus, specialskoler, og ABA-metoden der retter sig mod børn og unge med autisme. Det nævnes også, at man har haft eksterne personer som observatører af undervisningen og eleverne, hvorefter man har modtaget sparring. Videre nævnes, at man hidkalder personer med kompetencer inden for de diagnoser, man har repræsenteret i elevgrupperne.

### *Tilgængelighed af ressourcer i forhold til arbejdet med inklusion*

Det gennemgående tema er, at de ressourcer, der er til rådighed, ikke er tilstrækkelige. Dette udtrykkes bl.a. ved, at ressourcepersoner ikke er tilgængelige, eller at den tid, der er til rådighed til den enkelte, ikke er tilstrækkelig til opgaven.

Det nævnes også, at vejlederne ikke har tilstrækkelig faglighed til at kunne støtte i udskolingen, eller at den rådgivning, der modtages, er svær at omsætte i den daglige praksis, når man står alene som lærer med en hel klasse. Det er også et gennemgående træk, at man gerne vil have pædagoger med i undervisningen, så de kan bidrage til at støtte elever. Endelig nævnes, at de fysiske rammer ikke er tilstrækkelige til, at man kan organisere undervisningen varieret i forhold til forskellige elevgrupper.

### *Hvilke vejledere benyttes af lærerne*

Et gennemgående tema er, at flere lærere nævner, at der slet ikke er vejledere eller ressourcepersoner omkring inklusion på deres skoler. Et andet gennemgående tema er, at lærerne oplever, de ikke kan få tilstrækkelig vejledning, enten fordi vejlederne ikke har timer nok, eller de oplever, at de inkluderede elever ikke kan indgå i undervisningen, hvis de ikke har fuld støtte på. Det sker også, at en støtteperson bliver taget væk, da den pågældende skal bruges til vikar, og det hænder også, at det er en tilfældig person, der kommer.

Der er dog også nogle relativt få positive eksempler på lærere, som benytter vejledere, ressourcepersoner og ledere til sparring.

### *Anvendelse af pædagogiske metoder eller analysemodeller*

Der er en udbredt anvendelse af forskellige pædagogiske metoder eller analysemodeller. Hvad metoder angår, er udvikling af lærernes relationskompetencer gennem bl.a. videoobservationer i klasserne nævnt. Endvidere ses også en tendens til, at trivsel og anerkendende tilgange er et fokusområde. Med hensyn til anvendelse af analysemodeller nævnes LP-modellen og kopiversioner af samme model.

### *Drøftelse af målsætningen om inklusion med forældre*

Ud over at nævne forældremøder, skole/hjem samtaler og skriftlige materialer til forældre, fx nyhedsbreve, har lærerne kunnet beskrive, hvorledes målsætningen ellers er blevet formidlet.

Det ses tydeligt her, at skolebestyrelserne har gjort et stort arbejde ved at arrangere temaaftener. Lærerne nævner også, at der har været afholdt foredragsaftener, og at det

har været i fokus ved klassearrangementer, ligesom de selv har berørt det ved samtaler med enkeltforældre.

### *De væsentligste udfordringer i forhold til inklusion*

Et helt gennemgående tema er, at man ikke mener, at der politisk er sat tilstrækkelige ressourcer af til inklusion. Her nævnes manglende kompetenceudvikling i forhold til at inkludere, for få vejledere og for lidt støtte i klassen.

Hvad hverdagen angår, nævnes først og fremmest den store faglige spredning blandt eleverne og vanskelighederne med undervisningsdifferentiering bl.a. i forbindelse med at finde passende undervisningsmateriale til elever med særlige behov. Det nævnes også, at man er bekymrede for det faglige niveau for både almeneleverne og de inkluderede elever.

Manglende opbakning og en tydelig struktur for inklusionsprocessen fra ledelsens side nævnes også af flere.

### *Behov for kompetenceudvikling i forhold til at skabe et inkluderende læringsmiljø*

Det er her karakteristisk, at behovet for ekstra ressourcer til flere "varme hænder" fylder mere end ønsket om en egentlig kompetenceudvikling.

Det nævnes endvidere flere gange, at der ønskes mere viden om, hvorfor inklusion er en god idé, da mange lærere udtrykker, at fordelene er vanskelige at få øje på. Der er også et ønske om kurser i håndtering af fysisk udadreagerende elever.

Enkelte udtrykker dog også et ønske om en opkvalificering af deres kompetencer i forhold til inklusionsprocesser generelt, men også i forhold til fx udvælgelse af relevant materiale til de inkluderede elever.

### *Lærernes ønske om yderligere kvalificering i forhold til inklusion*

Også hvad dette spørgsmål angår, gentages behovet for flere tolærerordninger, mere tid, mere vidensdeling og sparring, mere rådgivning i forhold til elever med diagnoser, og der er kun få ønsker om specifik opkvalificering, og de går ofte på at lære at bruge konkrete værktøjer. Det forekommer, at lærere erklærer, at de ikke har ønsker om yderligere opkvalificering i forhold til inklusion, da deres interesse ligger i almenområdet.

### *Opsummering*

Det er karakteristisk for de åbne svar, at lærerne gennemgående ønsker flere ressourcer i form af tolærerordninger eller støtte fra en pædagog i undervisningen – altså to voksne i undervisningen i alle timer. Når man ser på svarene, er det frustrationer over målsætningen om inklusion og mangel på støtte og tid, der slår igennem, og ikke specifikke behov for opkvalificering, der kan hjælpe dem i skolens hverdag.

# Sammenfatning af resultater marts 2014

*Af Camilla Brørup Dyssegaard, Niels Egelund, Siddhartha Baviskar og Mikkel Lynggaard*

Generelt gælder, at de tolv kommuner, der indgår i Dokumentationsprojektet, dækker et bredt spektrum af den samlede demografiske og økonomiske variation, der findes i danske kommuner. Kommunerne havde i skoleåret 2009/10 endvidere en meget forskellig inklusionsgrad, og der er ikke overraskende store forskelle i den måde, hvorpå man har grebet inklusionsprocessen an. Selve arbejdet med at starte en inklusionsproces strækker sig fra 2011 for de tidligste kommuner, et år før lovændringen i august 2012, over 2012 og til 2013, hvor de sidste kommuner kom i gang for alvor.

I det følgende samles resultaterne fra de forskellige dele af Dokumentationsprojektet under overskrifterne, skoleforvaltningerne, PPR, skolernes ledelser, lærerne, eleverne og forældrene og supplerende undervisning og anden faglig støtte.

## *Skoleforvaltningerne*

I 2014 arbejder kommunerne fortsat med inklusion, men er forskellige steder i omstillingen. Målsætningerne er etableret i alle kommuner, og mens de kommuner, der startede tidligt, er i gang med implementeringen, er de senest startende kommuner i færd med at færdiggøre arbejdet med strategierne. Det er tydeligt, at det at arbejde med inklusion er en udviklingsproces, og alle kommuner bærer præg af, at inklusion er gået fra et overordnet ideal til at være en del af praksis.

De kommuner, der har været tidligst i gang, har også iværksat forudgående kompetenceudviklingsprogrammer for medarbejderne, før inklusionen er sat i gang rent organisatorisk. I de kommuner, der er gået i gang senere, er kompetenceudvikling og organisatoriske ændringer nærmest gået hånd i hånd. Der er ingen kommuner, der ikke har søgt at give personalet kompetenceløft, og der har været og er fortsat afsat betydelige økonomiske ressourcer hertil. Det gælder for alle kommuner, at man har ladet ressourcer følge med over i den almene undervisning, og at man har sørget for en eller anden opkvalificering af personalet. Nogle steder har man ligefrem relativt set – i forhold til de øvrige budgetter i kommunen – tilført ressourcer til inklusionsprocessen.



Det er i det hele taget et generelt billede, at økonomiske incitamenter sammen med lovændringens nydefinering af specialundervisning spiller en meget stor rolle for, at inklusionsprocessen er kommet så vidt, som det faktisk er tilfældet, fra 93,1 pct. i 2010 til 94,9 pct. i 2013 og 95,5 pct. i 2014.

Den mekanisme, hvormed man lader ressourcerne følge med over i almenundervisningen, giver imidlertid let anledning til uigennemskuelighed for personalet på den enkelte skole. Ressourcetildelingen sker med udgangspunkt i skolens elevtal og i de fleste tilfælde en ekstra pulje, som afspejler skoledistriktets socialøkonomiske baggrund, og den fordeles på midler til specialundervisning (på mere end 9 timer pr. uge) på skolen, til betaling for elever i specialklasser uden for skolen og i specialskoler, til supplerende undervisning og anden faglig støtte (til enkeltelever) og inklusionsfremmende foranstaltninger), men herefter overlades det til skolelederne at kanalisere midlerne ud. Der er mange forhold, der skal tilgodeses ved fordelingen af disse ressourcer, og det kan let føre til, at nogen kan blive forbigået eller føler sig forbigået.

Hvad økonomi angår, skal det tages i betragtning, at flere kommuner gennem de senere år som følge af den økonomiske krise har været gennem generelle besparelser. Tre af de tolv kommuner havde et højere budget pr. elev i 2013 end i 2012, og ni kommuner havde et mindre budget. For 2014 gælder, at fem kommuner har et større budget end i 2013, en kommune har samme budget, mens seks kommuner har et mindre budget. Når der ses på den del af budgettet, der går til elever med særlige behov, er der dog tale om en øgning af budgettet fra 2013 til 2014 på 1,1 procentpoint.

Hvis man i 2013 ikke decideret havde nedlagt specialtilbud, havde man næsten alle steder søgt at ændre segregering ved at undlade henvisning af de yngste elever til specialtilbud og i nogle tilfælde også søgt at hjemtage elever ved at lade ressourcer tilgå den almindelige klasse. Samme tendens ses også i 2014. I 2014 er der ikke ændret på antallet af specialskoler, men der er sket en reduktion i antallet af specialklasser på 15 pct. Ni af kommunerne har reduceret antallet af specialklasseelever fra 2013 til 2014.

Konklusionen for skoleforvaltningerne i 2014 er, at alle tolv kommuner har taget inklusionsopgaven op, og at man på forskellig måde har ydet en væsentlig indsats for at skabe fællesskab og ejerskab til inklusion fra forvaltningsniveau. Der er iværksat processer for at få skoleledere, skolebestyrelser, lærere og forældre med. Man har afholdt informationsmøder for alle forældre, og man har søgt en mere aktiv profilering af kommunens inklusionsstrategier i skriftlige materialer og på hjemmesider. Når man ser på lærernes udsagn i de spørgeskemaer, de har udfyldt, er der dog klare tegn på, at intentionerne ikke har slået helt igennem, og at mange lærere ikke føler sig fagligt klædt godt nok på til opgaven. Det er et gennemgående indtryk på forvaltningsniveauet, at usikker-

hed eller ligefrem modstand i høj grad har baggrund i konflikten om lærernes arbejdstid i foråret 2013, men at usikkerheden om skolereformen også spiller ind.

### **PPR**

PPR spiller en væsentlig rolle i inklusionsbestrebelse, og flere skolechefer og PPR-ledere udtrykte i 2013, at der syntes at være et klart behov for anderledes kompetencer i bemandingen end de traditionelt psykologiske. Undersøgelsen i 2014 viser, at PPR generelt har gennemgået en stor udvikling, hvor kommuner er blevet inspireret af KL's pejlemærker for fremtidens PPR og har udviklet ydelseskataloger målrettet brugerne af PPR. Fra 2013 til 2014 ses en klar tendens til, at kommunerne arbejder på at udbygge det tværfaglige samarbejde på tværs af forvaltninger.

I forhold til 2013 viser analyserne fra 2014, at skoleledernes tilfredshed med PPR's ydelser i forhold til rådgivning og vejledning og udredninger er optimeret. I modsætning hertil udtrykker lærerne sig generelt mere negativt i 2014, hvor blot 13 pct. mener, at samarbejdet er godt.

Visitationsprocesserne har fået mindre betydning ved overgang til, at skoler i høj grad selv skal finansiere specialtilbud, og det gav i 2013 af og til anledning til, at PPR følte sig marginaliseret i processen. Det er dog fortsat 13 pct. af skolelederne, der ikke er involveret i visitationsprocessen. I 2014 er det fælles for flere af PPR-enhederne, at de arbejder på at etablere en hel fast struktur for, hvornår en elev kan indstilles til visitation. Dette sker for at sikre, at der arbejdes tilstrækkeligt med eleven i almenmiljøet.

I 2013 gjaldt, at PPR's placering som en central eller decentral enhed tæt på rummede både fordele og ulemper. I 2014 er der i alle tilfælde sket en decentralisering enten til skoler eller til distrikter. Hvor sidstnævnte er sket, er også socialrådgivere og andet personale med støttefunktioner blevet flyttet ud.

### **Skoleledelserne**

Såvel i 2013 som i 2014 siger ca. tre fjerdele af skolelederne, at de er meget enige eller enige i opbakningen til inklusion, og der er iværksat en række aktiviteter til at fremme opbakningen i det pædagogiske personale, herunder først og fremmest kompetenceudvikling af lærere og pædagoger. Lederne vurderede dog, at det i 2013 var 45 pct. af lærerne, der var meget enige eller enige i opbakningen til inklusion, en andel, der i 2014 er faldet til 28 pct., og de har dermed en helt klar erkendelse af, at der mangler opbakning, og at den er faldende.

I 2014 er situationen den, at for ti af de tolv kommuner er der for skolerne klare økonomiske incitamenter for inklusion, og det bliver så skolelederne, som skal varetage

de økonomiske incitamenter til inklusion, dette samtidig med at lederne erkender, at lærerne i meget lav grad har et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i klassen. Af skolelederne vurderer 87 pct., at lærerne stort set ikke har incitamenter til at være inkluderende, og 66 pct. af lærerne giver udtryk for det samme i deres besvarelser. Et meget interessant resultat er, at lærerne har et større incitament til at inkludere elever, når graden af fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau er høj. Endvidere ses det, at hvor graden af fælles værdigrundlag i kommunerne er høj, hænger det positivt sammen med tilgængeligheden af ressourcepersoner på skolerne.

Analyserne viser en tendens til, at en højere grad af økonomiske incitamenter i kommunen hænger sammen med en lavere grad af tilbud til lærerne om kompetenceudvikling og anvendelse af inklusionsvejledere.

Skolelederne på langt de fleste skoler tilkendegiver, at en række ressourcer til inklusion er tilgængelige, bl.a. muligheden for rådgivning fra PPR, samarbejde med skolens specialcenter/ressourcecenter samt bistand fra AKT-vejlederen på skolen. Tilgængeligheden af nogle af disse ressourcer, fx inklusionsvejleder på skolen og en eller flere bestemte analysemodeller, er steget fra 2013 til 2014. Skolelederne mener i øvrigt generelt, at samarbejdet med PPR fungerer godt og i øvrigt bedre i 2014 end i 2013 med hensyn til rådgivning og vejledning og udredning af elever.

Skolelederne vurderer, at der er en vis opbakning til øget inklusion blandt forældre til børn med særlige behov, mens opbakningen er lav og faldende hos forældre til almeneleverne.

Skolebestyrelserne har haft et stort ansvar for at formidle inklusionsmålsætningen til forældrene. Det mente halvdelen af skolebestyrelsesformændene, at de var lykkedes med i 2013, og i 2014 mener tre fjerdedele, at det er lykkedes.

Ifølge bestyrelsesformændenes svar ses en sammenhæng mellem socioøkonomiske forhold og opbakningen til inklusion blandt lærere og pædagoger. Opbakningen er størst i de socioøkonomisk bedst stillede kommuner. Skolebestyrelserne udtrykker endvidere fortsat stor opbakning til den måde, hvorpå skolerne arbejder med elevernes trivsel.

### *Lærerne*

For lærernes vedkommende er resultaterne som allerede nævnt mindre positive. Mens der i 2013 kun var 19 pct. af lærerne, som var meget enige eller enige i opbakningen til inklusion, er der i 2014 kun 14 pct., som har samme opfattelse. Lærerne oplever, at der generelt er en lav opbakning til inklusion blandt skolens forældre. Lærerne vurderer endvidere også, at skoleledelsernes opbakning til inklusion er faldet i indeværende skoleår.

Det er i både 2013 og 2014 kun ca. en tredjedel af lærerne, der siger, at de i meget høj grad, i høj grad eller i nogen grad er blevet tilbudt kompetenceudvikling i inklusion, hvad der står i grel kontrast til skolechefernes og skoleledernes udsagn. Skolelederne oplyser, at de i indeværende skoleår har forsøgt at ruste deres lærere til at håndtere arbejdet og udfordringerne i forhold til inklusion. Det er 82 pct. af skolelederne, der har taget initiativer på skoleniveau i forholdet til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer eller modeller. I modsætning hertil ses, at kun en tredjedel af lærerne angiver, at de har deltaget i pædagogiske dage, kurser om inklusion eller bestemte pædagogiske modeller.

Kun knap halvdelen af lærerne syntes i 2013, at de havde faglig ballast til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion, og andelen er ikke steget i 2014. Med hensyn til tilgængeligheden af ressourcer i form af inklusionsvejleder, AKT-vejleder, medarbejdere fra skolernes ressourcecenter, rådgivning fra specialskoler, fra PPR eller videnscentre er det kun ca. en femtedel af lærerne, der svarer bekræftende, mens det i 2013 var en væsentligt større andel. Skolelederne oplyser i modsætning hertil, at ressourcerne hertil faktisk er steget fra 2013 til 2014.

De åbne spørgsmål i lærerspørgeskemaet giver en række interessante resultater, der kan forklare uoverensstemmelserne mellem skoleledernes og lærernes svar. Et helt gennemgående tema er, at man ikke mener, at der politisk er sat tilstrækkelige ressourcer af til inklusion. Her nævnes manglende kompetenceudvikling i at inkludere, for få vejledere og for lidt støtte i klassen. Det er dog karakteristisk for svarene, at behovet for ekstra ressourcer i form af flere voksne til stede i klasserne fylder mere end ønsket om en egentlig kompetenceudvikling. Det nævnes endvidere, at der ønskes mere viden om, hvorfor inklusion er en god idé, da mange lærere udtrykker, at fordelene er vanskelige at få øje på.

Når det gælder faglig støtte, synes det primære træk at være, at lærere fortrinsvis bruger hinanden til sparring. I forhold til opkvalificering nævnes primært fælles kommunale kurser for en stor personalegruppe, hvor det nævnes, at indholdet opleves for overfladisk, hvorfor det personlige udbytte er begrænset.

Det er et gennemgående tema i besvarelsene, at den støtte, der er til rådighed, ikke er tilstrækkelig. Dette udtrykkes bl.a. ved, at ressourcepersoner ikke er tilgængelige, eller at den tid, der er til rådighed til den enkelte, ikke er tilstrækkelig til opgaven. Det nævnes også, at vejlederne ikke har tilstrækkelig faglighed til at kunne støtte i udskolingen, eller at den rådgivning, der modtages, er svær at omsætte i den daglige praksis, når man står alene lærer med en hel klasse. Det er også et gennemgående træk, at man gerne vil have pædagoger med i undervisningen, så de kan bidrage til at støtte elever. Lærere udtrykker også, at de inkluderede elever ikke kan indgå i undervisningen, hvis de ikke har

fuld støtte på. Det sker også, at en støtteperson bliver taget væk, da den pågældende skal bruges til vikar, og det hænder, at det er en tilfældig person, der kommer.

### *Eleverne og deres forældre*

Langt de fleste skoler har afholdt en række aktiviteter og igangsat tiltag rettet mod fastholdelse af elevernes trivsel. Fra forældrenes øverste repræsentanter (bestyrelsesformændene) synes der fortsat at være stor opbakning til den måde, som skolerne arbejder med elevernes trivsel på.

Skolelederne vurderer generelt, at der er en lav opbakning til øget inklusion blandt skolens forældre. De finder dog, at der er en markant højere opbakning blandt forældre til elever med særlige behov end blandt forældre til almenelever.

Data om elevens trivsel viser, at forældrenes og elevernes svar på trivselsspørgsmålene i høj grad ligner hinanden. Helt generelt og ud fra elevernes egne vurderinger trives eleverne i 2. klasse godt i skolen, og eleverne i 8. klasse trives endnu mere. Trivsel blandt 8. klasse-elever er dog nedadgående i forhold til 1. runde.

Der er flere lærere, som angiver, at en større andel af eleverne ikke trives socialt i klassen, når ændringen i inklusionsprocenten i 2013 var større end to procentpoint.

For en enkelt kommune foreligger der trivselsdata fra eleverne med en besvarelsesprocent på 75 pct. Her viser det sig, at eleverne i kommunens specialklasser har en lidt lavere generel trivsel end eleverne i almenklasserne.

### *Supplerende undervisning og anden faglig støtte*

Det er i gennemsnit 5,5 pct. af skolernes elever, som modtager supplerende undervisning og anden faglig støtte i skoleåret 2013/14. Gennemsnittet dækker naturligvis en stor spredning mellem skolerne med hensyn til antallet af elever, der modtager supplerende undervisning, men den gennemsnitlige andel svarer stort set til andelen, der fik specialpædagogisk støtte i almenundervisningen før lovændringen i 2012.

Hvad angår tilrettelæggelsen af den supplerende undervisning, viser besvarelsenerne fra skolelederne, at knap halvdelen (45 pct.) af den supplerende undervisning er tilrettelagt således, at der er en ekstra lærer til stede i klassen. Herudover tilrettelægges 11 pct. af den supplerende undervisning med lærerassistenter. Dette er bemærkelsesværdigt i og med, at supplerende undervisning og anden faglig støtte definitions-mæssigt ligger ud over den almindelige undervisning.

# Bilag 1:

## Tabeller vedr. oplysninger fra skolechefer, PPR-ledere og skoleforvaltninger

### Skolechefer

Tabel B1.1. Hvornår startede kommunen på at arbejde med inklusionsfremmende initiativer?

Årstal	Antal kommuner
2003	1
2006	2
2007	2
2008	1
2010	3
2011	2
2012	1

Tabel B1.2. Hvornår blev der etableret en målsætning for inklusion?

Årstal	Antal kommuner
2007	1
2008	1
2010	1
2011	6
2012	3

Tabel B1.3. Arbejder kommunen med delmål i inklusionsprocessen?

Delmål	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	8	12
Nej	4	0

Tabel B1.4. Er kapaciteten på specialskoler tilpasset?

Tilpasset	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	9	9
Nej	2	0
Ikke relevant	1 (ingen specialskoler)	3 (ingen specialskoler)

Tabel B1.5. Er kapaciteten i specialklasser tilpasset?

Tilpasset	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	11	12
Nej	1	0

Tabel B1.6. Har kommunen forventninger i forhold til økonomiaftalen?

Forventninger	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	8	12
Nej	4	0

Tabel B1.7. Er der økonomiske incitamentter for inklusion?

Incitamentter	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	9	10
Nej	3	2

Tabel B1.8. Er der en kommunal plan for supplerende undervisning og anden faglig støtte til enkeltelever?

Kommunal plan	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	2	1
Nej	10	11

Tabel B1.9. Er der en kommunal plan for inklusionsindsatser over for hele klasser, fx tolærerordninger, reduceret klassestørrelse?

Kommunal plan	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	6	0
Nej	6	12

Tabel B1.10. Er kommunen på vej?

På vej	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	11	12
Nej	1	0

Tabel B1.11. Er der sket ændringer i PPR's funktion?

Ændringer	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	8	12
Nej	4	0

Tabel B1.12. Anvender kommunen kursusvirksomhed som kompetenceudvikling i inklusion?

Kursusvirksomhed	Antal kommuner	Antal kommuner 2014
Ja	12	12
Nej	0	0

Tabel B1.13. Anvender kommunen pædagogiske dage som kompetenceudvikling i inklusion?

Pædagogiske dage	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	11	12
Nej	1	0

Tabel B1.14. Anvender kommunen kompetencer fra specialskoler?

Anvendelse	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	7	9
Nej	5 (3 har ingen specialskoler)	3 (har ingen specialskoler)

Tabel B1.15. Anvender kommunen kompetencer fra specialklasser?

Anvendelse	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	10	12
Nej	2	0

Tabel B1.16. Anvender man på kommunalt niveau pædagogiske modeller (fx LP)?

Anvendelse	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	7	7
Nej	5	5

Tabel B1.17. Anvender skolerne på eget initiativ pædagogiske modeller ?

Anvendelse	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	7	7
Nej	5	5

Tabel B1.18. Skolechefs oplevelse af, hvordan forældre til inkluderede børn mener, deres børn trives

Trivsel	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
God	6	7
Nogenlunde	3	5
Dårlig	0	0
Ved ikke	3	0

Tabel B1.19. Skolechefs oplevelse af, hvordan forældre til almenelever i klasser med inkluderede elever mener, deres egne børn trives

Trivsel	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
God	4	9
Nogenlunde	7	3
Dårlig	0	0
Ved ikke	1	0

Tabel B1.20. Forældreklager til forvaltningen

Antal klager	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ingen	4	4
Under 3	3	7
3 til 5	2	0
Mere end 5	2	1
Ved ikke	1	0



Tabel B1.21. Forældreklager til klagenævn

Antal klager	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ingen	3	6
Under 3	5	4
3 til 5	1	0
Mere end 5	3	2
Ved ikke	0	0

## PPR-ledere

Tabel B1.22. Deltager PPR i organisationsudvikling i kommunen?

Organisationsudvikling	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	8	10
Nej	4	2

Tabel B1.23. Deltager PPR i udvikling af skoler i kommunen?

Udvikling af skoler	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	6	8
Nej	6	4

Tabel B1.24. Deltager PPR i kompetenceudvikling af skolens lærere?

Kompetenceudvikling	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	7	9
Nej	5	3

Tabel B1.25. Er psykologerne allokeret til bestemte skoler?

Allokeret til bestemte skoler	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ja	11	12
Nej	1	0

Tabel B1.26. Er PPR normerings- eller efterspørgselsstyret?

Styringsform	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Normering	10	10
Efterspørgsel	2	2

Tabel B1.27. PPR-lederens uddannelse

Uddannelse	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Cand.pæd.psyk.	8	6
Cand.psych.	1	1
Andet	3	3
Ved ikke	0	2

Tabel B1.28. Hvor tilfreds er du som PPR-leder med visitationsprocessen?

Grad af tilfredshed	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Meget tilfreds	5	7
Tilfreds	3	4
Utilfreds	1	1
Meget utilfreds	3	0

Tabel B1.29. PPR-leders oplevelse af brugernes generelle tilfredshed med PPR efter 1. august 2012

Grad af tilfredshed	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Megen tilfreds	5	6
Tilfreds	3	4
Hverken/eller	4	2
Utilfreds	0	0

Tabel B1.30. PPR-leders oplevelse af, hvordan forældre til inkluderede børn mener, deres børn trives

Trivsel	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
God	2	6
Nogenlunde	8	3
Dårlig	1	2
Ved ikke	1	1

Tabel B1.31. PPR-leders oplevelse af, hvordan forældre til almenbørn i klasser med inkluderede elever mener, deres egne børn trives

Trivsel	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
God	4	2
Nogenlunde	7	8
Dårlig	0	1
Ved ikke	1	1

Tabel B1.32. Forældreklager til PPR

Antal klager	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ingen	3	6
Under 3	4	4
3 til 5	4	1
Mere end 5	1	1
Ved ikke	0	0

Tabel B1.33. PPR's viden om forældreklager til klagenævn

Antal klager	Antal kommuner 2013	Antal kommuner 2014
Ingen	4	4
Under 3	6	5
3 til 5	0	0
Mere end 5	2	1
Ved ikke	0	2

## Bilag 2:

# Tabeller vedr. oplysninger fra skoleledere, skolebestyrelsesformænd, lærere, forældre og elever

Dette bilag indeholder tabeller med resultater fra undersøgelserne vedrørende skoleledere, lærere, skolebestyrelsesformænd, forældre og elever i de 12 kommuner. Bilaget er struktureret efter de fem fokuspunkter for arbejdet med øget inklusion i folkeskolen:

- Inklusionsfremmende styringsmodeller
- Kompetencer
- Opbakning til inklusion
- Fastholdelse af elevernes trivsel
- Supplerende undervisning.

For hvert fokuspunkt ses resultaterne for to typer af statistiske analyser. For det første vises resultaterne fra analyserne af de relevante spørgeskemasvar *over tid*, idet vi sammenholder besvarelserne fra anden indsamlingsrunde fra foråret 2014 med resultaterne fra første indsamlingsrunde gennemført i foråret 2013. I denne forbindelse undersøger vi, om der er statistisk sikker forskel på respondenternes gennemsnitlige spørgeskemasvar mellem første og anden dataindsamlingsrunde. Gennemsnittet er beregnet således, at en højere værdi udtrykker et mere positivt svar for det pågældende spørgsmål.

- Et toptegn \* indikerer, at gennemsnittet i 2. runde er signifikant forskelligt fra gennemsnittet i 1. runde ved henholdsvis et signifikansniveau på \* = 10 pct., \*\* = 5pct. og \*\*\*= 1 pct..

For det andet vises resultaterne fra analyserne af sammenhængen mellem spørgeskemasvarene inden for ovenstående fem fokuspunkter og de syv *inklusionsindikatorer*, som blev opstillet ved projektets begyndelse i 2013.

- Et toptegn <sup>a</sup> markerer, at tallet er statistisk signifikant forskelligt fra tallet i første søjle i tabellen på et 10 pct.s signifikansniveau (fx signifikant forskelligt fra 'højt niveau af fælles værdigrundlag')
- Et toptegn <sup>b</sup> markerer, at tallet er statistisk signifikant forskelligt fra tallet i anden søjle i tabellen på et 10 pct.s signifikansniveau (fx signifikant forskelligt fra 'mellem niveau af fælles værdigrundlag').

På grund af afrunding summerer alle de procentvise angivelser ikke til 100.

## Fokuspunkt 1: Inklusionsfremmende styringsmodeller

Tabeller vedrørende inklusionsfremmende styringsmodeller indeholdende svar fra skolelederne og lærerne.

Tabel B2.1. Skoleledernes vurdering af det økonomiske incitament til inklusion af elever på skolen. Procent.

Spørgsmål: "Har I på skolen et økonomisk incitament til inklusion af elever?"					
Runde	Ja	Nej	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
1	62,1	34,5	3,5	100,1	0,65
2	80,0	20,0	0,0	100	0,80

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 58, i runde 2 = 45.

Tabel B2.2. Skoleledernes vurdering af lærernes incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov. Procent.

Spørgsmål: "I hvilken grad har den enkelte lærer et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i klassen, fx i forhold til tolærerordning eller andre særlige fordele?"								
	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
1	3,5	6,9	31,0	39,7	17,2	1,7	100	2,41
2	2,2	11,1	33,3	26,7	22,2	4,4	99,9	2,42

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 58, og i runde 2 = 45.

Tabel B2.3. Lærernes incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov. Procent.

Spørgsmål: "I hvilken grad har du et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i en eller flere af de klasser, du underviser i, fx i forhold til tolærerordning eller andre særlige fordele?"								
Runde	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
1	4,0	11,8	34,4	21,9	19,0	8,9	100	2,56
2	7,0	19,6	28,8	20,7	16,2	7,7	100	2,79**

Note: Antal besvarelser fra lærere i runde 1 = 448 og i runde 2 = 444.

Tabel B2.4. Skoleledelsens møder med PPR. Procent.

Spørgsmål: "Har skoleledelsen faste møder med PPR på skolen?"					
Runde	Ja	Nej	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
1	85,2	14,8	0,0	100	0,85
2	86,4	13,6	0,0	100	0,86

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 54, i runde 2 = 44.

Tabel B2.5. Skoleledernes vurdering af samarbejdet med PPR i forhold til (A) rådgivning og vejledning, (B) udredning af elever og (C) supervision. Procent.

Spørgsmål: "Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR i forhold til (A) rådgivning og vejledning, (B) udredning af elever og (C) supervision?"									
	Runde	Meget godt	Godt	Hverken godt eller dårligt	Dårligt	Meget dårligt	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
Rådgivning og vejledning	1	34,6	50,9	14,6	0,0	0,0	0,0	100,1	4,20
	2	60,0	28,9	11,1	0,0	0,0	0,0	100	4,49**
Udredning af elever	1	27,3	54,6	18,2	0,0	0,0	0,0	100,1	4,09
	2	53,3	33,3	11,1	2,2	0,0	0,0	99,9	4,38*
Supervision	1	16,4	50,9	27,3	1,8	0,0	3,6	100	3,85
	2	37,8	35,6	15,6	6,7	0,0	4,4	100,1	4,09

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 55, i runde 2 = 45.

Tabel B2.6. Lærernes vurdering af samarbejdet med PPR i forhold til (A) rådgivning og vejledning, (B) udredning af elever og (C) supervision. Procent.

Spørgsmål: "Hvordan vurderer du dit samarbejde med PPR i forhold til (A) rådgivning og vejledning, (B) udredning af elever og (C) supervision?"										
	Runde	Meget godt	Godt	Hverken godt eller dårligt	Dårligt	Meget dårligt	Jeg samarbejder ikke med PPR	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
Rådgivning og vejledning	1	5,1	24,4	30,6	9,4	5,8	17,2	7,6	100,1	3,18
	2	5,5	22,4	32,7	9,8	6,0	15,3	8,2	9,9	3,15
Udredning af elever	1	5,8	25,3	28,7	10,6	5,8	15,9	8,1	100,2	3,19
	2	5,7	24,3	31,0	11,2	5,5	13,1	9,2	100	3,17
Supervision	1	3,2	12,0	29,4	10,8	10,1	19,1	15,4	100	2,80
	2	3,5	9,7	25,3	14,7	12,4	20,5	14,0	100,1	2,65*

Note: Antal besvarelser fra lærere i runde 1 = 435 og i runde 2 = 436.

Tabel B2.7. Skoleledernes involvering i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev. Procent.

Spørgsmål: "I hvilken grad er du involveret i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev fra din skole under kommunens tilbudsvifte af specialskoler og specialklasser?"								
Runde	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
1	36,4	21,8	14,6	9,1	14,6	3,6	100,1	3,58
2	43,2	15,9	13,6	15,9	11,4	0,0	100	3,64

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 55 og i runde 2 = 45.

### Skoleledersvar opdelt på inklusionsindikatorer

For hver af inklusionsindikatorerne er der to tabeller. Den første tabel viser spørgsmål med ja/nej-svar, 0 = nej og 1 = ja. Gennemsnittet ligger altså et sted mellem 0 og 1 og angiver på samme tid en procentsats for, hvor mange der har svaret 'Ja'.

Den anden tabel viser spørgsmål med svar på en 5-punkts skala, hvor 1 = mere negativt svar og 5 = mere positivt svar. Gennemsnittet ligger altså et sted mellem 1 og 5. Jo tættere tallet ligger på 5, jo mere positivt er svaret på spørgsmålet.

*Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen*

Tabel B2.8. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen og incitamentet til øget inklusion

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
Har I på skolen et økonomisk incitament til inklusion af elever? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,72	0,86	0,25 <sup>ab</sup>	0,65
	2	0,85	1,00	0,44 <sup>ab</sup>	0,80
Har skoleledelsen faste møder med PPR på skolen? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,93	0,93	0,58 <sup>ab</sup>	0,85
	2	0,92	0,80	0,78	0,86
Antal svar	1	30	16	12	58
	2	26	10	9	45

Tabel B2.9. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen og samarbejde med PPR

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
I hvilken grad har den enkelte lærer et incitament til at inkludere elever?	1	2,53	2,67	1,73 <sup>ab</sup>	2,41
	2	2,58	2,22	2,13	2,42
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. rådgivning og vejledning (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,10	4,43	4,17	4,20
	2	4,35	5,00 <sup>a</sup>	4,33 <sup>b</sup>	4,49
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. udredning af elever (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,03	4,36	3,92	4,09
	2	4,19	4,90 <sup>a</sup>	4,33 <sup>b</sup>	4,38
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. supervision (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	3,78	4,00	3,83	3,85
	2	3,84	4,90 <sup>a</sup>	3,88 <sup>b</sup>	4,09
I hvilken grad er du involveret i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev?	1	4,04	3,57	2,45 <sup>ab</sup>	3,58
	2	3,72	4,20	2,78 <sup>b</sup>	3,64
Antal svar	1	30	16	12	58
	2	26	10	9	45

*Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag på forvaltningsniveau*

Tabel B2.10. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Har I på skolen et økonomisk incitament til inklusion af elever? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,65	1,00	0,59	0,65
	2	0,72	0,73	1 <sup>ab</sup>	0,80
Har skoleledelsen faste møder med PPR på skolen? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,94	1,00	0,63 <sup>a</sup>	0,85
	2	0,88	0,87	0,83	0,86
Antal svar	1	36	4	18	58
	2	12	15	17	44

Tabel B2.11. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad har den enkelte lærer et incitament til at inkludere elever?	1	2,46	2,25	2,35	2,41
	2	2,33	2,14	2,91	2,42
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. rådgivning og vejledning (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,21	4,25	4,18	4,20
	2	4,17	4,67 <sup>a</sup>	4,75 <sup>a</sup>	4,49
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. udredning af elever (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,09	4,25	4,06	4,09
	2	4,10	4,60 <sup>a</sup>	4,50	4,38
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. supervision (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	3,85	4,25	3,75	3,85
	2	3,76	3,29	4,33	4,09
I hvilken grad er du involveret i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev? (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	3,70	4,00	3,29	3,58
	2	3,47	3,13	4,5 <sup>ab</sup>	3,64
Antal svar	1	36	4	18	58
	2	17	15	12	44

*Inklusionsindikator: Grad af kompetenceudvikling*

Tabel B2.12. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Har I på skolen et økonomisk incitament til inklusion af elever? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,70	1,00	0,50	0,65
	2	0,86	0,69	-	0,80
Har skoleledelsen faste møder med PPR på skolen? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,89	1,00	0,75	0,85
	2	0,89	0,81	-	0,86
Antal svar	1	40	2	16	56
	2	28	16	0	44

Tabel B2.13. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad har den enkelte lærer et incitament til at inkludere elever?	1	2,41	3,50	2,27	2,41
	2	2,38	2,50	-	2,42
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. rådgivning og vejledning (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,21	4,00	4,19	4,20
	2	4,66	4,19 <sup>a</sup>	-	4,49
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. udredning af elever (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,18	4,00	3,88	4,09
	2	4,55	4,06 <sup>a</sup>	-	4,38
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. supervision (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	3,89	3,00	3,80	3,85
	2	4,21	3,86	-	4,09
I hvilken grad er du involveret i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev? (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	3,78	5,00	3,06	3,58
	2	4,11	2,81 <sup>a</sup>	-	3,64
Antal svar	1	40	2	16	58
	2	29	14	0	43

*Inklusionsindikator: Grad af økonomiske incitamenter*

Tabel B2.14. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
Har I på skolen et økonomisk incitament til inklusion af elever? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,81	0,15 <sup>a</sup>	0,65
	2	0,86	0,50 <sup>a</sup>	0,80
Har skoleledelsen faste møder med PPR på skolen? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,90	0,67	0,85
	2	0,92	0,63 <sup>a</sup>	0,86
Antal svar	1	45	13	56
	2	36	8	44



Tabel B2.15. Inklusionsindikator: Økonomiske incitament

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
I hvilken grad har den enkelte lærer et incitament til at inkludere elever?	1	2,52	2,00 <sup>a</sup>	2,41
	2	2,44	2,29	2,42
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. rådgivning og vejledning (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,28	3,92 <sup>a</sup>	4,20
	2	4,51	4,38	4,49
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. udredning af elever (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,19	3,75	4,09
	2	4,25	4,41	4,38
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. supervision (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	3,93	3,58	3,85
	2	4,16	3,71	4,09
I hvilken grad er du involveret i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev? (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	3,90	2,50 <sup>a</sup>	3,58
	2	3,81	2,88	3,64
Antal svar	1	45	13	58
	2	37	8	45

*Inklusionsindikator: Kvalitet af samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR*

Tabel B2.16. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Har I på skolen et økonomisk incitament til inklusion af elever? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,48	0,92 <sup>a</sup>	0,79 <sup>a</sup>	0,65
	2	0,65	0,95 <sup>a</sup>	1	0,80
Har skoleledelsen faste møder med PPR på skolen? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,83	0,92	0,85	0,85
	2	0,81	0,95	0,67	0,86
Antal svar	1	31	12	15	56
	2	22	19	3	44

Tabel B2.17. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
I hvilken grad har den enkelte lærer et incitament til at inkludere elever?	1	2,10	2,83 <sup>a</sup>	2,67 <sup>a</sup>	2,41
	2	2,22	2,53	3,5 <sup>a</sup>	2,42
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. rådgivning og vejledning (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,24	4,25	4,07	4,20
	2	4,17	4,79 <sup>a</sup>	5,00 <sup>a</sup>	4,49
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. udredning af elever (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,17	3,83	4,14	4,09
	2	4,09	4,68 <sup>a</sup>	4,67	4,38
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. supervision (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,00	3,73	3,62	3,85
	2	3,76	4,32 <sup>a</sup>	5,00 <sup>a</sup>	4,09
I hvilken grad er du involveret i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev? (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	3,19	3,75	4,21 <sup>a</sup>	3,58
	2	3,32	3,89	4,33	3,64
Antal svar	1	31	12	15	58
	2	21	19	3	43

*Inklusionsindikator: Ændring i inklusionsprocenten fra 2010 til 2013*

Tabel B2.18. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Har I på skolen et økonomisk incitament til inklusion af elever? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,59	0,39	0,95 <sup>ab</sup>	0,65
	2	0,50	0,94 <sup>a</sup>	0,78	0,80
Har skoleledelsen faste møder med PPR på skolen? (0 = nej, 1 = ja)	1	0,81	0,79	0,95	0,85
	2	0,83	0,94	0,82	0,86
Antal svar	1	18	20	20	56
	2	6	16	23	45

Tabel B2.19. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
I hvilken grad har den enkelte lærer et incitament til at inkludere elever?	1	2,39	2,11	2,70 <sup>b</sup>	2,41
	2	2,33	2,44	2,43	2,42
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. rådgivning og vejledning (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,12	4,21	4,26	4,20
	2	4,50	4,81	4,26 <sup>b</sup>	4,49
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. udredning af elever (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,06	4,21	4,00	4,09
	2	4,67	4,69	4,09 <sup>b</sup>	4,38
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. supervision (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	3,75	3,89	3,89	3,85
	2	4,50	4,31	3,81	4,09
I hvilken grad er du involveret i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev? (1 = mere negativ; 5 = mere positiv)	1	4,00	2,84 <sup>a</sup>	4,00 <sup>b</sup>	3,58
	2	4,33	4,06	3,14 <sup>ab</sup>	3,64
Antal svar	1	18	20	20	58
	2	6	16	21	43

*Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen*

Tabel B2.20. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	>1,1	Samlet
Har I på skolen et økonomisk incitament til inklusion af elever?	1	0,67	0,61	0,69	0,65
	2	0,73	0,91	0,79	0,80
Har skoleledelsen faste møder med PPR på skolen	1	0,87	0,71	1,00 <sup>b</sup>	0,85
	2	0,93	0,90	0,79	0,86
Antal svar	1	25	18	15	56
	2	15	11	19	45

Tabel B2.21. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	>1,1	Samlet
I hvilken grad har den enkelte lærer et incitament til at inkludere elever?	1	2,52	2,29	2,36	2,41
	2	2,67	2,18	2,35	2,42
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. rådgivning og vejledning	1	4,17	4,18	4,29	4,20
	2	4,60	4,00 <sup>a</sup>	4,68 <sup>b</sup>	4,49
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift. udredning af elever	1	4,00	3,94	4,43 <sup>ab</sup>	4,09
	2	4,53	3,82 <sup>a</sup>	4,58 <sup>b</sup>	4,38
Hvordan vurderer du alt i alt dit samarbejde med PPR ift supervision	1	3,77	3,76	4,07	3,85
	2	4,13	3,60	4,33 <sup>b</sup>	4,09
I hvilken grad er du involveret i visitationsprocessen i forbindelse med afgørelsen om placering af en elev?	1	4,00	3,12 <sup>a</sup>	3,46	3,58
	2	4,13	3,30	3,42	3,64
Antal svar	1	25	18	15	58
	2	15	10	18	43

### Læreres incitament til inklusion opdelt på inklusionsindikatorer

Første tabel viser besvarelsene på dette spørgsmål på en 5-punkts skala, hvor 1 = mere negativ og 5 = mere positiv: *"I hvilken grad har du et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov i en eller flere af de klasser, du underviser i, fx i forhold til tolærerordning eller andre særlige fordele?"*

Tabel B2.22. Lærernes incitament til inklusion opdelt på de syv inklusionsindikatorer. 5 punkts gennemsnit.

		Runde	2011	2012	2013	Samlet
Start-år for inklusionsprocessen	Gennemsnit	1	2,65	2,43	2,57	2,56
		2	2,84	2,78	2,68	2,79
	Antal svar	1	207	143	58	408
		2	186	152	72	410
			Høj	Mellem	Lav	Samlet
Fælles værdigrundlag	Gennemsnit	1	2,59	2,50	2,47	2,56
		2	2,93	2,70 <sup>a</sup>	2,48 <sup>a</sup>	2,79
	Antal svar	1	300	22	86	408
		2	202	162	46	410
			Høj	Mellem	Lav	Samlet
Kompetenceudvikling	Gennemsnit	1	2,52	2,75	2,67	2,56
		2	2,80	2,76	-	2,79
	Antal svar	1	309	20	79	408
		2	323	87	0	410
			Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Økonomiske incitamenter	Gennemsnit	1	2,52	-	2,69	2,56

		2	2,79	-	2,76	2,79
Antal svar		1	307	0	101	408
		2	347	0	63	410
			Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR	Gennemsnit	1	2,52	2,69	2,57	2,56
		2	2,84	2,74	2,67	2,79
Antal svar		1	247	74	87	408
		2	214	178	18	410
			< 1	1-2	>2	Samlet
Ændring i inklusion 2014 i procentpoint	Gennemsnit	1	2,63	2,43 <sup>a</sup>	2,65	2,56
		2	2,83	2,74	2,81	2,79
Antal svar		1	124	150	134	408
		2	94	151	165	410
			< 0,9	0,9-1,1	>1,1	Samlet
Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen	Gennemsnit	1	2,67	2,59	2,40 <sup>a</sup>	2,56
		2	2,76	2,96	2,73	2,79
Antal svar		1	182	121	152	408
		2	111	91	208	410

## Lærernes samarbejde med PPR opdelt på inklusionsindikatorer

For hver af inklusionsindikatorerne er der en tabel, hvor svarene til spørgsmålene følger en 5-punkts skala, hvor 1 = mere negativt svar og 5 = mere positivt svar. Her er angivet gennemsnittet af denne 5-punkts skala fordelt på de syv inklusionsindikatorer på spørgsmålet: "Hvordan vurderer du dit samarbejde med PPR i forhold til (A) rådgivning og vejledning, (B) udredning af elever og (C) supervision?"

Tabel B2.23. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift.	1	2,59	2,54	2,70	2,59
A. Rådgivning og vejledning	2	3,07	3,21	3,12	3,15
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift.	1	2,63	2,57	2,88	2,64
B. Udredning af elever	2	3,06	3,23	3,31 <sup>a</sup>	3,17
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift.	1	2,22	2,05	2,31	2,17
C. Supervision	2	2,57	2,78	2,58	2,65
Antal svar	1	226	158	61	445
	2	142	131	61	334

Tabel B2.24. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR	1	2,59	3,56 <sup>a</sup>	2,28 <sup>ab</sup>	2,59
ift. A. Rådgivning og vejledning	2	3,10	3,27	2,97	3,15
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR	1	2,62	3,60 <sup>a</sup>	2,44 <sup>ab</sup>	2,64
ift. B. Udredning af elever	2	3,19	3,23	2,89 <sup>a</sup>	3,17
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR	1	2,15	3,08 <sup>a</sup>	1,97 <sup>a</sup>	2,17
ift. C. Supervision	2	2,61	2,64	2,83	2,65
Antal svar	1	333	25	91	445
	2	162	134	38	334

Tabel B2.25. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift.	1	2,55	1,80 <sup>a</sup>	2,93 <sup>ab</sup>	2,59
A. Rådgivning og vejledning	2	3,18	3,03	-	3,15
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift.	1	2,60	2,00 <sup>a</sup>	3,00 <sup>ab</sup>	2,64
B. Udredning af elever	2	3,22	2,99 <sup>a</sup>	-	3,17
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift.	1	2,09	1,95	2,57 <sup>a</sup>	2,17
C. Supervision	2	2,65	2,63	-	2,65
Antal svar	1	343	22	84	445
	2	267	67	0	334

Tabel B2.26. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. A. Rådgivning og vejledning	1	2,67	2,29 <sup>a</sup>	2,59
	2	3,19	2,87 <sup>a</sup>	3,15
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. B. Udredning af elever	1	2,71	2,42	2,64
	2	3,21	2,93 <sup>a</sup>	3,17
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. C. Supervision	1	2,21	2,05	2,17
	2	2,74	2,03 <sup>a</sup>	2,65
Antal svar	1	340	109	445
	2	295	39	334

Tabel B2.27. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. A. Rådgivning og vejledning	1	2,66	3,07 <sup>a</sup>	1,98 <sup>a</sup>	2,59
	2	3,08	3,25	3,07	3,15
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. B. Udredning af elever	1	2,71	3,09 <sup>a</sup>	2,08 <sup>a</sup>	2,64
	2	3,15	3,21	3,00	3,17
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. C. Supervision	1	2,27	2,46 <sup>a</sup>	1,68 <sup>a</sup>	2,17
	2	2,53	2,75 <sup>a</sup>	3,00	2,65
Antal svar	1	271	79	97	445
	2	169	151	14	334

Tabel B2.28. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. A. Rådgivning og vejledning	1	2,18	2,58	2,95	2,59
	2	3,19	3,18	3,10	3,15
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. B. Udredning af elever	1	2,32	2,59 <sup>a</sup>	2,99 <sup>ab</sup>	2,64
	2	3,33	3,18	3,07 <sup>a</sup>	3,17
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. C. Supervision	1	1,82	2,14 <sup>a</sup>	2,52 <sup>ab</sup>	2,17
	2	2,65	2,76	2,55	2,65
Antal svar	1	137	166	146	445
	2	81	125	128	334

Tabel B2.29. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	>1,1	Samlet
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. A. Rådgivning og vejledning	1	2,47	2,50	2,79 <sup>a</sup>	2,59
	2	3,12	3,12	3,18	3,15
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. B. Udredning af elever	1	2,56	2,61	2,75	2,64
	2	3,22	3,16	3,16	3,17
Hvordan vurderer du samarbejdet med PPR ift. C. Supervision	1	2,10	2,10	2,31	2,17
	2	2,68	2,76	2,57	2,65
Antal svar	1	182	121	152	445
	2	91	83	165	339

## Fokuspunkt 2: Kompetenceudvikling

Tabeller over svar på spørgsmål vedrørende kompetenceudvikling fra skolelederne og lærerne.

Tabel B2.30. Aktiviteter på skolen i forbindelse med arbejdet med inklusion. Procent.

Spørgsmål: "Har I på skolen i dette skoleår foretaget nogle af nedenstående aktiviteter i arbejdet med inklusion?"					
	Runde	Ja	Nej	I alt	Gennemsnit
Holdt pædagogisk dag om inklusion?	1	72,4	27,6	100	0,72
	2	61,2	38,8	100	0,61
Haft en eller flere lærere på relevante kurser i forhold til inklusion?	1	77,6	22,4	100	0,78
	2	89,8	10,2	100	0,90*
Taget initiativ i forhold til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer eller modeller?	1	84,5	15,5	100	0,85
	2	81,6	18,4	100	0,82
Andet?	1	19,0	81,0	100	0,19
	2	22,5	77,6	100,1	0,23

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 58 og i runde 2 = 49.  
Note: I uddybning af kategorien 'Andet' nævnes blandt andet følgende: Oprettelse af kompetencecentre, teamsamarbejde, samarbejde med forskellige eksterne institutioner, konsulenter og fagspecialister samt forældreinddragelse.

Tabel B2.31. Lærernes deltagelse i aktiviteter i forbindelse med arbejdet med inklusion. Procent.

Spørgsmål: "Har du i dette skoleår deltaget i nogle af nedenstående aktiviteter i arbejdet med inklusion?"				
	Runde	Ja	Nej	I alt
Deltaget i pædagogisk dag om inklusion, bestemte diagnoser eller undervisningsbehov?	1	33,6	66,4	100
	2	31,7	68,3	100
Gjort brug af en inklusionsvejleder?	1	10,4	89,6	100
	2	12,5	87,5	100
Deltaget i kurser om inklusion?	1	28,4	71,6	100
	2	26,8	73,2	100
Deltaget i kurser om bestemte pædagogiske modeller, fx LP-modellen?	1	34,7	65,3	100
	2	29,9	70,1	100
Gjort brug af informationsmateriale?	1	20,9	79,1	100
	2	18,5	81,5	100
Andet?	1	7,6	92,4	100
	2	5,6	94,4	100
Jeg har ikke deltaget i nogle af de ovenstående aktiviteter i dette skoleår?	1	22,4	77,6	100
	2	30,6**	69,4	100

Note: Antal besvarelse fra lærere i runde 2 = 448.

Tabel B2.32. Tilbud om kompetenceudvikling ift. arbejdet med inklusion. Procent.

Spørgsmål: "I hvilken grad er du blevet tilbudt kompetenceudvikling i forhold til arbejdet med inklusion?"							
Runde	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke/irrelevant	I alt
1	1,6	7,3	23,1	30,2	36,7	1,1	100
2	2,2	6,6	25,2	30,5	34,2	1,3	100

Note: Antal besvarelser fra lærere i runde 1 = 450 og i runde 2 = 453.

Tabel B2.33. Lærernes faglige ballast til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion. Procent.

Spørgsmål: "I hvilken grad føler du dig fagligt rustet til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion, som du møder i din hverdag?"								
Runde	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke/irrelevant	Jeg oplever ikke udfordringer forbundet med inklusion	I alt
1	2,2	7,1	38,2	40,7	11,6	0,2	0,0	100
2	1,1	9,0	35,8	41,9	11,7	0,2	0,2	99,9

Note: Antal besvarelser fra lærere = 450.

Tabel B2.34. Skoleledernes vurdering af ressourcer på skolen i forbindelse med inklusion. Procent.

Spørgsmål: "Hvilke ressourcer er tilgængelige for skolens lærere og pædagoger i forhold til arbejdet med inklusion?"				
	Runde	Ja	Nej	I alt
Inklusionsvejleder på skolen	1	25,9	74,1	100
	2	42,9*	57,1	100
AKT-vejleder på skolen	1	81,0	19,0	100
	2	83,7	16,3	100
Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	84,5	15,5	100
	2	79,6	20,4	100
Rådgivning fra specialskoler	1	34,5	65,5	100
	2	40,8	59,2	100
Rådgivning fra PPR	1	98,3	1,7	100
	2	98,0	2,0	100
Rådgivning fra andet videnscenter	1	27,6	72,4	100
	2	26,5	73,5	100
Lærerassistent	1	17,2	82,8	100
	2	18,4	81,6	100
En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	63,8	36,2	100
	2	79,6*	20,4	100
Informationsmateriale	1	37,9	62,1	100
	2	44,9	55,1	100
Andet	1	10,3	89,7	100
	2	14,3	85,7	100

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 58 og i runde 2 = 49.



Tabel B2.35. Lærernes oplevelse af ressourcer på skolen i forbindelse med inklusion. Procent.

Spørgsmål: "Hvilke ressourcer oplever du som tilgængelige i forhold til arbejdet med inklusion?"				
	Runde	Ja	Nej	I alt
A. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,91	0,09	100
	2	0,88*	0,12	100
B. AKT-vejleder på skolen	1	0,65	0,35	100
	2	0,59*	0,41	100
C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,19	0,81	100
	2	0,16	0,84	100
D. Rådgivning fra specialskole	1	0,07	0,93	100
	2	0,03**	0,97	100
E. Rådgivning fra PPR	1	0,22	0,78	100
	2	0,20	0,80	100
F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,04	0,96	100
	2	0,04	0,96	100
G. Lærerassistent	1	0,07	0,93	100
	2	0,04*	0,96	100
H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,27	0,73	100
	2	0,23	0,77	100
I. Informationsmateriale	1	0,10	0,90	100
	2	0,08	0,92	100
J. Andet	1	0,05	0,95	100
	2	0,05	0,95	100

Note: Antal besvarelser fra lærere i runde 1 = 443 og i runde 2 = 428.

### Skoleledernes svar opdelt på inklusionsindikatorer

For hver af inklusionsindikatorerne er der tre tabeller. De første to tabeller viser spørgsmål med ja/nej-svar, hvor 0 = nej og 1 = ja, der angives altså procentsatsen, der har svaret 'ja'. Den sidste tabel viser spørgsmål med svar på en 5-punkts skala, hvor 1 = negativt svar og 5 = positivt svar.

Tabel B2.36. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
Har I på skolen en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,83	0,69	0,58	0,74
	2	0,72	0,80	0,64	0,72
Har I på skolen i dette skoleår: 1. Holdt pædagogisk dag om inklusion?	1	0,77	0,56	0,83	0,72
	2	0,58	0,42	0,91 <sup>ab</sup>	0,64
Har I på skolen i dette skoleår 2. Haft en eller flere lærere på relevante kurser i forhold til inklusion?	1	0,83	0,63	0,83	0,78
	2	0,96	0,75 <sup>a</sup>	0,91	0,87
Har I på skolen i dette skoleår 3. Taget initiativer i forhold til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer	1	0,83	0,88	0,83	0,84
	2	0,73	0,83	1,00 <sup>a</sup>	0,82
Har I på skolen i dette skoleår 4. Andet	1	0,10	0,31	0,25	0,19
	2	0,19	0,17	0,36	0,22
Antal svar	1	30	16	12	58
	2	26	12	11	49

Tabel B2.37. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

Spørgsmål: "Er følgende ressourcer tilgængelige på skolen for lærerne?"

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
Tilgængelige ressourcer 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,33	0,19	0,17	0,26
	2	0,31	0,92 <sup>a</sup>	0,18 <sup>b</sup>	0,43
Tilgængelige ressourcer 2. AKT-vejleder på skolen	1	0,83	0,88	0,67	0,81
	2	0,88	0,75	0,82	0,84
Tilgængelige ressourcer 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,87	0,81	0,83	0,84
	2	0,81	0,83	0,73	0,80
Tilgængelige ressourcer 4. Rådgivning fra specialskole	1	0,33	0,19	0,58 <sup>b</sup>	0,34
	2	0,38	0,25	0,64 <sup>b</sup>	0,41
Tilgængelige ressourcer 5. Rådgivning fra PPR	1	0,97	1,00	1,00	0,98
	2	1,00	1,00	0,91	0,97
Tilgængelige ressourcer 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,27	0,25	0,33	0,28
	2	0,23	0,25	0,36	0,27
Tilgængelige ressourcer 7. Lærerassistent	1	0,20	0,13	0,17	0,17
	2	0,35	0,00 <sup>a</sup>	0,00 <sup>a</sup>	0,18
Tilgængelige ressourcer 8. Bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,63	0,38	1,00 <sup>ab</sup>	0,64
	2	0,77	0,67	1,00 <sup>ab</sup>	0,80
Tilgængelige ressourcer 9. Informationsmateriale	1	0,30	0,44	0,50	0,38
	2	0,54	0,33	0,36	0,45
Tilgængelige ressourcer 10. Andet	1	0,10	0,13	0,08	0,10
	2	0,12	0,17	0,18	0,14
Antal svar	1	30	16	12	58
	2	26	12	11	49

Tabel B2.38. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
I hvilken grad anvender I 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	2,45	2,38	1,91	2,29
	2	3,00	3,45	2,25 <sup>b</sup>	3,00
I hvilken grad anvender I 2. AKT-vejleder på skolen	1	3,96	4,36	3,00 <sup>ab</sup>	3,88
	2	4,04	4,00	3,33 <sup>a</sup>	3,88
I hvilken grad anvender I 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	3,83	4,07	3,17 <sup>ab</sup>	3,75
	2	3,22	3,6	3,22	3,68
I hvilken grad anvender I 4. Rådgivning fra specialskole	1	1,96	1,64	2,42	2,00
	2	1,95	1,56	2,33 <sup>b</sup>	1,95
I hvilken grad anvender I 5. Rådgivning fra PPR	1	3,77	3,63	3,33	3,64
	2	4,15	4,08	3,44 <sup>ab</sup>	4,00
I hvilken grad anvender I 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	2,19	2,27	2,08	2,18
	2	1,88	1,60	2,00	1,82
I hvilken grad anvender I 7. Lærerassistent	1	2,10	1,56	2,00	1,95
	2	2,88	1,22 <sup>a</sup>	1,00 <sup>a</sup>	2,07
I hvilken grad anvender I 8. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	3,17	2,92	3,92 <sup>ab</sup>	3,28
	2	3,50	3,00	4,00 <sup>b</sup>	3,50
I hvilken grad anvender I 9. Informationsmateriale	1	2,86	3,08	3,08	2,96
	2	2,91	2,50	2,33	2,71
I hvilken grad anvender I 10. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	2,32	1,40	2,78	2,30
	2	2,54	2,60	3,00	2,67
I hvilken grad anvender I 11. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,65	3,92	3,27	3,64
	2	3,09	3,00	3,11	3,08
I hvilken grad anvender I bestemte pædagogiske metoder?	1	3,43	3,56	3,33	3,45
	2	3,5	3,25	3,89 <sup>b</sup>	3,51
Antal svar	1	30	16	12	58
	2	26	12	9	47

Tabel B2.39. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Har I på skolen en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,78	0,50	0,72	0,74
	2	0,71	0,67	0,82	0,72
Har I på skolen i dette skoleår 1. Holdt pædagogisk dag om inklusion?	1	0,64	0,50	0,94 <sup>a</sup>	0,72
	2	0,67	0,61	0,54	0,61
Har I på skolen i dette skoleår 2. Haft en eller flere lærere på relevante kurser i forhold til inklusion?	1	0,81	0,75	0,72	0,78
	2	0,89	0,94	0,85	0,90
Har I på skolen i dette skoleår 3. Taget initiativer i forhold til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer	1	0,86	0,75	0,83	0,84
	2	0,72	0,89	0,85	0,82
Har I på skolen i dette skoleår 4. Andet	1	0,22	0,00	0,17	0,19
	2	0,28	0,22	0,15	0,22
Antal svar	1	36	4	18	58
	2	18	18	13	49

Tabel B2.40. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

Spørgsmål: "Er følgende ressourcer tilgængelige på skolen for lærerne?"	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Tilgængelige ressourcer 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,28	0,25	0,22	0,26
	2	0,44	0,44	0,38	0,43
Tilgængelige ressourcer 2. AKT-vejleder på skolen	1	0,97	0,75	0,50 <sup>a</sup>	0,81
	2	1,00	0,89	0,54 <sup>ab</sup>	0,84
Tilgængelige ressourcer 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,92	0,75	0,72	0,84
	2	0,89	0,78	0,69	0,80
Tilgængelige ressourcer 4. Rådgivning fra specialskole	1	0,33	0,25	0,39	0,34
	2	0,44	0,39	0,38	0,41
Tilgængelige ressourcer 5. Rådgivning fra PPR	1	0,97	1,00	12,00	0,98
	2	1,00	0,94	1,00	0,98
Tilgængelige ressourcer 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,33	0,00	0,22	0,28
	2	0,33	0,33	0,08 <sup>ab</sup>	0,27
Tilgængelige ressourcer 7. Lærerassistent	1	0,25	0,00	0,06 <sup>a</sup>	0,17
	2	0,28	0,00 <sup>a</sup>	0,31 <sup>b</sup>	0,18
Tilgængelige ressourcer 8. Bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,53	1,00	0,78 <sup>a</sup>	0,64
	2	0,72	0,83	0,85	0,80
Tilgængelige ressourcer 9. Informationsmateriale	1	0,42	0,25	0,33	0,38
	2	0,56	0,39	0,38	0,45
Tilgængelige ressourcer 10. Andet	1	0,14	0,00	0,06	0,10
	2	0,11	0,28	0,00 <sup>b</sup>	0,14
Antal svar	1	36	4	18	58
	2	18	18	13	49

Tabel B2.41. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad anvender I 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	2,28	2,50	2,29	2,29
	2	3,18	2,54	3,38	3,00
I hvilken grad anvender I 2. AKT-vejleder på skolen	1	4,17	3,25	3,25 <sup>a</sup>	3,88
	2	4,00	3,88	3,67	3,88
I hvilken grad anvender I 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	3,97	3,00	3,47 <sup>a</sup>	3,75
	2	3,67	3,56	3,90	3,68
I hvilken grad anvender I 4. Rådgivning fra specialskole	1	2,10	1,00	2,00	2,00
	2	2,07	2,00	1,70	1,95
I hvilken grad anvender I 5. Rådgivning fra PPR	1	3,64	3,75	3,61	3,64
	2	3,83	3,94	4,31	4,00
I hvilken grad anvender I 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	2,31	1,50	2,06	2,18
	2	1,87	2,08	1,29	1,82
I hvilken grad anvender I 7. Lærerassistent	1	2,29	1,00	1,46 <sup>a</sup>	1,95
	2	2,36	1,11 <sup>a</sup>	2,74 <sup>b</sup>	2,07
I hvilken grad anvender I 8. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	3,13	3,00	3,61	3,28
	2	3,33	3,75	3,42	3,50
I hvilken grad anvender I 9. Informationsmateriale	1	3,03	2,33	2,94	2,96
	2	2,88	2,54	2,70	2,71
I hvilken grad anvender I 10. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	2,35	2,33	2,23	2,30
	2	2,75	2,82	2,20	2,67
I hvilken grad anvender I 11. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,72	3,25	3,59	3,64
	2	2,67	3,19	3,56	3,08
I hvilken grad anvender I bestemte pædagogiske metoder?	1	3,47	2,75	3,56	3,45
	2	3,44	3,50	3,62	3,51
Antal svar	1	36	4	18	58
	2	10	12	15	37

Tabel B2.42. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Har I på skolen en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,80	1,00	0,56	0,74
	2	0,79	0,61	-	0,28
Har I på skolen i dette skoleår 1. Holdt pædagogisk dag om inklusion?	1	0,68	1,00	0,81	0,72
	2	0,57	0,68	-	0,61
Har I på skolen i dette skoleår 2. Haft en eller flere lærere på relevante kurser i forhold til inklusion?	1	0,73	1,00	0,88	0,78
	2	0,87	0,95	-	0,90
Har I på skolen i dette skoleår 3. Taget initiativer i forhold til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer	1	0,83	0,00	0,88	0,84
	2	0,80	0,84	-	0,82
Har I på skolen i dette skoleår 4. Andet	1	0,20	0,50	0,13	1,19
	2	0,23	0,21	-	0,22
Antal svar	1	40	2	16	58
	2	28	18	0	46

Tabel B2.43. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

Spørgsmål: "Er følgende ressourcer tilgængelige på skolen for lærerne?"

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Tilgængelige ressourcer 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,25	0,00	0,19	0,26
	2	0,47	0,37	-	0,43
Tilgængelige ressourcer 2. AKT-vejleder på skolen	1	0,88	0,00	0,75	0,81
	2	0,90	0,74	-	0,84
Tilgængelige ressourcer 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,85	0,50	0,88	0,84
	2	0,87	0,68	-	0,80
Tilgængelige ressourcer 4. Rådgivning fra specialskole	1	0,35	0,00	0,38	0,34
	2	0,37	0,47	-	0,41
Tilgængelige ressourcer 5. Rådgivning fra PPR	1	0,98	1,00	1,00	0,98
	2	1,00	0,95	-	0,98
Tilgængelige ressourcer 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,25	0,00	0,38	0,28
	2	0,27	0,26	-	0,27
Tilgængelige ressourcer 7. Lærerassistent	1	0,20	0,00	0,13	0,17
	2	0,23	0,11	-	0,18
Tilgængelige ressourcer 8. Bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,48	1,00	1,00 <sup>a</sup>	0,64
	2	0,67	1,00 <sup>a</sup>	-	0,80
Tilgængelige ressourcer 9. Informationsmateriale	1	0,35	0,50	0,44	0,38
	2	0,53	0,32	-	0,45
Tilgængelige ressourcer 10. Andet	1	0,10	0,50	0,06	0,10
	2	0,20	0,05	-	0,14
Antal svar	1	40	2	16	58
	2	30	19	0	49

Tabel B2.44. Inklusionsindikator: Competenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad anvender I 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	2,31	4,50	1,92	2,29
	2	3,05	2,83	-	3,00
I hvilken grad anvender I 2. AKT-vejleder på skolen	1	3,92	-	3,79	3,88
	2	4,07	3,56	-	3,88
I hvilken grad anvender I 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	3,78	4,00	3,69	3,75
	2	3,97	3,13 <sup>a</sup>	-	3,68
I hvilken grad anvender I 4. Rådgivning fra specialskole	1	1,94	1,00	2,21	2,00
	2	1,87	2,07	-	1,95
I hvilken grad anvender I 5. Rådgivning fra PPR	1	3,70	3,50	3,50	3,64
	2	4,13	3,76	-	4,00
I hvilken grad anvender I 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	2,14	2,00	2,29	2,18
	2	1,83	1,82	-	1,82
I hvilken grad anvender I 7. Lærerassistent	1	2,00	1,00	1,91	1,95
	2	2,14	1,89	-	2,07
I hvilken grad anvender I 8. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	2,77	4,00	4,31 <sup>a</sup>	3,28
	2	3,21	3,78	-	3,50
I hvilken grad anvender I 9. Informationsmateriale	1	2,89	3,50	3,06	2,96
	2	2,85	2,46	-	2,71
I hvilken grad anvender I 10. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	2,19	1,00	2,64	2,30
	2	2,75	2,50	-	2,67
I hvilken grad anvender I 11. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,71	4,00	3,38	3,64
	2	3,19	2,85	-	3,08
I hvilken grad anvender I bestemte pædagogiske metoder?	1	3,33	4,50	3,63	3,45
	2	3,53	3,47	-	3,51
Antal svar	1	40	2	16	58
	2	17	30	0	47

Tabel B2.45. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
Har I på skolen en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,80	0,54	0,74
	2	0,22	0,50 <sup>a</sup>	0,72
Har I på skolen i dette skoleår 1. Holdt pædagogisk dag om inklusion?	1	0,67	0,92 <sup>a</sup>	0,72
	2	0,54	0,90 <sup>a</sup>	0,61
Har I på skolen i dette skoleår 2. Haft en eller flere lærere på relevante kurser i forhold til inklusion?	1	0,76	0,85	0,78
	2	0,87	1,00	0,94
Har I på skolen i dette skoleår 3. Taget initiativer i forhold til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer	1	0,84	0,85	0,84
	2	0,79	0,90	0,82
Har I på skolen i dette skoleår 4. Andet	1	0,16	0,31	0,19
	2	0,18	0,40	0,22
Antal svar	1	45	13	58
	2	10	36	46

Tabel B2.46. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

Spørgsmål: "Er følgende ressourcer tilgængelige på skolen for lærerne?"	Runde	Højt	Lavt	Samlet
Tilgængelige ressourcer 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,27	0,23	0,26
	2	0,46	0,30	0,43
Tilgængelige ressourcer 2. AKT-vejleder på skolen	1	0,87	0,62	0,81
	2	0,85	0,80	0,84
Tilgængelige ressourcer 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,87	0,77	0,84
	2	0,82	0,70	0,80
Tilgængelige ressourcer 4. Rådgivning fra specialskole	1	0,27	0,62 <sup>a</sup>	0,34
	2	0,36	0,60	0,41
Tilgængelige ressourcer 5. Rådgivning fra PPR	1	1,00	0,92	0,98
	2	1,00	0,90 <sup>a</sup>	0,98
Tilgængelige ressourcer 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,24	0,38	0,28
	2	0,26	0,30	0,27
Tilgængelige ressourcer 7. Lærerassistent	1	0,22	0,00 <sup>a</sup>	0,17
	2	0,23	0,00 <sup>a</sup>	0,18
Tilgængelige ressourcer 8. Bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,60	0,77	0,64
	2	0,77	0,90	0,80
Tilgængelige ressourcer 9. Informationsmateriale	1	0,40	0,31	0,38
	2	0,46	0,40	0,45
Tilgængelige ressourcer 10. Andet	1	0,09	0,15	0,10
	2	0,15	0,10	0,14
Antal svar	1	45	13	58
	2	39	10	49



Tabel B2.47. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
I hvilken grad anvender I 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	2,31	2,25	2,29
	2	3,16	2,29	3,00
I hvilken grad anvender I 2. AKT-vejleder på skolen	1	4,00	3,45	3,88
	2	3,97	3,50	3,88
I hvilken grad anvender I 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	3,82	3,54	3,75
	2	3,81	3,13	3,68
I hvilken grad anvender I 4. Rådgivning fra specialskole	1	1,75	2,75 <sup>a</sup>	2,00
	2	1,83	2,38 <sup>a</sup>	1,95
I hvilken grad anvender I 5. Rådgivning fra PPR	1	3,69	3,46	3,64
	2	4,13	3,38 <sup>a</sup>	4,00
I hvilken grad anvender I 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	2,18	2,18	2,18
	2	1,82	1,83	1,82
I hvilken grad anvender I 7. Lærerassistent	1	1,97	1,89	1,95
	2	2,23	1,00	2,07
I hvilken grad anvender I 8. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	3,18	3,62	3,28
	2	3,41	3,89	3,50
I hvilken grad anvender I 9. Informationsmateriale	1	2,95	3,00	2,96
	2	2,79	2,33	2,71
I hvilken grad anvender I 10. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	2,00	3,11 <sup>a</sup>	2,30
	2	2,56	3,00	2,67
I hvilken grad anvender I 11. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,76	3,25	3,64
	2	3,03	3,25	3,08
I hvilken grad anvender I bestemte pædagogiske metoder?	1	3,49	3,31	3,45
	2	3,46	3,75	3,51
Antal svar	1	45	13	58
	2	39	8	47

Tabel B2.48. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Har I på skolen en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,61	0,75	1,00 <sup>ab</sup>	0,74
	2	0,63	0,79	1,00	0,72
Har I på skolen i dette skoleår 1. Holdt pædagogisk dag om inklusion?	1	0,65	0,75	0,87	0,72
	2	0,76	0,45 <sup>a</sup>	0,50	0,61
Har I på skolen i dette skoleår 2. Haft en eller flere lærere på relevante kurser i forhold til inklusion?	1	0,77	0,75	0,80	0,78
	2	0,92	0,90	0,75	0,89
Har I på skolen i dette skoleår 3. Taget initiativer i forhold til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer	1	0,84	0,83	0,87	0,84
	2	0,80	0,80	1,00	0,82
Har I på skolen i dette skoleår 4. Andet	1	0,23	0,17	0,13	0,19
	2	0,28	0,15	0,25	0,22
Antal svar	1	31	12	15	58
	2	24	19	3	46

Tabel B2.49. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

Spørgsmål: "Er følgende ressourcer tilgængelige på skolen for lærerne?"	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Tilgængelige ressourcer 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,19	0,08	0,53 <sup>ab</sup>	0,26
	2	0,32	0,45	1,00 <sup>ab</sup>	0,43
Tilgængelige ressourcer 2. AKT-vejleder på skolen	1	0,81	1,00	0,67 <sup>b</sup>	0,81
	2	0,92	0,85	0,25 <sup>ab</sup>	0,84
Tilgængelige ressourcer 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,84	0,92	0,80	0,84
	2	0,80	0,80	0,75	0,80
Tilgængelige ressourcer 4. Rådgivning fra specialskole	1	0,45	0,08 <sup>a</sup>	0,33	0,34
	2	0,48	0,25	0,75 <sup>b</sup>	0,41
Tilgængelige ressourcer 5. Rådgivning fra PPR	1	0,97	1,00	1,00	0,98
	2	0,96	1,00	1,00	0,98
Tilgængelige ressourcer 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,32	0,33	0,13	0,28
	2	0,32	0,20	0,25	0,27
Tilgængelige ressourcer 7. Lærerassistent	1	0,13	0,25	0,20	0,17
	2	0,12	0,30	0,00	0,19
Tilgængelige ressourcer 8. Bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,68	0,75	0,47	0,64
	2	0,80	0,75	1,00	0,80
Tilgængelige ressourcer 9. Informationsmateriale	1	0,42	0,33	0,33	0,38
	2	0,44	0,50	0,25	0,45
Tilgængelige ressourcer 10. Andet	1	0,13	0,08	0,07	0,10
	2	0,12	0,20	0,00	0,14
Antal svar	1	31	12	15	58
	2	25	20	4	49

Tabel B2.50. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
I hvilken grad anvender I 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	2,14	1,43	3,08 <sup>ab</sup>	2,29
	2	2,53	3,15	4,00 <sup>a</sup>	3,00
I hvilken grad anvender I 2. AKT-vejleder på skolen	1	3,62	4,50 <sup>a</sup>	3,91	3,88
	2	3,74	4,24 <sup>a</sup>	3,00	3,88
I hvilken grad anvender I 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	3,68	4,00	3,71	3,75
	2	3,39	4,11	3,00 <sup>b</sup>	3,68
I hvilken grad anvender I 4. Rådgivning fra specialskole	1	2,11	1,75	1,92	2,00
	2	2,10	1,69 <sup>a</sup>	2,00	1,95
I hvilken grad anvender I 5. Rådgivning fra PPR	1	3,65	3,58	3,67	3,64
	2	3,65	4,40 <sup>a</sup>	4,00	4,00
I hvilken grad anvender I 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	2,15	2,86	1,82	2,18
	2	1,94	1,71	1,50	1,82
I hvilken grad anvender I 7. Lærerassistent	1	2,00	2,00	1,80	1,95
	2	1,80	2,54	1,00	2,07
I hvilken grad anvender I 8. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	3,24	4,00 <sup>a</sup>	2,86 <sup>b</sup>	3,28
	2	3,54	3,61	2,75	3,50
I hvilken grad anvender I 9. Informationsmateriale	1	2,97	3,00	2,93	2,96
	2	2,63	2,88	2,33	2,71
I hvilken grad anvender I 10. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	2,71	1,83	1,90	2,30
	2	2,77	2,55	-	2,67
I hvilken grad anvender I 11. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,44	3,89	3,86	3,64
	2	2,75	3,44	3,00	3,08
I hvilken grad anvender I bestemte pædagogiske metoder?	1	3,29	3,67	3,60	3,45
	2	3,48	3,55	3,50	3,51
Antal svar	1	31	12	15	58
	2	23	20	4	47

Tabel B2.51. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Har I på skolen en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	1,00	0,50 <sup>a</sup>	0,75 <sup>a</sup>	0,74
	2	0,80	0,81	0,64	0,72
Har I på skolen i dette skoleår 1. Holdt pædagogisk dag om inklusion?	1	0,83	0,65	0,70	0,72
	2	1,00	0,41 <sup>a</sup>	0,65 <sup>a</sup>	0,61
Har I på skolen i dette skoleår 2. Haft en eller flere lærere på relevante kurser i forhold til inklusion?	1	0,83	0,75	0,75	0,78
	2	0,67	0,88	0,96 <sup>a</sup>	0,89
Har I på skolen i dette skoleår 3. Taget initiativer i forhold til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer	1	0,78	0,90	0,85	0,84
	2	0,83	0,76	0,85	0,82
Har I på skolen i dette skoleår 4. Andet	1	0,17	0,25	0,15	0,19
	2	0,33	0,18	0,23	0,22
Antal svar	1	18	20	20	58
	2	6	17	26	49

Tabel B2.52. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

Spørgsmål: "Er følgende ressourcer tilgængelige på skolen for lærerne?"	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Tilgængelige ressourcer 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,33	0,20	0,25	0,26
	2	0,33	0,53	0,38	0,43
Tilgængelige ressourcer 2. AKT-vejleder på skolen	1	0,83	0,75	0,85	0,81
	2	1,00	0,82	0,81	0,84
Tilgængelige ressourcer 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,89	0,80	0,85	0,84
	2	1,00	0,76	0,77	0,80
Tilgængelige ressourcer 4. Rådgivning fra specialskole	1	0,44	0,40	0,20	0,34
	2	0,50	0,24	0,50 <sup>b</sup>	0,41
Tilgængelige ressourcer 5. Rådgivning fra PPR	1	1,00	0,95	1,00	0,98
	2	1,00	1,00	0,96	0,98
Tilgængelige ressourcer 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,28	0,30	0,25	0,28
	2	0,33	0,18	0,31	0,27
Tilgængelige ressourcer 7. Lærerassistent	1	0,28	0,05 <sup>a</sup>	0,20	0,17
	2	0,00	0,35 <sup>a</sup>	0,12 <sup>b</sup>	0,19
Tilgængelige ressourcer 8. Bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,50	0,55	0,85 <sup>ab</sup>	0,64
	2	0,67	0,71	0,88	0,80
Tilgængelige ressourcer 9. Informationsmateriale	1	0,33	0,45	0,35	0,38
	2	0,50	0,53	0,38	0,45
Tilgængelige ressourcer 10. Andet	1	0,11	0,10	0,10	0,10
	2	0,33	0,12	0,12	0,14
Antal svar	1	18	20	20	58
	2	6	17	26	49

Tabel B2.53. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
I hvilken grad anvender I 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	2,27	2,36	2,25	2,29
	2	2,50	3,33	2,81	3,00
I hvilken grad anvender I 2. AKT-vejleder på skolen	1	3,75	3,72	4,17	3,88
	2	3,5	4,43 <sup>a</sup>	3,65 <sup>b</sup>	3,88
I hvilken grad anvender I 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	3,67	3,80	3,79	3,75
	2	3,67	4,13	3,36 <sup>b</sup>	3,68
I hvilken grad anvender I 4. Rådgivning fra specialskole	1	2,18	2,18	1,57 <sup>a</sup>	2,00
	2	1,83	1,64	2,15	1,95
I hvilken grad anvender I 5. Rådgivning fra PPR	1	3,67	3,55	3,70	3,64
	2	3,83	4,41	3,75 <sup>b</sup>	4,00
I hvilken grad anvender I 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	1,93	2,06	2,67	2,18
	2	1,67	1,54	2,13	1,82
I hvilken grad anvender I 7. Lærerassistent	1	2,08	1,92	1,85	1,95
	2	1,20	2,67 <sup>a</sup>	1,85	2,07
I hvilken grad anvender I 8. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	2,71	3,44 <sup>a</sup>	3,67 <sup>a</sup>	3,28
	2	3,33	3,60	3,48	3,50
I hvilken grad anvender I 9. Informationsmateriale	1	3,00	3,00	2,88	2,96
	2	3,00	2,86	2,55	2,71
I hvilken grad anvender I 10. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	2,25	2,80	1,91	2,30
	2	3,67	2,40	2,64	2,67
I hvilken grad anvender I 11. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,82	3,41	3,69	3,64
	2	2,80	3,40	2,90	3,08
I hvilken grad anvender I bestemte pædagogiske metoder?	1	3,44	3,40	3,50	3,45
	2	3,67	3,59	3,42	3,51
Antal svar	1	18	20	20	58
	2	5	15	20	40

Tabel B2.54. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	>1,1	Samlet
Har I på skolen en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,92	0,67 <sup>a</sup>	0,53 <sup>a</sup>	0,74
	2	0,86	0,60	0,68	0,72
Har I på skolen i dette skoleår 1. Holdt pædagogisk dag om inklusion?	1	0,80	0,83	0,47 <sup>ab</sup>	0,72
	2	0,67	0,55	0,61	0,61
Har I på skolen i dette skoleår 2. Haft en eller flere lærere på relevante kurser i forhold til inklusion?	1	0,88	0,67	0,73	0,78
	2	0,87	0,91	0,91	0,89
Har I på skolen i dette skoleår 3. Taget initiativer i forhold til arbejdet med bestemte pædagogiske værktøjer	1	0,80	0,89	0,87	0,84
	2	0,80	0,73	0,87	0,82
Har I på skolen i dette skoleår 4. Andet	1	0,12	0,28	0,20	0,19
	2	0,27	0,09	0,26	0,22
Antal svar	1	25	18	15	58
	2	15	11	23	49

Tabel B2.55. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

Spørgsmål: "Er følgende ressourcer tilgængelige på skolen for lærerne?"	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
Tilgængelige ressourcer 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,28	0,28	0,20	0,26
	2	0,27	0,36	0,57 <sup>a</sup>	0,43
Tilgængelige ressourcer 2. AKT-vejleder på skolen	1	0,88	0,67	0,87	0,81
	2	0,80	1,00	0,78 <sup>b</sup>	0,84
Tilgængelige ressourcer 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,92	0,78	0,80	0,84
	2	0,80	0,82	0,78	0,80
Tilgængelige ressourcer 4. Rådgivning fra specialskole	1	0,32	0,50	0,20 <sup>b</sup>	0,34
	2	0,47	0,27	0,43	0,41
Tilgængelige ressourcer 5. Rådgivning fra PPR	1	1,00	1,00	0,93	0,98
	2	1,00	1,00	0,96	0,98
Tilgængelige ressourcer 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,32	0,28	0,20	0,28
	2	0,20	0,27	0,30	0,27
Tilgængelige ressourcer 7. Lærerassistent	1	0,28	0,11	0,07	0,17
	2	0,40	0,27	0,00 <sup>ab</sup>	0,19
Tilgængelige ressourcer 8. Bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,64	0,83	0,40 <sup>b</sup>	0,64
	2	0,80	0,73	0,83	0,80
Tilgængelige ressourcer 9. Informationsmateriale	1	0,36	0,39	0,40	0,38
	2	0,60	0,36	0,39	0,45
Tilgængelige ressourcer 10. Andet	1	0,12	0,06	0,13	0,10
	2	0,13	0,00	0,22 <sup>b</sup>	0,14
Antal svar	1	25	18	15	58
	2	15	11	23	49

Tabel B2.56. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
I hvilken grad anvender I 1. Inklusionsvejleder på skolen	1	2,10	2,38	2,63	2,29
	2	3,11	3,00	2,89	3,00
I hvilken grad anvender I 2. AKT-vejleder på skolen	1	3,96	3,79	3,87	3,88
	2	4,00	4,00	3,75	3,88
I hvilken grad anvender I 3. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	3,84	3,47	3,93	3,75
	2	4,14	3,45 <sup>a</sup>	3,47	3,68
I hvilken grad anvender I 4. Rådgivning fra specialskole	1	2,05	2,27	1,55 <sup>b</sup>	2,00
	2	1,92	1,88	2,00	1,95
I hvilken grad anvender I 5. Rådgivning fra PPR	1	3,68	3,50	3,73	3,64
	2	4,33	3,73 <sup>a</sup>	3,90	4,00
I hvilken grad anvender I 6. Rådgivning fra andet videnscenter	1	2,10	2,50	1,90	2,18
	2	1,55	2,00	1,93	1,82
I hvilken grad anvender I 7. Lærerassistent	1	2,17	1,58	2,00	1,95
	2	2,90	2,50	1,08 <sup>ab</sup>	2,07
I hvilken grad anvender I 8. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	3,25	3,69	2,85 <sup>b</sup>	3,28
	2	3,71	3,27	3,48	3,50
I hvilken grad anvender I 9. Informationsmateriale	1	3,04	2,93	2,85	2,96
	2	3,08	2,60	2,53 <sup>a</sup>	2,71
I hvilken grad anvender I 10. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	2,25	2,27	2,50	2,30
	2	2,75	1,75	2,92	2,67
I hvilken grad anvender I 11. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,82	3,47	3,54	3,64
	2	3,38	2,25 <sup>a</sup>	3,21 <sup>b</sup>	3,08
I hvilken grad anvender I bestemte pædagogiske metoder?	1	3,60	3,39	3,27	3,45
	2	3,87	3,09 <sup>a</sup>	3,48	3,51
Antal svar	1	25	18	15	58
	2	13	8	19	40

### Lærernes svar opdelt på inklusionsindikatorer

For hver af inklusionsindikatorerne er der fire tabeller. De to første tabeller viser spørgsmål med svar på en 5-punkts skala, hvor 1 = negativt svar og 5 = positivt svar, hvor gennemsnittet er angivet. De næste to tabeller viser spørgsmål med ja/nej-svar, hvor 0 = nej og 1 = ja, og der angives altså den procentvise andel, der har svaret bekræftende.

Tabel B2.57. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
I hvilken grad er du blevet tilbudt kompetenceudvikling i forhold til arbejdet med inklusion?	1	2,32	1,73 <sup>a</sup>	1,92 <sup>a</sup>	2,06
	2	2,16	1,95 <sup>a</sup>	2,31 <sup>b</sup>	2,11
I hvilken grad føler du dig fagligt rustet til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion, som du møder i din hverdag?	1	2,51	2,44	2,44	2,48
	2	2,42	2,49	2,45	2,46
I hvilken grad har du et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov?	1	2,65	2,43 <sup>a</sup>	2,57	2,56
	2	2,84	2,78	2,68	2,79
Antal svar	1	226	158	61	445
	2	205	169	77	451

Tabel B2.58. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
I hvilken grad anvender du A. Inklusionsvejleder på skolen	1	1,69	1,35 <sup>a</sup>	1,22 <sup>a</sup>	1,52
	2	1,64	1,74	1,29 <sup>ab</sup>	1,63
I hvilken grad anvender du B. AKT-vejleder på skolen	1	2,67	2,50	2,16 <sup>ab</sup>	2,55
	2	2,63	2,42 <sup>a</sup>	2,36	2,50
I hvilken grad anvender du C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	2,31	2,21	1,83 <sup>ab</sup>	2,21
	2	2,20	2,24	1,98	2,18
I hvilken grad anvender du D. Rådgivning fra specialskole	1	1,25	1,09 <sup>a</sup>	1,12	1,18
	2	1,28	1,11 <sup>a</sup>	1,25 <sup>b</sup>	1,21
I hvilken grad anvender du E. Rådgivning fra PPR	1	2,03	2,01	2,11	2,03
	2	2,03	2,12	2,14	2,08
I hvilken grad anvender du F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	1,29	1,17	1,19	1,23
	2	1,27	1,19	1,19	1,23
I hvilken grad anvender du G. Lærerassistent	1	1,44	1,45	1,38	1,43
	2	1,44	1,41	1,49	1,43
I hvilken grad anvender du H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	2,13	1,86	2,81	2,14
	2	2,09	1,76 <sup>a</sup>	2,66 <sup>ab</sup>	2,07
I hvilken grad anvender du I. Informationsmateriale	1	1,89	1,70	2,06	1,85
	2	1,91	1,73 <sup>a</sup>	2,18 <sup>ab</sup>	1,88
I hvilken grad anvender du J. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	1,75	1,64	1,92	1,74
	2	1,71	1,58	1,51	1,63
I hvilken grad anvender du K. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,04	3,03	2,95	3,03
	2	3,07	3,10	2,96	3,06
I hvilken grad anvender du en bestemt pædagogisk metode eller model til at inkludere børn med særlige behov i den almindelige undervisning?	1	2,95	2,94	3,05	2,96
	2	2,87	2,92	2,92	2,90
Antal svar	1	214	151	54	416
	2	191	155	73	419



Tabel B2.59. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
Har du i dette skoleår 1. Deltaget i pædagogisk dag om inklusion, bestemte diagnoser eller undervisningsbehov	1	0,39	0,25 <sup>a</sup>	0,34	0,34
	2	0,26	0,28	0,54 <sup>ab</sup>	0,32
Har du i dette skoleår 2. Gjort brug af en inklusionsvejleder	1	0,14	0,08 <sup>a</sup>	0,05 <sup>a</sup>	0,10
	2	0,13	0,15	0,06 <sup>b</sup>	0,13
Har du i dette skoleår 3. Deltaget i kurser om inklusion	1	0,41	0,14 <sup>a</sup>	0,18 <sup>a</sup>	0,28
	2	0,29	0,16 <sup>a</sup>	0,44 <sup>ab</sup>	0,27
Har du i dette skoleår 4. Deltaget i kurser om bestemte pædagogiske modeller, fx LP-modellen?	1	0,32	0,29	0,59 <sup>ab</sup>	0,35
	2	0,29	0,23	0,46 <sup>ab</sup>	0,30
Har du i dette skoleår 5. Gjort brug af informationsmateriale?	1	0,19	0,21	0,30 <sup>a</sup>	0,21
	2	0,23	0,15 <sup>a</sup>	0,15	0,19
Har du i dette skoleår 6. Andet	1	0,07	0,08	0,08	0,08
	2	0,04	0,08 <sup>a</sup>	0,04	0,06
Har du i dette skoleår 7. Jeg har ikke deltaget i nogle af de ovenstående aktiviteter i dette skoleår	1	0,13	0,38 <sup>a</sup>	0,18 <sup>b</sup>	0,22
	2	0,33	0,40	0,05 <sup>ab</sup>	0,31
Antal svar	1	229	160	61	450
	2	204	166	78	448

Tabel B2.60. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

Spørgsmål: "Hvilke ressourcer oplever du som tilgængelige i forhold til arbejdet med inklusion?"

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
A. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,93	0,88 <sup>a</sup>	0,92	0,91
	2	0,90	0,88	0,84	0,88*
B. AKT-vejleder på skolen	1	0,72	0,62 <sup>a</sup>	0,52 <sup>a</sup>	0,65
	2	0,63	0,60	0,49 <sup>ab</sup>	0,59*
C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,26	0,10 <sup>a</sup>	0,18 <sup>b</sup>	0,19
	2	0,20	0,15	0,08 <sup>a</sup>	0,16
D. Rådgivning fra specialskole	1	0,07	0,04	0,11 <sup>b</sup>	0,07
	2	0,04	0,02	0,06 <sup>b</sup>	0,03**
E. Rådgivning fra PPR	1	0,22	0,22	0,23	0,22
	2	0,17	0,24 <sup>a</sup>	0,20	0,20
F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,05	0,02 <sup>a</sup>	0,03	0,04
	2	0,07	0,03 <sup>a</sup>	0,00 <sup>a</sup>	0,04
G. Lærerassistent	1	0,07	0,10	0,02 <sup>b</sup>	0,07
	2	0,04	0,06	0,02	0,04*
H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,24	0,23	0,50 <sup>ab</sup>	0,27
	2	0,23	0,11 <sup>a</sup>	0,48 <sup>ab</sup>	0,23
I. Informationsmateriale	1	0,09	0,10	0,17 <sup>a</sup>	0,10
	2	0,09	0,06	0,08	0,08
J. Andet	1	0,03	0,07 <sup>a</sup>	0,05	0,05
	2	0,05	0,05	0,06	0,05
Antal svar	1	242	177	66	485
	2	220	180	86	486

Tabel B2.61. Inklusionsindikatorer: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
Anvender du: PALS (Positiv Adfærd i Læring og Samspil)	1	0,10	0,13	0,07	0,10
	2	0,11	0,14	0,09	0,12
Anvender du: LP-modellen	1	0,41	0,35	0,91 <sup>ab</sup>	0,46
	2	0,42	0,33	0,88 <sup>ab</sup>	0,48
Anvender du: KASA (Klasseledelse, Anerkendelse, Sammenhæng og Arbejdsmiljø)	1	0,12	0,09	0,16	0,11
	2	0,11	0,14	0,11	0,12
Anvender du: Classroom Management	1	0,50	0,50	0,53	0,51
	2	0,49	0,50	0,50	0,49
Anvender du: Cooperative Learning	1	0,72	0,84 <sup>a</sup>	0,58 <sup>ab</sup>	0,74
	2	0,78	0,79	0,66 <sup>b</sup>	0,76
Anvender du: Trin for Trin	1	0,17	0,18	0,18	0,18
	2	0,19	0,14	0,18	0,17
Anvender du: De Utrolige År	1	0,00	0,00	0,00	0,00
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
Anvender du: KRAP	1	0,02	0,01	0,00	0,01
	2	0,06	0,01 <sup>a</sup>	0,00 <sup>a</sup>	0,03
Anvender du: Andre modeller eller metoder	1	0,32	0,30	0,16 <sup>ab</sup>	0,29
	2	0,17	0,30 <sup>a</sup>	0,13 <sup>b</sup>	0,21
Anvender du: Vi anvender ikke bestemte metoder eller modeller på skolen	1	0,06	0,02	0,02	0,04
	2	0,06	0,07	0,00 <sup>ab</sup>	0,05
Antal svar	1	212	148	58	418
	2	125	101	56	282

Tabel B2.62. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad er du blevet tilbudt kompetenceudvikling i forhold til arbejdet med inklusion?	1	2,07	2,40	1,92 <sup>b</sup>	2,06
	2	2,24	2,01 <sup>a</sup>	1,89 <sup>a</sup>	2,11
I hvilken grad føler du dig fagligt rustet til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion, som du møder i din hverdag?	1	2,50	2,48	2,37	2,48
	2	2,48	2,47	2,28	2,46
I hvilken grad har du et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov?	1	2,59	2,50	2,47	2,56
	2	2,93	2,70 <sup>a</sup>	2,48 <sup>a</sup>	2,79
Antal svar	1	333	25	91	445
	2	223	182	46	451

Tabel B2.63. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad anvender du A. Inklusionsvejleder på skolen	1	1,56	1,14 <sup>a</sup>	1,49 <sup>b</sup>	1,52
	2	1,62	1,61	1,75	1,63
I hvilken grad anvender du B. AKT-vejleder på skolen	1	2,67	2,40	2,10 <sup>a</sup>	2,55
	2	2,67	2,40 <sup>a</sup>	2,13 <sup>a</sup>	2,50
I hvilken grad anvender du C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	2,37	1,70 <sup>a</sup>	1,75 <sup>a</sup>	2,21
	2	2,23	2,15	2,11	2,18
I hvilken grad anvender du D. Rådgivning fra specialskole	1	1,19	1,27	1,11	1,18
	2	1,29	1,13 <sup>a</sup>	1,11	1,21
I hvilken grad anvender du E. Rådgivning fra PPR	1	1,97	2,48 <sup>a</sup>	2,14	2,03
	2	2,12	2,01	2,22	2,08
I hvilken grad anvender du F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	1,25	1,17	1,17	1,23
	2	1,31	1,13 <sup>a</sup>	1,24	1,23
I hvilken grad anvender du G. Lærerassistent	1	1,46	1,20	1,41	1,43
	2	1,48	1,28 <sup>a</sup>	1,81 <sup>ab</sup>	1,43
I hvilken grad anvender du H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	1,95	2,65	2,61	2,14
	2	2,04	2,06	2,33	2,07
I hvilken grad anvender du I. Informationsmateriale	1	1,77	1,95	2,07	1,85
	2	1,90	1,86	1,87	1,88
I hvilken grad anvender du J. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	1,72	1,90	1,74	1,74
	2	1,62	1,58	1,85	1,63
I hvilken grad anvender du K. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,02	2,83	3,12	3,03
	2	3,07	3,01	3,25	3,06
I hvilken grad anvender du en bestemt pædagogisk metode eller model til at inkludere børn med særlige behov i den almindelige undervisning?	1	2,97	2,75	2,99	2,96
	2	2,87	2,90	3,00	2,90
Antal svar	1	313	25	84	416
	2	241	195	50	419

Tabel B2.64. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Har du i dette skoleår 1. Deltaget i pædagogisk dag om inklusion, bestemte diagnoser eller undervisningsbehov	1	0,29	0,44	0,46 <sup>a</sup>	0,34
	2	0,29	0,32	0,45 <sup>a</sup>	0,32
Har du i dette skoleår 2. Gjort brug af en inklusionsvejleder	1	0,11	0,04	0,11	0,10
	2	0,13	0,10	0,21 <sup>b</sup>	0,13
Har du i dette skoleår 3. Deltaget i kurser om inklusion	1	0,28	0,32	0,29	0,28
	2	0,35	0,18 <sup>a</sup>	0,26	0,27
Har du i dette skoleår 4. Deltaget i kurser om bestemte pædagogiske modeller, fx LP-modellen?	1	0,27	0,52 <sup>a</sup>	0,57 <sup>a</sup>	0,35
	2	0,38	0,30	0,28	0,30
Har du i dette skoleår 5. Gjort brug af informationsmateriale?	1	0,17	0,20	0,34 <sup>a</sup>	0,21
	2	0,20	0,17	0,17	0,19
Har du i dette skoleår 6. Andet	1	0,08	0,04	0,05	0,08
	2	0,05	0,05	0,11	0,06
Har du i dette skoleår 7. Jeg har ikke deltaget i nogle af de ovenstående aktiviteter i dette skoleår	1	0,26	0,24	0,09 <sup>ab</sup>	0,22
	2	0,27	0,37 <sup>a</sup>	0,21 <sup>b</sup>	0,31
Antal svar	1	332	25	91	450
	2	220	181	47	448

Tabel B2.65. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

Spørgsmål: "Hvilke ressourcer oplever du som tilgængelige i forhold til arbejdet med inklusion?"

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
A. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,91	0,89	0,94	0,91
	2	0,86	0,90	0,88	0,88*
B. AKT-vejleder på skolen	1	0,71	0,75	0,43 <sup>ab</sup>	0,65
	2	0,66	0,59	0,32 <sup>ab</sup>	0,59*
C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,21	0,18	0,14	0,19
	2	0,17	0,15	0,14	0,16
D. Rådgivning fra specialskole	1	0,07	0,00	0,07	0,07
	2	0,04	0,04	0,00	0,03**
E. Rådgivning fra PPR	1	0,22	0,21	0,24	0,22
	2	0,18	0,22	0,26	0,20
F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,04	0,00	0,03	0,04
	2	0,06	0,01 <sup>a</sup>	0,08 <sup>b</sup>	0,04
G. Lærerassistent	1	0,07	0,04	0,07	0,07
	2	0,04	0,04	0,10 <sup>ab</sup>	0,04*
H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,21	0,50 <sup>a</sup>	0,45 <sup>a</sup>	0,27
	2	0,20	0,23	0,36 <sup>ab</sup>	0,23
I. Informationsmateriale	1	0,09	0,00	0,20 <sup>ab</sup>	0,10
	2	0,05	0,11 <sup>a</sup>	0,06	0,08
J. Andet	1	0,05	0,00	0,05	0,05
	2	0,04	0,06	0,06	0,05
Antal svar	1	361	28	96	485
	2	241	195	50	486

Tabel B2.66. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Anvender du: PALS (Positiv Adfærd i Læring og Samspil)	1	0,11	0,07	0,10	0,10
	2	0,16	0,08 <sup>a</sup>	0,07	0,12
Anvender du: LP-modellen	1	0,35	0,50	0,84 <sup>ab</sup>	0,46
	2	0,46	0,47	0,59	0,48
Anvender du: KASA (Klasseledelse, Anerkendelse, Sammenhæng og Arbejdsmiljø)	1	0,10	0,14	0,15	0,11
	2	0,13	0,10	0,17	0,12
Anvender du: Classroom Management	1	0,50	0,50	0,52	0,51
	2	0,55	0,45 <sup>a</sup>	0,42	0,49
Anvender du: Cooperative Learning	1	0,78	0,50 <sup>a</sup>	0,68	0,74
	2	0,74	0,76	0,83	0,76
Anvender du: Trin for Trin	1	0,17	0,14	0,21	0,18
	2	0,17	0,17	0,17	0,17
Anvender du: De Utrolige År	1	0,00	0,00	0,00	0,00
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
Anvender du: KRAP	1	0,02	0,00	0,00	0,01
	2	0,06	0,00 <sup>a</sup>	0,00	0,03
Anvender du: Andre modeller eller metoder	1	0,28	0,57 <sup>a</sup>	0,26 <sup>b</sup>	0,29
	2	0,18	0,23	0,24	0,21
Anvender du: Vi anvender ikke bestemte metoder eller modeller på skolen	1	0,04	0,07	0,02	0,04
	2	0,04	0,07	0,03	0,05
Antal svar	1	309	24	85	418
	2	134	119	29	282

Tabel B2.67. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad er du blevet tilbudt kompetenceudvikling i forhold til arbejdet med inklusion?	1	2,09	1,86	2,00	2,06
	2	2,09	2,19	-	2,11
I hvilken grad føler du dig fagligt rustet til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion, som du møder i din hverdag?	1	2,50	2,18 <sup>a</sup>	2,45	2,48
	2	2,46	2,43	-	2,46
I hvilken grad har du et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov?	1	2,52	2,75	2,67	2,56
	2	2,80	2,76	-	2,79
Antal svar	1	343	22	84	445
	2	361	90	0	451

Tabel B2.68. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad anvender du A. Inklusionsvejleder på skolen	1	1,50	2,05 <sup>a</sup>	1,38 <sup>b</sup>	1,52
	2	1,66	1,52	-	1,63
I hvilken grad anvender du B. AKT-vejleder på skolen	1	2,73	1,30 <sup>a</sup>	2,07 <sup>ab</sup>	2,55
	2	2,57	2,25 <sup>a</sup>	-	2,50
I hvilken grad anvender du C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	2,29	1,25 <sup>a</sup>	2,15 <sup>b</sup>	2,21
	2	2,23	1,97 <sup>a</sup>	-	2,18
I hvilken grad anvender du D. Rådgivning fra specialskole	1	1,19	1,00	1,16	1,18
	2	1,21	1,21	-	1,21
I hvilken grad anvender du E. Rådgivning fra PPR	1	1,98	1,75	2,32 <sup>ab</sup>	2,03
	2	2,08	2,11	-	2,08
I hvilken grad anvender du F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	1,26	1,00 <sup>a</sup>	1,21 <sup>b</sup>	1,23
	2	1,24	1,18	-	1,23
I hvilken grad anvender du G. Lærerassistent	1	1,45	1,58	1,34	1,43
	2	1,43	1,45	-	1,43
I hvilken grad anvender du H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	1,87	2,24	3,09	2,14
	2	1,86	2,84 <sup>a</sup>	-	2,07
I hvilken grad anvender du I. Informationsmateriale	1	1,78	2,00	2,08	1,85
	2	1,85	1,99	-	1,88
I hvilken grad anvender du J. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	1,74	1,38	1,81	1,74
	2	1,67	1,44	-	1,63
I hvilken grad anvender du K. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,03	3,29	2,94	3,03
	2	3,10	2,94	-	3,06
I hvilken grad anvender du bestemte pædagogiske metoder eller modeller til at inkludere børn med særlige behov i den almindelige undervisning?	1	2,92	2,89	3,14 <sup>a</sup>	2,96
	2	2,86	3,02	-	2,90
Antal svar	1	319	21	77	416
	2	336	83	0	419



Tabel B2.69. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Har du i dette skoleår 1. Deltaget i pædagogisk dag om inklusion, bestemte diagnoser eller undervisningsbehov	1	0,33	0,45	0,32	0,34
	2	0,29	0,43 <sup>a</sup>	-	0,32
Har du i dette skoleår 2. Gjort brug af en inklusionsvejleder	1	0,09	0,32 <sup>a</sup>	0,10 <sup>b</sup>	0,10
	2	0,12	0,13	-	0,13
Har du i dette skoleår 3. Deltaget i kurser om inklusion	1	0,28	0,50 <sup>a</sup>	0,23 <sup>b</sup>	0,28
	2	0,25	0,32	-	0,27
Har du i dette skoleår 4. Deltaget i kurser om bestemte pædagogiske modeller, fx LP-modellen?	1	0,25	0,45 <sup>a</sup>	0,70 <sup>ab</sup>	0,35
	2	0,25	0,50 <sup>a</sup>	-	0,30
Har du i dette skoleår 5. Gjort brug af informationsmateriale?	1	0,19	0,32	0,25	0,21
	2	0,19	0,17	-	0,19
Har du i dette skoleår 6. Andet	1	0,08	0,00	0,08	0,08
	2	0,05	0,08	-	0,06
Har du i dette skoleår 7. Jeg har ikke deltaget i nogle af de ovenstående aktiviteter i dette skoleår	1	0,26	0,05 <sup>a</sup>	0,12 <sup>a</sup>	0,22
	2	0,34	0,18 <sup>a</sup>	-	0,31
Antal svar	1	343	22	83	450
	2	358	90	0	448

Tabel B2.70. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

Spørgsmål: "Hvilke ressourcer oplever du som tilgængelige i forhold til arbejdet med inklusion?"

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
A. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,91	0,91	0,92	0,91
	2	0,88	0,90	-	0,88*
B. AKT-vejleder på skolen	1	0,73	0,26 <sup>a</sup>	0,46 <sup>ab</sup>	0,65
	2	0,64	0,40 <sup>a</sup>	-	0,59*
C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,20	0,00 <sup>a</sup>	0,19 <sup>b</sup>	0,19
	2	0,17	0,10 <sup>a</sup>	-	0,16
D. Rådgivning fra specialskole	1	0,06	0,00	0,11 <sup>ab</sup>	0,07
	2	0,03	0,04	-	0,03**
E. Rådgivning fra PPR	1	0,19	0,17	0,38 <sup>ab</sup>	0,22
	2	0,20	0,21	-	0,20
F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,04	0,00	0,02	0,04
	2	0,04	0,05	-	0,04
G. Lærerassistent	1	0,07	0,13	0,07	0,07
	2	0,04	0,05	-	0,04*
H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,19	0,43 <sup>a</sup>	0,57 <sup>a</sup>	0,27
	2	0,15	0,53 <sup>a</sup>	-	0,23
I. Informationsmateriale	1	0,08	0,26 <sup>a</sup>	0,14 <sup>a</sup>	0,10
	2	0,08	0,07	-	0,08
J. Andet	1	0,05	0,09	0,03	0,05
	2	0,05	0,04	-	0,05
Antal svar	1	372	23	90	485
	2	388	98	0	486

Tabel B2.71. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Anvender du: PALS (Positiv Adfærd i Læring og Samspil)	1	0,12	0,13	0,05	0,10
	2	0,13	0,08	-	0,12
Anvender du: LP-modellen	1	0,30	0,87 <sup>a</sup>	0,95 <sup>a</sup>	0,46
	2	0,36	0,89 <sup>a</sup>	-	0,48
Anvender du: KASA (Klasseledelse, Anerkendelse, Sammenhæng og Arbejdsmiljø)	1	0,12	0,13	0,10	0,11
	2	0,10	0,19 <sup>a</sup>	-	0,12
Anvender du: Classroom Management	1	0,51	0,47	0,52	0,51
	2	0,49	0,51	-	0,49
Anvender du: Cooperative Learning	1	0,75	0,87	0,68	0,74
	2	0,83	0,52 <sup>a</sup>	-	0,76
Anvender du: Trin for Trin	1	0,16	0,20	0,22	0,18
	2	0,16	0,19	-	0,17
Anvender du: De Utrolige År	1	0,00	0,00	0,00	0,00
	2	0,00	0,00	-	0,00
Anvender du: KRAP	1	0,02	0,00	0,00	0,01
	2	0,03	0,02	-	0,03
Anvender du: Andre modeller eller metoder	1	0,31	0,40	0,17 <sup>ab</sup>	0,29
	2	0,23	0,11 <sup>a</sup>	-	0,21
Anvender du: Vi anvender ikke bestemte metoder eller modeller på skolen	1	0,04	0,07	0,02	0,04
	2	0,06	0,02	-	0,05
Antal svar	1	309	24	85	418
	2	219	63	0	282

Tabel B2.72. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
I hvilken grad er du blevet tilbudt kompetenceudvikling i forhold til arbejdet med inklusion?	1	1,95	2,40 <sup>a</sup>	2,06
	2	2,07	2,32 <sup>a</sup>	2,11
I hvilken grad føler du dig fagligt rustet til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion, som du møder i din hverdag?	1	2,48	2,47	2,48
	2	2,48	2,35	2,46
I hvilken grad har du et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov?	1	2,52	2,69	2,56
	2	2,79	2,76	2,79
Antal svar	1	340	109	445
	2	383	68	451

Tabel B2.73. Inklusionsindikator: Økonomiske incitament

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
I hvilken grad anvender du A. Inklusionsvejleder på skolen	1	1,42	1,80 <sup>a</sup>	1,52
	2	1,59	1,86 <sup>a</sup>	1,63
I hvilken grad anvender du B. AKT-vejleder på skolen	1	2,55	2,53	2,55
	2	2,53	2,36	2,50
I hvilken grad anvender du C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	2,22	2,18	2,21
	2	2,24	1,90 <sup>a</sup>	2,18
I hvilken grad anvender du D. Rådgivning fra specialskole	1	1,19	1,14	1,18
	2	1,21	1,18	1,21
I hvilken grad anvender du E. Rådgivning fra PPR	1	2,11	1,78 <sup>a</sup>	2,03
	2	2,16	1,63 <sup>a</sup>	2,08
I hvilken grad anvender du F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	1,24	1,22	1,23
	2	1,25	1,13	1,23
I hvilken grad anvender du G. Lærerassistent	1	1,43	1,44	1,43
	2	1,46	1,29	1,43
I hvilken grad anvender du H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	2,13	2,19	2,14
	2	2,04	2,28	2,07
I hvilken grad anvender du I. Informationsmateriale	1	1,83	1,90	1,85
	2	1,87	1,93	1,88
I hvilken grad anvender du J. Medarbejder fra specialklasserne på skolen	1	1,61	2,13	1,74
	2	1,67	1,43	1,63
I hvilken grad anvender du K. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,01	3,09	3,03
	2	3,09	2,91	3,06
I hvilken grad anvender du bestemte pædagogiske metoder eller modeller til at inkludere børn med særlige behov i den almindelige undervisning?	1	2,96	2,97	2,96
	2	2,90	2,89	2,90
Antal svar	1	319	95	416
	2	288	51	339

Tabel B2.74. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
Har du i dette skoleår 1. Deltaget i pædagogisk dag om inklusion, bestemte diagnoser eller undervisningsbehov	1	0,32	0,39	0,34
	2	0,28	0,51 <sup>a</sup>	0,32
Har du i dette skoleår 2. Gjort brug af en inklusionsvejleder	1	0,11	0,10	0,10
	2	0,11	0,19 <sup>a</sup>	0,13
Har du i dette skoleår 3. Deltaget i kurser om inklusion	1	0,20	0,56 <sup>a</sup>	0,28
	2	0,24	0,41 <sup>a</sup>	0,27
Har du i dette skoleår 4. Deltaget i kurser om bestemte pædagogiske modeller, fx LP-modellen?	1	0,35	0,35	0,35
	2	0,28	0,40 <sup>a</sup>	0,30
Har du i dette skoleår 5. Gjort brug af informationsmateriale?	1	0,20	0,23	0,21
	2	0,19	0,18	0,19
Har du i dette skoleår 6. Andet	1	0,09	0,04	0,08
	2	0,06	0,04	0,06
Har du i dette skoleår 7. Jeg har ikke deltaget i nogle af de ovenstående aktiviteter i dette skoleår	1	0,27	0,08 <sup>a</sup>	0,22
	2	0,34	0,10 <sup>a</sup>	0,31
Antal svar	1	339	109	450
	2	380	68	448

Tabel B2.75. Inklusionsindikator: Økonomiske incitament

Spørgsmål: "Hvilke ressourcer oplever du som tilgængelige i forhold til arbejdet med inklusion?"

	Runde	Høj	Lav	Samlet
A. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,92	0,91	0,91
	2	0,88	0,89	0,88*
B. AKT-vejleder på skolen	1	0,67	0,61	0,65
	2	0,61	0,49 <sup>a</sup>	0,59*
C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,17	0,26 <sup>a</sup>	0,19
	2	0,16	0,15	0,16
D. Rådgivning fra specialskole	1	0,06	0,08	0,07
	2	0,03	0,07 <sup>a</sup>	0,03**
E. Rådgivning fra PPR	1	0,24	0,15 <sup>a</sup>	0,22
	2	0,22	0,13	0,20
F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,04	0,03	0,04
	2	0,05	0,00 <sup>a</sup>	0,04
G. Lærerassistent	1	0,08	0,03 <sup>a</sup>	0,07
	2	0,04	0,004	0,04*
H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,28	0,26	0,27
	2	0,21	0,32 <sup>a</sup>	0,23
I. Informationsmateriale	1	0,10	0,13	0,10
	2	0,07	0,12	0,08
J. Andet	1	0,05	0,04	0,05
	2	0,05	0,05	0,05
Antal svar	1	365	120	485
	2	411	75	486

Tabel B2.76. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
Anvender du: PALS (Positiv Adfærd i Læring og Samspil)	1	0,11	0,10	0,10
	2	0,12	0,09	0,12
Anvender du: LP-modellen	1	0,44	0,54	0,46
	2	0,44	0,70 <sup>a</sup>	0,48
Anvender du: KASA (Klasseledelse, Anerkendelse, Sammenhæng og Arbejdsmiljø)	1	0,10	0,15	0,11
	2	0,12	0,14	0,12
Anvender du: Classroom Management	1	0,49	0,56	0,51
	2	0,48	0,56	0,49
Anvender du: Cooperative Learning	1	0,75	0,72	0,74
	2	0,80	0,53 <sup>a</sup>	0,76
Anvender du: Trin for Trin	1	0,16	0,24	0,18
	2	0,15	0,26	0,17
Anvender du: De Utrolige År	1	0,00	0,00	0,00
	2	0,00	0,00	0,00
Anvender du: KRAP	1	0,01	0,01	0,01
	2	0,03	0,00	0,03
Anvender du: Andre modeller eller metoder	1	0,32	0,20 <sup>a</sup>	0,29
	2	0,21	0,19	0,21
Anvender du: Vi anvender ikke bestemte metoder eller modeller på skolen	1	0,02	0,08 <sup>a</sup>	0,04
	2	0,05	0,05	0,05
Antal svar	1	318	71	418
	2	239	43	282

Tabel B2.77. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
I hvilken grad er du blevet tilbudt kompetenceudvikling i forhold til arbejdet med inklusion?	1	2,15	1,85 <sup>a</sup>	1,97	2,06
	2	2,25	1,92 <sup>a</sup>	2,41 <sup>b</sup>	2,11
I hvilken grad føler du dig fagligt rustet til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion, som du møder i din hverdag?	1	2,50	2,44	2,43	2,48
	2	2,46	2,46	2,44	2,46
I hvilken grad har du et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov?	1	2,52	2,69	2,57	2,56
	2	2,84	2,74	2,67	2,79
Antal svar	1	271	79	97	445
	2	229	204	18	451

Tabel B2.78. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
I hvilken grad anvender du A. Inklusionsvejleder på skolen	1	1,45	1,43	1,76 <sup>ab</sup>	1,52
	2	1,56	1,64	2,24 <sup>ab</sup>	1,63
I hvilken grad anvender du B. AKT-vejleder på skolen	1	2,62	2,34 <sup>a</sup>	2,51	2,55
	2	2,61	2,47	1,50 <sup>ab</sup>	2,50
I hvilken grad anvender du C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	2,20	2,39	2,08	2,21
	2	2,13	2,28	1,58 <sup>b</sup>	2,18
I hvilken grad anvender du D. Rådgivning fra specialskole	1	1,19	1,15	1,16	1,18
	2	1,31	1,12 <sup>a</sup>	1,00 <sup>a</sup>	1,21
I hvilken grad anvender du E. Rådgivning fra PPR	1	2,02	2,17	1,94	2,03
	2	2,11	2,05	2,12	2,08
I hvilken grad anvender du F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	1,27	1,16	1,19	1,23
	2	1,30	1,16 <sup>a</sup>	1,15	1,23
I hvilken grad anvender du G. Lærerassistent	1	1,41	1,42	1,50	1,43
	2	1,46	1,36	2,00 <sup>ab</sup>	1,43
I hvilken grad anvender du H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	2,11	2,53	1,90	2,14
	2	2,26	1,87 <sup>a</sup>	1,94	2,07
I hvilken grad anvender du I. Informationsmateriale	1	1,77	1,88	2,01	1,85
	2	1,96	1,80	1,83	1,88
I hvilken grad anvender du J. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	1,79	1,80	1,54	1,74
	2	1,58	1,71	1,33	1,63
I hvilken grad anvender du K. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,08	2,69	3,14	3,03
	2	3,04	3,06	3,38	3,06
I hvilken grad anvender du en bestemt pædagogisk metode eller model til at inkludere børn med særlige behov i den almindelige undervisning?	1	2,96	3,04	2,90	2,96
	2	2,88	2,88	3,35 <sup>ab</sup>	2,90
Antal svar	1	254	72	91	416
	2	210	193	16	419



Tabel B2.79. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Har du i dette skoleår 1. Deltaget i pædagogisk dag om inklusion, bestemte diagnoser eller undervisningsbehov	1	0,30	0,25	0,49 <sup>ab</sup>	0,34
	2	0,36	0,24 <sup>a</sup>	0,67 <sup>ab</sup>	0,32
Har du i dette skoleår 2. Gjort brug af en inklusionsvejleder	1	0,07	0,14 <sup>a</sup>	0,19 <sup>a</sup>	0,10
	2	0,11	0,11	0,44 <sup>ab</sup>	0,13
Har du i dette skoleår 3. Deltaget i kurser om inklusion	1	0,33	0,14 <sup>a</sup>	0,28 <sup>b</sup>	0,28
	2	0,37	0,13 <sup>a</sup>	0,56 <sup>b</sup>	0,27
Har du i dette skoleår 4. Deltaget i kurser om bestemte pædagogiske modeller, fx LP-modellen?	1	0,31	0,51 <sup>a</sup>	0,31 <sup>b</sup>	0,35
	2	0,34	0,25 <sup>a</sup>	0,33	0,30
Har du i dette skoleår 5. Gjort brug af informationsmateriale?	1	0,19	0,14	0,32 <sup>ab</sup>	0,21
	2	0,20	0,18	0,17	0,19
Har du i dette skoleår 6. Andet	1	0,07	0,08	0,09	0,08
	2	0,05	0,05	0,22 <sup>ab</sup>	0,06
Har du i dette skoleår 7. Jeg har ikke deltaget i nogen af de ovenstående aktiviteter i dette skoleår	1	0,25	0,28	0,10 <sup>ab</sup>	0,22
	2	0,20	0,44 <sup>a</sup>	0,06 <sup>b</sup>	0,31
Antal svar	1	274	79	96	450
	2	226	204	18	448

Tabel B2.80. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

Spørgsmål: "Hvilke ressourcer oplever du som tilgængelige i forhold til arbejdet med inklusion?"

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
A. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,90	0,93	0,95	0,91
	2	0,86	0,90	0,84	0,88*
B. AKT-vejleder på skolen	1	0,68	0,55 <sup>a</sup>	0,66	0,65
	2	0,60	0,64	0,05 <sup>ab</sup>	0,59*
C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,17	0,23	0,21	0,19
	2	0,14	0,18	0,11	0,16
D. Rådgivning fra specialskole	1	0,08	0,07	0,03	0,07
	2	0,05	0,02 <sup>a</sup>	0,00	0,03**
E. Rådgivning fra PPR	1	0,19	0,39 <sup>a</sup>	0,17 <sup>b</sup>	0,22
	2	0,18	0,23	0,21	0,20
F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,04	0,01	0,04	0,04
	2	0,05	0,03	0,11 <sup>b</sup>	0,04
G. Lærerassistent	1	0,05	0,12 <sup>a</sup>	0,09	0,07
	2	0,04	0,04	0,16 <sup>ab</sup>	0,04*
H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,26	0,41 <sup>a</sup>	0,20 <sup>b</sup>	0,27
	2	0,28	0,16 <sup>a</sup>	0,32 <sup>b</sup>	0,23
I. Informationsmateriale	1	0,09	0,09	0,17 <sup>ab</sup>	0,10
	2	0,06	0,10 <sup>a</sup>	0,00	0,08
J. Andet	1	0,05	0,04	0,05	0,05
	2	0,05	0,05	0,05	0,05
Antal svar	1	303	83	99	485
	2	250	217	19	486

Tabel B2.81. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Anvender du: PALS (Positiv Adfærd i Læring og Samspil)	1	0,08	0,17	0,12	0,10
	2	0,15	0,07 <sup>a</sup>	0,15	0,12
Anvender du: LP-modellen	1	0,44	0,60 <sup>a</sup>	0,42 <sup>b</sup>	0,46
	2	0,59	0,35 <sup>a</sup>	0,54	0,48
Anvender du: KASA (Klasseledelse, Anerkendelse, Sammenhæng og Arbejds miljø)	1	0,12	0,04 <sup>a</sup>	0,17 <sup>b</sup>	0,11
	2	0,13	0,09	0,38 <sup>ab</sup>	0,12
Anvender du: Classroom Management	1	0,53	0,46	0,48	0,51
	2	0,54	0,43 <sup>a</sup>	0,62	0,49
Anvender du: Cooperative Learning	1	0,75	0,73	0,73	0,74
	2	0,68	0,86 <sup>a</sup>	0,69	0,76
Anvender du: Trin for Trin	1	0,17	0,21	0,15	0,18
	2	0,18	0,16	0,15	0,17
Anvender du: De Utrolige År	1	0,00	0,00	0,00	0,00
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
Anvender du: KRAP	1	0,02	0,02	0,00	0,01
	2	0,06	0,00 <sup>a</sup>	0,00	0,03
Anvender du: Andre modeller eller metoder	1	0,26	0,25	0,42 <sup>ab</sup>	0,29
	2	0,14	0,28 <sup>a</sup>	0,23	0,21
Anvender du: Vi anvender ikke bestemte metoder eller modeller på skolen	1	0,05	0,02	0,02	0,04
	2	0,04	0,08	0,00	0,05
Antal svar	1	255	74	89	418
	2	142	127	13	282

Tabel B2.82. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
I hvilken grad er du blevet tilbudt kompetenceudvikling i forhold til arbejdet med inklusion?	1	2,21	1,90 <sup>a</sup>	2,09	2,06
	2	2,20	1,85 <sup>a</sup>	2,31 <sup>b</sup>	2,11
I hvilken grad føler du dig fagligt rustet til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion, som du møder i din hverdag?	1	2,53	2,46	2,45	2,48
	2	2,49	2,46	2,44	2,46
I hvilken grad har du et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov?	1	2,63	2,43	2,65 <sup>b</sup>	2,56
	2	2,83	2,74	2,81	2,79
Antal svar	1	137	166	146	445
	2	102	173	176	451

Tabel B2.83. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
I hvilken grad anvender du A. Inklusionsvejleder på skolen	1	1,65	1,37 <sup>a</sup>	1,54	1,52
	2	1,46	1,67	1,68	1,63
I hvilken grad anvender du B. AKT-vejleder på skolen	1	2,75	2,60	2,29 <sup>ab</sup>	2,55
	2	2,67	2,45	2,46	2,50
I hvilken grad anvender du C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	2,33	2,21	2,11	2,21
	2	2,25	2,33	2,00 <sup>b</sup>	2,18
I hvilken grad anvender du D. Rådgivning fra specialskole	1	1,16	1,11	1,27 <sup>b</sup>	1,18
	2	1,22	1,11 <sup>a</sup>	1,30 <sup>b</sup>	1,21
I hvilken grad anvender du E. Rådgivning fra PPR	1	1,81	2,07 <sup>a</sup>	2,19 <sup>a</sup>	2,03
	2	2,27	2,02 <sup>a</sup>	2,04 <sup>a</sup>	2,08
I hvilken grad anvender du F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	1,20	1,23	1,27	1,23
	2	1,23	1,18	1,28	1,23
I hvilken grad anvender du G. Lærerassistent	1	1,58	1,38	1,36	1,43
	2	1,56	1,34	1,47	1,43
I hvilken grad anvender du H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	1,87	2,12	2,40	2,14
	2	1,99	1,83	2,35 <sup>ab</sup>	2,07
I hvilken grad anvender du I. Informationsmateriale	1	1,92	1,75	1,88	1,85
	2	2,01	1,71 <sup>a</sup>	1,98 <sup>b</sup>	1,88
I hvilken grad anvender du J. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	1,69	1,84	1,67	1,74
	2	1,72	1,68	1,52	1,63
I hvilken grad anvender du K. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,08	3,13	2,87	3,03
	2	3,19	3,02	3,03	3,06
I hvilken grad anvender du en bestemt pædagogisk metode eller model til at inkludere børn med særlige behov i den almindelige undervisning?	1	2,96	2,96	2,97	2,96
	2	2,82	2,88	2,96	2,90
Antal svar	1	123	151	135	416
	2	94	163	162	419

Tabel B2.84. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Har du i dette skoleår 1. Deltaget i pædagogisk dag om inklusion, bestemte diagnoser eller undervisningsbehov	1	0,44	0,26 <sup>a</sup>	0,32 <sup>a</sup>	0,34
	2	0,34	0,21 <sup>a</sup>	0,41 <sup>b</sup>	0,32
Har du i dette skoleår 2. Gjort brug af en inklusionsvejleder	1	0,12	0,04 <sup>a</sup>	0,16 <sup>b</sup>	0,10
	2	0,07	0,13	0,15 <sup>a</sup>	0,13
Har du i dette skoleår 3. Deltaget i kurser om inklusion	1	0,37	0,22 <sup>a</sup>	0,28	0,28
	2	0,35	0,12 <sup>a</sup>	0,36 <sup>b</sup>	0,27
Har du i dette skoleår 4. Deltaget i kurser om bestemte pædagogiske modeller, fx LP-modellen?	1	0,24	0,34 <sup>a</sup>	0,46 <sup>ab</sup>	0,35
	2	0,28	0,23	0,38 <sup>b</sup>	0,30
Har du i dette skoleår 5. Gjort brug af informationsmateriale?	1	0,22	0,23	0,17	0,21
	2	0,19	0,15	0,22	0,19
Har du i dette skoleår 6. Andet	1	0,08	0,08	0,06	0,08
	2	0,05	0,05	0,06	0,06
Har du i dette skoleår 7. Jeg har ikke deltaget i nogen af de ovenstående aktiviteter i dette skoleår	1	0,12	0,31 <sup>a</sup>	0,23 <sup>a</sup>	0,22
	2	0,20	0,46 <sup>a</sup>	0,22 <sup>b</sup>	0,31

Antal svar	1	274	79	96	450
	2	99	173	176	448

Tabel B2.85. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

Spørgsmål: "Hvilke ressourcer oplever du som tilgængelige i forhold til arbejdet med inklusion?"	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
A. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,94	0,88 <sup>a</sup>	0,93	0,91
	2	0,82	0,89 <sup>a</sup>	0,91 <sup>a</sup>	0,88*
B. AKT-vejleder på skolen	1	0,78	0,62 <sup>a</sup>	0,58 <sup>a</sup>	0,65
	2	0,68	0,62	0,52 <sup>ab</sup>	0,59*
C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,31	0,10 <sup>a</sup>	0,19 <sup>ab</sup>	0,19
	2	0,14	0,19	0,13 <sup>b</sup>	0,16
D. Rådgivning fra specialskole	1	0,03	0,06	0,10 <sup>a</sup>	0,07
	2	0,02	0,02	0,06 <sup>b</sup>	0,03**
E. Rådgivning fra PPR	1	0,13	0,22 <sup>a</sup>	0,31 <sup>ab</sup>	0,22
	2	0,19	0,25	0,17 <sup>b</sup>	0,20
F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,04	0,03	0,05	0,04
	2	0,02	0,03	0,06 <sup>a</sup>	0,04
G. Lærerassistent	1	0,06	0,05	0,10	0,07
	2	0,05	0,05	0,04	0,04*
H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,17	0,26 <sup>a</sup>	0,38 <sup>ab</sup>	0,27
	2	0,20	0,13	0,34 <sup>ab</sup>	0,23
I. Informationsmateriale	1	0,13	0,10	0,08	0,10
	2	0,03	0,08 <sup>a</sup>	0,10 <sup>a</sup>	0,08
J. Andet	1	0,04	0,07	0,04	0,05
	2	0,05	0,05	0,05	0,05
Antal svar	1	143	188	154	485
	2	11	185	190	486

Tabel B2.86. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Anvender du: PALS (Positiv Adfærd i Læring og Samspil)	1	0,11	0,06	0,15 <sup>b</sup>	0,10
	2	0,24	0,07 <sup>a</sup>	0,10 <sup>a</sup>	0,12
Anvender du: LP-modellen	1	0,37	0,47	0,55 <sup>a</sup>	0,46
	2	0,53	0,34 <sup>a</sup>	0,58 <sup>b</sup>	0,48
Anvender du: KASA (Klasseledelse, Anerkendelse, Sammenhæng og Arbejds miljø)	1	0,13	0,13	0,08	0,11
	2	0,14	0,08	0,15	0,12
Anvender du: Classroom Management	1	0,44	0,56	0,51	0,51
	2	0,51	0,46	0,51	0,49
Anvender du: Cooperative Learning	1	0,66	0,80 <sup>a</sup>	0,76	0,74
	2	0,80	0,87	0,64 <sup>ab</sup>	0,76
Anvender du: Trin for Trin	1	0,16	0,19	0,18	0,18
	2	0,15	0,15	0,20	0,17
Anvender du: De Utrolige År	1	0,00	0,00	0,00	0,00
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
Anvender du: KRAP	1	0,00	0,01	0,03 <sup>a</sup>	0,01
	2	0,02	0,00	0,06 <sup>b</sup>	0,03
Anvender du: Andre modeller eller metoder	1	0,32	0,23	0,32	0,29
	2	0,15	0,31 <sup>a</sup>	0,14 <sup>b</sup>	0,21
Anvender du: Vi anvender ikke bestemte metoder eller modeller på skolen	1	0,07	0,02 <sup>a</sup>	0,03	0,04
	2	0,04	0,07	0,05	0,05
Antal svar	1	126	156	136	418
	2	59	106	117	282

Tabel B2.87. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
I hvilken grad er du blevet tilbudt kompetenceudvikling i forhold til arbejdet med inklusion?	1	2,17	2,01	1,97 <sup>a</sup>	2,06
	2	2,09	2,19	2,09	2,11
I hvilken grad føler du dig fagligt rustet til at håndtere udfordringer forbundet med inklusion, som du møder i din hverdag?	1	2,52	2,42	2,47	2,48
	2	2,44	2,51	2,45	2,46
I hvilken grad har du et incitament til at inkludere elever med særlige undervisningsbehov?	1	2,67	2,59	2,40 <sup>a</sup>	2,56
	2	2,76	2,96	2,73	2,79
Antal svar	1	182	121	132	445
	2	124	96	231	451

Tabel B2.88. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
I hvilken grad anvender du A. Inklusionsvejleder på skolen	1	1,61	1,59	1,34 <sup>ab</sup>	1,52
	2	1,51	1,43	1,77 <sup>ab</sup>	1,63
I hvilken grad anvender du B. AKT-vejleder på skolen	1	2,62	2,23 <sup>a</sup>	2,71 <sup>b</sup>	2,55
	2	2,57	2,76	2,37 <sup>b</sup>	2,50
I hvilken grad anvender du C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	2,36	2,00 <sup>a</sup>	2,21	2,21
	2	2,29	2,30	2,08	2,18
I hvilken grad anvender du D. Rådgivning fra specialskole	1	1,16	1,27	1,12 <sup>b</sup>	1,18
	2	1,18	1,50 <sup>a</sup>	1,10 <sup>b</sup>	1,21
I hvilken grad anvender du E. Rådgivning fra PPR	1	1,96	2,05	2,11	2,03
	2	2,10	2,40 <sup>a</sup>	1,94 <sup>b</sup>	2,08
I hvilken grad anvender du F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	1,19	1,33	1,21	1,23
	2	1,20	1,52 <sup>a</sup>	1,12 <sup>b</sup>	1,23
I hvilken grad anvender du G. Lærerassistent	1	1,56	1,29 <sup>a</sup>	1,39	1,43
	2	1,52	1,54	1,35	1,43
I hvilken grad anvender du H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	2,21	2,26	1,95 <sup>ab</sup>	2,14
	2	2,07	2,37 <sup>a</sup>	1,96 <sup>b</sup>	2,07
I hvilken grad anvender du I. Informationsmateriale	1	1,94	1,92	1,67 <sup>ab</sup>	1,85
	2	1,95	1,93	1,83	1,88
I hvilken grad anvender du J. Medarbejder fra specialklasserne på skolen (hvis I har specialklasser)	1	1,66	1,80	1,79	1,74
	2	1,81	1,56	1,56 <sup>a</sup>	1,63
I hvilken grad anvender du K. Anden medarbejder fra lærerteamet	1	3,03	2,92	3,11	3,03
	2	3,10	3,06	3,05	3,06
I hvilken grad anvender du en bestemt pædagogisk metode eller model til at inkludere børn med særlige behov i den almindelige undervisning?	1	3,02	2,97	2,89	2,96
	2	2,84	2,86	2,94	2,90
Antal svar	1	182	121	152	416
	2	124	96	231	451

Tabel B2.89. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
Har du i dette skoleår 1. Deltaget i pædagogisk dag om inklusion, bestemte diagnoser eller undervisningsbehov	1	0,39	0,36	0,25 <sup>ab</sup>	0,34
	2	0,29	0,28	0,35	0,32
Har du i dette skoleår 2. Gjort brug af en inklusionsvejleder	1	0,12	0,16	0,04 <sup>ab</sup>	0,10
	2	0,10	0,10	0,15	0,13
Har du i dette skoleår 3. Deltaget i kurser om inklusion	1	0,34	0,28	0,23 <sup>a</sup>	0,28
	2	0,31	0,24	0,25	0,27
Har du i dette skoleår 4. Deltaget i kurser om bestemte pædagogiske modeller, fx LP-modellen?	1	0,35	0,45 <sup>a</sup>	0,26 <sup>ab</sup>	0,35
	2	0,28	0,35	0,29	0,30
Har du i dette skoleår 5. Gjort brug af informationsmateriale?	1	0,19	0,27 <sup>a</sup>	0,18 <sup>a</sup>	0,21
	2	0,19	0,21	0,17	0,19
Har du i dette skoleår 6. Andet	1	0,08	0,06	0,08	0,08
	2	0,03	0,06	0,07	0,06
Har du i dette skoleår 7. Jeg har ikke deltaget i nogen af de ovenstående aktiviteter i dette skoleår	1	0,13	0,21 <sup>a</sup>	0,35 <sup>ab</sup>	0,22
	2	0,27	0,33	0,31	0,31
Antal svar	1	182	121	152	450
	2	124	96	231	451



Tabel B2.90. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

Spørgsmål: "Hvilke ressourcer oplever du som tilgængelige i forhold til arbejdet med inklusion?"	Runde	<0,9	0,9-1,1	>1,1	Samlet
A. Inklusionsvejleder på skolen	1	0,94	0,93	0,87 <sup>ab</sup>	0,91
	2	0,84	0,90	0,90	0,88*
B. AKT-vejleder på skolen	1	0,72	0,49 <sup>a</sup>	0,70 <sup>b</sup>	0,65
	2	0,61	0,66	0,56 <sup>b</sup>	0,59*
C. Medarbejder fra skolens specialcenter/ressourcecenter	1	0,29	0,18 <sup>a</sup>	0,09 <sup>ab</sup>	0,19
	2	0,20	0,13	0,15	0,16
D. Rådgivning fra specialskole	1	0,04	0,16 <sup>a</sup>	0,03 <sup>b</sup>	0,07
	2	0,01	0,06 <sup>a</sup>	0,03	0,03**
E. Rådgivning fra PPR	1	0,21	0,25	0,21	0,22
	2	0,20	0,22	0,20	0,20
F. Rådgivning fra andet videnscenter	1	0,03	0,08 <sup>a</sup>	0,02 <sup>b</sup>	0,04
	2	0,04	0,12 <sup>a</sup>	0,01 <sup>b</sup>	0,04
G. Lærerassistent	1	0,07	0,08	0,06	0,07
	2	0,04	0,03	0,05	0,04*
H. En eller flere bestemte analysemodeller, fx LP-modellen	1	0,28	0,33	0,22 <sup>b</sup>	0,27
	2	0,24	0,26	0,21	0,23
I. Informationsmateriale	1	0,12	0,14	0,06 <sup>ab</sup>	0,10
	2	0,05	0,05	0,10 <sup>a</sup>	0,08
J. Andet	1	0,03	0,05	0,06	0,05
	2	0,05	0,03	0,06	0,05
Antal svar	1	187	128	170	485
	2	135	103	248	486

Tabel B2.91. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
Anvender du: PALS (Positiv Adfærd i Læring og Samspil)	1	0,09	0,17	0,06	0,10
	2	0,11	0,19	0,09 <sup>b</sup>	0,12
Anvender du: LP-modellen	1	0,52	0,54	0,33 <sup>ab</sup>	0,46
	2	0,53	0,49	0,45	0,48
Anvender du: KASA (Klasseledelse, Anerkendelse, Sammenhæng og Arbejds miljø)	1	0,10	0,15	0,11	0,11
	2	0,10	0,11	0,14	0,12
Anvender du: Classroom Management	1	0,43	0,59 <sup>a</sup>	0,53	0,51
	2	0,48	0,54	0,48	0,49
Anvender du: Cooperative Learning	1	0,67	0,79 <sup>a</sup>	0,80 <sup>a</sup>	0,74
	2	0,88	0,65 <sup>a</sup>	0,74 <sup>a</sup>	0,76
Anvender du: Trin for Trin	1	0,17	0,20	0,17	0,18
	2	0,17	0,14	0,18	0,17
Anvender du: De Utrolige År	1	0,00	0,00	0,00	0,00
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
Anvender du: KRAP	1	0,00	0,04 <sup>a</sup>	0,01	0,01
	2	0,00	0,14 <sup>a</sup>	0,00 <sup>b</sup>	0,03
Anvender du: Andre modeller eller metoder	1	0,29	0,25	0,32	0,29
	2	0,19	0,12	0,24 <sup>b</sup>	0,21
Anvender du: Vi anvender ikke bestemte metoder eller modeller på skolen	1	0,06	0,01	0,03	0,04
	2	0,03	0,05	0,07	0,05
	1	126	156	136	418
Antal svar	2	77	57	148	282

### Fokuspunkt 3: Opbakning til inklusion

Tabeller over svar på spørgsmål vedrørende opbakning til inklusion fra skolelederne, skolebestyrelsesformændene og lærerne.

Tabel B2.92. Skoleledernes opbakning til inklusionsmålsætningen om at øge andelen af elever i den almindelige undervisning. Procent.

Spørgsmål: "Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning, og således øge andelen af elever i den almindelige undervisning fra 94,4 pct. til 96,0 pct.?"								
Runde	Meget enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Meget uenig	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
1	29,3	50,0	15,5	5,2	0,0	0,0	100	4,03
2	36,2	38,3	14,9	6,4	2,1	2,1	100	4,02

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 58 og i runde 2 = 47.

Tabel B2.93. Lærernes opbakning til inklusionsmålsætningen om at øge andelen af elever i den almindelige undervisning. Procent.

Spørgsmål: "Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning, og således øge andelen af elever i den almindelige undervisning fra 94,4 pct. til 96,0 pct.?"								
Runde	Meget enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Meget uenig	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
1	3,5	15,2	17,8	27,8	33,5	2,2	100	2,26
2	3,3	9,6	15,5	30,1	38,2	3,3	100,2	2,07**

Note: Antal besvarelser fra lærere i runde 1 = 454 og i runde 2 = 458.

Tabel B2.94. Skoleledernes vurdering af opbakning til øget inklusion blandt (A) skolens lærere og pædagoger, (B) forældre til børn med særlige behov og (C) forældre til børn uden særlige behov. Procent.

Spørgsmål: "I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning til øget inklusion blandt:"									
	Runde	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke/irrelevant	I alt	Gennemsnit
Skolens lærere og pædagoger?	1	13,8	31,0	37,9	17,2	0,0	0,0	99,9	3,41
	2	8,5	19,2	61,7	10,6	0,0	0,0	100	3,25
Forældre til børn med særlige behov?	1	12,1	29,3	39,7	17,2	1,7	0,0	100	3,33
	2	6,4	38,3	42,6	8,5	2,1	2,1	100	3,39
Forældre til børn uden særlige behov?	1	1,7	10,3	58,6	29,3	0,0	0,0	99,9	2,84
	2	0,0	6,4	53,2	36,2	2,1	2,1	100	2,65

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 58 og i runde 2 = 47.

Tabel B2.95. Bestyrelsesformændenes vurdering af opbakning til øget inklusion blandt (A) skolens lærere og pædagoger, (B) forældre til børn med særlige behov og (C) forældre til børn uden særlige behov. Procent.

Spørgsmål: "I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning til øget inklusion blandt:"									
	Runde	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke/irrelevant	I alt	Gennemsnit
Skolens lærere og pædagoger?	1	4,1	31,1	43,2	16,2	4,1	1,4	100,1	3,15
	2	5,2	27,6	50,0	15,5	0,0	1,7	100	3,23
Forældre til børn med særlige behov?	1	2,7	20,3	36,5	23,0	9,5	8,1	100,1	2,82
	2	6,9	15,5	34,5	34,5	3,5	5,2	100,1	2,87
Forældre til børn uden særlige behov?	1	0,0	5,4	46,0	41,9	4,1	2,7	100,1	2,54
	2	0,0	1,8	45,6	45,6	7,0	0,0	100	2,42

Note: Antal besvarelser fra bestyrelsesformænd i runde 1 = 74 og i runde 2 = 57.

Tabel B2.96. Lærernes vurdering af opbakning til øget inklusion blandt (A) skolens forældre og (B) skoleledelsen. Procent.

Spørgsmål: "I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning til inklusionsmålsætningen blandt:"									
	Runde	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke/irrelevant	I alt	Gennemsnit
Skolens forældre?	1	0,0	3,3	35,0	42,1	7,7	11,9	100	2,39
	2	0,2	2,4	32,4	47,9	5,3	11,8	100	2,37
Skoleledelsen?	1	19,2	41,9	28,2	4,4	0,4	6,0	100,1	3,80
	2	15,5	42,2	29,3	5,8	1,1	6,4	100,3	3,70*

Note: Antal besvarelser fra lærere = 454.

Tabel B2.97. Skoleledernes vurdering af lærernes kendskab til inklusionsmålsætningen. Procent.

Spørgsmål: "I hvilken grad vurderer du, at skolens lærere har kendskab til inklusionsmålsætningen for 2015 og den afgrænsning af specialundervisning, der trådte i kraft i 2012?"								
Runde	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
1	10,3	41,4	37,9	8,6	1,7	0,0	99,9	3,5
2	4,3	38,3	48,9	8,5	0,0	0,0	100	3,38

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 58 og i runde 2 = 47.

Tabel B2.98. Bestyrelsesformændenes vurdering af forældrenes kendskab til inklusionsmålsætningen. Procent.

Spørgsmål: "I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?"								
Runde	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
1	2,7	12,2	36,5	44,6	4,1	0,0	100,1	2,65
2	3,4	20,3	42,4	27,1	5,0	1,7	99,9	2,90

Note: Antal besvarelser fra bestyrelsesformænd i runde 1 = 74 og i runde 2 = 59.

## Skoleledersvar opdelt på inklusionsindikatorer

For hver af inklusionsindikatorerne er der to tabeller. Den første tabel viser gennemsnit for spørgsmål med svar på en 5-punkts skala, hvor 1 = negativt svar og 5 = positivt svar. Den sidste tabel viser spørgsmål med ja/nej-svar, hvor 0 = nej og 1 = ja, og dermed den procentvise andel, der har svaret ja.

Tabel B2.99. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,77	3,94	3,67	3,79
	2	3,85	4,58 <sup>a</sup>	3,78 <sup>b</sup>	4,02
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,50	3,56	3,33	3,48
	2	3,42	3,91	3,67	3,59
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,13	3,25	3,33	3,21
	2	3,08	3,83 <sup>a</sup>	3,33	3,32
Hvor hensigtsmæssig mener du, strategien er ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,89	4,27	3,73 <sup>b</sup>	3,96
	2	4,41	4,92 <sup>a</sup>	4,14 <sup>b</sup>	4,51
Hvor hensigtsmæssig mener du, strategien er ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,60	3,79	3,70	3,67
	2	3,74	4,10	3,63	3,81
Hvor hensigtsmæssig mener du, strategien er ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,75	3,69	3,45	3,67
	2	3,76	4,09	3,71	3,86
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning	1	4,00	4,13	4,00	4,03
	2	3,84	4,42	4,00	4,02
I hvilken grad vurderer du, at skolens lærere har kendskab til inklusionsmålsætningen for 2015	1	3,37	3,44	3,92 <sup>a</sup>	3,50
	2	3,45	3,33	3,56	3,38
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt skolens lærere og pædagoger?	1	3,33	3,50	3,50	3,41
	2	3,45	3,17	3,11	3,26
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn med særlige behov?	1	3,53	3,25	2,92 <sup>a</sup>	3,33
	2	3,36	3,58	3,22	3,39
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn uden særlige behov?	1	2,73	2,94	3,00	2,84
	2	2,64	2,83	2,44	2,65
Antal svar	1	30	16	12	58
	2	26	12	9	47

Tabel B2.100. Inklusionsindikatorer: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,67	0,31 <sup>a</sup>	0,83 <sup>b</sup>	0,60
	2	0,77	0,75	0,89	0,79
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,23	0,19	0,17	0,21
	2	0,38	0,25	0,44	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,30	0,25	0,42	0,31
	2	0,31	0,50	0,67 <sup>a</sup>	0,43
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,13	0,19	0,08	0,14
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
Antal svar	1	30	16	12	58
	2	26	12	9	47

Tabel B2.101. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,72	3,00	4,11	3,79
	2	3,56	4,25 <sup>a</sup>	4,38 <sup>a</sup>	4,02
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,44	2,75	3,72	3,48
	2	3,22	3,81	3,83	3,59
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,14	1,75	3,67 <sup>a</sup>	3,21
	2	2,72	3,50 <sup>a</sup>	3,92 <sup>a</sup>	3,32
Hvor hensigtsmæssig mener du, strategien er ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,91	4,00	4,06	3,96
	2	4,23	4,47	4,85 <sup>ab</sup>	4,51
Hvor hensigtsmæssig mener du, strategien er ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,61	1,00	3,94	3,67
	2	3,67	3,63	4,33 <sup>b</sup>	3,81
Hvor hensigtsmæssig mener du, strategien er ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,57	4,00	3,82	3,67
	2	3,38	3,64	4,38 <sup>ab</sup>	3,86
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning	1	4,06	3,00	4,22	4,03
	2	3,59	4,25 <sup>a</sup>	4,31 <sup>a</sup>	4,02
I hvilken grad vurderer du, at skolens lærere har kendskab til inklusionsmålsætningen for 2015	1	3,42	2,50	3,89 <sup>a</sup>	3,50
	2	3,22	3,38	3,62	3,38
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt skolens lærere og pædagoger?	1	3,44	2,25	3,61	3,41
	2	3,22	3,25	3,31	3,26
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn med særlige behov?	1	3,36	2,75	3,39	3,33
	2	3,12	3,56	3,54	3,39
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn uden særlige behov?	1	2,86	2,50	2,89	2,84
	2	2,65	2,63	2,69	2,65
Antal svar	1	36	4	18	58
	2	13	16	18	47

Tabel B2.102. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,61	0,50	0,61	0,60
	2	0,83	0,81	0,69	0,79
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,25	0,00	0,17	0,21
	2	0,39	0,38	0,31	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,36	0,00	0,28	0,31
	2	0,44	0,50	0,31	0,43
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,17	0,25	0,06	0,14
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
Antal svar	1	36	4	18	58
	2	18	16	13	47

Tabel B2.103. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,70	4,50	3,94	3,79
	2	4,17	3,76	-	4,02
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,40	4,50	3,56	3,48
	2	3,57	3,63	-	3,59
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,10	4,00	3,38	3,21
	2	3,4	3,18	-	3,32
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,92	4,50	4,00	3,96
	2	4,59	4,36	-	4,51
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,55	4,50	3,81	3,67
	2	3,76	3,92	-	3,81
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,61	4,00	3,73	3,67
	2	3,67	4,27 <sup>a</sup>	-	3,86
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning	1	3,90	4,50	4,31 <sup>a</sup>	4,03
	2	4,07	3,94	-	4,02
I hvilken grad vurderer du, at skolens lærere har kendskab til inklusionsmålsætningen for 2015	1	3,38	4,50	3,69	3,50
	2	3,40	3,35	-	3,38
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt skolens lærere og pædagoger?	1	3,38	3,50	3,50	3,41
	2	3,37	3,06	-	3,26
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn med særlige behov?	1	3,28	4,00	3,38	3,33
	2	3,37	3,44	-	3,39
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn uden særlige behov?	1	2,73	3,00	3,13 <sup>a</sup>	2,84
	2	2,73	2,50	-	2,65
Antal svar	1	40	2	16	58
	2	30	17	0	47

Tabel B2.104. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,53	0,50	0,81 <sup>a</sup>	0,60
	2	0,80	0,76	-	0,79
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,20	0,50	0,19	0,21
	2	0,43	0,24	-	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,28	0,50	0,38	0,31
	2	0,40	0,47	-	0,43
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,18	0,00	0,06	0,14
	2	0,00	0,00	-	0,00
Antal svar	1	40	2	16	58
	2	30	17	0	47

Tabel B2.105. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,78	3,85	3,79
	2	4,03	4,00	4,02
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,44	3,62	3,48
	2	3,55	3,75	3,59
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,18	3,31	3,21
	2	3,31	3,38	3,32
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,98	3,92	3,96
	2	4,59	4,14 <sup>a</sup>	4,51
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,59	3,92	3,67
	2	3,86	3,63	3,81
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,64	3,75	3,67
	2	3,89	3,71	3,86
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning	1	4,04	4,00	4,03
	2	4,05	3,88	4,02
I hvilken grad vurderer du, at skolens lærere har kendskab til inklusionsmålsætningen for 2015	1	3,42	3,77	3,50
	2	3,36	3,50	3,38
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt skolens lærere og pædagoger?	1	3,42	3,38	3,41
	2	3,26	3,25	3,26
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn med særlige behov?	1	3,38	3,15	3,33
	2	3,45	3,13	3,39
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn uden særlige behov?	1	2,84	2,85	2,84
	2	2,74	2,25 <sup>a</sup>	2,65
Antal svar	1	45	13	58
	2	39	8	47



Tabel B2.106. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm.	1	0,56	0,77	0,60
1. Forældremøder	2	0,77	0,88	0,79
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm.	1	0,20	0,23	0,21
2. Skole/hjem-samtaler	2	0,33	0,50	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm.	1	0,29	0,38	0,31
3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	2	0,50	0,41	0,43
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm.	1	0,13	0,15	0,14
5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	2	0,00	0,00	0,00
Antal svar	1	45	13	58
	2	39	8	47

Tabel B2.107. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,58	3,92	4,13 <sup>a</sup>	3,79
	2	3,70	4,35 <sup>a</sup>	4,25	4,02
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,26	3,58	3,87 <sup>a</sup>	3,48
	2	3,30	3,85 <sup>a</sup>	4,00	3,59
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,00	3,25	3,60 <sup>a</sup>	3,21
	2	2,78	3,70 <sup>a</sup>	4,50 <sup>a</sup>	3,32
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,93	4,08	3,93	3,96
	2	4,17	4,74 <sup>a</sup>	5,00 <sup>a</sup>	4,51
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,57	3,67	3,86	3,67
	2	3,59	3,89	5,00 <sup>a</sup>	3,81
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,57	3,73	3,79	3,67
	2	3,58	3,79	5,00 <sup>ab</sup>	3,86
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning	1	3,84	4,17	4,33 <sup>a</sup>	4,03
	2	3,64	4,35 <sup>a</sup>	4,50	4,02
I hvilken grad vurderer du, at skolens lærere har kendskab til inklusionsmålsætningen for 2015	1	3,35	3,50	3,80	3,50
	2	3,26	3,50	3,50	3,38
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt skolens lærere og pædagoger?	1	3,26	3,50	3,67	3,41
	2	3,13	3,50	2,75 <sup>b</sup>	3,26
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn med særlige behov?	1	2,97	3,67 <sup>a</sup>	3,80 <sup>a</sup>	3,33
	2	3,09	3,65 <sup>a</sup>	3,75	3,39
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn uden særlige behov?	1	2,77	3,08	2,80	2,84
	2	2,45	2,85 <sup>a</sup>	2,75	2,65
Antal svar	1	31	12	15	58
	2	23	20	4	47

Tabel B2.108. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,55	0,67	0,67	0,60
	2	0,83	0,75	0,75	0,79
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,19	0,17	0,27	0,21
	2	0,39	0,40	0,00	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,29	0,33	0,33	0,31
	2	0,43	0,40	0,50	0,43
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,23	0,08	0,00 <sup>a</sup>	0,14
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
Antal svar	1	31	12	15	58
	2	23	20	4	47

Tabel B2.109. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,78	3,85	3,75	3,79
	2	4,17	4,47	3,67 <sup>b</sup>	4,02
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,50	3,45	3,50	3,48
	2	3,50	3,88	3,39	3,59
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,28	3,25	3,10	3,21
	2	3,00	3,76 <sup>a</sup>	3,08 <sup>b</sup>	3,32
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,69	4,05	4,11	3,96
	2	4,40	4,81 <sup>a</sup>	4,30 <sup>b</sup>	4,51
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,64	3,83	3,53	3,67
	2	3,80	4,07	3,59	3,81
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,60	3,71	3,69	3,67
	2	3,33	3,82	4,00	3,86
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning	1	4,00	4,20	3,90	4,03
	2	3,67	4,41 <sup>a</sup>	3,83 <sup>b</sup>	4,02
I hvilken grad vurderer du, at skolens lærere har kendskab til inklusionsmålsætningen for 2015	1	3,72	3,50	3,30 <sup>a</sup>	3,50
	2	3,67	3,47	3,25	3,38
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt skolens lærere og pædagoger?	1	3,67	3,45	3,15 <sup>a</sup>	3,41
	2	3,00	3,59 <sup>a</sup>	3,08 <sup>b</sup>	3,26
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn med særlige behov?	1	3,56	3,05	3,40	3,33
	2	2,83	3,65 <sup>a</sup>	3,35	3,39
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn uden særlige behov?	1	2,67	2,95	2,90	2,84
	2	2,83	2,88	2,43 <sup>b</sup>	2,65
Antal svar	1	18	20	20	58
	2	6	17	23	46

Tabel B2.110. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,72	0,55	0,55	0,60
	2	0,83	0,71	0,83	0,79
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,28	0,20	0,15	0,21
	2	0,50	0,41	0,29	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,39	0,30	0,25	0,31
	2	0,67	0,41	0,38	0,43
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,06	0,15	0,20	0,14
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
Antal svar	1	18	20	20	58
	2	6	17	24	47

Tabel B2.111. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,80	4,00	3,53	3,79
	2	4,20	3,36 <sup>a</sup>	4,24 <sup>b</sup>	4,02
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,48	3,78	3,13 <sup>b</sup>	3,48
	2	3,75	3,00	3,80 <sup>b</sup>	3,59
I hvilken grad oplever du, at der er en strategi for øget inklusion ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,24	3,61	2,67 <sup>ab</sup>	3,21
	2	3,60	2,27 <sup>a</sup>	3,67 <sup>b</sup>	3,32
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. samarbejdet mellem PPR og skolen	1	3,78	4,11	4,07	3,96
	2	4,62	4,25	4,55	4,51
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. hvilke elever, der fremover i øget omfang skal inkluderes	1	3,67	3,78	3,5	3,67
	2	4,08	3,67	3,68	3,81
Hvor hensigtsmæssig mener du strategien er ift. tilrettelæggelse af inkluderende læringsmiljøer	1	3,67	3,61	3,78	3,67
	2	3,85	3,67	3,89	3,86
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning	1	4,12	4,06	3,87	4,03
	2	4,13	3,50	4,19 <sup>b</sup>	4,02
I hvilken grad vurderer du, at skolens lærere har kendskab til inklusionsmålsætningen for 2015	1	3,64	3,72	3,00 <sup>ab</sup>	3,50
	2	3,67	3,00 <sup>a</sup>	3,38	3,38
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt skolens lærere og pædagoger?	1	3,64	3,33	3,13	3,41
	2	3,47	3,09	3,19	3,26
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn med særlige behov?	1	3,64	3,17 <sup>a</sup>	3,00 <sup>a</sup>	3,33
	2	3,40	3,10	3,52	3,39
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt forældre til børn uden særlige behov?	1	2,80	3,00	2,73	2,84
	2	2,87	2,40 <sup>a</sup>	2,62	2,65
Antal svar	1	25	18	15	58
	2	15	11	21	47

Tabel B2.112. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,76	0,56	0,40 <sup>a</sup>	0,60
	2	0,73	0,82	0,81	0,79
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,28	0,11	0,20	0,21
	2	0,47	0,27	0,33	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,40	0,28	0,20	0,31
	2	0,47	0,27	0,48	0,43
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,04	0,22	0,20	0,14
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
Antal svar	1	25	18	15	58
	2	15	11	21	47

## Skolebestyrelsesformændenes svar opdelt på inklusionsindikatorer

Der er opstillet to tabeller for hver inklusionsindikator, hvor den første er en 5-punkts skala, hvor 1 er negativt svar og 5 er meget positivt svar, og den anden er ja/nej spørgsmål, hvor 0 = nej og 1 = ja.

Tabel B2.113. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,88	2,46 <sup>a</sup>	2,43	2,65
	2	2,92	3,10	2,50 <sup>b</sup>	2,90
I hvilken grad er der opbakning blandt A. Skolens lærere og pædagoger?	1	3,30	3,08	2,93	3,15
	2	3,44	3,00 <sup>a</sup>	3,18	3,23
I hvilken grad er der opbakning blandt B. Forældre til børn med særlige behov?	1	3,23	2,58 <sup>a</sup>	2,31 <sup>a</sup>	2,82
	2	2,95	3,00	2,50	2,87
I hvilken grad er der opbakning blandt C. Forældre til børn uden særlige behov?	1	2,56	2,50	2,57	2,54
	2	2,48	2,38	2,36	2,42
I hvilken grad har I i skolebestyrelsen drøftet skolens principper eller politik i forhold til skolens arbejde med inklusion?	1	3,65	3,62	3,93	3,69
	2	3,52	3,57	3,73	3,58
I hvilken grad har der været en dialog imellem skolebestyrelsen og skolens lærere vedrørende skolens arbejde med inklusion i dette skoleår?	1	2,68	2,54	3,50 <sup>ab</sup>	2,79
	2	2,92	2,38	3,36 <sup>b</sup>	2,80
Antal svar	1	33	26	14	73
	2	25	21	11	57

Tabel B2.114. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
Har skolebestyrelsen været med til at udarbejde en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,38	0,38	0,36	0,37
	2	0,44	0,40	0,36	0,41
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 1. Forældremøder	1	0,47	0,27	0,43	0,39
	2	0,56	0,57	0,80	0,60
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,06	0,00	0,07	0,04
	2	0,08	0,10	0,10	0,09
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,44	0,42	0,29	0,41
	2	0,48	0,52	0,50	0,50
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,15	0,38 <sup>a</sup>	0,29	0,26
	2	0,16	0,19	0,20	0,18
Har du i løbet af dette skoleår oplevet forældre, der har udtrykt utilfredshed i forhold til en eller flere inkluderede elever?	1	0,57	0,70	0,36 <sup>b</sup>	0,57
	2	0,64	0,68	0,55	0,64
Antal svar	1	33	26	14	74
	2	25	21	10	56

Tabel B2.115. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,72	3,00	2,43	2,65
	2	2,94	2,89	2,75	2,90
I hvilken grad er der opbakning blandt A. Skolens lærere og pædagoger?	1	3,10	3,33	3,25	3,15
	2	3,26	3,00	3,63 <sup>b</sup>	3,23
I hvilken grad er der opbakning blandt B. Forældre til børn med særlige behov?	1	2,96	3,00	2,44 <sup>a</sup>	2,82
	2	2,97	2,83	2,63	2,87
I hvilken grad er der opbakning blandt C. Forældre til børn uden særlige behov?	1	2,53	2,33	2,60	2,54
	2	2,35	2,50	2,50	2,42
I hvilken grad har I i skolebestyrelsen drøftet skolens principper eller politik i forhold til skolens arbejde med inklusion?	1	3,60	3,67	3,90	3,69
	2	2,55	3,67	3,50	3,58
I hvilken grad har der været en dialog imellem skolebestyrelsen og skolens lærere vedrørende skolens arbejde med inklusion i dette skoleår?	1	2,60	3,00	3,20	2,79
	2	2,77	2,72	3,14	2,80
Antal svar	1	50	3	21	74
	2	31	18	8	57

Tabel B2.116. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Har skolebestyrelsen været med til at udarbejde en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,39	0,00	0,38	0,37
	2	0,45	0,24	0,63 <sup>b</sup>	0,41
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 1. Forældremøder	1	0,34	0,67	0,48	0,39
	2	0,61	0,59	0,63	0,60
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,02	0,33	0,05	0,04
	2	0,10	0,00	0,25 <sup>b</sup>	0,09
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,42	0,67	0,33	0,41
	2	0,48	0,47	0,63	0,50
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,32	0,00	0,14	0,26
	2	0,13	0,29	0,13	0,18
Har du i løbet af dette skoleår oplevet forældre, der har udtrykt utilfredshed i forhold til en eller flere inkluderede elever?	1	0,60	1,00	0,45	0,57
	2	0,71	0,53	0,38 <sup>a</sup>	0,64
Antal svar	1	50	3	21	74
	2	31	17	8	56

Tabel B2.117. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,74	2,33	2,44	2,65
	2	3,02	2,56 <sup>a</sup>	-	2,90
I hvilken grad er der opbakning blandt A. Skolens lærere og pædagoger?	1	3,19	3,67	2,94	3,15
	2	3,32	3,00	-	3,23
I hvilken grad er der opbakning blandt B. Forældre til børn med særlige behov?	1	2,92	2,33	2,63	2,82
	2	2,90	2,80	-	2,87
I hvilken grad er der opbakning blandt C. Forældre til børn uden særlige behov?	1	2,57	2,33	2,50	2,54
	2	2,44	2,38	-	2,42
I hvilken grad har I i skolebestyrelsen drøftet skolens principper eller politik i forhold til skolens arbejde med inklusion?	1	3,74	3,33	3,61	3,69
	2	3,61	3,50	-	3,58
I hvilken grad har der været en dialog imellem skolebestyrelsen og skolens lærere vedrørende skolens arbejde med inklusion i dette skoleår?	1	2,69	2,33	3,18	2,79
	2	2,83	2,75	-	2,80
Antal svar	1	53	3	18	74
	2	41	16	0	57

Tabel B2.118. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Har skolebestyrelsen været med til at udarbejde en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,38	0,67	0,29	0,37
	2	0,48	0,25	-	0,41
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 1. Forældremøder	1	0,38	0,67	0,39	0,39
	2	0,59	0,67	-	0,60
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,04	0,00	0,06	0,04
	2	0,12	0,00	-	0,09
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,42	0,67	0,33	0,41
	2	0,46	0,60	-	0,50
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,26	0,00	0,28	0,26
	2	0,20	0,12	-	0,18
Har du i løbet af dette skoleår oplevet forældre, der har udtrykt utilfredshed i forhold til en eller flere inkluderede elever?	1	0,64	1,00	0,29 a	0,57
	2	0,62	0,69	-	0,64
Antal svar	1	53	3	18	74
	2	41	15	0	56

Tabel B2.119. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,68	2,53	2,65
	2	2,92	2,78	2,90
I hvilken grad er der opbakning blandt A. Skolens lærere og pædagoger?	1	3,12	3,27	3,15
	2	3,25	3,11	3,23
I hvilken grad er der opbakning blandt B. Forældre til børn med særlige behov?	1	2,93	2,43 <sup>a</sup>	2,82
	2	2,87	2,89	2,87
I hvilken grad er der opbakning blandt C. Forældre til børn uden særlige behov?	1	2,51	2,67	2,54
	2	2,42	2,44	2,42
I hvilken grad har I i skolebestyrelsen drøftet skolens principper eller politik i forhold til skolens arbejde med inklusion?	1	3,58	4,13 <sup>a</sup>	3,69
	2	3,56	3,67	3,58
I hvilken grad har der været en dialog imellem skolebestyrelsen og skolens lærere vedrørende skolens arbejde med inklusion i dette skoleår?	1	2,61	3,47 <sup>a</sup>	2,79
	2	2,70	3,30	2,80
Antal svar	1	59	15	74
	2	48	9	57

Tabel B2.120. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
Har skolebestyrelsen været med til at udarbejde en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,36	0,43	0,37
	2	0,43	0,33	0,41
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 1. Forældremøder	1	0,37	0,47	0,39
	2	0,58	0,75	0,60
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,02	0,13	0,04
	2	0,10	0,00	0,09
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,42	0,33	0,41
	2	0,48	0,63	0,50
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,29	0,13	0,26
	2	0,19	0,13	0,18
Har du i løbet af dette skoleår oplevet forældre, der har udtrykt utilfredshed i forhold til en eller flere inkluderede elever?	1	0,62	0,40	0,57
	2	0,65	0,56	0,64
Antal svar	1	59	15	74
	2	48	8	56

Tabel B2.121. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,53	2,73	2,84	2,65
	2	2,76	3,14	2,50	2,90
I hvilken grad er der opbakning blandt A. Skolens lærere og pædagoger?	1	2,98	3,13	3,56 <sup>a</sup>	3,15
	2	3,18	3,36	2,50	3,23
I hvilken grad er der opbakning blandt B. Forældre til børn med særlige behov?	1	2,42	3,46 <sup>a</sup>	3,24 <sup>a</sup>	2,82
	2	2,82	2,95	3,00	2,87
I hvilken grad er der opbakning blandt C. Forældre til børn uden særlige behov?	1	2,55	2,33	2,71 <sup>b</sup>	2,54
	2	2,33	2,59	2,00	2,42
I hvilken grad har I i skolebestyrelsen drøftet skolens principper eller politik i forhold til skolens arbejde med inklusion?	1	3,75	3,53	3,68	3,69
	2	3,52	3,68	3,50	3,58
I hvilken grad har der været en dialog imellem skolebestyrelsen og skolens lærere vedrørende skolens arbejde med inklusion i dette skoleår?	1	2,90	2,64	2,65	2,79
	2	2,88	2,71	2,50	2,80
Antal svar	1	40	15	19	74
	2	33	22	2	57



Tabel B2.122. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Har skolebestyrelsen været med til at udarbejde en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,32	0,46	0,42	0,37
	2	0,39	0,43	0,50	0,41
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 1. Forældremøder	1	0,30	0,47	0,53	0,39
	2	0,63	0,55	1,00	0,60
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,08	0,00	0,00	0,04
	2	0,09	0,09	0,00	0,09
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,33	0,47	0,53	0,41
	2	0,47	0,50	1,00	0,50
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,33	0,27	0,11 a	0,26
	2	0,16	0,23	0,00	0,18
Har du i løbet af dette skoleår oplevet forældre, der har udtrykt utilfredshed i forhold til en eller flere inkluderede elever?	1	0,56	0,50	0,65	0,57
	2	0,67	0,60	0,50	0,64
Antal svar	1	40	15	19	74
	2	32	22	2	56

Tabel B2.123. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,86	2,41 <sup>a</sup>	2,74	2,65
	2	2,81	3,14	2,71	2,90
I hvilken grad er der opbakning blandt A. Skolens lærere og pædagoger?	1	3,48	2,93 <sup>a</sup>	3,13	3,15
	2	3,33	3,38	3,00	3,23
I hvilken grad er der opbakning blandt B. Forældre til børn med særlige behov?	1	3,30	2,22 <sup>a</sup>	3,14 <sup>b</sup>	2,82
	2	2,81	3,00	2,80	2,87
I hvilken grad er der opbakning blandt C. Forældre til børn uden særlige behov?	1	2,70	2,59	2,35 <sup>a</sup>	2,54
	2	2,20	2,62 <sup>a</sup>	2,38	2,42
I hvilken grad har I i skolebestyrelsen drøftet skolens principper eller politik i forhold til skolens arbejde med inklusion?	1	3,82	3,69	3,57	3,69
	2	3,53	3,76	3,43	3,58
I hvilken grad har der været en dialog imellem skolebestyrelsen og skolens lærere vedrørende skolens arbejde med inklusion i dette skoleår?	1	2,85	2,90	2,59	2,79
	2	2,93	2,70	2,81	2,80
Antal svar	1	22	29	23	74
	2	15	21	21	57

Tabel B2.124. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Har skolebestyrelsen været med til at udarbejde en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,43	0,29	0,43	0,37
	2	0,53	0,45	0,29	0,41
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 1. Forældremøder	1	0,50	0,24 a	0,48b	0,39
	2	0,67	0,52	0,65	0,60
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,00	0,07	0,04	0,04
	2	0,20	0,10	0,00 <sup>a</sup>	0,09
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,41	0,34	0,48	0,41
	2	0,47	0,48	0,55	0,50
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,18	0,38	0,17	0,26
	2	0,13	0,24	0,15	0,18
Har du i løbet af dette skoleår oplevet forældre, der har udtrykt utilfredshed i forhold til en eller flere inkluderede elever?	1	0,55	0,50	0,67	0,57
	2	0,60	0,58	0,71	0,64
Antal svar	1	22	29	23	74
	2	15	19	21	55

Tabel B2.125. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,80	2,54	2,54	2,65
	2	2,83	2,89	2,95	2,90
I hvilken grad er der opbakning blandt A. Skolens lærere og pædagoger?	1	3,31	3,14	2,95	3,15
	2	3,71	3,11 <sup>a</sup>	2,95 <sup>a</sup>	3,23
I hvilken grad er der opbakning blandt B. Forældre til børn med særlige behov?	1	3,30	2,65 <sup>a</sup>	2,38 <sup>a</sup>	2,82
	2	2,81	2,94	2,86	2,87
I hvilken grad er der opbakning blandt C. Forældre til børn uden særlige behov?	1	2,57	2,55	2,50	2,54
	2	2,47	2,33	2,45	2,42
I hvilken grad har I i skolebestyrelsen drøftet skolens principper eller politik i forhold til skolens arbejde med inklusion?	1	3,60	4,00	3,50	3,69
	2	3,76	3,39	3,59	3,58
I hvilken grad har der været en dialog imellem skolebestyrelsen og skolens lærere vedrørende skolens arbejde med inklusion i dette skoleår?	1	2,74	3,09	2,55	2,79
	2	3,31	2,50 <sup>a</sup>	2,68 <sup>a</sup>	2,80
Antal svar	1	30	22	22	73
	2	17	18	22	57

Tabel B2.126. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
Har skolebestyrelsen været med til at udarbejde en skriftlig strategi eller målbeskrivelse for skolens arbejde med inklusion?	1	0,39	0,48	0,24	0,37
	2	0,59	0,39	0,29 <sup>a</sup>	0,41
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 1. Forældremøder	1	0,47	0,45	0,23 <sup>a</sup>	0,39
	2	0,65	0,56	0,62	0,60
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,00	0,05	0,09	0,04
	2	0,18	0,11	0,00 <sup>a</sup>	0,09
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,40	0,41	0,41	0,41
	2	0,47	0,50	0,52	0,50
Er målsætningen blevet drøftet ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,23	0,14	0,41 <sup>b</sup>	0,26
	2	0,18	0,11	0,24	0,18
Har du i løbet af dette skoleår oplevet forældre, der har udtrykt utilfredshed i forhold til en eller flere inkluderede elever?	1	0,48	0,59	0,67	0,57
	2	0,47	0,83 <sup>a</sup>	0,60	0,64
Antal svar	1	30	22	22	74
	2	17	18	20	55

### Læreres svar opdelt på inklusionsindikatorer

For hver af inklusionsindikatorerne er der to tabeller. Den første tabel viser gennemsnit for spørgsmål med svar på en 5-punkts skala, hvor 1 = negativt svar og 5 = positivt svar. Den anden tabel viser spørgsmål med ja/nej-svar, hvor 0 = nej og 1 = ja. Der angives altså den procentvise andel, der har svaret bekræftende på spørgsmålet.

Tabel B2.127. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning?	1	2,39	2,05 <sup>a</sup>	2,33	2,26
	2	2,13	2,04	1,95	2,07
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,57	2,35 <sup>a</sup>	2,44	2,47
	2	2,70	2,52 <sup>a</sup>	2,58	2,61
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt A. Skolens forældre?	1	2,43	2,33	2,35	2,39
	2	2,41	2,35	2,32	2,37
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning i B. Skoleledelsen?	1	3,81	3,80	3,72	3,80
	2	3,70	3,67	3,78	3,70
I hvilken grad oplever du, at I på skolen arbejder ud fra et fælles værdigrundlag eller en fælles målsætning for inklusion?	1	3,06	2,76 <sup>a</sup>	2,97	2,94
	2	2,64	2,67	2,78	2,68
Antal svar	1	232	162	61	454
	2	194	161	73	428

Tabel B2.128. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,23	0,19	0,26	0,22
	2	0,29	0,22	0,26	0,26
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,20	0,16	0,08 <sup>a</sup>	0,17
	2	0,17	0,13	0,16	0,15
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,19	0,13	0,10	0,15
	2	0,23	0,13 <sup>a</sup>	0,16	0,18
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 4. Ved anden lejlighed	1	0,12	0,09	0,18	0,12
	2	0,13	0,07 <sup>a</sup>	0,08	0,10
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,31	0,43 <sup>a</sup>	0,36	0,36
	2	0,31	0,40 <sup>a</sup>	0,39	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 6. Ved ikke/irrelevant	1	0,24	0,20	0,28	0,23
	2	0,20	0,28 <sup>a</sup>	0,25	0,24
Antal svar	1	232	162	61	454
	2	207	170	77	454

Tabel B2.129. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning?	1	2,21	2,30	2,43	2,26
	2	2,08	2,01	2,19	2,07
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,48	2,48	2,45	2,47
	2	2,73	2,43 <sup>a</sup>	2,72 <sup>b</sup>	2,61
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt A. Skolens forældre?	1	2,38	2,45	2,38	2,39
	2	2,43	2,31 <sup>a</sup>	2,31	2,37
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning i B. Skoleledelsen?	1	3,78	3,87	3,83	3,80
	2	3,73	3,63	3,85 <sup>b</sup>	3,70
I hvilken grad oplever du, at I på skolen arbejder ud fra et fælles værdigrundlag eller en fælles målsætning for inklusion?	1	2,99	3,00	2,77 <sup>a</sup>	2,94
	2	2,75	2,54 <sup>a</sup>	2,81 <sup>b</sup>	2,68
Antal svar	1	339	25	91	454
	2	210	171	47	428

Tabel B2.130. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,20	0,24	0,27	0,22
	2	0,34	0,19 <sup>a</sup>	0,18 <sup>a</sup>	0,26
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,17	0,28	0,15	0,17
	2	0,17	0,14	0,14	0,15
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,16	0,20	0,12	0,15
	2	0,22	0,14 <sup>a</sup>	0,12	0,18
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 4. Ved anden lejlighed	1	0,11	0,16	0,14	0,12
	2	0,14	0,04 <sup>a</sup>	0,10	0,10
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,37	0,20 <sup>a</sup>	0,38 <sup>b</sup>	0,36
	2	0,30	0,42 <sup>a</sup>	0,37	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 6. Ved ikke/irrelevant	1	0,23	0,28	0,21	0,23
	2	0,22	0,26	0,27	0,24
Antal svar	1	339	25	91	454
	2	223	182	49	454

Tabel B2.131. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning?	1	2,24	2,33	2,33	2,26
	2	2,06	2,08	-	2,07
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,50	2,43	2,38	2,47
	2	2,63	2,53	-	2,61
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt A. Skolens forældre?	1	2,38	2,48	2,40	2,39
	2	2,38	2,32	-	2,37
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning i B. Skoleledelsen?	1	3,79	3,86	3,79	3,80
	2	3,72	3,64	-	3,70
I hvilken grad oplever du, at I på skolen arbejder ud fra et fælles værdigrundlag eller en fælles målsætning for inklusion?	1	2,99	2,18 <sup>a</sup>	2,95 <sup>b</sup>	2,94
	2	2,69	2,62	-	2,68
Antal svar	1	348	22	85	454
	2	340	88	0	428

Tabel B2.132. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,21	0,32	0,24	0,22
	2	0,28	0,20	-	0,26
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,17	0,23	0,15	0,17
	2	0,18	0,05 <sup>a</sup>	-	0,15
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,16	0,18	0,13	0,15
	2	0,19	0,13	-	0,18
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 4. Ved anden lejlighed	1	0,10	0,14	0,18 <sup>a</sup>	0,12
	2	0,09	0,14	-	0,10
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,36	0,36	0,37	0,36
	2	0,36	0,34	-	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 6. Ved ikke/irrelevant	1	0,24	0,14	0,23	0,23
	2	0,21	0,34 <sup>a</sup>	-	0,24
Antal svar	1	348	22	85	454
	2	363	91	0	454

Tabel B2.133. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning?	1	2,21	2,40	2,26
	2	2,09	1,91	2,07
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,45	2,54	2,47
	2	2,64	2,44 <sup>a</sup>	2,61
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt A. Skolens forældre?	1	2,41	2,31	2,39
	2	2,39	2,25 <sup>a</sup>	2,37
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning i B. Skoleledelsen?	1	3,84	3,66 <sup>a</sup>	3,80
	2	3,69	3,78	3,70
I hvilken grad oplever du, at I på skolen arbejder ud fra et fælles værdigrundlag eller en fælles målsætning for inklusion?	1	2,94	2,95	2,94
	2	2,68	2,64	2,68
Antal svar	1	345	111	454
	2	363	65	428

Tabel B2.134. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm.	1	0,22	0,21	0,22
1. Forældremøder	2	0,26	0,26	0,26
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm.	1	0,19	0,11 <sup>a</sup>	0,17
2. Skole/hjem-samtaler	2	0,16	0,10	0,15
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm.	1	0,16	0,13	0,15
3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	2	0,17	0,21	0,18
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm.	1	0,10	0,15	0,12
4. Ved anden lejlighed	2	0,09	0,15	0,10
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm.	1	0,37	0,33	0,36
5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	2	0,37	0,31	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm.	1	0,21	0,28	0,23
6. Ved ikke/irrelevant	2	0,24	0,25	0,24
	1	345	111	454
Antal svar	2	386	68	454

Tabel B2.135. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning?	1	2,24	2,13	2,42	2,26
	2	1,98	2,12	2,56 <sup>a</sup>	2,07
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,41	2,45	2,68 <sup>ab</sup>	2,47
	2	2,61	2,60	2,74	2,61
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt A. Skolens forældre?	1	2,33	2,51 <sup>a</sup>	2,44	2,39
	2	2,35	2,39	2,37	2,37
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning i B. Skoleledelsen?	1	3,75	3,88	3,86	3,80
	2	3,70	3,69	3,83	3,70
I hvilken grad oplever du, at I på skolen arbejder ud fra et fælles værdigrundlag eller en fælles målsætning for inklusion?	1	2,94	2,99	2,91	2,94
	2	2,69	2,64	2,83	2,68
	1	277	80	98	454
Antal svar	2	218	192	18	428

Tabel B2.136. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,19	0,24	0,29	0,22
	2	0,30	0,23	0,21	0,26
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,13	0,24 <sup>a</sup>	0,24 <sup>a</sup>	0,17
	2	0,15	0,17	0,05	0,15
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,14	0,16	0,18	0,15
	2	0,19	0,16	0,26	0,18
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 4. Ved anden lejlighed	1	0,12	0,13	0,11	0,12
	2	0,11	0,08	0,16	0,10
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,39	0,32	0,31	0,36
	2	0,34	0,38	0,32	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 6. Ved ikke/irrelevant	1	0,23	0,22	0,22	0,23
	2	0,23	0,24	0,32	0,24
Antal svar	1	277	80	98	454
	2	229	206	19	454

Tabel B2.137. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	> 2	Samlet
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning?	1	2,39	2,11 <sup>a</sup>	2,31	2,26
	2	1,95	2,14	2,06	2,07
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,71	2,29 <sup>a</sup>	2,45 <sup>a</sup>	2,47
	2	2,72	2,62	2,54 <sup>a</sup>	2,61
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt A. Skolens forældre?	1	2,44	2,23 <sup>a</sup>	2,50 <sup>b</sup>	2,39
	2	2,43	2,39	2,32	2,37
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning i B. Skoleledelsen?	1	3,78	3,72	3,89 <sup>b</sup>	3,80
	2	3,76	2,73	3,64	3,70
I hvilken grad oplever du, at I på skolen arbejder ud fra et fælles værdigrundlag eller en fælles målsætning for inklusion?	1	3,17	2,80 <sup>a</sup>	2,89 <sup>a</sup>	2,94
	2	2,82	2,70	2,57 <sup>a</sup>	2,68
Antal svar	1	139	169	147	454
	2	86	154	163	403



Tabel B2.138. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	,24	0,18	0,24	0,22
	2	0,33	0,21 <sup>a</sup>	0,27	0,26
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,17	0,11	0,24 <sup>a</sup>	0,17
	2	0,23	0,14 <sup>a</sup>	0,12 <sup>a</sup>	0,15
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,19	0,09 <sup>a</sup>	0,18 <sup>b</sup>	0,15
	2	0,20	0,12 <sup>a</sup>	0,23 <sup>b</sup>	0,18
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 4. Ved anden lejlighed	1	0,10	0,12	0,12	0,12
	2	0,08	0,09	0,12	0,10
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,32	0,44 <sup>a</sup>	0,32 <sup>b</sup>	0,36
	2	0,32	0,41	0,32 <sup>b</sup>	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 6. Ved ikke/irrelevant	1	0,24	0,23	0,22	0,23
	2	0,22	0,25	0,24	0,24
Antal svar	1	139	169	147	454
	2	102	175	177	454

Tabel B2.139. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
Hvor enig eller uenig er du i målsætningen om at nedbringe andelen af elever, der modtager specialundervisning?	1	2,33	2,44	2,03 <sup>ab</sup>	2,26
	2	2,18	1,96	2,05	2,07
I hvilken grad vurderer du, at skolens forældre har kendskab til målsætningen om øget inklusion i folkeskolen?	1	2,62	2,49	2,28 <sup>ab</sup>	2,47
	2	2,86	2,63 <sup>a</sup>	2,47 <sup>ab</sup>	2,61
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning blandt A. Skolens forældre?	1	2,46	2,43	2,26 <sup>ab</sup>	2,39
	2	2,47	2,40	2,31 <sup>a</sup>	2,37
I hvilken grad vurderer du, at der er opbakning i B. Skoleledelsen?	1	3,80	3,84	3,75	3,80
	2	3,85	3,59 <sup>a</sup>	3,67 <sup>a</sup>	3,70
I hvilken grad oplever du, at I på skolen arbejder ud fra et fælles værdigrundlag eller en fælles målsætning for inklusion?	1	3,14	2,82 <sup>a</sup>	2,81 <sup>a</sup>	2,94
	2	2,85	2,71	2,56 <sup>a</sup>	2,68
Antal svar	1	182	121	152	454
	2	113	81	209	403

Tabel B2.140. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 1. Forældremøder	1	0,24	0,24	0,18	0,22
	2	0,30	0,32	0,22 <sup>b</sup>	0,26
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 2. Skole/hjem-samtaler	1	0,18	0,19	0,14	0,17
	2	0,21	0,13 <sup>a</sup>	0,13 <sup>a</sup>	0,15
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 3. Skriftligt materiale til forældre, fx nyhedsbrev	1	0,19	0,14	0,12 <sup>a</sup>	0,15
	2	0,19	0,18	0,17	0,18
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 4. Ved anden lejlighed	1	0,11	0,14	0,11	0,12
	2	0,12	0,13	0,08	0,10
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 5. Inklusion er ikke blevet drøftet med forældrene	1	0,33	0,33	0,42 <sup>a</sup>	0,36
	2	0,34	0,30	0,39	0,36
Er målsætningen om øget inklusion i folkeskolen blevet drøftet med forældre ifm. 6. Ved ikke/irrelevant	1	0,22	0,26	0,22	0,23
	2	0,19	0,27	0,25	0,24
Antal svar	1	182	121	152	454
	2	126	96	232	454

#### Fokuspunkt 4: Fastholdelse af elevernes trivsel

Tabeller over svar på spørgsmål om fastholdelse af elevernes trivsel fra skolelederne, skolebestyrelsesformændene, lærerne, forældre og elever.

Tabel B2.141. Indsatser for elevernes trivsel. Procent.

Spørgsmål: "Gennemfører I på skolen nogle af følgende indsatser eller aktiviteter?"				
	Runde	Ja	Nej	I alt
Trivselsdag for skolens elever?	1	59,7	40,4	100,1
	2	71,1	28,9	100
Temadage om trivsel for skolens elever (der ligger ud over en årlig trivselsdag)?	1	33,3	66,7	100
	2	26,7	73,3	100
Kurser om trivsel for lærere	1	35,1	64,9	100
	2	26,7	73,3	100
Samarbejde med trivselskonsulent?	1	15,8	84,2	100
	2	15,6	84,4	100
Trivselsråd for elever?	1	14,0	86,0	100
	2	11,1	88,9	100
Trivselsråd for lærere?	1	8,8	91,2	100
	2	2,2	97,8	100
Klassemøder om elevernes trivsel?	1	80,1	19,3	100
	2	82,2	17,8	100
Klassemøder med elevernes trivsel som tema?	1	79,0	21,1	100,1
	2	73,3	26,7	100
Venskabsordning mellem forskellige klasser på skolen?	1	59,7	40,4	100,1
	2	66,7	33,3	100

Systematisk undervisning i sociale kompetencer ud fra et bestemt pædagogisk system eller metode, fx 'Trin for Trin'?	1	52,6	47,4	100
	2	57,8	42,2	100
Klasseregler og/eller skoleregler om opførsel og samvær?	1	84,2	15,8	100
	2	93,3	6,7	100
Skolefolder om trivsel og/eller mobning?	1	36,8	63,2	100
	2	44,4	55,6	100
Andet?	1	5,3	94,7	100
	2	0,0	100	100

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 57 og i runde 2 = 45.

Tabel B2.142. Bestyrelsesformændenes tilfredshed med skolens arbejde med elevernes trivsel. Procent.

Spørgsmål: "Hvor tilfreds eller utilfreds er du alt i alt med skolens arbejde med elevernes trivsel?"								
Runde	Meget tilfreds	Tilfreds	Hverken tilfreds eller utilfreds	Utilfreds	Meget utilfreds	Ved ikke	I alt	Gennemsnit
1	37,0	43,8	16,4	1,4	1,4	0,0	100	4,14
2	24,6	56,1	12,3	5,3	1,8	0,0	100,1	3,96

Note: Antal besvarelser fra bestyrelsesformænd i runde 1 = 73 og i runde 2 = 57.

## Samlede tabeller for elevernes egne svar omkring trivsel

Der er en tabel for hhv. 2. klassetrin og 8. klassetrin. 2. klassetrin har svaret på en 3 punkts skala, hvor 0 = negativt, 1 = neutralt og 3 = positivt. 8. klassetrin har svaret på en 5-punkts skala, hvor 1 = mest negativ og 5 = mest positiv. Der er testet for, hvorvidt der er signifikante forskelle i gennemsnittet, for at illustrere en positiv eller negativ udvikling.

Tabel B2.143. 2. klasse-elevernes vurdering af deres trivsel i skolen. Procent.

	Runde	Ja	Nogle gange	Nej	I alt	Gennemsnit	Antal
Er du glad for at gå i skole?	1	75,4	21,9	2,7	100	1,73	749
	2	72,4	25,7	1,9	100	1,71	1505
Er du glad for din klasse?	1	81,4	17,5	1,1	100	1,80	749
	2	80,3	18,1	1,6	100	1,79	1505
Er I gode ved hinanden i klassen?	1	44,6	52,7	2,7	100	1,42	749
	2	46,1	51,1	2,9	100	1,43	1505
	Runde	Ja, mange	Ja, nogle stykker	Nej, ingen	I alt	Gennemsnit	Antal
Har du nogen venner i klassen?	1	68,5	31,0	0,5	100	1,68	749
	2	70,6	28,2	1,2	100	1,69	1505
	Runde	Ja, for det meste	Nogle gange	Nej, aldrig	I alt	Gennemsnit	Antal
Har du nogen at lege med i frikvartererne?	1	76,1	23,1	0,8	100	1,75	749
	2	75,9	23,3	0,8	100	1,75	1505
	Runde	Ja, tit	Nogle gange	Nej, aldrig	I alt	Gennemsnit	Antal
Bliver du uvenner med nogen af de andre i skolen?	1	4,7	73,3	22,0	100	0,83	749
	2	9,0	65,4	25,6	100	0,83	1505
	Runde	Ja, alle eller de fleste	Ja, nogle få	Nej, ingen	I alt	Gennemsnit	Antal
Er du glad for dine lærere?	1	84,4	14,4	1,2	100	1,83	744
	2	83,5	15,7	0,8	100	1,83	1505
	Runde	Godt	Nogenlunde	Dårligt	I alt	Gennemsnit	Antal
Hvordan har du det for tiden?	1	76,1	21,3	2,6	100	1,73	741
	2	74,2	22,9	2,9	100	1,71	1505

	Runde	Ja	Nej	Ved ikke	I alt	Gennemsnit	Antal
Er du tit hjemme fra skole, fordi du er syg?	1	12,0	69,5	18,5	100	0,15	741
	2	9,8	73,4	16,9	100	0,12*	1505

Tabel B2.144. 8. klasse-elevernes vurdering af deres trivsel i skolen. Procent.

	Runde	Ja, altid	Ja, for det meste	Nogle gange	Nej, ikke så tit	Nej, aldrig	I alt	Gennemsnit	Antal
Er du glad for at gå i skole?	1	20,0	64,0	11,4	4,2	0,5	100,1	3,99	666
	2	17,8	59,8	17,5	3,4	1,5	100,1	3,89***	1757
Er du glad for din klasse?	1	33,2	51,5	12,0	3,2	0,2	100,1	4,14	666
	2	32,9	50,5	12,2	3,1	1,3	100,1	4,11	1757
Behandler I hinanden godt i klassen?	1	18,2	70,6	9,9	1,2	0,2	100,1	4,05	666
	2	20,4	63,0	13,4	2,7	0,9	100	3,99**	1757

	Runde	Ja, mange	Ja, en del	Ja, et par stykker	Ja, én	Nej, ingen	I alt	Gennemsnit	Antal
Har du nogen venner i skolen?	1	49,4	35,3	13,8	0,9	0,6	100	4,32	666
	2	52,5	31,8	14,6	0,6	0,5	99,9	4,35	1757

	Runde	Ja, altid	Ja, for det meste	Nogle gange	Nej, ikke så tit	Nej, aldrig	I alt	Gennemsnit	Antal
Har du nogen at være sammen med i frikvartererne?	1	74,6	20,1	3,8	1,4	0,2	100,1	4,68	666
	2	76,0	19,1	3,6	1,0	0,3	100	4,69	1757

	Runde	Ja, meget tit	Ja, tit	Nogle gange	Nej, ikke så tit	Nej, aldrig	I alt	Gennemsnit	Antal
Sker det, at du bliver uvenner med nogen i skolen?	1	1,1	3,6	24,8	50,2	20,4	100,1	2,15	666
	2	1,1	3,5	26,2	51,3	17,9	100,1	2,19	1757

	Runde	Ja, dem alle sammen	Ja, de fleste	Ja, nogle enkelte	Ja, én enkelt	Nej, ingen	I alt	Gennemsnit	Antal
Er du glad for dine lærere?	1	14,3	59,5	23,0	2,7	0,6	100,1	3,84	666
	2	12,9	56,9	25,3	3,3	1,7	100	3,76**	1757

	Run- de	Rigtig godt	Godt	Nogen- lunde	Dårligt	Rigtig dårligt	I alt	Gen- nemsnit	An- tal
Hvordan har du det for tiden?	1	33,6	44,1	17,2	4,1	1,1	100,1	4,05	664
	2	38,4	38,4	18,9	3,1	1,3	100,1	4,10	1757
	Run- de	Intet fravær	1-3 dage	4-6 dage	7-10 dage	11 dage eller mere	I alt	Gen- nemsnit	An- tal
Hvor meget fravær har du haft inden- for de sidste 2 må- neder?	1	27,0	45,5	14,9	8,0	4,7	100,1	3,82	664
	2	41,4	40,4	10,9	4,3	3,1	100	4,13***	1757

## Samlede tabeller for forældrenes svar omkring deres børns trivsel

Tabel B2.145. Forældrene til 2. klasse-elevs vurdering af deres børns trivsel i skolen.  
Procent.

	Run- de	Ja, altid	Ja, for det meste	Nogle gange	Nej, ikke så tit	Nej, al- drig	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Er dit barn glad for at gå i skole?	1	31,6	52,7	11,8	3,5	0,3	100	4,1	313
	2	22,8	65,4	8,9	3,0	0,0	100	4,1	101
Er dit barn glad for sin klasse?	1	31,3	53,6	10,0	4,8	0,3	100	4,1	310
	2	23,0	70,0	6,0	1,0	0,0	100	4,2	100
Behandler ele- verne hinanden godt i klassen?	1	3,6	72,5	18,1	5,2	0,7	100	3,7	309
	2	5,0	69,0	20,0	6,0	0,0	100	3,7	100
		Ja, mange	Ja, en del	Ja, et par stykker	Ja, én	Nej, in- gen	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Har dit barn nogen venner i skolen?	1	38,1	39,4	20,2	1,3	1,0	100	4,1	307
	2	39,8	42,9	15,3	1,0	1,0	100	4,2	98
		Ja, altid	Ja, for det meste	Nogle gange	Nej, ikke så tit	Nej, al- drig	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Har dit barn nogen at være sammen med i frikvarteret?	1	52,9	36,9	8,5	1,3	0,3	100	4,4	306
	2	47,5	48,5	3,0	0,0	1,0	100	4,4	99

	Run- de	Ja, me- get tit	Ja, tit	Nogle gange	Nej, ikke så tit	Nej, al- drig	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Sket det, at dit barn bliver uvenner med nogen i skolen?	1	5,9	38,2	46,4	7,5	1,9	100	3,4	306
	2	1,0	5,1	53,1	37,8	3,1	100	3,4	98
	Run- de	Ja, alle sam- men	Ja, de fleste	Ja, nogle enkelte	Ja, én enkelt	Nej, in- gen	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Er dit barn glad for sine lærere?	1	52,2	37,6	7,1	2,4	0,7	100	4,4	295
	2	42,7	49,0	4,2	2,1	2,1	100	4,3	96
	Run- de	Rigtig godt	Godt	Nogen- lunde	Dårligt	Rigtig dårligt	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Hvordan har dit barn det for tiden?	1	45,6	39,0	13,0	2,1	0,4	100	4,3	285
	2	41,5	43,6	8,5	3,2	3,2	100	4,2	94
	Run- de	Intet fravær	1-3 dage	4-6 dage	7-10 dage	11 dage eller mere	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Hvor meget fravær har dit barn haft indenfor de sidste 2 måneder?	1	53,5	35,6	8,5	2,1	0,4	100	4,4	284
	2	41,5	46,8	10,6	1,1	0,0	100	4,3	94

Tabel B2.146. Forældrene til 8. klasse-elevens vurdering af deres børns trivsel i skolen. Procent.

	Run- de	Ja, altid	Ja, for det me- ste	Nogle gange	Nej, ikke så tit	Nej, aldrig	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Er dit barn glad for at gå i skole?	1	25,9	57,2	11,9	3,8	1,3	100	4,0	236
	2	18,2	68,2	3,4	10,2	0,0	100	3,9	88
Er dit barn glad for sin klasse?	1	24,7	54,9	14,9	3,8	1,7	100	4,0	235
	2	27,9	57,0	10,5	4,7	0,0	100	4,1	86
Behandler eleverne hinanden godt i klassen?	1	10,3	73,9	11,1	3,0	1,7	100	3,9	234
	2	13,1	71,4	11,9	3,6	0,0	100	3,9	84

Dokumentationsprojektet:  
Kommunernes omstilling til øget inklusion pr. marts 2014

	Run- de	Ja, man- ge	Ja, en del	Ja, et par stykker	Ja, én	Nej, ingen	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Har dit barn nogen venner i skolen?	1	35,6	32,2	28,3	2,2	1,7	100	4,0	233
	2	36,9	31,0	28,6	1,2	2,4	100	4,0	84
	Run- de	Ja, altid	Ja, for det me- ste	Nogle gange	Nej, ikke så tit	Nej, aldrig	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Har dit barn nogen at være sammen med i frikvartererne?	1	61,9	25,5	10,8	1,7	0,0	100	4,5	231
	2	65,4	27,2	4,9	2,5	0,0	100	4,6	81
	Run- de	Ja, me- get tit	Ja, tit	Nogle gange	Nej, ikke så tit	Nej, aldrig	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Sker det, at dit barn bliver uvenner med nogen i sko- len?	1	2,6	1,3	26,4	48,5	21,2	100	3,8**	231
	2	0,0	1,3	20,5	52,6	25,6	100	4,0	78
	Run- de	Ja, dem alle	Ja, de fleste	Ja, nogle enkelte	Ja, én enkelt	Nej, ingen	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Er dit barn glad for sine lærere?	1	10,0	64,7	19,5	4,1	1,8	100	3,8***	221
	2	18,8	68,8	12,5	0,0	0,0	100	4,1	80
	Run- de	Rigtig godt	Godt	Nogen- lunde	Dårligt	Rigtig dår- ligt	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Hvordan har dit barn det for tiden?	1	42,1	42,1	11,1	3,2	1,4	100	4,2	216
	2	31,7	51,9	12,7	3,8	0,0	100	4,1	79
	Run- de	Intet fravær	1-3 dage	4-6 dage	7-10 dage	11 dage eller mere	I alt	Gnmsni t.	An- tal
Hvor meget fravær har dit barn haft in- denfor de sid- ste 2 måneder?	1	35,4	46,5	14,0	3,3	0,9	100	4,1	215
	2	46,2	29,5	11,5	6,4	6,4	100	4,0	78



## Skoleledersvar opdelt på inklusionsindikatorer

For hver af inklusionsindikatorerne er der en tabel over spørgsmålet "Foretager I på skolen nogle af følgende aktiviteter?", der viser spørgsmål med ja/nej-svar, hvor 0 = nej og 1 = ja. Der angives altså den procentvise andel, der svarer Ja.

Tabel B2.147. Inklusionsindikator: Start-år for inklusionsprocessen

	Runde	2011	2012	2013	Samlet
1. Trivselsdag for skolens elever	1	0,60	0,67	0,50	0,60
	2	0,65	0,70	0,89	0,71
2. Temadage om trivsel for skolens elever (der ligger ud over en årlig trivselsdag)	1	0,33	0,33	0,33	0,33
	2	0,27	0,20	0,33	0,27
3. Kurser om trivsel for lærere	1	0,37	0,27	0,42	0,35
	2	0,27	0,30	0,22	0,27
4. Samarbejde med trivselskonsulent	1	0,07	0,33 <sup>a</sup>	0,17	0,16
	2	0,19	0,20	0,00	0,16
5. Trivselsråd for elever	1	0,13	0,27	0,00 <sup>b</sup>	0,14
	2	0,12	0,10	0,11	0,11
6. Trivselsråd for lærere	1	0,10	0,07	0,08	0,09
	2	0,00	0,00	0,11 <sup>a</sup>	0,02
7. Klassemøder om elevernes trivsel	1	0,90	0,80	0,58 <sup>a</sup>	0,81
	2	0,85	1,00	0,56 <sup>ab</sup>	0,82
8. Forældremøder med elevernes trivsel som tema	1	0,77	0,93	0,67	0,79
	2	0,81	0,60	0,67	0,73
9. Venskabsordning ml. forskellige klasser på skolen	1	0,63	0,60	0,50	0,60
	2	0,65	0,70	0,67	0,67
10. Systematisk undervisning i sociale kompetencer	1	0,57	0,47	0,50	0,53
	2	0,65	0,40	0,56	0,58
11. Klasseregler og/eller skoleregler om opførsel og samvær	1	0,80	1,00 <sup>a</sup>	0,75 <sup>b</sup>	0,84
	2	0,92	0,90	1,00	0,93
12. Skolefolder om trivsel og/eller mobning	1	0,37	0,47	0,25	0,37
	2	0,50	0,20	0,56	0,44
Antal svar	1	30	16	12	57
	2	26	10	9	45

Tabel B2.148. Inklusionsindikator: Fælles værdigrundlag

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
1. Trivselsdag for skolens elever	1	0,63	0,50	0,56	0,60
	2	0,56	0,87 <sup>a</sup>	0,75	0,71
2. Temadage om trivsel for skolens elever (der ligger ud over en årlig trivselsdag)	1	0,40	0,00	0,28	0,33
	2	0,28	0,33	0,17	0,27
3. Kurser om trivsel for lærere	1	0,34	0,00	0,44	0,35
	2	0,22	0,20	0,42	0,27
4. Samarbejde med trivselskonsulent	1	0,14	0,00	0,22	0,16
	2	0,11	0,00	0,42 <sup>ab</sup>	0,16
5. Trivselsråd for elever	1	0,23	0,00	0,00 <sup>a</sup>	0,14
	2	0,08	0,13	0,11	0,11
6. Trivselsråd for lærere	1	0,11	0,00	0,06	0,09
	2	0,00	0,07	0,00	0,02
7. Klassemøder om elevernes trivsel	1	0,83	1,00	0,72	0,81
	2	0,78	0,73	1,00 <sup>ab</sup>	0,82
8. Forældremøder med elevernes trivsel som tema	1	0,83	0,50	0,78	0,79
	2	0,67	0,73	0,83	0,73
9. Venskabsordning ml. forskellige klasser på skolen	1	0,60	0,50	0,61	0,60
	2	0,72	0,73	0,50	0,67
10. Systematisk undervisning i sociale kompetencer	1	0,57	0,25	0,50	0,53
	2	0,78	0,40 <sup>a</sup>	0,50	0,58
11. Klasseregler og/eller skoleregler om opførsel og samvær	1	0,83	1,00	0,83	0,84
	2	0,94	1,00	0,83	0,93
12. Skolefolder om trivsel og/eller mobning	1	0,43	0,25	0,28	0,37
	2	0,50	0,47	0,33	0,44
Antal svar	1	36	4	18	57
	2	18	15	12	45

Tabel B2.149. Inklusionsindikator: Kompetenceudvikling

	Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
1. Trivselsdag for skolens elever	1	0,59	1,00	0,56	0,60
	2	0,66	0,81	-	0,71
2. Temadage om trivsel for skolens elever (der ligger ud over en årlig trivselsdag)	1	0,38	0,50	0,19	0,33
	2	0,31	0,19	-	0,27
3. Kurser om trivsel for lærere	1	0,28	0,50	0,50	0,35
	2	0,28	0,25	-	0,27
4. Samarbejde med trivselskonsulent	1	0,13	1,00	0,13	0,16
	2	0,14	0,19	-	0,16
5. Trivselsråd for elever	1	0,15	0,00	0,13	0,14
	2	0,14	0,06	-	0,11
6. Trivselsråd for lærere	1	0,08	0,00	0,13	0,09
	2	0,00	0,06	-	0,02
7. Klassemøder om elevernes trivsel	1	0,85	1,00	0,69	0,81
	2	0,90	0,69 <sup>a</sup>	-	0,82
8. Forældremøder med elevernes trivsel som tema	1	0,82	1,00	0,69	0,79
	2	0,86	0,50 <sup>a</sup>	-	0,73
9. Venskabsordning ml. forskellige klasser på skolen	1	0,56	0,50	0,69	0,60
	2	0,69	0,63	-	0,67
10. Systematisk undervisning i sociale kompetencer	1	0,46	0,50	0,69	0,53
	2	0,62	0,50	-	0,58
11. Klasseregler og/eller skoleregler om opførsel og samvær	1	0,85	1,00	0,81	0,84
	2	0,93	0,94	-	0,93
12. Skolefolder om trivsel og/eller mobning	1	0,41	0,50	0,25	0,37
	2	0,52	0,31	-	0,44
Antal svar	1	40	2	16	57
	2	29	16	0	45

Tabel B2.150. Inklusionsindikator: Økonomiske incitamenter

	Runde	Højt	Lavt	Samlet
1. Trivselsdag for skolens elever	1	0,61	0,54	0,60
	2	0,68	0,88	0,71
2. Temadage om trivsel for skolens elever (der ligger ud over en årlig trivselsdag)	1	0,36	0,23	0,33
	2	0,24	0,38	0,27
3. Kurser om trivsel for lærere	1	0,30	0,54	0,35
	2	0,24	0,38	0,27
4. Samarbejde med trivselskonsulent	1	0,18	0,08	0,16
	2	0,19	0,00	0,16
5. Trivselsråd for elever	1	0,16	0,08	0,14
	2	0,11	0,13	0,11
6. Trivselsråd for lærere	1	0,07	0,15	0,09
	2	0,00	0,13 <sup>a</sup>	0,02
7. Klassemøder om elevernes trivsel	1	0,91	0,46 <sup>a</sup>	0,81
	2	0,86	0,63	0,82
8. Forældremøder med elevernes trivsel som tema	1	0,84	0,62	0,79
	2	0,73	0,75	0,73
9. Venskabsordning ml. forskellige klasser på skolen	1	0,68	0,31 <sup>a</sup>	0,60
	2	0,70	0,50	0,67
10. Systematisk undervisning i sociale kompetencer	1	0,57	0,38	0,53
	2	0,59	0,50	0,58
11. Klasseregler og/eller skoleregler om opførsel og samvær	1	0,91	0,62 <sup>a</sup>	0,84
	2	0,92	1,00	0,93
12. Skolefolder om trivsel og/eller mobning	1	0,41	0,23	0,37
	2	0,41	0,63	0,44
Antal svar	1	45	13	57
	2	37	8	45

Tabel B2.151. Inklusionsindikator: Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR

	Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
1. Trivselsdag for skolens elever	1	0,57	0,58	0,67	0,60
	2	0,70	0,68	1,00	0,71
2. Temadage om trivsel for skolens elever (der ligger ud over en årlig trivselsdag)	1	0,33	0,17	0,47	0,33
	2	0,30	0,26	0,00	0,27
3. Kurser om trivsel for lærere	1	0,33	0,42	0,33	0,35
	2	0,26	0,26	0,33	0,27
4. Samarbejde med trivselskonsulent	1	0,13	0,17	0,20	0,16
	2	0,09	0,16	0,67 <sup>ab</sup>	0,16
5. Trivselsråd for elever	1	0,17	0,17	0,07	0,14
	2	0,09	0,16	0,00	0,11
6. Trivselsråd for lærere	1	0,10	0,08	0,07	0,09
	2	0,04	0,00	0,00	0,02
7. Klassemøder om elevernes trivsel	1	0,63	1,00 <sup>a</sup>	1,00 <sup>a</sup>	0,81
	2	0,70	0,95 <sup>a</sup>	1,00	0,82
8. Forældremøder med elevernes trivsel som tema	1	0,70	0,83	0,93 <sup>a</sup>	0,79
	2	0,65	0,89 <sup>a</sup>	0,33 <sup>b</sup>	0,73
9. Venskabsordning ml. forskellige klasser på skolen	1	0,47	0,75	0,73 <sup>a</sup>	0,60
	2	0,70	0,68	3,33	0,67
10. Systematisk undervisning i sociale kompetencer	1	0,47	0,58	0,60	0,53
	2	0,65	0,58	0,00 <sup>ab</sup>	0,58
11. Klasseregler og/eller skoleregler om opførsel og samvær	1	0,80	0,92	0,87	0,84
	2	1,00	0,89	0,67 <sup>a</sup>	0,93
12. Skolefolder om trivsel og/eller mobning	1	0,33	0,25	0,53	0,37
	2	0,48	0,47	0,00	0,44
Antal svar	1	31	12	15	57
	2	23	19	3	45

Tabel B2.152. Inklusionsindikator: Ændring i inklusion 2014 i procentpoint

	Runde	< 1	1-1,9	>2	Samlet
1. Trivselsdag for skolens elever	1	0,56	0,58	0,65	0,60
	2	0,50	0,69	0,78	0,71
2. Temadage om trivsel for skolens elever (der ligger ud over en årlig trivselsdag)	1	0,44	0,32	0,25	0,33
	2	0,17	0,25	0,30	0,27
3. Kurser om trivsel for lærere	1	0,33	0,42	0,30	0,35
	2	0,33	0,31	0,22	0,27
4. Samarbejde med trivselskonsulent	1	0,11	0,16	0,20	0,16
	2	0,17	0,19	0,13	0,16
5. Trivselsråd for elever	1	0,06	0,26 <sup>a</sup>	0,10	0,14
	2	0,00	0,19	0,09	0,11
6. Trivselsråd for lærere	1	0,06	0,16	0,05	0,09
	2	0,00	0,00	0,04	0,02
7. Klassemøder om elevernes trivsel	1	0,94	0,53 <sup>a</sup>	0,95 <sup>b</sup>	0,81
	2	0,83	1,00	0,70 <sup>b</sup>	0,82
8. Forældremøder med elevernes trivsel som tema	1	0,83	0,74	0,80	0,79
	2	0,67	0,94	0,61 <sup>b</sup>	0,73
9. Venskabsordning ml. forskellige klasser på skolen	1	0,67	0,53	0,60	0,60
	2	0,83	0,69	0,61	0,67
10. Systematisk undervisning i sociale kompetencer	1	0,61	0,53	0,45	0,53
	2	0,67	0,69	0,48	0,58
11. Klasseregler og/eller skoleregler om opførsel og samvær	1	0,78	0,79	0,95	0,84
	2	1,00	0,88	0,96	0,93
12. Skolefolder om trivsel og/eller mobning	1	0,50	0,37	0,25	0,37
	2	0,50	0,50	0,39	0,44
Antal svar	1	18	20	20	57
	2	6	16	23	45

Tabel B2.153. Inklusionsindikator: Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen

	Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
1. Trivselsdag for skolens elever	1	0,56	0,67	0,57	0,60
	2	0,67	0,55	0,84 <sup>b</sup>	0,71
2. Temadage om trivsel for skolens elever (der ligger ud over en årlig trivselsdag)	1	0,36	0,33	0,29	0,33
	2	0,20	0,27	0,32	0,27
3. Kurser om trivsel for lærere	1	0,40	0,33	0,29	0,35
	2	0,33	0,18	0,26	0,27
4. Samarbejde med trivselskonsulent	1	0,12	0,22	0,14	0,16
	2	0,27	0,09	0,11	0,16
5. Trivselsråd for elever	1	0,12	0,00	0,36 <sup>b</sup>	0,14
	2	0,13	0,09	0,11	0,11
6. Trivselsråd for lærere	1	0,08	0,06	0,14	0,09
	2	0,00	0,00	0,05	0,02
7. Klassemøder om elevernes trivsel	1	0,96	0,67 <sup>a</sup>	0,71 <sup>a</sup>	0,81
	2	0,93	0,73	0,79	0,82
8. Forældremøder med elevernes trivsel som tema	1	0,80	0,83	0,71	0,79
	2	0,93	0,55 <sup>a</sup>	0,68 <sup>a</sup>	0,73
9. Venskabsordning ml. forskellige klasser på skolen	1	0,76	0,39 <sup>a</sup>	0,57	0,60
	2	0,67	0,73	0,63	0,67
10. Systematisk undervisning i sociale kompetencer	1	0,72	0,28 <sup>a</sup>	0,50	0,53
	2	0,73	0,73	0,37 <sup>ab</sup>	0,58
11. Klasseregler og/eller skoleregler om opførsel og samvær	1	0,80	0,89	0,86	0,84
	2	0,87	1,00	0,95	0,93
12. Skolefolder om trivsel og/eller mobning	1	0,44	0,22	0,43	0,37
	2	0,60	0,27	0,42	0,44
Antal svar	1	25	18	15	57
	2	15	11	19	45

## Skolebestyrelsesformændenes svar opdelt på inklusionsindikatorer

Bestyrelsesformændenes holdning til skolens arbejde med elevernes trivsel. Spørgsmål:  
"Hvor tilfreds eller utilfreds er du alt i alt med skolens arbejde med elevernes trivsel?"

Tabel B2.154. Opdelt på de syv inklusionsindikatorer:

		Runde	2011	2012	2013	Samlet
Start-år for inklusionsprocessen	Gennemsnit	1	4,18	4,19	3,93	4,14
		2	3,92	4,05	3,91	3,96
	Antal svar	1	33	26	14	73
		2	25	21	11	57
		Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Fælles værdigrundlag	Gennemsnit	1	4,18	4,00	4,05	4,14
		2	3,94	4,00	4,00	3,96
	Antal svar	1	50	3	21	74
		2	31	18	8	57
		Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Kompetenceudvikling	Gennemsnit	1	4,23	3,67	3,94	4,14
		2	4,07	3,69	-	3,96
	Antal svar	1	53	3	18	74
		2	41	16	0	57
		Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Økonomiske incitamenter	Gennemsnit	1	4,14	-	4,13	4,14
		2	3,92	-	4,22	3,96
	Antal svar	1	59	0	15	74
		2	48	0	9	57
		Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR	Gennemsnit	1	4,10	4,21	4,16	4,14
		2	3,91	4,09	3,50	3,96
	Antal svar	1	40	15	19	74
		2	33	22	2	57
		Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Ændring i inklusion 2014 i procentpoint	Gennemsnit	1	4,27	4,10	4,05	4,14
		2	4,00	4,10	3,81	3,96
	Antal svar	1	22	29	23	74
		2	15	21	21	57
		Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
Beregnet socioøkonomisk indeks	Gennemsnit	1	4,21	4,00	4,18	4,14



for kommunen		2	4,00	3,83	4,05	3,96
	Antal svar	1	30	22	22	74
		2	17	18	22	57

### Læreres svar opdelt på inklusionsindikatorer

Lærerne har fået stillet to spørgsmål omkring elevernes trivsel:

- "Omtrent hvor mange af de elever, du underviser i dette skoleår, trives IKKE socialt i forhold til fællesskaber i klassen?"
- "Omtrent hvor mange af de elever, du underviser i dette skoleår, trives IKKE fagligt i forhold til fag-faglige problemer?"

Lærernes svar angives som antal elever, der ikke trives, ud af det samlede antal elever, dvs. som en andel mellem 0 og 100 pct. af alle de elever, de underviser. Først vises en tabel for lærernes svar på andelen af elever, der ikke trives socialt ift. fællesskaber i klassen, og dernæst vises en tabel for lærernes svar på andelen af elever, der ikke trives fagligt ift. fag-faglige problemer.

Tabel B2.155. Procentvis andel elever der ikke trives socialt opdelt på de syv inklusionsindikatorer:

		Runde	2011	2012	2013	Samlet
Start-år for inklusionsprocessen	Gennemsnit	1	10,35	12,20 <sup>a</sup>	11,13	11,13
		2	12,21	12,04	10,28	11,80
	Antal svar	1	208	152	55	415
		2	191	152	75	418
		Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Fælles værdigrundlag	Gennemsnit	1	10,74	8,75	13,24 <sup>ab</sup>	11,13
		2	11,99	11,95	10,34	11,80
	Antal svar	1	307	24	84	415
		2	203	171	44	418
		Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Kompetenceudvikling	Gennemsnit	1	10,63	16,20 <sup>a</sup>	11,88 <sup>b</sup>	11,13
		2	11,63	12,47	-	11,80
	Antal svar	1	318	20	77	415
		2	332	86	0	418
		Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Økonomiske incitamenter	Gennemsnit	1	10,89	-	11,89	11,13
		2	11,61	-	12,78	11,80
	Antal svar	1	317	0	98	415
		2	351	0	67	418

		Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR	Gennemsnit	1	11,12	11,35	10,95	11,13
		2	12,24	11,34	11,44	11,80
	Antal svar	1	255	75	85	415
		2	212	190	16	418

		Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Ændring i inklusion 2014 i procentpoint	Gennemsnit	1	8,98	12,27 <sup>a</sup>	11,76 <sup>a</sup>	11,13
		2	11,45	10,37	13,36 <sup>b</sup>	11,80
	Antal svar	1	122	154	139	415
		2	91	160	167	418

		Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	
Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen	Gennemsnit	1	9,40	13,18 <sup>a</sup>	11,44 <sup>a</sup>	11,13
		2	9,18	14,01 <sup>a</sup>	12,32 <sup>a</sup>	11,80
	Antal svar	1	182	121	152	415
		2	115	86	217	418

Tabel B2.156. Procentvis andel elever der ikke trives fagligt opdelt på de syv inklusionsindikatorer:

		Runde	2011	2012	2013	Samlet
Start-år for inklusionsprocessen	Gennemsnit	1	14,16	16,87 <sup>a</sup>	16,16	15,41
		2	16,37	14,86	17,88 <sup>b</sup>	16,09
	Antal svar	1	209	149	56	414
		2	190	152	75	417

		Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Fælles værdigrundlag	Gennemsnit	1	14,89	14,44	17,59 <sup>ab</sup>	15,41
		2	16,69	15,73	14,75	16,09
	Antal svar	1	306	25	83	414
		2	203	169	45	417

		Runde	Høj	Mellem	Lav	Samlet
Kompetenceudvikling	Gennemsnit	1	14,57	21,21	17,44	15,41
		2	15,46	18,53 <sup>a</sup>	-	16,09
	Antal svar	1	318	19	77	414
		2	332	85	0	417

		Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Økonomiske incitamenter	Gennemsnit	1	15,23	-	15,96	15,41

		2	15,36	-	19,88 <sup>a</sup>	16,09
	Antal svar	1	315	0	99	414
		2	350	0	67	417
		Runde	Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR	Gennemsnit	1	16,11	15,09	13,49 <sup>a</sup>	15,41
		2	17,79	14,32 <sup>a</sup>	14,53	16,09
	Antal svar	1	257	74	83	414
		2	212	189	16	417
		Runde	< 1	1-2	>2	Samlet
Ændring i inklusion 2014 i pro-centpoint	Gennemsnit	1	11,72	17,82 <sup>a</sup>	16,01 <sup>a</sup>	15,41
		2	16,24	13,91 <sup>a</sup>	18,15 <sup>b</sup>	16,09
	Antal svar	1	123	153	138	414
		2	92	161	164	417
		Runde	< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	
Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen	Gennemsnit	1	12,96	16,74 <sup>a</sup>	17,16 <sup>a</sup>	15,41
		2	14,60	17,39 <sup>a</sup>	16,39	16,09
	Antal svar	1	182	121	152	414
		2	117	85	215	417

## Fokuspunkt 5: Supplerende undervisning

Tabeller for udvalgte svar på spørgsmål vedrørende supplerende undervisning fra skolelederne.

Tabel B2.157. Tilrettelæggelsen af den supplerende undervisning. Procent.

	Spørgsmål: "Hvordan er den supplerende undervisning tilrettelagt på skolen? Angiv gerne den procentvise anvendelse af følgende:"	
	Runde 1	Runde 2
Tolærertimer	41,5	45,4
Lærerassistenter	8,4	11
Ressourcecenter uden for den almindelige undervisning	32,1	19,7**
Den supplerende undervisning er tilrettelagt på anden måde	18	23,9
I alt	100	100

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 46 og i runde 2 = 41.

Tabel B2.158. Antallet af elever, der modtager supplerende undervisning i skoleåret 2012/13.

Spørgsmål: "Hvor mange elever på skolen modtager supplerende undervisning?"				
Runde	Antal (gennemsnit)	Standardafvigelse	Minimum	Maksimum
1	23,4	19,0	0	65
2	24,1	21,5	0	81

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 51 og i runde 2 = 43.

Tabel B2.159. Antallet af nye elever, der modtager supplerende undervisning i skoleåret 2012/13.

Spørgsmål: "Hvor mange elever, der sidste skoleår fik specialundervisning i tilknytning til den almindelige undervisning, får i dette skoleår supplerende undervisning?"				
Runde	Antal (gennemsnit)	Standardafvigelse	Minimum	Maksimum
1	15,0	17,6	0	52
2	11,7	16,2	0	75

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 50 og i runde 2 = 41.

Tabel B2.160. Inkluderede elever i skoleåret 2012/13. Antal og procent.

Spørgsmål: "Omtrent hvor mange elever er blevet inkluderet i dette skoleår ved <u>ikke</u> at blive henvist til segregerede foranstaltninger?"				
	Runde 1		Runde 2	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Ingen elever	7	12,1	2	4,7
1-5 elever	38	65,5	25	58,1
Mere end 5 elever	12	22,4	16	37,2
I alt	57	100	43	100
Gennemsnit af antal elever	5,86		6,86	

Note: Antal besvarelser fra skoleledere i runde 1 = 57 og i runde 2 = 43.

## Skoleledersvar opdelt på inklusionsindikatorer

I forlængelse af rapporten fra sidste år er der kun få signifikante sammenhænge mellem inklusionsindikatorerne i fokuspunkt 5, og derfor er kun inddraget tabeller over de spørgsmål, hvor en sammenhæng har gjort sig gældende.

Tabellerne viser gennemsnit af variabelen fordelt på inklusionsindikatorer.

Tabel B2.161. Antallet af elever per skole, der modtager supplerende undervisning i skoleåret 2013/14, fordelt på inklusionsindikatorer. Gennemsnit.

		2011	2012	2013	Samlet
Start-år for inklusionsprocessen	Gennemsnit	25,84	25,10	17,63	24,1
	Antal svar	25	10	8	43
		Høj	Mellem	Lav	Samlet
Fælles værdigrundlag	Gennemsnit	33,44	21	12,90 <sup>a</sup>	24,1
	Antal svar	18	14	11	43
		Høj	Mellem	Lav	Samlet
Kompetenceudvikling	Gennemsnit	29,25	14,6 <sup>a</sup>	-	24,1
	Antal svar	28	15	0	43
		Højt		Lavt	Samlet
Økonomiske incitamenter	Gennemsnit	25,33	-	18,00	24,1
	Antal svar	36	0	7	43
		Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR	Gennemsnit	25,09	24,67	14,00	24,1
	Antal svar	22	18	3	43
		< 1	1-2	>2	Samlet
Ændring i inklusion 2014 i procent-point	Gennemsnit	30,00	26,07	21,23	24,1
	Antal svar	6	15	22	43
		< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen	Gennemsnit	25,86	25,91	21,72	24,1
	Antal svar	14	11	18	43

Tabel B2.162. Elever inkluderede ved *ikke* at blive henvist til segregerede foranstaltninger i skoleåret 2013/14 i gennemsnit, fordelt på inklusionsindikatorer.

		2011	2012	2013	Samlet
Start-år for inklusionsprocessen	Gennemsnit	5,75	11,3	4,89	6,86
	Antal svar	24	10	9	43
		Høj	Mellem	Lav	Samlet
Fælles værdigrundlag	Gennemsnit	5,72	5,47	11	6,86
	Antal svar	18	15	10	43
		Høj	Mellem	Lav	Samlet
Kompetenceudvikling	Gennemsnit	6,41	7,63	-	6,86
	Antal svar	27	16	0	43
		Højt		Lavt	Samlet
Økonomiske incitamenter	Gennemsnit	7,37	-	4,63	6,86
	Antal svar	35	0	8	43
		Højt	Mellem	Lavt	Samlet
Samarbejde mellem skoleforvaltning og PPR	Gennemsnit	5,00	5,82	27 <sup>ab</sup>	6,86
	Antal svar	23	17	3	43
		< 1	1-2	>2	Samlet
Ændring i inklusion 2014 i procentpoint	Gennemsnit	7,33	4,57	8,13	6,86
	Antal svar	6	14	23	43
		< 0,9	0,9-1,1	> 1,1	Samlet
Beregnet socioøkonomisk indeks for kommunen	Gennemsnit	5,85	4,18	9,11	6,86
	Antal svar	13	11	19	43

## Bilag 3: Tabeller over registerdata

I dette bilag findes tabeller og grafer over udvalgte nøgletal for de 12 kommuner vedrørende andelen af inkluderede elever i de respektive skoler, karaktergennemsnit på 2. og 8. klasse i dansk og matematik, samt tal for overgangen til videre uddannelse fra folkeskolen. For hver indikator præsenteres der først tal fra den første rapport efterfulgt af tal fra den nuværende rapport. Tallene bliver kommenteret i 2015, hvor vi vil vurdere udviklingstendenser. Kilder: <http://uvm.dk/Service/Statistik/Databanken>.

### Elevtal

Tabel B3.1.2013 Elevtal i folkeskoler, specialklasser og specialskoler for skoleåret 2011/2012.

Elevtal for skoleåret 2011/2012 opgjort pr. 05/10/2011							
Kommune	Klassetype	Frekvens			Inkluderet Andel		
		2. klasse	8. klasse	Total 0-9. klasse	2. klasse	8. klasse	Total 0-9. klasse
A	Folkeskole	339	363	3454	93,13	91,44	93,78
	Specialklasser	20	14	134			
	Specialskoler	5	20	95	6,87	8,56	6,22
	<b>Total</b>	<b>364</b>	<b>397</b>	<b>3.683</b>	<b>100,00</b>	<b>100,00</b>	<b>100,00</b>
B	Folkeskole	745	649	6737	98,68	96,43	97,68
	Specialklasser	10	14	113			
	Specialskoler	0	10	47	1,32	3,57	2,32
	<b>Total</b>	<b>755</b>	<b>673</b>	<b>6.897</b>	<b>100,00</b>	<b>100,00</b>	<b>100,00</b>
C	Folkeskole	339	235	2838	94,17	85,14	91,11
	Specialklasser	21	31	248			
	Specialskoler	0	10	29	5,83	14,86	8,89
	<b>Total</b>	<b>360</b>	<b>276</b>	<b>3.115</b>	<b>100,00</b>	<b>100,00</b>	<b>100,00</b>

Tabel B3.1.2013 (fortsat):

Elevtal for skoleåret 2011/2012 opgjort pr. 05.10.2011							
Kommune	Klasstype	Frekvens			Inkluderet Andel		
		2. klasse	8. klasse	Total 0-9. klasse	2. klasse	8. klasse	Total 0-9. klasse
D	Folkeskole	388	463	4126	96,04	92,05	93,20
	Specialklasser	16	35	281	3,96	7,95	6,80
	Specialskoler	0	5	20			
	Total	404	503	4.427	100,00	100,00	100,00
E	Folkeskole	308	409	3.487	93,90	91,70	93,16
	Specialklasser	20	37	256	6,10	8,30	6,84
	Specialskoler	0	0	0			
	Total	328	446	3.743	100,00	100,00	100,00
F	Folkeskole	330	346	3.287	89,19	91,78	90,50
	Specialklasser	7	12	84	10,81	8,22	9,50
	Specialskoler	33	19	261			
	Total	370	377	3.632	100,00	100,00	100,00
G	Folkeskole	1.738	1.671	16.372	94,41	94,78	94,89
	Specialklasser	70	73	621			
	Specialskoler	33	19	261	5,59	5,22	5,11
	Total	1.841	1.763	17.254	100,00	100,00	100,00
H	Folkeskole	338	387	3.640	89,18	91,27	91,90
	Specialklasser	15	19	169			
	Specialskoler	26	18	152	10,82	8,73	8,10
	Total	379	424	3.961	100,00	100,00	100,00



Tabel B3.1.2013 (fortsat):

<b>I</b>	<b>Folkeskole</b>	407	410	4.070	96,45	95,13	95,97
	<b>Specialklasser</b>	15	21	155			
	<b>Specialskoler</b>	0	0	16	3,55	4,87	4,03
	<b>Total</b>	422	431	4.241	100,00	100,00	100,00
<b>J</b>	<b>Folkeskole</b>	243	279	2.471	91,70	89,71	90,91
	<b>Specialklasser</b>	0	0	0			
	<b>Specialskoler</b>	22	32	247	8,30	10,29	9,09
	<b>Total</b>	265	311	2.718	100,00	100,00	100,00
<b>K</b>	<b>Folkeskole</b>	404	417	4.266	92,87	90,06	90,21
	<b>Specialklasser</b>	12	25	198			
	<b>Specialskoler</b>	19	21	265	7,13	9,94	9,79
	<b>Total</b>	435	463	4.729	100,00	100,00	100,00
<b>L</b>	<b>folkeskole</b>	445	419	4.331	97,37	92,90	95,14
	<b>specialklasser</b>	12	24	185			
	<b>specialskoler</b>	0	8	36	2,63	7,10	4,86
	<b>Total</b>	457	451	4.552	100,00	100,00	100,00
<b>Total i alle 12 kommuner</b>	<b>folkeskole</b>	6.024	6.048	59.079	94,84	93,06	94,24
	<b>specialklasser</b>	218	305	2.444			
	<b>specialskoler</b>	110	146	1.168	5,16	6,94	5,76
	<b>Total</b>	6.352	6.499	62.691	100,00	100,00	100,00

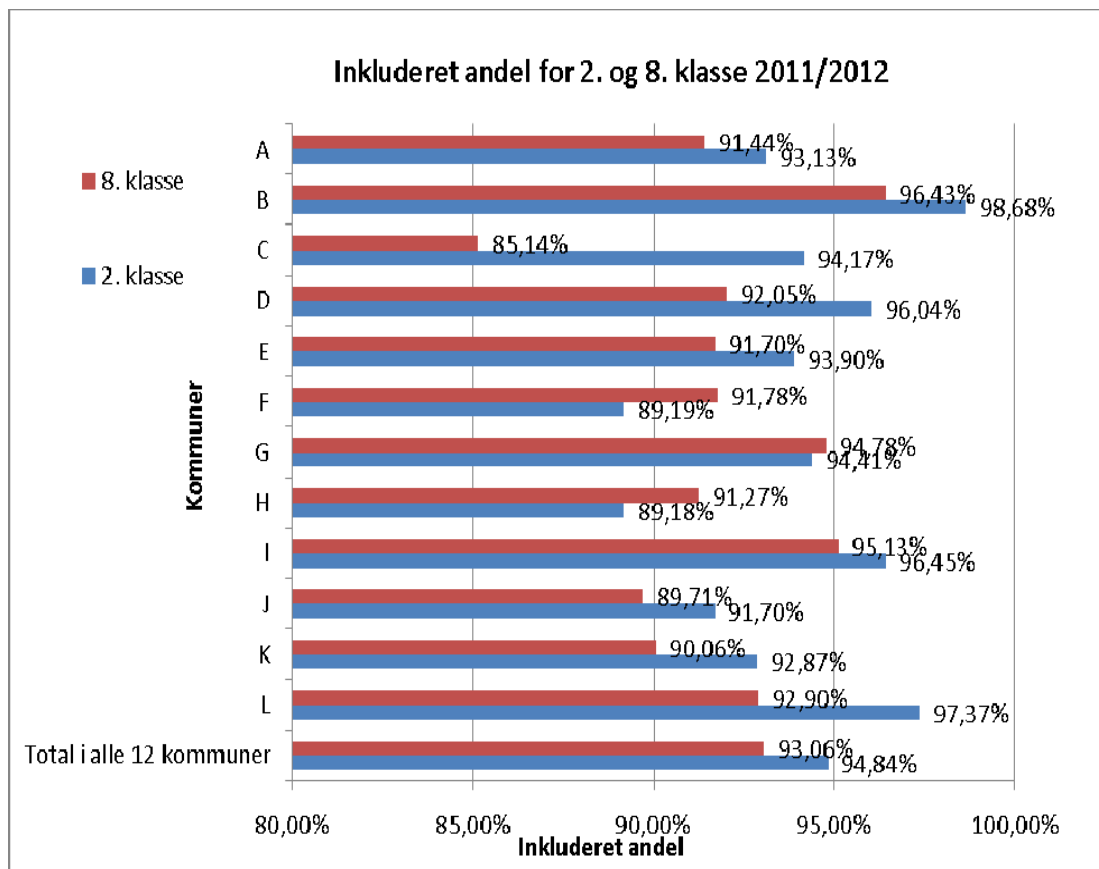
Tabel B3.1.2014 Elevtal i folkeskoler, specialklasser og specialskoler for skoleåret 2012/2013. De 12 udvalgte kommuner

Elevtal for skoleåret 2012/2013 opgjort pr. 10/04/2014							
Kommune	Klasstype	Frekvens			Inkluderet Andel		
		2. klasse	8. klasse	Total 0-9. klasse	2. klasse	8. klasse	Total 0-9. klasse
A	folkeskole	365	337	3531	97,86	94,66	95,02
	specialklasser	8	11	140	2,14	5,34	4,98
	specialskoler	0	8	45			
	Total	373	356	3.716	100,00	100,00	100,00
B	folkeskole	662	639	6724	98,95	94,81	97,14
	specialklasser	0	27	110	1,05	5,19	2,86
	specialskoler	7	8	88			
	Total	669	674	6.922	100,00	100,00	100,00
C	folkeskole	303	309	3230	94,69	85,83	92,36
	specialklasser	17	34	210	5,31	14,17	7,64
	specialskoler	0	17	57			
	Total	320	360	3.497	100,00	100,00	100,00
D	folkeskole	430	409	4330	94,92	92,74	94,48
	specialklasser	23	32	253	5,08	7,26	5,52
	specialskoler	0	0	0			
	Total	453	441	4.583	100,00	100,00	100,00
E	folkeskole	344	379	3.633	93,99	91,33	94,17
	specialklasser	22	36	225	6,01	8,67	5,83
	specialskoler	0	0	0			
	Total	366	415	3.858	100,00	100,00	100,00
F	folkeskole	295	310	3.131	97,04	97,48	97,90
	specialklasser	9	8	67	2,96	2,52	2,10
	specialskoler	0	0	0			
	Total	304	318	3.198	100,00	100,00	100,00

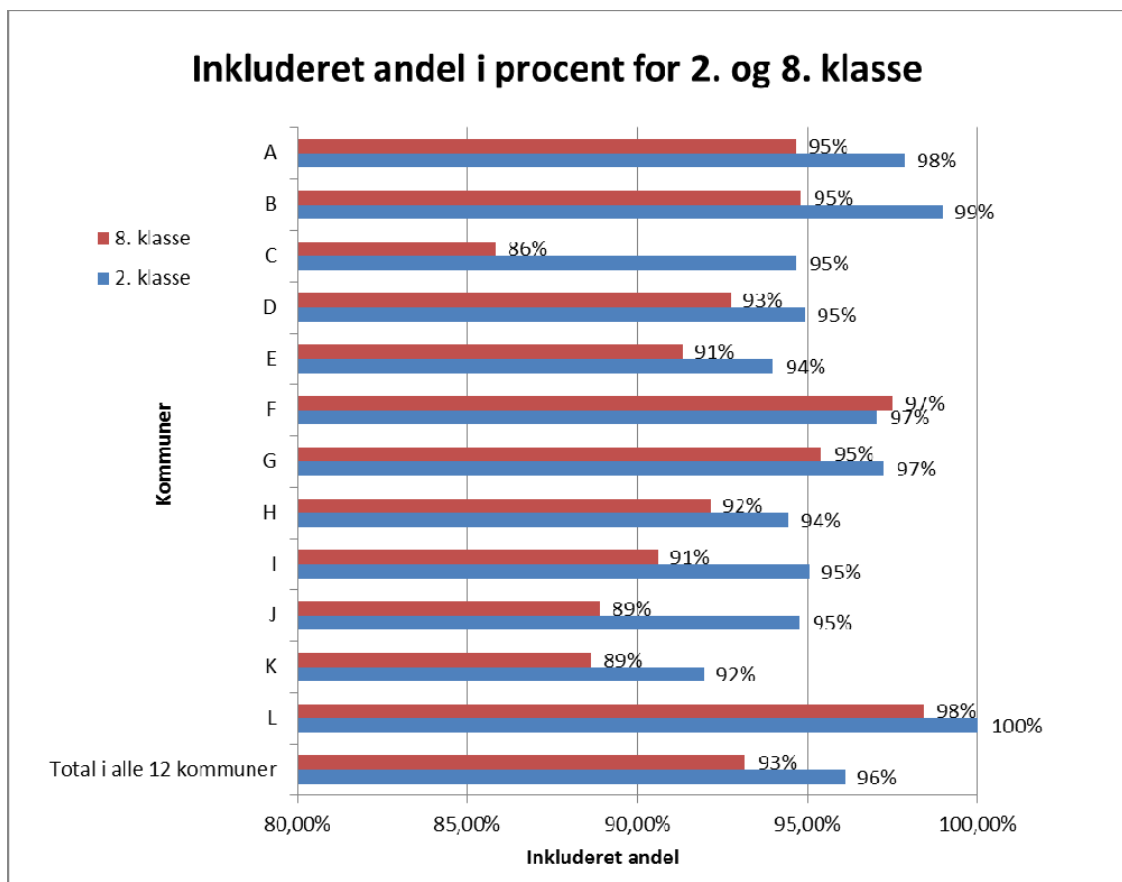
Tabel B3.1.2014 (fortsat):

Elevtal for skoleåret 2012/2013 opgjort pr. 10/04/2014							
Kommune	Klasstype	Frekvens			Inkluderet Andel		
		2. klasse	8. klasse	Total 0-9. klasse	2. klasse	8. klasse	Total 0-9. klasse
G	folkeskole	1.686	1.600	16.778	97,23	95,41	95,89
	specialklasser	35	53	527	2,77	4,59	4,11
	specialskoler	13	24	192			
	<b>Total</b>	1.734	1.677	17.497	100,00	100,00	100,00
H	folkeskole	356	387	3.593	94,43	92,14	93,40
	specialklasser	14	20	143	5,57	7,86	6,60
	specialskoler	7	13	111			
	<b>Total</b>	377	420	3.847	100,00	100,00	100,00
I	folkeskole	441	424	4.246	95,04	90,60	93,94
	specialklasser	18	25	176	4,96	9,40	6,06
	specialskoler	5	19	98			
	<b>Total</b>	464	468	4.520	100,00	100,00	100,00
J	folkeskole	290	200	2.423	94,77	88,89	92,16
	specialklasser	0	0	10	5,23	11,11	7,84
	specialskoler	16	25	196			
	<b>Total</b>	306	225	2.629	100,00	100,00	100,00
K	folkeskole	434	437	4.416	91,95	88,64	90,49
	specialklasser	16	27	210	8,05	11,36	9,51
	specialskoler	22	29	254			
	<b>Total</b>	472	493	4.880	100,00	100,00	100,00
L	folkeskole	438	437	4.331	100,00	98,42	98,14
	specialklasser	0	0	37	0,00	1,58	1,86
	specialskoler	0	7	45			
	<b>Total</b>	438	444	4.413	100,00	100,00	100,00
Total i alle 12 kommuner	folkeskole	6.044	5.868	60.434	96,09	93,17	94,92
	specialklasser	167	274	2.108	3,91	6,83	5,08
	specialskoler	79	156	1.129			
	<b>Total</b>	6.290	6.298	63.671	100,00	100,00	100,00

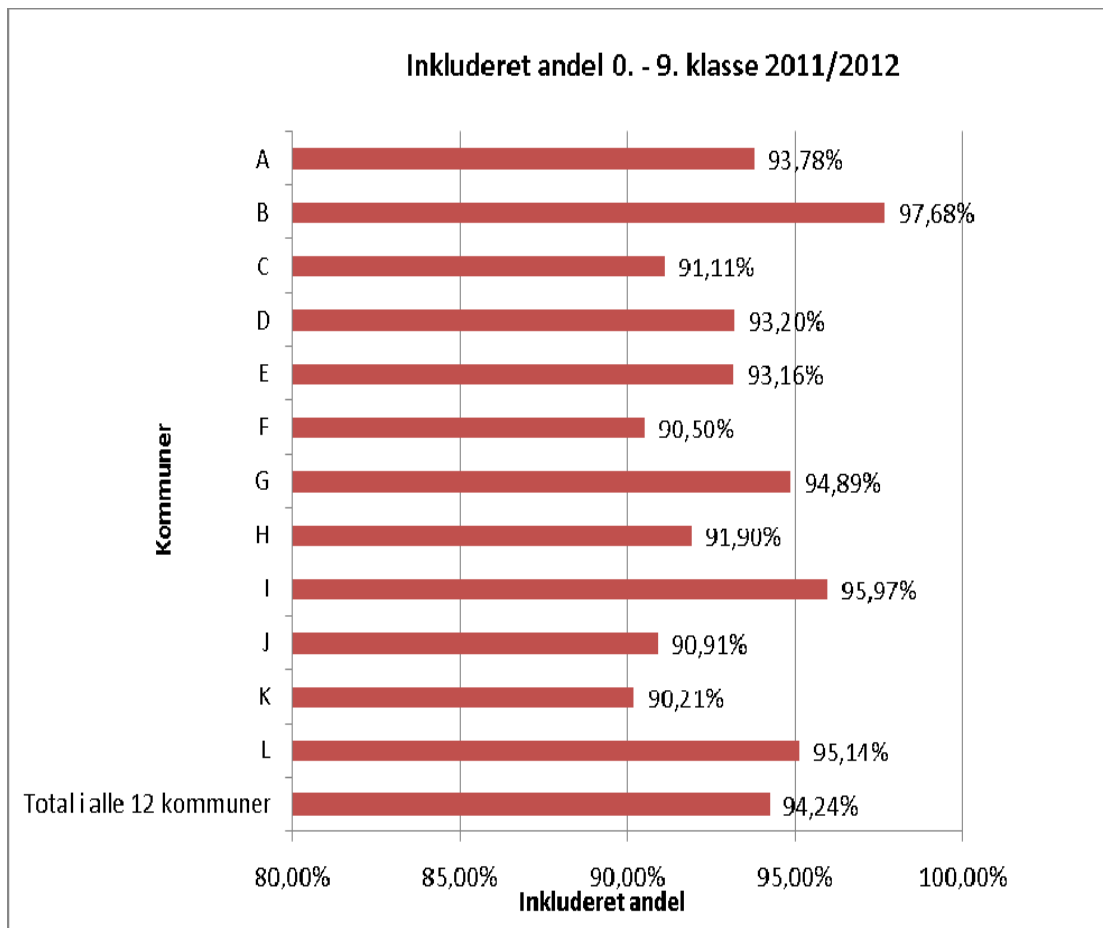
Figur B3.1.2013 Inkluderet andel på 2. og 8. klassesetrin i 2011/2012



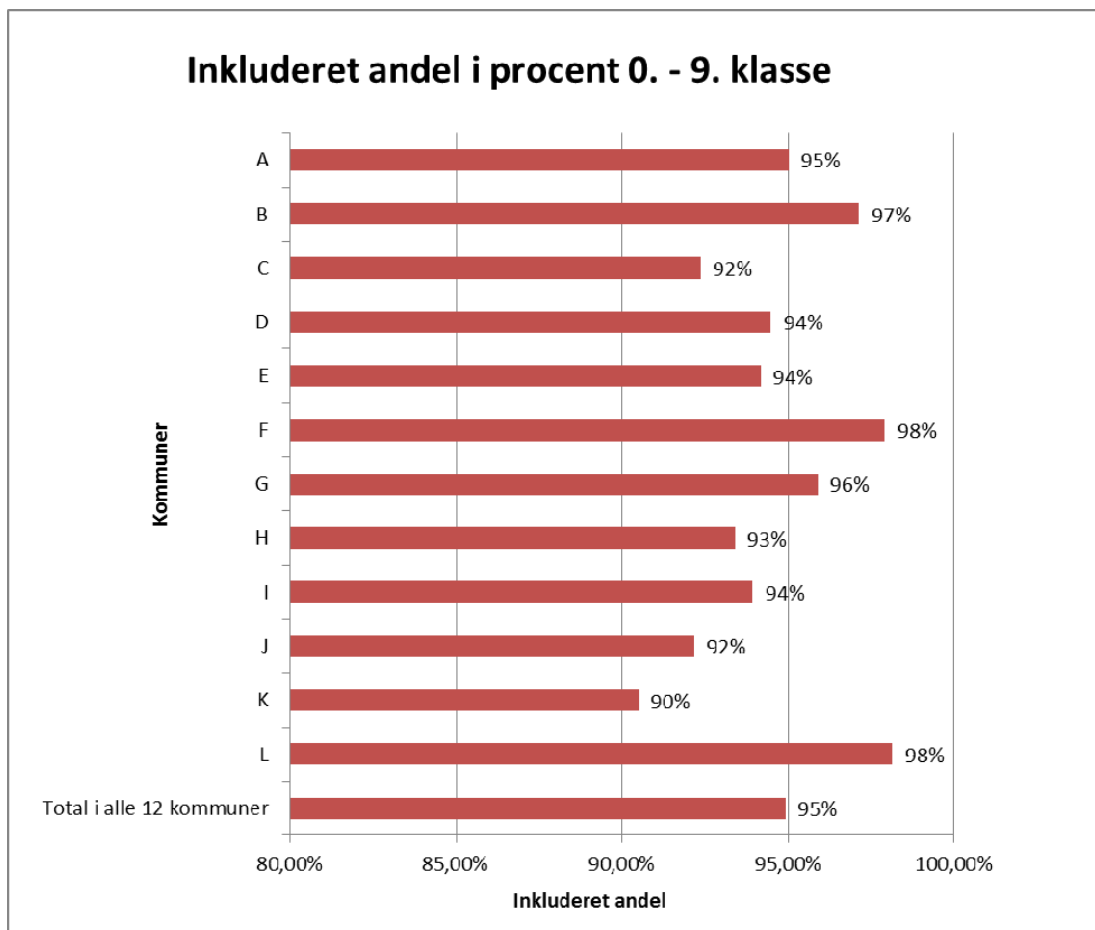
Figur B3.1.2014 Inkluderet andel på 2. og 8. klassesetrin i 2012/2013



Figur B3.2.2013 Inkluderet andel i 0. – 9. klasse i 2011/2012



Figur B3.2.2014 Inkluderet andel i 0. – 9. klasse i 2012/2013



## Karakterer for 9. klasses afgangsprøver i dansk og matematik

Tabel B3.2.2013 Gennemsnitlig karakter for 9. klasses afgangsprøver i skoleåret 2011/2012 samt kommunernes socioøkonomiske indeks

Karaktergennemsnit for 9. klasses afgangsprøver i dansk og matematik i de 12 kommuner for skoleåret 2011/2012 samt kommunens socioøkonomiske indeks <sup>3</sup> 2012							
Kommune	Dansk			Matematik			Socioøkonomisk indeks
	Skole med laveste gennemsnit	Skole med højeste gennemsnit	Samlet for hele kommunen	Skole med laveste gennemsnit	Skole med højeste gennemsnit	Samlet for hele kommunen	
A	6,5	7,3	7,1	7	8,6	7,8	0,47
B	7	8,6	7,7	7,1	8,8	8,1	0,71
C	4,4	6,4	5,9	4,9	6	5,5	1,64
D	5,6	7,2	6,5	5,3	7,6	6,4	0,88
E	4,2	6,7	6,1	4,3	7,7	6,1	1,13
F	6,1	7,4	6,6	6	7,8	6,8	0,86
G	4	8,1	6,4	3,8	8,6	6,3	1,15
H	5	6,4	5,8	5,4	6,2	5,9	1,06
I	5,7	6,6	6,1	4,7	7,7	6	0,85
J	5	6,5	6	4,8	6,7	5,7	1
K	4,5	6,9	5,9	5,3	7,9	6,4	1,09
L	5,2	6,3	5,8	4,9	6,4	5,6	1,09
Alle 12 kommuner	5,3	7,0	6,3	5,3	7,5	6,4	0,99

### <sup>3</sup>Socioøkonomisk indeks (pct.)

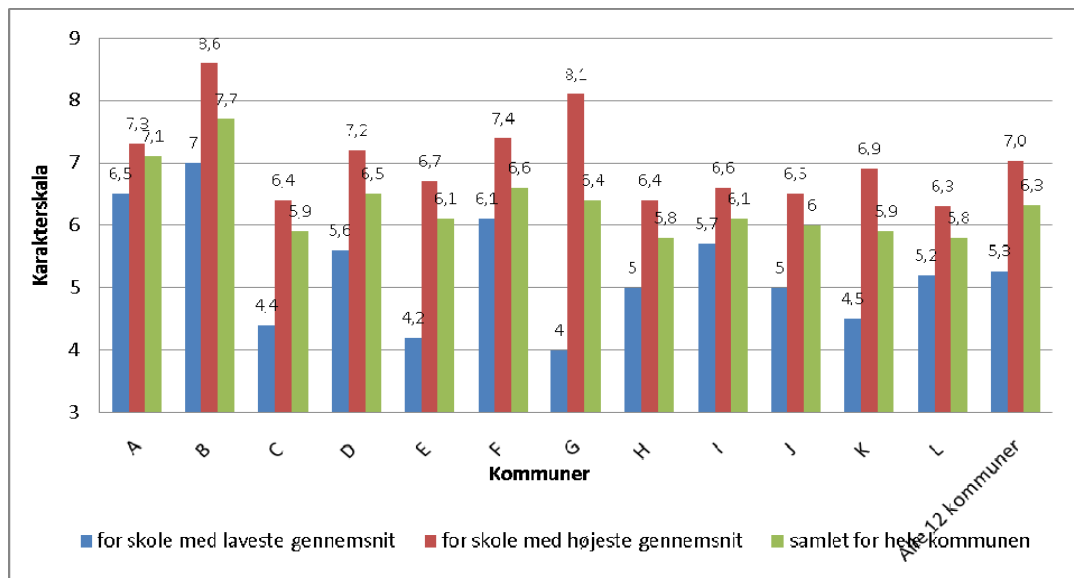
**Definition:** Nøgletallet måler kommunens relative udgiftsbehov i forhold til andre kommuner på basis af en række socioøkonomiske kriterier, der indgår med forskellig vægt i beregningen. Det er kriterier som f.eks. 'Antal 20-59-årige uden beskæftigelse' og 'Antal psykiatriske patienter'. Den præcise definition kan findes i Økonomi- og Indenrigsministeriets publikation 'Kommunal Udligning og Generelle Tilskud 2008', side 40. En værdi over 1 betyder, at kommunen har et relativt større udgiftsbehov end gennemsnittet af kommunerne, imens en værdi lavere end 1 betyder et lavere udgiftsbehov relativt til gennemsnittet.



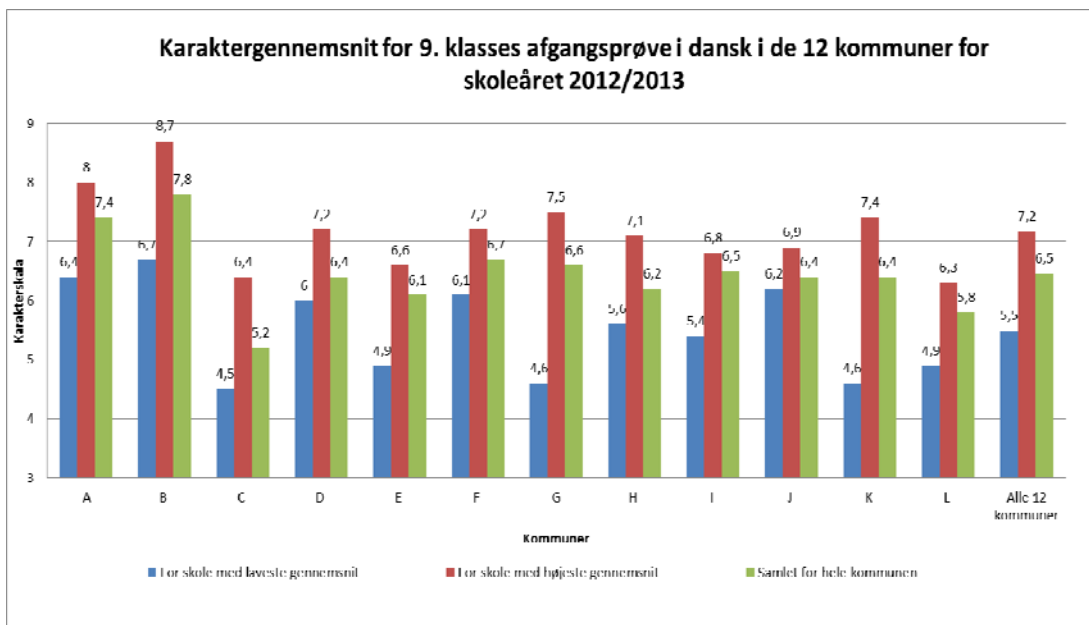
Tabel B3.2.2014 Gennemsnitlig karakter for 9. klasses afgangsprøver i skoleåret 2012/2013 samt kommunernes socioøkonomiske indeks

<b>Karaktergennemsnit for 9. klasses afgangsprøve i dansk og matematik i de 12 kommuner for skoleåret 2012/2013 samt kommunernes socioøkonomiske indeks 2013</b>							
<b>Kommune</b>	<b>Dansk</b>			<b>Matematik</b>			<b>Socio-økonomisk indeks</b>
	Skole med laveste gennemsnit	Skole med højeste gennemsnit	Samlet for hele kommunen	Skole med laveste gennemsnit	Skole med højeste gennemsnit	Samlet for hele kommunen	
<b>A</b>	6,4	8	<b>7,4</b>	8,2	9,4	<b>8,2</b>	0,52
<b>B</b>	6,7	8,7	<b>7,8</b>	6,5	8,9	<b>8</b>	0,69
<b>C</b>	4,5	6,4	<b>5,2</b>	3,1	6,8	<b>4,8</b>	1,62
<b>D</b>	6	7,2	<b>6,4</b>	5,4	7,6	<b>6,6</b>	0,86
<b>E</b>	4,9	6,6	<b>6,1</b>	5,3	6,8	<b>6</b>	1,15
<b>F</b>	6,1	7,2	<b>6,7</b>	5,3	7,9	<b>7</b>	0,89
<b>G</b>	4,6	7,5	<b>6,6</b>	4,8	8,1	<b>6,6</b>	1,11
<b>H</b>	5,6	7,1	<b>6,2</b>	5,7	6,5	<b>6,1</b>	1,07
<b>I</b>	5,4	6,8	<b>6,5</b>	5,4	7,6	<b>7,6</b>	0,91
<b>J</b>	6,2	6,9	<b>6,4</b>	5,7	6,9	<b>6,3</b>	0,99
<b>K</b>	4,6	7,4	<b>6,4</b>	5,2	7,7	<b>6,1</b>	1,15
<b>L</b>	4,9	6,3	<b>5,8</b>	3,9	7,1	<b>5,6</b>	1,14
<b>Alle 12 kommuner</b>	<b>5,5</b>	<b>7,2</b>	<b>6,5</b>	<b>5,4</b>	<b>7,6</b>	<b>6,6</b>	<b>1,01</b>

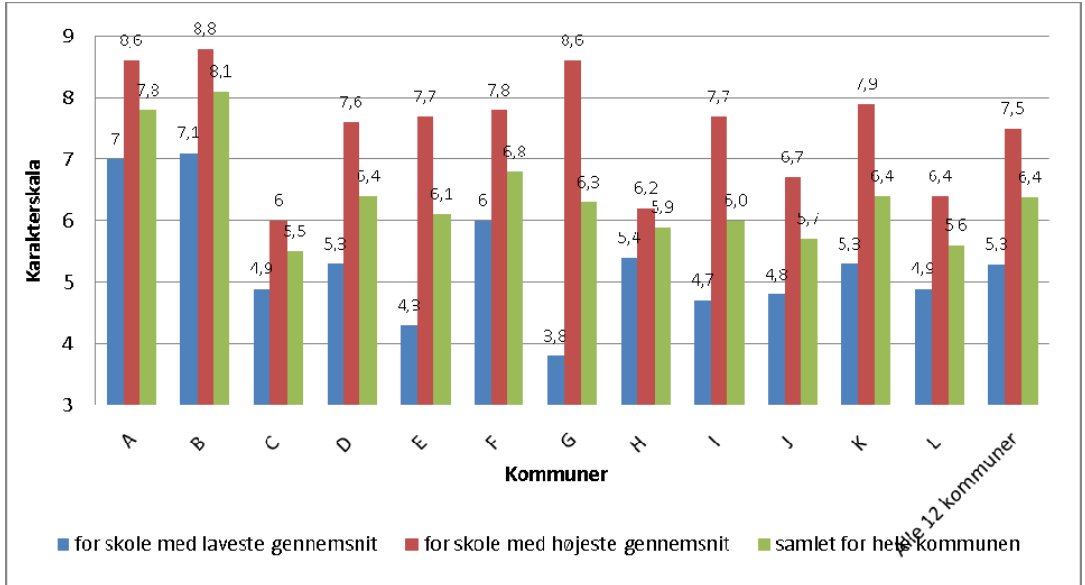
Figur B3.3.2013 Karaktergennemsnit for 9. klasses afgangsprøve i dansk i de 12 kommuner for skoleåret 2011/2012



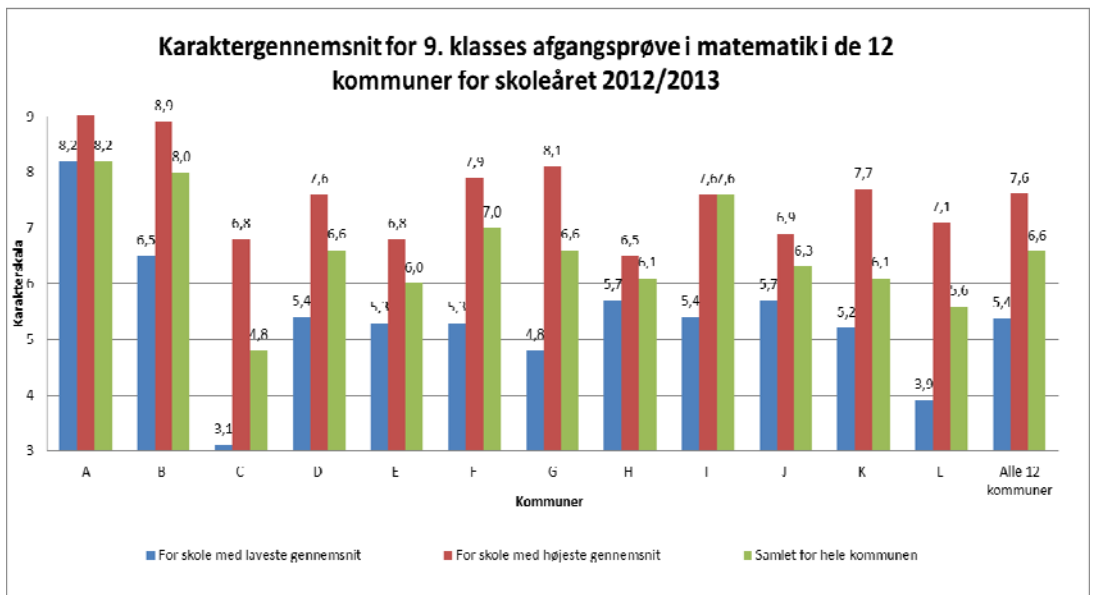
Figur B3.3.2014 Karaktergennemsnit for 9. klasses afgangsprøve i dansk i de 12 kommuner for skoleåret 2012/2013



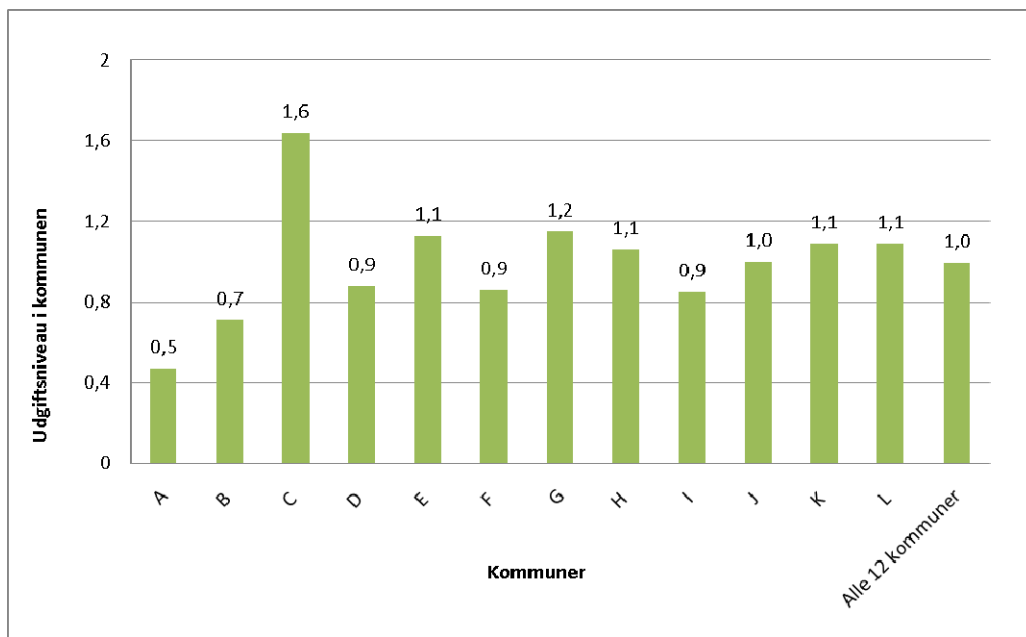
Figur B3.4.2013 Karaktergennemsnit for 9. klasses afgangsprøve i matematik i de 12 kommuner for skoleåret 2011/2012



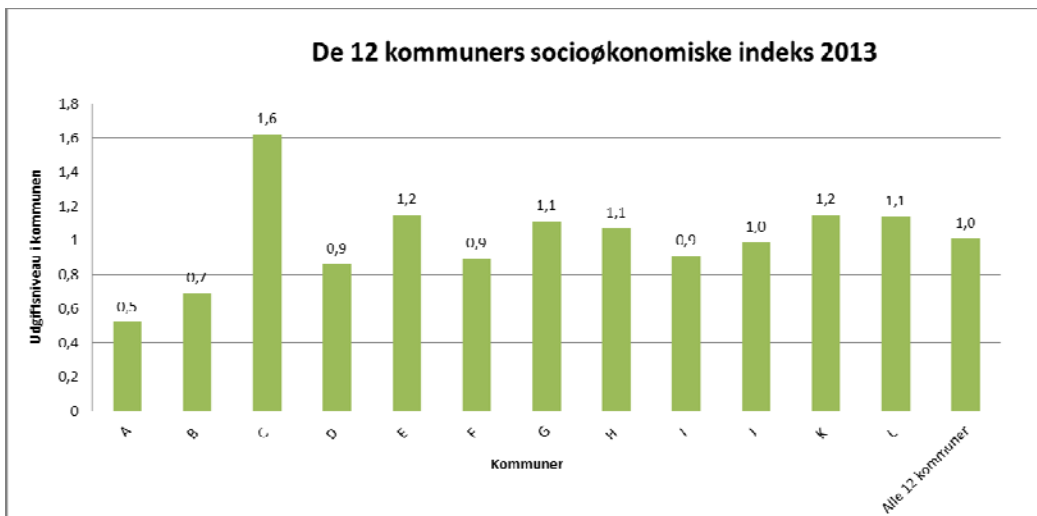
Figur B3.4.2014 Karaktergennemsnit for 9. klasses afgangsprøve i matematik i de 12 kommuner for skoleåret 2012/2013



Figur B3.5.2013 De 12 kommuners socioøkonomiske indeks 2012



Figur B3.5.2014 De 12 kommuners socioøkonomiske indeks 2013



## Overgang til ungdomsuddannelse

Tabel B3.3.2013 og B3.3.2014 nedenfor illustrerer den procentvise overgang til uddannelse i de 12 kommuner i hhv. 2010 og 2011. Tabellen viser for hver af de 12 kommuner, hvor stor en procentdel af de unge, der 15 måneder efter 9. eller 10. klasse er afsluttet, er i gang med en ungdomsuddannelse eller stadig er i gang med grundskole. Tallene er specificeret med baggrund i unge, der har fuldført 9. og/eller 10. klasse samt unge, der har afbrudt disse klassetrin. Derfor indgår også andelen, der efter 15 måneder er fortsat i grundskole igen efter 9. eller 10. klasse.

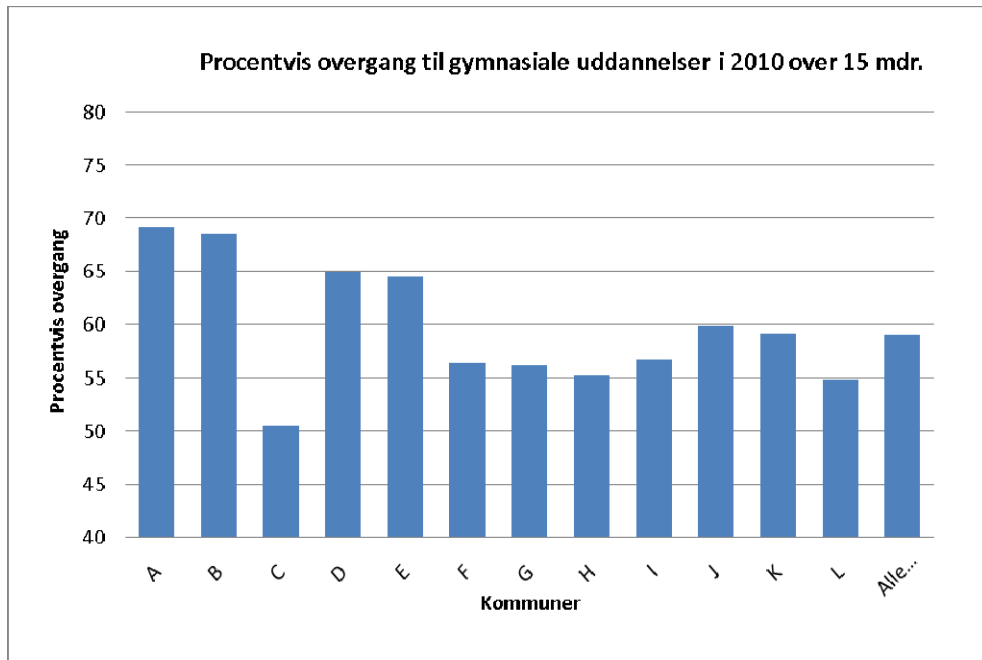
Tabel B3.3.2013 procentvis overgang til ungdomsuddannelse i de 12 kommuner i 2010 over 15 måneder.

Procentvis overgang til ungdomsuddannelse i 2010 over 15 mdr. efter 9. eller 10. klasse						
Kommune	Ikke i gang med en uddannelse	Grundskolen	Forberedende uddannelser mv.	Gymnasiale uddannelser	Erhvervsfaglige uddannelser	Total
A	4,8	6,3	6,0	69,2	13,7	100,0
B	7,7	6,0	3,6	68,6	14,2	100,0
C	8,3	6,2	4,9	50,5	30,0	100,0
D	3,9	3,4	3,3	65,0	24,4	100,0
E	4,6	3,2	2,1	64,5	25,6	100,0
F	9,4	3,0	3,9	56,4	27,3	100,0
G	7,0	7,5	5,4	56,2	23,9	100,0
H	7,5	5,1	4,6	55,2	27,6	100,0
I	6,9	5,6	4,5	56,7	26,2	100,0
J	5,6	4,1	4,5	59,9	25,9	100,0
K	8,2	4,6	5,3	59,1	22,7	100,0
L	8,1	4,5	7,9	54,8	24,7	100,0
<b>Alle kommuner</b>	6,8	5,3	4,7	59,0	24,2	100,0

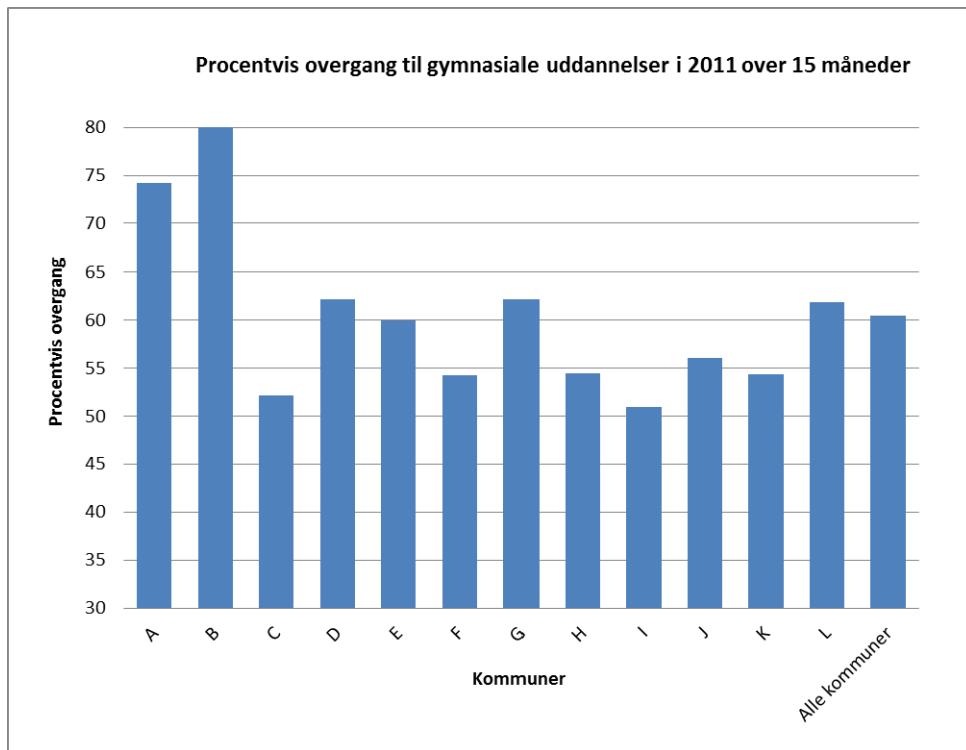
Tabel B3.3.2014 procentvis overgang til ungdomsuddannelse i de 12 kommuner i 2011 over 15 måneder.

Procentvis overgang til ungdomsuddannelse i 2011 over 15 måneder						
Kommune	Uoplyst/ukendt	Grundskolen	Forberedende uddannelser mv.	Gymnasiale uddannelser	Erhvervsfaglige uddannelser	Total
A	6,0	3,8	3,3	74,2	12,6	100,0
B	4,7	3,4	2,8	80,3	8,8	100,0
C	8,1	7,9	7,9	52,2	23,9	100,0
D	4,1	5,0	5,3	62,2	23,4	100,0
E	5,9	4,6	3,3	60,0	26,2	100,0
F	9,0	4,4	3,0	54,3	29,3	100,0
G	6,0	5,9	4,7	62,2	21,3	100,0
H	5,6	4,5	5,1	54,5	30,3	100,0
I	8,4	6,1	5,9	51,0	28,5	100,0
J	7,2	5,5	5,2	56,1	26,1	100,0
K	6,8	5,0	8,2	54,4	25,6	100,0
L	7,5	4,5	3,1	61,9	23,1	100,0
<b>Alle kommuner</b>	6,4	5,2	4,8	60,5	23,0	100,0

Figur B3.6.2013 Overgang til gymnasiale uddannelser i 2010 over 15 måneder.

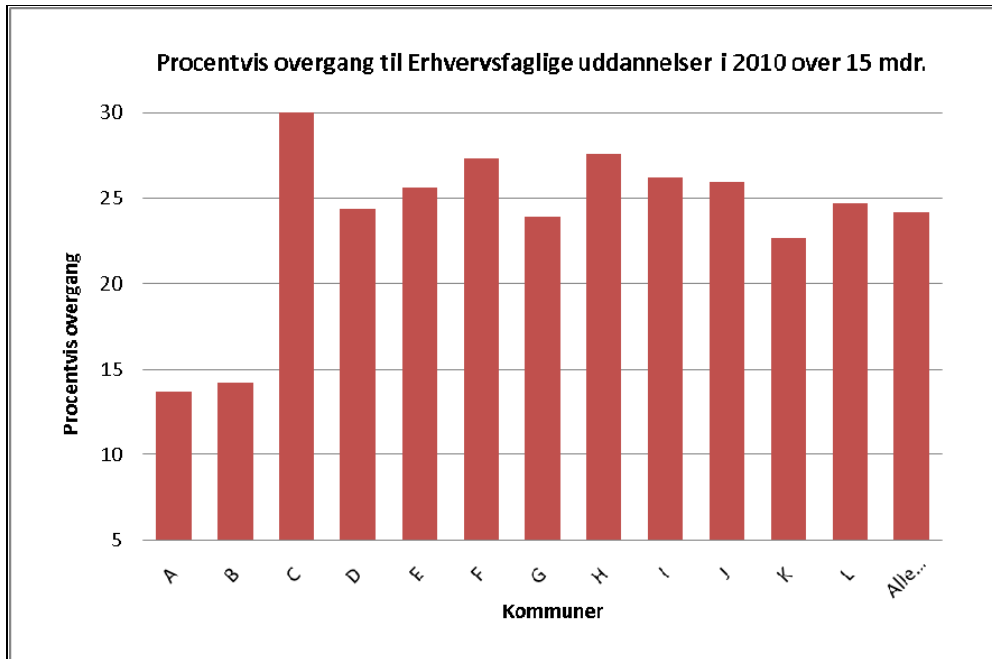


Figur B3.6.2014 Overgang til gymnasiale uddannelser i 2011 over 15 måneder.

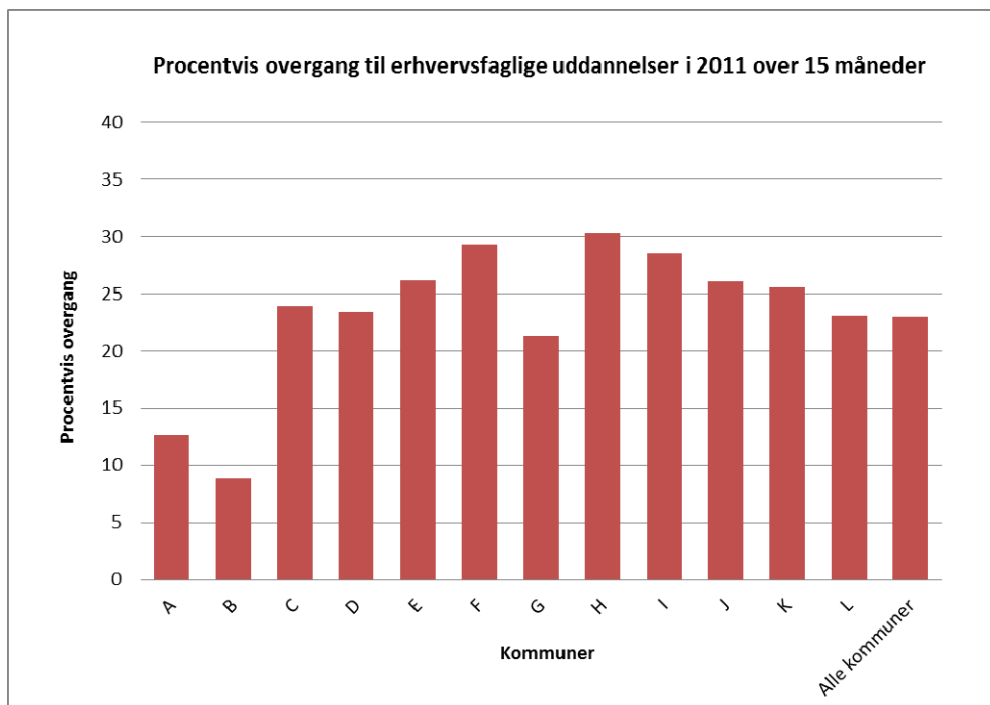




Figur B3.7.2013 Overgang til erhvervsfaglige uddannelser i 2010 over 15 måneder.



Figur B3.7.2014 Overgang til erhvervsfaglige uddannelser i 2011 over 15 måneder.



## Referencer

Deloitte (2010): *Specialundervisning i folkeskolen – veje til en bedre organisering og styring*. København. KL, Undervisningsministeriet og Finansministeriet, Juli 2010.

KREVI (2011): Ekskluderende specialundervisning. Hvem får det, og hvilke forskelle er der mellem kommunerne? Århus. November 2011.





